

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΕ' ● ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ—ΜΑΡΤΙΟΣ—ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1966 ● ΤΕΥΧΟΣ 166—167—168

ΣΠΥΡΟΥ ΣΤΟΥΠΗ

ΠΡΟΣΕΞΑΤΕ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

“Όσοι ασχολοῦνται μὲ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα, διαπιστώνουν τόσο πλούσια, τόσο ἐκετεταμένη καὶ τόσο πολὺπλευρὴ τὴν προσφορὰ τῶν Ἡπειρωτῶν πρὸς τὸ Ἔθνος, ὥστε ἐντυπωσιάζονται. Ἄθελα δὲ θυμοῦνται τὰ ἐπιγραμματικὰ λόγια τοῦ Κορυτσᾶς ἀειμνήστου Εὐλογίου Κουρίλα ὅτι: «ὁ κορμὸς τοῦ ἀρχαίου ἐν τῇ Ἡπείρῳ ἑλληνισμοῦ, ἔχων βαθυγείους τὰς ρίζας, ἀνέδιδε ἀείποτε νεαροὺς βλαστοὺς πλήρεις εὐχύμων καὶ γλυκυτάτων καρπῶν».

Ὅταν στὶς ἀρχές τοῦ 17ου αἰῶνα—γιὰ νὰ μὴ ἀνατρέξωμε παληότερα—ἀκόμα καὶ στὴν καρδιά τῆς Ὁρθοδοξίας, στὴν Πόλη, δύσκολα ἔβλεπαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἑλληνικὰ βιβλία καὶ, στὴν χριστιανοκρατούμενη Ἐπτάνησο, ναυαγοῦσε ἡ πρώτη ἐκδοτικὴ προσπάθειο (1627) τοῦ μητροπολίτου Νικοδήμου Μεταξᾶ, στὴ Μοσχόπολι τῆς Ἡπείρου λειτουργοῦσε ἡ γνωστὴ Ἀκαδημία καὶ τὰ τυπογραφεῖα τῆς, τὰ ὁποῖα, παράλληλα μὲ κείνα τῶν Γλυκῦ, Θεοδοσίου κ. ἄ. Ἡπειρωτῶν στὴ Βενετία, σκόρπιζαν στὰ πέρατα τὶς πολὺτιμες καὶ μοναδικές γιὰ τὴν ἐποχὴ ἑλληνικὲς ἐκδόσεις τους.

Ἄγνωστα δὲ θὰ ἦταν ἴσως τὰ λεγόμενα «Ἐπτανησιακὰ Γράμματα» χωρὶς τοὺς Ἡπειρωτῆς, γιατί—ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι συνέβαινε στὴν Ἡπειρο—στὴν Ἐπτάνησο τὸ φεουδαρχικὸ καθεστῶς τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν εὐγενῶν δὲν ἄφινε νὰ δημιουργηθοῦν ἐκπαιδευτικὰ κέντρα ἀνάλογα μὲ κείνα τῶν Ἰωαννίνων κ. ἄ., γι' αὐτὸ καὶ ὁ πνευματικὸς σκοταδισμὸς ἀπὸ ἑλληνικῆς ἀπόψεως, ἦταν ἐκεῖ μεγάλος.

Στὸ ἀναμφισβήτητο αὐτὸ γεγονός, ἄλλωστε, ὀφείλεται καὶ τὸ ὅτι ὁ Ἡπειρωτῆς Θωμᾶς Αὐλωνίτης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμο Φλαγγίνης ὁ «Κερκυραῖος», στὴ Βενετία πῆγε καὶ συνέστησε τὸ πρῶτο καὶ ὀνομαστὸ Φλαγγίνειο Ἐκπαιδευτήριον καὶ δὲν ἔχαμε τοῦτο στὴν Ἐπτάνησο.

Οἱ δὲ κορυφαῖοι τοῦ 17ου αἰῶνα Κερκυραῖοι Εὐγ. Βούλγαρης καὶ Νικηφόρος Θεοτόκης τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ γράμματα ἐδιδάχθησαν ἀπὸ Ἡπειρωτῆς δασκάλους καὶ δαπάναις τῶν Ἰωαννιτῶν ἐμπόρων Μαρούτση ἐσπούδασε ὁ πρῶτος. Καὶ ἐγέναν πασίγνωστοι τόσοι αὐτοί, ὅσον καὶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀδαμάντιος Κοραῆς, χάρις στὴν οἰκονομικὴ ὑποστήριξι τῶν Ζωσιμάδων ποὺ ἐξέδωκαν καὶ διένειμαν δωρεὰν τὰ ἔργα των ἀνά τὸ πανελλήνιον.

Πολύμορφη ἐξ ἄλλου παρουσιάζεται ἡ ἐνίσχυσι τῶν αὐτῶν Ζωσιμάδων καὶ πρὸς τὴν Ἰόνιον Πολιτεία, ποὺ τὴν εἶδαν σὰν πρῶτο ἑλληνικὸ κράτος, τῆς ὁποίας

ὑπῆρξαν καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς στὴν Ἰταλία, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς ἡ Ἴονιος Γερουσία καὶ μὲ εἰδικὸ θέσπισμα τοὺς ἐνέγραψε εἰς τὰς δέλτους τῆς εὐγενοῦς Συγκλήτου.

Ἀκόμα καὶ μέχρι τοῦ 1842 στὴν Κέρκυρα λειτουργοῦσαν κατὰ τρόπο ὑποτυπώδη—πόλι καὶ ὑπαιθρο—μόλις 30 μονοτάξια σχολεῖα μὲ σύνολο μαθητῶν 305, ἐνῶ στὴν Ἠπειρο εἶχε γενικευθεῖ τότε τὸ σύστημα τῶν Κοινοτικῶν Σχολείων.

Ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἡ λειτουργία θὰ ἦταν προβληματικὴ χωρὶς τοὺς Ἠπειρώτες δασκάλους, μὴ ἐξαιρουμένης οὔτε τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας. Γιατί, ὅπως εἶναι γνωστό, κί' αὐτῇ, κατὰ τὰ πρῶτα κυρίως χρόνια, ἐλειτούργησε ὡς ἐλληνικὴ χάρις στοὺς Γραμμενοχωρίτες Κ. Ἀσώπιον, κατόπιν πρῶτον πρύτανι στὴν ἱστορία τοῦ ἐθνικοῦ μας πανεπιστημίου, Χριστόφ. Φιλητᾶν πού διωργάνωσε καὶ τὰ πρῶτα Δημοτικά Σχολεῖα στὴν Ἐπτάνησο, Νικόλ. Πίκολον ἀπὸ τὸ Ἀρβανιτοχώρι τοῦ Τυρνόβου, γνωστότερον στοὺς παλαιότερους ἀπὸ τὴ μοναδικὴ ἀριστουργηματικὴ του μετάφρασι «Παῦλος καὶ Βιργινία» τοῦ Σαινπιέρ, πού ἄφησε ἐποχῇ, κ.ἄ.

Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας, κόμης Γκλύλφορντ, γιὰ νὰ μάθει ἐλληνικά, ἐ χρησιμοποίησε τὸν Ἀθαν. Ψαλίδα. Καὶ ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ βιογράφος καὶ φίλος τοῦ Ἀγγλου αὐτοῦ φιλέλληνα πού ἐφθασε στὸ σημεῖο νὰ ἀσπασθεῖ καὶ τὸ ὀρθόδοξο δόγμα, Παπαδόπουλος Βρεττός, «μόλις ἀπεχώρησαν τῆς Ἀκαδημίας οἱ ἀνωτέρω, αὕτη ἐξετράπη τῆς ἐλληνικῆς τῆς ἀποστολῆς».

Σπουδαία ἐξ ἄλλου εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς Πάργας στὴν ἐλληνικὴ πνευματικὴ ἀναγέννησι, πού μὲ καθεστῶς διαφορετικὸ ἀπὸ κεῖνο τῆς Ἐπτανήσου, διατηροῦσε ἐλληνικὸ ἐκπαιδευτήριον καὶ ἀπέστειλε δασκάλους, πού ἐκπαίδευσαν ὁμογενεῖς, στὴν Κωνσταντινούπολι, Πάτρας, Ρουμανία, Κέρκυρα κ.ἄ.

Ἰδιαιτέρα σημειώνομε τὴ δρᾶσι τῶν Ἰδρωμένων, πού προσεκλήθησαν (1804) ἐπίτηδες ἀπὸ τὴν Πάργα στὴν Κέρκυρα—εἶχαν καταρρεύσει οἱ ἐνετικοὶ θεσμοί—, γιὰ νὰ ἀναλάβουν τὴ διοίκησι καὶ διδασχὴ τοῦ πρῶτου πού συστήθηκε ἐκεῖ κανονικοῦ δημοσίου σχολείου, γνωστοῦ ὡς Ἀρχιγυμνάσιον. Κατὰ τὰ ἐγκαινια δὲ αὐτοῦ, γιὰ πρώτη φορὰ ἔπειτα ἀπὸ αἰῶνες, ἀκούστηκε ἐπίσημα ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα μὲ τὸν ἐναρκτήριο λόγον τοῦ Ἀνδρ. Ἰδρωμένου, στὸν ὁποῖον κατόπιν ὁ Καποδίστριας γράφει: «Ἡ Κέρκυρα εἰς σὲ ὀφείλει κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τὴν ἐνίσχυσιν καὶ διατήρησιν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης».

Καὶ ἂν στὴν πρωτεύουσα τῆς Ἐπτανήσου ὑπῆρχε τέτοια κατάστασις, φαντάζεται κανεὶς ποιά θὰ ἦταν στ' ἄλλα νησιά πού—κατ' ἀνάγκην—ὑπάγονταν σ' αὐτὴ καὶ τὴν εἶχαν, ὅπως συνήθως, ὡς παράδειγμα.

Στὸ ἐν λόγῳ Ἀρχιγυμνάσιον ἐμαθήτευσαν καὶ οἱ κατόπιν ἐκπρόσωποι τῶν ἐπτανησιακῶν γραμμάτων Ἀντών. Πολυλάς. Πέτρος Βράϊλας κ.ἄ.

Σχετικῶς, ὁ Κ. Δημαρᾶς δὲν διστάζει νὰ τονίσει (Βῆμα Ἀθηνῶν 8—7—60) ὅτι, «οἱ δεσμοὶ καὶ οἱ ἀδιάκοπες ἀνταλλαγές μεταξὺ Ἠπείρου—Κερκύρας δημιουργοῦν οὐσιαστικὰ μιὰ παιδευτικὴ ἐνότητα στὴ Βορειοδυτικὴ Ἑλλάδα, ἱκανὴ νὰ ἐπιλύσει μερικὰ ζητήματα πού σήμερα ἀντιμετωπίζονται διεσπασμένα».

Πράγματι, δὲν εὐσταθεῖ ἀπόλυτα ὁ ὅρος «Ἐπτανησιακὰ Γράμματα ἢ Ἐπτανησιακὴ Σχολή» κ.λ.π., γιατί δὲν εἶναι αὐτοφυῆ προϊόντα τῆς Ἐπτανήσου, ἀλλὰ φυτώρια πού μετεφέρθησαν καὶ μετεφυτεύθησαν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν Ἠπειρο. Εὐδοκίμησαν δὲ στὴ Ἐπτάνησο, ἡ ὁποία, στὴν περίπτωσι αὐτῇ, στάθηκε σὰν εἶδος θερμοκηπίου.

Ἔτσι, μέσα σὲ γενικὲς γραμμές, δημιουργήθησαν στὴν Ἐπτάνησο τὰ φυτώρια ἐκεῖνα, τὰ ὁποία εὐνοούμενα ἀπὸ τίς ἰδιαιτέρες πολιτικὲς τῆς συνθήκες, ἔδωκαν σ' αὐτὴ μιὰ ἰδιαιτέρη θέσι ἀνάμεσα στίς πολιτισμένες κοινωνίες τοῦ παρελθόντος. Καὶ εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια πού συνέβαλαν θετικὰ καὶ οὐσιαστικὰ στὴν ἀνασυγκρότησι τῆς ἀναγεννημένης Ἑλλάδος.

Παράλληλα, και κείνοι που συντελοῦσαν στην ἐμπορικὴ προαγωγὴ τῆς Κερκύρας κατὰ τὴν Ἑνετοκρατία, ἦταν Ἡπειρώται πού, αὐτοὶ ἀπ' ὅλους τοὺς χριστιανούς, μόνοι συνηγωνίζονταν τοὺς Ἰσραηλίτες καὶ στὸ μικρὸ καὶ στὸ μεγάλο ἐμπόριο. Ἡ τουρκικὴ βαρβαρότης προμήθευε στὸ ἐνετικὸ καθεστῶς γεωργούς, στρατιῶτες, ἐμπόριο, βιομηχανία κ.λ.π. (Ἴδε Οἰκονομικὴ Διοίκησις Ἑπτανήσου ἐπὶ Ἑνετῶν, Ἄν. Ἀνδρεάδης ἀκαδημαϊκοῦ, 1914). Πρᾶγμα ἄλλωστε πού ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὰ ἐπτανησιακὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα· καὶ τονίζει ὁ Κερκυραῖος ἱστορικὸς Φρ. Ἀλβάνας κ.ἄ. (Κερκυραϊκὰ ὑπομνήματα): «κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἡ Ἡπειρωτικὴ πρόσχωσις εἶναι ἐκείνη ἣτις συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἐν Κερκύρα». Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας, ὁ ναύαρχος Κουντουριώτης καὶ οἱ Θεοτόκη θεωροῦνται ἡπειρωτικῆς προελεύσεως.

Δραστηριότατοι, ἐξ ἄλλου, ἐμποροὶ οἱ Γιαννιώτες, διέπλευσαν τὴν Ἀδριατικὴν καὶ οἱ Παργινοὶ μὲ τὸ ἐμπορικὸν τοὺς ναυτικὸν κυριαρχοῦσαν στὸ στενὸν τοῦ Ὀτράντο. Ἔτσι συνῆψαν σχέσεις μὲ τοὺς Ἑνετούς, Γενουησίους κ.ἄ. καὶ βλέπομε στὶς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνα ἐγκατεστημένους στὴ Βενετία πολλοὺς ἐμπόρους ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ὅπου ἴδρυσαν καὶ τὰ περίφημα γνωστὰ τυπογραφεῖα. Νὰ ἐπεκτείνουν δὲ τὸ ἐμπόριόν τους ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας καὶ στὴν Αὐστρία, Γερμανία καὶ Γαλλία ἀκόμα.

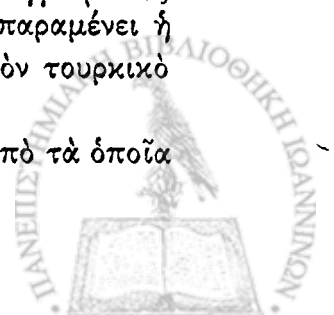
Ἡ Τεργέστη ἦταν σχεδὸν Ἡπειρωτικὴ ἀποικία μὲ τοπικὰς ἑλληνικὰς ἐφημερίδες (Ν. Ἡμέρα, κατόπιν Ἀθηνῶν, Κλειῶ κ.ἄ.), σχολεῖα περιωπῆς κ.ἄ. Ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτὴ δὲ οἱ Μοσχοπολίτες προχώρησαν στὴ Βουδαπέστη, Βιέννη, πλουτίζοντας. Μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴ τῆς πατρίδας τους, οἱ περισσότεροὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν στὸ Μοναστήρι, Περλεπέ, Ἀχρίδα, Πολωνία κ.ἄ., ὅπου μετέφεραν τὸν ἑλληνικὸν τοὺς πολιτισμὸν καὶ διακρίνονταν γιὰ τὸν ἀριστοκρατικὸν τοὺς χαρακτήρα. Ἡ Βιέννη ὅμως φιλοξένησε τοὺς περισσοτέρους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Σίνα, Σίμωνα. Ὁ Σπ. Λάμπρος μάλιστα ἀντέγραψε ἐπιτύμβια Μοσχοπολιτῶν καὶ Καστοριανῶν πού ἐμπορευόνταν στὴν Πέστη, ὅπου εἶχαν στολίσει τὴν Κοινότητά τους μὲ ἑλληνικὸν σχολεῖον, λαμπρὸν ναὸν καὶ εὐαγγῆ ἰδρύματα.

Οἱ Μετσοβίτες, παράλληλα, ἀπὸ τοῦ 1754 ἰδρύνουν σπουδαίους ἐμπορικοὺς οἴκους στὸ Λιβόρνο, Σέρρας, Κων)πολι, Ὀδησσό, Ἀλεξάνδρεια, Μόσχα, Θεσ)κη, Νεάπολι, Ρώμη κ.ἄ. καὶ ἀναπτύσσουν σχέσεις μὲ τὰ σπουδαιότερα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ γίνονται ὀνομαστοὶ μεγαλέμποροι, πού ἀργότερα πρόσφεραν μεγάλη βοήθεια στοὺς ἐθνικοὺς μας ἀγῶνες. Σ' αὐτοὺς δὲ τοὺς ἐμπορευομένους ἀνὰ τὸν κόσμον Ἡπειρώτες ὀφείλεται, κατὰ ἓνα μεγάλο μέρος, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ φιλελληνισμοῦ.

Δυστυχῶς ὅμως, γιὰ τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν ἰκανότητά των Ἡπειρωτῶν στὸν ἐμπορικὸν τομέα, πού ἔδωκε καὶ τὴν πρώτη ὥθησιν πρὸς τὰ γράμματα, δὲν ἔχουν γραφεῖ ἀρκετά. Εἶναι ὅμως γνωστὸ πὼς οἱ ἐμπορευόμενοι Ἡπειρώτες θεωροῦσαν τὸν πλοῦτον καὶ σὰν μέσον πραγματοποιήσεως εὐγενεστέρων σκοπῶν, ὅπως τῆς παιδείας καὶ φιλανθρωπίας. Καὶ τὶς μὲν εὐεργεσίαι στὴ γενέτειρα καὶ λοιπὴ Ἑλλάδα, λίγο πολὺ, ὅλοι τὶς ξέρουν, ἰδιαιτέρα δὲ πὼς ὅ,τι ἔχει νὰ ἐπιδείξει τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἀπὸ πολιτιστικὴν ἀποψιν ὅπως: Πανεπιστήμιον, Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, Ἀκαδημίαν, Στάδιον, Ζάπειον κ.λ.π. εἶναι ὅλα δωρεὰ Ἡπειρωτῶν πού ἐμπορευόνταν.

Λίγα ἐπίσης ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὴν ἐθνικὴν προσφορὰ των Ἡπειρωτῶν εἰς αἶμα. Ἐσχάτως λ.χ. ἀπεκαλύφθη ὅτι ὁ θρυλικὸς πυρπολητὴς Κανάρης κατάγεται ἀπὸ τὴν Πάργα, ὅπου ἐφέτος τοποθετήθηκε ἡ προτομὴ του, ἐνῶ προηγουμένως ἦταν πολιτογραφημένος ἄλλου. Καὶ ἄγνωστη στὶς λεπτομέρειάς της παραμένει ἡ ἐθνωφελὴς δρᾶσις των ἀρτοποιῶν Ἡπειρωτῶν πού εἶχαν ἀγγαρευτεῖ στὸν τουρκικὸν στρατὸν πού πολιορκοῦσε τὸ Μεσολόγγιον κ.ἄ.

Πιὸ πολὺ ὅμως εἶναι ἄγνωστα ὅσα ἔκαμαν στὰ ξένα μέρη καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα

ἀποδεικνύεται πὼς οἱ Ἑπειρῶτες δὲν ἦταν ψωμάδες, σιμιτζῆδες καὶ καλατζῆδες, ὅπως κοινῶς πιστεύεται, ἀλλὰ ἀπόστολοι τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας καὶ δορυφόροι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Κάτι τέτοιοι τεχνῖτες π.χ. ἦταν οἱ δημιουργοὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Σκουφᾶς καὶ Τσακάλωφ (γουναρᾶς) καθὼς καὶ ὁ Ζῶης Καπλάνης, Τσιτσας κ.ἄ. Καὶ παιδὶ ψωμᾶ—αὐτοδίδακτος μάλιστα, οὔτε ἀπολυτήριον γυμνασίου δὲν εἶχε—ὁ Ζαγορίσιος Ν. Γιαννόπουλος, ἀρχαιολόγος καὶ ἱστορικός, πού πρὸς τιμὴν τοῦ ὑπάρχει τὸ «Γιαννοπούλειον Μουσεῖον» Ἀλμυροῦ Βόλου κ.ἄ.

Ἀλλὰ τὰ Γιάννινα ἀπέμειναν πάντοτε ἡ ἀκρόπολις τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας. Ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ βᾶθη τῆς σκλαβιάς ἀκτινοβολοῦσαν τὸ φῶς τῶν γραμμάτων καὶ τῆς πίστεως μὲ σχολές ὅπως τῶν Φιλανθρωπινῶν, τοῦ Ἐπιφανίου, Γκούμα κ.ἄ. Καὶ χάρις στὰ Γιαννιώτικα Σχολεῖα καὶ τοὺς Ἑπειρῶτες διδασκάλους πού, κατὰ τὸν Κούμα, σὰν χεῖμαρρος πλημύρισαν τὴν παιδείαν παντοῦ, διαδόθηκε ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα στὴν πρωτῆτερα καταβαρβαρωμένη Τουρκία. Πατριαρχικὸ σιγίλλιον μάλιστα τοῦ 1805 χαρακτηρίζει τὴν Ἑπειρωτικὴν πρωτεύουσα «Μητρόπολιν πάσης μαθήσεως».

Ὁ Λῆξ μένει κατάπληκτος μπροστὰ στὴν ὑπεροχὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴν δρᾶσιν τῆς πόλεως αὐτῆς σ' ὅλο τὸ κράτος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ ὀμιλεῖται καθαρώτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη ἑλληνικὴ γωνιά, ἔνεκα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων πού ἀκμάζουν πρὶν ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες καὶ ὅπου καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ μιλοῦν μόνον ἑλληνικά, τονίζει.

Τὰ ἴδια ἐπίσης ἐπαναλαμβάνουν ὁ ἀλβανολόγος Χάμ, Βύρων, Χομπχάουζ καὶ ὅσοι πέρασαν ἀπὸ τὰ Γιάννινα κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνα. Εἶναι ἄλλωστε γνωστὸ ὅτι καὶ μέχρι τοῦ 1860 τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐγγράφων τῆς τουρκικῆς διοικήσεως ἑλληνιστὶ ἐγράφονταν καὶ ἑλληνιστὶ διεξάγονταν οἱ δίκαιες στὰ τουρκικὰ δικαστήρια, ἐνῶ στὴ Ἐπτάνησο ἡ ἑλληνικὴ διεξήγε ἄνισον ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἰταλικὴν γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὰ δικαιώματά της.

Ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνα, πλῆθος ἀπὸ Ἑπειρῶτες μετώκησαν ὁμαδικὰ καὶ σποραδικὰ στὴν Ἰταλία, Βαλκανικὴ, Ἐπτάνησο καὶ Πελοπόννησο ὅπου, ὅπως εἶναι γνωστὸ, συνεστήθησαν οἱ λεγόμενες ἑλληνοαλβανικὲς ἀποικίαι, πολλὰ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν διατηροῦν ἀκόμα καὶ σήμερον ἡπειρωτικὲς ὀνομασίες, ἦθη, ἔθιμα, τοπωνύμια κ.ἄ. ἡπειρωτικά. Ἀπὸ τὴν ἀποικίαν αὐτὴν δὲ κατὰ μέγα μέρος προέρχονται οἱ προύχοντες (Στραδιῶται, κατὰ Σάθαν), πού ἀκολουθήσαντες τοὺς Ἐνετοὺς ὅταν ἀπεχώρησαν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, ἀπετέλεσαν ἀργότερον τὸ ἐπτανησιακὸ ἀρχοντολόγιον. Ἐπίσης ἡπειρωτικῆς προελεύσεως εἶναι οἱ γνωστὲς ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες οἰκογένειαι Ζαῖμη, Πετμεζᾶ, Φωτῆλα κ.ἄ. Πρᾶγμα πού διαψεύδει γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὴ θεωρίαν τοῦ Φαλμεράυγερ περὶ ἐκσλαυισμού τῆς Πελοποννήσου.

Ἐξ ἄλλου, μετὰ τὴν διασπορὰν τῶν Σουλιωτῶν, πάνω ἀπὸ 20 χωριά φέρουν τὸ ὄνομα Σοῦλι στὴ Βαλκανικὴ καὶ Ἐπτάνησο. Ἐνῶ παράλληλα ἕνας ἀριθμὸς χωριῶν πού συνέστησαν ἀποικοὶ Ἑπειρῶτες φέρουν τὸ ὄνομα Ἀρβανιτοχώρι, τὰ ὁποῖα ὑπῆρξον κέντρα ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅπως: Τὸ Ἀρβανιτοχώρι τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου, τῶν νήσων Κάσου, Ἀνδρου κ.ἄ. νησιῶν πού ἐρημώθηκαν ἀπὸ πειρατικὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ δεχτοῦν (1418) ἑλληνοαλβανούς. Ἐπίσης τῆς Λιτίσης κοντὰ στὴν Ἀδριανούπολιν, πού ἦταν καὶ ἔδρα ἀρχιεπισκοπῆς, τοῦ Βουλγαρικοῦ Τυρνόβου κ.ἄ. Τὸ τελευταῖον ἤκμασε ἐπὶ αἰῶνες ὡς κωμόπολις μὲ ἐπίσημη γλῶσσα τὴν ἑλληνικὴν καὶ ὑπῆρξε «ἑστία μουσῶν καὶ γραμμάτων», ἦταν δὲ ἀποικία Πωγωνησίων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ.

Ἀπὸ τὸ Ἀρβανιτοχώρι τῆς Τζερβενοῦ κατάγονταν καὶ ὁ ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλαχίας Βασ. Λοῦπος καὶ ἡπειρωτικὴν προέλευσιν εἶχαν οἱ ἡγεμόνες Γκίκας, Σοῦτσος κ.ἄ.

Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καλλιεργήθησαν τόσο πολὺ στὴν παρῆστιον χῶρον, ὥστε στὴν πόλιν ἐπίσημη γλῶσσα καντήνηται ἡ ἑλληνικὴ. Καὶ αὐτὸς ὁ ἡγεμόνας

Καντεμίρ έγραψε την ιστορία τής Ρουμανίας, τών Σουλτάνων κ.ά., έλληνιστί. Και τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ ὀφείλεται ἰδίως στοὺς Ἑπειρῶτες πού, με τὴν σημαία τοῦ έλληνισμοῦ, διέδωκαν ἕναν παλῆδ πολιτισμὸ καὶ ἀναγέννησαν τοὺς Βαλκανίους ὅπως ἀκριβῶς ἔκαμαν καὶ οἱ φυγάδες λόγιοι τοῦ Βυζαντινοῦ στὴν Εὐρώπη.

Ἡ γνωστὴ λ.χ. μεγάλη ἔφημερίς τῶν Ἀθηνῶν «Πατρίς» τοῦ ἡπειρώτου Σ. Σίμου προηγουμένως ἐξεδίδετο στὸ Βουκουρέστι. Μακρὺς δὲ εἶναι ὁ κατάλογος τῶν φωτεινῶν ἐκείνων Ἑπειρωτῶν δασκάλων τοῦ Γένους πού διδάξαν στίς παρίστριες χῶρες, ὅπως οἱ Λαμ. Φωτιάδης, Μητροφ. Γρηγοράς. Μεθ. Ἀνθρακίτης, Νεόφ. Δούκας, Γ. Γεννάδιος, ὁ φερόμενος ὡς Κερκυραῖος σοφὸς Ἄνδ. Μουστοξύδης κ.ά.

Ὡς πρὸς τὴ Βουλγαρία, ἀντιγράφουμε τὰ ἐξῆς ἀπὸ τὴν ιστορία τῆς Θράκης τοῦ Κοσμᾶ Μυρτίλου Ἀποστολίδη: «Ὁ έλληνισμὸς τῆς Βουλγαρίας κατώρθωσε νὰ συντηρηθεῖ ἐπὶ 5 ὀλοκλήρους αἰῶνας ἐνισχυόμενος ἐκάστοτε ἀπὸ μετανάστας Ἑλληνας καὶ έλληνίζοντας ὀρθοδόξους, Ἀλβανούς καὶ κουτσουβλάχους. Κατώρθωσε δὲ νὰ ἐπιβληθῆ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐμπορικῶς καὶ κοινωνικῶς, ὥστε φθίνοντας τοῦ 18ου καὶ ἀρχομένου τοῦ 19ου, ὅλοι οἱ Βούλγαροι καὶ ὅσοι ἤθελαν νὰ ἐπιδειχθοῦν κοινωνικῶς, ἐφιλοτιμοῦντο αὐθόρμητα νὰ έλληνίζουν».

Εἰδικώτερα στὴν Ἑπειρο, τέλος, ὄχι μόνον οἱ διανοούμενοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἦταν Ἑλληνες, ἀλλὰ καὶ κεῖνοι πού ἴσχυαν με τὸν πλοῦτο καὶ τίς ἐμπορικὲς σχέσεις με τὴ Βενετία, Ἐπτάνησο κ.ά. ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Δύσεως. Ἀκόμα καὶ ἡ Σαγιαδάδα εἶχε μεταβληθεῖ σὲ σημαντικὸ ἐμπορικὸ διαμετακομιστικὸ κέντρο ὅπου διατηροῦσαν προξενεῖα ἡ Γαλλία, ὀλλανδία καὶ Βενετία, κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἐπίσης στὴν ἐκκλησία, ἐκπαίδευσι κ.λ.π., παντοῦ κυριαρχοῦσε τὸ έλληνικὸ στοιχεῖο, ἡ έλληνικὴ γλῶσσα.

Ἐσκιαγραφήσαμε ἀπλῶς—καὶ με τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ συντομία—τὴν ἰδιάζουσα θέσι πού κατέχουν οἱ Ἑπειρῶται στὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ νεωτέρου έλληνισμοῦ ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες, ἡ ὀποία ἀναμφισβήτητα δὲν συγκρίνεται με κανενὸς ἄλλο έλληνικοῦ τμήματος.

Ἀπροσμέτρητος σχεδὸν ὁ ὄγκος καὶ ἡ ἔκτασις τῆς ἔθνικῆς προσφορᾶς στὴν ἰδέα τοῦ ἔθνους, στὸ βωμὸ τῆς έλληνικῆς πατρίδας.

Ἄτυχῶς, ὅμως, τοῦτοτο ἀγνοεῖται ἢ λησμονεῖται ἀπὸ τοὺς πανέλληνας καὶ τὸ Κράτος, καὶ ἡ πατρίς τῶν Ἑπειρωτῶν δὲν ἔτυχε ποτέ, ὄχι μόνον ἰδιαίτερης στοργῆς καὶ ἀντιλήψεως ἀλλ' οὔτε στοιχειώδους! Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο: Νὰ θεωροῦνται—ἀπὸ πολλοὺς—οἱ Ἑπειρῶται σὰν Ἑλληνες κατωτέρας ποιότητος καὶ νὰ ἀποκαλοῦνται μάλιστα «ἀρβανίτες ἢ βλάχοι» περιφρονητικά!!! Μᾶς τὸ βεβαιώνει καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Κ. Ἀμαντος, ὅτι «ἀρβανίτες ἔλεγον τοὺς Ἑπειρῶτες στὴν Κων)πολι καὶ τὴ Θράκη, ἐξ οὗ καὶ Ἀρβανιτοχώρι (=Ἑπειρωτοχώρι)», λέγει. Τὸ ἴδιο δὲ ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερα τὴν Ἐπτάνησο κ.ά.

Ἄλλ' ἂν στὰ περασμένα χρόνια ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς περνοῦσε ἀπαρατήρητος, σήμερα δὲν πρέπει νὰ διαφεύγει ἀπὸ τὴν ἔθνικὴ ἀντίληψι, ὅτι ἡ Ἑπειρος ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ εὐπαθέστερα σημεῖα τοῦ ἔθνικοῦ μας κορμοῦ καὶ ὅτι ὁ ὄρος «ἀρβανίτης ἢ βλάχος», ὅσο ἀθῶος καὶ ἂν μᾶς φαίνεται, ἐνισχύει κείνους πού ἐπιβουλεύονται τὴν ἔθνικὴ μας ἀκεραιότητα καὶ ἀσφάλεια.

Εἰδικώτερα, πρέπει νὰ ἀξιολογήσωμε τὰ παθήματα ἐκεῖνα τῆς ἀπαίσιος Κατοχῆς κατὰ τὴν ὀποία οἱ ἐχθροὶ μας παρέσυραν—ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐνσυνειδήτους προδότας—πολλοὺς ξενόφωνους Ἑλληνας, στηριζόμενοι, ἀκριβῶς, στὰ ἐπιχειρήματα πού δίνει ἡ ξενογλωσσία (Σχ. Κράτους Πίνδου κ.ά.) στὰ ὀποῖα πολλοὶ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀντιδράσουν ἀπὸ ἱστορικὴ ἄγνοια καὶ παρεσύρθησαν.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ δὲ ἐξακολουθεῖ ἀτυχῶς νὰ ὑφίσταται καὶ σήμερα—ἱστο

ρική άγνοια—παράλληλα με τὰ άνθελληνικά σπέρματα τῆς Κατοχῆς τὰ όποία τροφοδοτοῦνται έξωθεν κυρίως... Ένώ ἡ μετανάστευσις πού γενικεύτηκε άπειλεῖ νά αλλοιώσει—με μαθηματική άκρίβεια σέ σύντομο χρονικό διάστημα—γλωσσολογικά τις άκριτικές μας περιοχές, όπου μοναδική γλώσσα ἦταν άνέκαθεν ἡ έλληνική. Γιατί, κατά κανόνα, μεταναστεύει τὸ έλληνόφωνο στοιχείο καί παραμένει τὸ ξενόφωνο πού άποζῆ από τὴν κτηνοτροφία (Πωγώνι), πράγμα πού θά πρέπει νά προκαλέσει άμεσα τὸ σχετικό ενδιαφέρον καί για λόγους έθνικῆς ασφαλείας πλέον.

Άλλά ἡ άγνοια τῆς έθνικῆς μας ιστορίας γίνεται πολλές φορές άφορμή νά παρέχωμε έπιχειρήματα έμεῖς οἱ ίδιοι στήν άντεθνική προπαγάνδα πού τὰ έκμεταλλεύεται κατ' εὐθειαν εἰς βάρος μας. Νά π. χ. ένα περιστατικό γενικώτερης σημασίας: Ἡ έργασία μας με τὸν τίτλο «Οἱ Ξένοι ἐν Κερκύρα» (1960), πού βραβεύτηκε από τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν μετά χρηματικού έπάθλου, ύποστηρίζει έθνική θέσι σύμφωνα με τὴν ιστορική αλήθεια, ότι τὸ άνελεύθερον φεουδαρχικό καθεστῶς τῶν Ένετῶν καί εὐγενῶν κρατοῦσε σέ πνευματικό σκοταδισμό τὸν λαό, καί ότι ἡ έλληνική αναγέννησις στήν Κέρκυρα όφείλεται κυρίως στους Ἡπειρώτες. Έν τούτοις, ώρισμένοι Έπτανήσιοι, συνεργούσης καί τῆς τοπικῆς φιλοτιμίας, ύπεστηρίξαν, από ιστορική άγνοια, τὰ αντίθετα, πού συμπίπτουν με εκείνα πού έπικαλοῦνται κείνοι πού φιλοδοξοῦν νά ύποκαταστήσουν τοὺς Ένετοὺς εἰς βάρος τῆς έθνικῆς μας άκεραιότητος. Ὅτι δηλ. τὸ ένετικό καθεστῶς ἦταν τόσο φιλελεύθερο, ὥστε δέν εἶχε ανάγκη ὁ τόπος τῆς συμβολῆς τῶν Ἡπειρωτῶν, ἡ όποία ἦταν άναξία λόγου! Καί, ὅπως ἦταν φυσικό, τις άπόψεις αὐτές υἰοθέτησαν καί αἱ Ἱταλικαὶ έφημερίδες!

Καί προφανῶς τὴν άτελῆ αὐτῆ ιστορική γνώσι θέλησαν νά έκμεταλλευθοῦν οἱ κατακτηταὶ κατά τὴν Κατοχή, ὅταν έφήρμοζαν πρόγραμμα πού ξεκινούσε από τὴ βασική σκέψι—ὅπως δημοσιεύθηκε μεταπολεμικῶς— ότι οἱ Έπτανήσιοι καί μάλιστα οἱ Κερκυραῖοι εἶναι μὲν Έλληνες, αλλὰ δέν έχουν τίποτε τὸ κοινὸν μετὰ τῶν άλλων Έλλήνων καί ότι πρόσκεινται μᾶλλον πρὸς τοὺς Ἱταλοὺς! Γιατί τὸ έθνικὸν φρόνημα τῶν Έπτανησίων γενικά, ασφαλῶς τὸ έγνώριζαν, ότι ἦταν άκμαιότατο καί κάθε άλλο παρά συμπαθές πρὸς αὐτοὺς.

Άλλο σχετικό περιστατικό: Πρὸ ολίγου, σέ μιὰ από τις σοβαρότερες αθηναϊκές έφημερίδες, δημοσιεύτηκαν ταξιδιωτικὲς έντυπώσεις από τὴ Βουλγαρία ενός από τοὺς διακεκριμένους συγγραφείς μας, ὁ όποιος άναφερόμενος στὸ Ἀρβανιτοχώρι τοῦ Τυρνόβου, διερωτᾶται σ' ένα σημείο: «Από πὺ άραγε μέρος τῆς Ελλάδος νά ξεκίνησαν αὐτοὶ οἱ Ἀρβανίτες πού έχτισαν εκεί τέτοια σχολεῖα κ.λ.π.»

Ένας άλλος ιστορικός τιτλοφορεῖ τὸ έργο του «Ιστορία τῶν Ἑλλήνων Ἀρβανιτῶν», άλλος όμιλεῖ περὶ «Σιαμαίων αδελφῶν» προκειμένου περὶ Ἑλλήνων καί Ἀλβανῶν κ.λ.π. καί ἡ σχετική σύγκρισις έπιτείνεται!

Παράλληλα καί οἱ Ἀλβανοί, έθνικισταὶ καί κουμμουνισταὶ, θορυβοῦν στὸ έξωτερικό, με σοβαροφανῆ έπιχειρήματα, για τοὺς συμπατριῶτες τους πού... καταδυναστεύονται στήν Ελλάδα, προσπαθοῦντες καί για άντιπερισπασμὸ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ, νά δημιουργήσουν ζήτημα αλβανικῆς μειονότητος στὸν τόπο μας! Οἱ δὲ Ρουμᾶνοι κάνουν λόγο για Ρουμάνους στήν Ελλάδα πού, κατ' αὐτοὺς, εἶναι τέτοιοι ὅλοι οἱ Μοσχοπολιτες, Μετσοβῖτες κ.λ.π. Κουτσόβλαχοι.

Πρόσφατο έξ άλλου εἶναι τὸ γνωστὸ έγγραφο τοῦ Ἱταλικοῦ Έπιτελείου πρὸς τὸ ΝΑΤΟ πού δυσκολεύεται νά βρεῖ «Έλληνες στήν Ἡπειρο! Ένώ ἡ Γαλλόφωνη «Ἀρχαιολογία» (Τεύχος Δ)ρίου 1964) τῶν Παρισίων μόνο Ἰλλυριοὺς(=Ἀλβανούς κατ' αὐτὴν) συναντᾶ στήν Ἡπειρο, σύμφωνα με τις αρχαιολογικὲς τῆς έρευνες! Καί οἱ Έλληνες, σοβαρὰ ἢ άστεῖα, όμιλοῦμε για Ἀλβανούς καί Βλάχους στήν Ελλάδα, χωρίς νά άντιλαμβανόμεθα πόσο έπιζήμιο εἶναι τοῦτο ὅσο καί ξένο πρὸς τὴν ιστορική πραγματικότητα. Ἀπόλυτη σχεδὸν συγχορδία κείνων πού μᾶς έπιβουλεύονται με ύπόκρουσι... έλληνική!

Ἄτυχῶς δὲ οὔτε καὶ ἐκ μέρους τοῦ Κράτους δόθηκε ἡ δέουσα προσοχὴ στὶς ἱστορικὲς μελέτες—ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι συμβαίνει στὰ γειτονικά μας κράτη—τίς ὁποῖες μάλιστα ἐπιμένει νὰ ἀγνοεῖ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του ἐκδηλώνεται μόνον πρὸς τὴν λογοτεχνία, γιὰ τὴν ὁποία ἔχει προνοήσει καὶ βραβεῖα, συντάξεις κ.λ.π. Καιρὸς ὅμως εἶναι νὰ σκεφθοῦμε ἐθνικώτερα...

Νομίζομε, πῶς, ἔστω καὶ ἀργά, τὸ πρῶτο σχετικὸ βῆμα ἔγινε μὲ τὴν Ἰδρυσι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων, πού τὴν βλέπομε σὰν ἀπαρχὴ ὀλοκληρώσεως ἐνὸς πλήρους πνευματικοῦ οἰκοδομήματος, πού θὰ φωτίσει καὶ ἐνισχύσει τὴν ἐθνικὴ ἐπιβίωσι τῆς περιοχῆς.

Παράλληλα ὅμως ἐπιβάλλεται, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, καὶ πρὸς ὑποβοήθησι τοῦ ἔργου τῆς Σχολῆς αὐτῆς:

1) Νὰ συσταθεῖ στὴν ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα Ἰστορικὸ Ἀρχεῖο στὸ ὁποῖο νὰ περιέλθουν ὅλα τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα πού σχετίζονται μὲ τὴ Βορειοδυτικὴ Ἑλλάδα ἐκτὸς τῆς Ἑπτανήσου. Ἀρχεὶακὴ δηλ. ἀποκέντρωσι κατὰ τὴν ἐννοια τῆς διοικητικῆς τέτοιας. Μέλημα τοῦ ὁποίου θε εἶναι ἡ ἔρευνα, ταξινόμησις, μελέτη τῶν ἀρχείων καὶ δημοσιεύσις κάθε τι πού θὰ ἔχει σχέσι μὲ τὴν Ἡπειρωτικὴ Ἱστορία.

2) Νὰ ἐκδίδεται στὰ Γιάννινα ἐπιστημονικὸ ἱστορικὸ περιοδικὸ πού ν' ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορία τῆς περιοχῆς, ἱκανὸ νὰ παρακολουθεῖ καὶ νὰ παρεμβαίνει ἀναλόγως στὰ ξένα ἐκεῖνα δημοσιεύματα πού διαστρέφουν εἰς βάρος μας τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια.

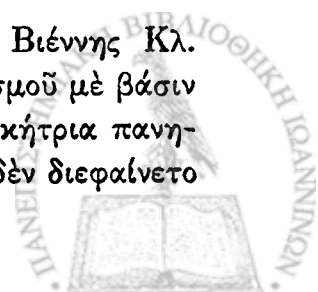
Οἱ δημοσιεύσεις αὐτές, πιστεύομε πῶς θὰ συντελέσουν στὸ νὰ συνειδητοποιήσωμε κι' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τὰ ἀτράνταχτα δικαιώματά μας ὡς Ἑλλήνων στὴ γῆ τῶν προγόνων μας, ἀπέναντι ἐχθρῶν καὶ «φίλων» καὶ στὴν προαγωγή τῶν γνώσεών μας γιὰ τὴ συγγραφὴ τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἱστορίας πού, ὅπως εἶναι γνωστὸ, δὲν ἔχει γραφεῖ ἀκόμα καὶ γίνεται συχνὰ καὶ ἀφορμὴ ἐσφαλμένου χειρισμοῦ τῆς ἐξωτερικῆς μας πολιτικῆς.

Ἐπιτακτικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ ἀνάγκη νὰ παύσει συνεχιζομένη ἡ ραδιοφωνικὴ ἀπομόνωσις τῆς Ἡπείρου καὶ νὰ καταστοῦν τὰ Γιάννινα κέντρον ἐκπομπῶν τοπικοῦ προπαντὸς ἐνδιαφέροντος, ἱκανοῦ νὰ συναγωνίζετα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντιδρᾷ στὶς ξενικὲς ἐκπομπές πού σήμερα ἀνενόχλητες κατακλύζουν τὴν ἡπειρωτικὴ ἀτμόσφαιρα καὶ ἀκούονται ἀπὸ πολλοὺς γιὰτὶ ἀπουσιάζουν οἱ ἐλληνικές. Π.χ. τρεῖς ἐκπομπές ἡμερήσιες ἐλληνιστὶ δίνουν τὰ Τύρανα καὶ καμμιά ἀπὸ τῆς πλευρᾶς μας!

Τὸ ἰδρυθησόμενον δὲ αὐτὸ ραδ. κέντρο μὲ τὸ εἶδος τῶν ἐκπομπῶν του, νὰ προκαλέσει ἄμεσο τὸ ἐνδιαφέρον τῶν κατοίκων καὶ παράλληλα μὲ τὸ Σχολεῖο κλπ., μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ—μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου—νὰ περιορισθεῖ αὐτομάτως στὸ ἐλάχιστο δυνατὸ ἢ ξενογλωσσία πού γίνεται ἀφορμὴ ἐπιζημιῶν καὶ ἐπικινδύνων παρανοήσεων.

Γιατὶ, δημοκρατικῶν ἀντιλήψεων ἡ χώρα μας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μιμηθεῖ βορείους γείτονές μας πού ἔσωσαν στὸν τόπο τους τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα μὲ ποινικὲς κυρώσεις! Διαφορετικὴ ἄλλωστε εἶναι καὶ ἡ περίπτωσις. Ἐκεῖ ὑπῆρχε ἐλληνικὴ μειονότης μὲ δικὴ τῆς ἐθνικὴ συνείδησι, γλῶσσα, ἔθιμα κλπ. δικὰ τῆς. Στὴν Ἑλλάδα μόνον Ἑλληνες ὑπάρχουν πού μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς χρησιμοποιοῦν σὲ μικρὸ βαθμὸ παράλληλα πρὸς τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, καὶ δικὴ του, προφορικὴ διάλεκτο.

Ὁ καθηγητὴς Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης Κλ. Νικολαΐδης, τερματίζων (1921) τὸ ἔργο του «Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ βάσιν τὴν Μακεδονίαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων», σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ἡ Ἑλλὰς νικητρία πανηγύριζε τὴ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν καὶ καμμιά σοβαρὰ ἐθνικὴ ἀνησυχία δὲν διεφαίνετο

Ἱερέως ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΪΣΙΟΥ

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΧΙΟΝΙΑΔΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ*

21) Δημήτριος Καζαμίας (Τουρνοβίτης)

1894—95

Τούτον πάλιν, ἀδελφὸν τοῦ ὡς ἀνωτέρω Κων. Καζαμία, εὐρίσκομεν ὑπογράφοντα ἄλλας ἀποδείξεις εἰς ἕτερον Κατάστιχον σελ. 91 τοῦ τότε ἰδίου Μουχτάρη τῆς Κοινότητος Βασ. Μαντρίδου.

Καὶ τούτων τῶν ἀποδείξεων τὸ περιεχόμενον εἶναι τοῦ γραφικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἰδίου Μουχτάρη, καὶ μόνον αἱ ὑπογραφαὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸν γραφικὸν χαρακτήρα τοῦ διδασκάλου. Ἐκ τῶν ἀποδείξεων τούτων θὰ μεταφέρωμεν ἐδῶ μόνον δύο ὡς ἀκολουθῶς.

1

«Ὁ ὑποφαινόμενος Δημήτριος Καζαμίας ἔλαβον παρὰ τοῦ Μουχτάρη Β. Δ. Μαντρίδη ἀπέναντι τῆς Διδασκαλικῆς μισθοδοσίας μου εἰς μετρητὰ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὀκτὼ γρόσια 188.

τῇ 24 8/βρῆλου 1894 Χιονάδες

Δ. Γ. Καζαμίας».

2

«Ἐλαβον παρὰ τοῦ ἰδίου Β. Δ. Μαντρίδη ἀπὸ λογαριασμὸν μαθητῶν ἑκατὸν ἐξήκοντα τρεῖς γρόσια Ἀριθ. 163.

τῇ 20 Ἀπριλίου 1895

Δημ. Γ. Καζαμίας»

Ἐκ τῆς ὡς ἀνωτέρω ἀποδείξεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρω καταχωρουμένου Καταλόγου, ἀποδεικνύεται καὶ πάλιν τὸ βᾶσιμον καὶ ἀληθὲς τῶν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 863.

στὸν διεθνῆ ὀρίζοντα, τονίζει ἐπιγραμματικά: «Προφυλάξατε τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῶν Σλαύων». Τὰ γεγονότα δέ, πού ἐπηκολούθησαν ἔκτοτε, τὸν ἐδικαίωσαν.

Καὶ μεῖς, περαίνοντες τὶς σημειώσεις αὐτές, τονίζομε σὲ κάθε ἐλληνικὴ κατεύθυνσι: Π ρ ο σ ἔ ξ α τ ε τ ῆ ν Ἕ π ε ι ρ ο... Ἀποτελεῖ ἐθνικὴ ὀφειλὴ ἀλλὰ καὶ λόγοι ἐθνικῆς ἀνάγκης τὸ ἐπιβάλλουν...

Τὸ Βορειοηπειρωτικὸ δρᾶμα καὶ ἡ συνοριακὴ διαρρύθμισις, πού σὰν ἀκόντιο εἰσχωρεῖ στὴν Ἡπειρωτικὴ ὠμοπλάτη, βροντοφωνοῦν τὴ μόνιμη ἀπειλὴ κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία βρίσκεται ἡ κοιτίς τῶν αἰωνίων Ἑλλήνων, κατὰ τὴν ἔκφρασι τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου.

ΣΠΥΡΟΣ ΣΤΟΥΠΗΣ

ισχυρισμών μας ότι ενίοτε, διὰ τὴν καταβολὴν τῶν μισθῶν τῶν διδασκάλων, ἐφορολογοῦντο ἀναλόγως καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου.

Ἐν τῇ τῶν ἀγιογράφων Μαρινάδων ἰδιοτικῇ ἀλληλογραφίᾳ, εὑρέθη καὶ ἐν ἐπίμηκες καὶ σχεδὸν ἄγραφον Κατάστιχον, εἰς μίαν σελίδα τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει ὁ Κατάλογος αὐτὸς τῶν μαθητῶν, συνταχθεὶς τὸ 1889, καὶ ἀποβλέπων εἰς τὴν φορολογίαν διὰ τὴν μισθοδοσίαν τοῦ διδασκάλου. Ὁ ἐν λόγῳ κατάλογος οὗτος, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ἡμιτελὴς εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν, ἀλλ' εἶναι καὶ ἡμιτελὴς εἰς τὸν διακανονισμόν τοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ. Παραθέτομεν λοιπὸν τοῦτον κατωτέρω ὡς ἔχει, πρὸς περισσοτέραν διαπίστωσιν τῶν ὡς ἀνωτέρω ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀναφερομένων, σχετικῶς περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀμοιβῆς τῶν διδασκάλων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ἴδου δὲ καὶ ὁ κατάλογος οὗτος.

«Κατάλογος τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου Χιονιάδων διὰ τὸ ἔτος 1889 ἐννέα, Αὐγούστου 21=εἴκοσι μία.

Μαθηταὶ

1: Ν(ικόλαος) Ἰω. σκούρτι	γρ(όσια)	50
1: Γεώργ. παπακώστα	»	50
1: μᾶρκος Ἀγγελὶ φίλη	»	50
1: βασίλειος Ἀ. Γεωρ. βλάχου	»	40
1: Νικόλαος Δημητρίου παπαδια(μάντης)	»	40
1: Νικόλαος Ἀταστ. Ζήση ²⁵		
1: Γεώργιος σπύρου Κυρζίδη		
1: Ἰωάννης Δ. Χρίστου		
1: Κωνσταντῖνος εὐθυμίου (Ἀργύρης)		
1: ζήσης βασιλ. μήτζι χρίστου		
1: θωμᾶς Ἀναστ. μήτζι χρίστου		
1: βασίλειος Ἀγγελ. φίλη		
1: Γεώργιος σκούρτι		
1: Ἀριστίδης Ἰωάν. μάτζου		
1: παρασκευὴ σπύρου κυρζίδου		
1: Κωνσταντῖνος Δημ. φίλη		
1: Ἀγγελῆς Δημ. νούσι		
1: Ἀριστείδης λάμπρου σκούρτι		
1: Ἀλέξης ράπος		
1: Ἀριστείδης δασκάλ(ου) ²⁶		

22) Θεμιστοκλῆς Στεφάνου (Τουρνοβίτης)

1895—97

Οὗτος, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν πολλῶν ἄλλων κατοίκων τοῦ χωρίου, ἐδίδαξεν ἐν τῷ Σχολείῳ Χιονιάδων ὡς λαϊκὸς τὸ πρῶτον ἔτος. Χειροτονηθεὶς δὲ εἰς Ἱερέα κατ' Αὐγούστον τοῦ 1896, παρέμεινεν ὡς διδάσκαλος καὶ τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος 1896—97 χωρὶς κἂν νὰ ἔχη καὶ θέσιν ἐφημεριακῆν. Οὗτος, γνωστὸς εἰς τὴν περιφέρειαν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Παπᾶ Θεμιστοκλῆς Στεφάνου, διετέλεσεν Ἐφημέριος Τουρνόβου μέχρι τοῦ 1943, ὅποτε καὶ παρητήθη λόγῳ ἀναπηρίας.

25. Πρόκειται περὶ μαθητοῦ ἐξ ἄλλης Κοινότητος ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς.

26. Ἀνάγνωθι Δημήτριος Ἀριστείδου δασκάλου.

23) Βασίλειος Παπαλάμπρου (Βουρμπιανίτης)

1897—98

Εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ τότε Ἐκκλησιαστικοῦ Ἐπιτρόπου Χριστοδοῦλου Κυρζίδου, εὑρομεν καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ διδασκάλου τούτου ὑπὸ τῶν Ἐφοροεπιτρόπων Χιονιάδων, ἐπικεκυρωμένον καὶ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελλᾶς καὶ Κονίτσης. Ἐπίσης εὑρομεν καὶ τὰς διαφόρους ἀποδείξεις τὰς ὁποίας ὑπέγραψεν οὗτος δταν, κατὰ χρονικὰ διαστήματα, ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν χρήματα, ἀπέναντι τῆς διδασκαλικῆς αὐτοῦ μισθοδοσίας. Ὁ διορισμὸς αὐτοῦ ἔχει ὡς ἀκολούθως ἐμφαίνεται.

«Οἱ ὑποφαινόμενοι ἐφοροεπίτροποι τῆς Σχολῆς τοῦ χωρίου Χιονιάδες διορίζομεν ὡς διδάσκαλον τὸν κ. Βασίλειον Παπαλάμπρου ἀντὶ λιρῶν ὀθ(ωμανικῶν) δέκα πέντε (ἀρ. 15) ἅς ὑποσχόμεθα νὰ πληρώσωμεν αὐτῷ εἰς τέσσαρας δόσεις εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου σχολικοῦ τριμήνου. Ὁ διδάσκαλος ὑποχρεοῦται νὰ διδάξῃ κατὰ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐν Ἰωαννίνοις δημοτικῆς Σχολῆς καὶ ἐκτελέσῃ τὸ καθήκον του τιμίως καὶ εὐσυνειδήτως. Εἰς ἐνδειξιν δὲ δίδομεν αὐτῷ τὸ παρὸν καὶ ὑποφαινόμεθα.

Χιονιάδες τῆ 7 Ὀκτωβρίου 1897

Οἱ ἐφοροεπίτροποι

Ἰωάννης Γεωργίου (=Σκούρτης)

Σωκράτης Μ. Ζωγράφος

Χρηστόδολος κρηζήδης ἐπήτροπος (ἀνάγν. Κυρζίδης)

Χρηστόδελος τόλη (=Τζήμος)

Δημήτριος τόλη (=Πρωτόγερος)

Ἀπόστολος Μ. Ζωγράφος Μουχτάρης

(Τ.Σ.)

Ἰ' Ο Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Βασίλειος ἐπικυροῖ

(Σ.Τ.)».

(Βλέπε κατωτέρω καὶ τὸ πανομοιότυπον τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ).

Ὅπισθεν τοῦ διορισμοῦ τούτου εὐρίσκομεν διατυπωμένην καὶ μίαν συνολικὴν ἀπόδειξιν τοῦ διδασκάλου τούτου ἔχουσαν ὡς ἑξῆς:

«Ὁμολογῶ ὁ ὑποφαινόμενος ὅτι ἔλαβον ὄλον τὸν διδασκαλικὸν μου μισθὸν ἀπὸ τοὺς ὀπισθεν ὑπογεγραμμένους καὶ ἐξώφλησα.

Χιονιάδες τῆ 20)9)98

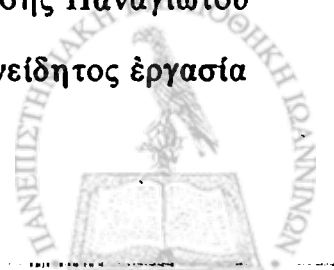
ὁ διδάσκαλος Βασ. Παπαλάμπρου».

24 (Κωνσταντῖνος Καζαμίας (Τουρνοβίτης)

τὸ δεύτερον 1898 1923.

Οὗτος διωρίσθη τὸ δεύτερον διδάσκαλος ἐν τῷ χωρίῳ, κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1898—99, καὶ διετέλεσεν ὡς τοιοῦτος συνεχῶς ἐπὶ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη, ἤτοι ἕως τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1922—23, μετατεθείς κατόπιν εἰς Τούρνοβον ὑπὸ τοῦ τότε Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτικῶν Σχολείων Κονίτσης Παναγιώτου Οἰκονόμου.

Σημειοῦμεν ἐδῶ, ὅτι ἡ ἐν τῷ Σχολείῳ Χιονιάδων εὐσυνειδήτος ἐργασία

Ἐπί τῆς μακροχρονίου τούτης ἐν τῷ Σχολείῳ Χιονιάδων ὑπηρεσίας τοῦ διδασκάλου τούτου, ἀνηγέρθησαν κατὰ μὲν τὸ ἔτος 1905 τὸ σχολικὸν κτίριον ὡς Ἀρρεναγωγεῖον, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1911 ἐκτίσθη ὡς ἀλλαχοῦ προεῖπωμεν, καὶ τὸ διὰ Παρθεναγωγεῖον προορισθὲν σχολικὸν κτίριον.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ διὰ τοὺς διορισμοὺς καὶ διάφορα ἄλλα συμφωνητικά, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανεν ὁ διδάσκαλος οὗτος κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε Ἐφοροεπιτροπὴ Χιονιάδων, ταῦτα πάντα ὑπεβλήθησαν ὡς δικαιολογητικά εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας διὰ τὴν ἀπονομὴν συντάξεως.

Ἐπομένως ἡμεῖς, διὰ νὰ γράψωμεν ὅσα ἐγράψαμεν περὶ αὐτοῦ, ἐστηρίχθημεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς ὅσα διεβεβαίωσεν ἡμᾶς ὁ διδάσκαλος οὗτος διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὁμολογίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐστηρίχθημεν καὶ εἰς γραπτὰς τινὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελλᾶς καὶ Κορίνθου (Στέλεχος Ἐνδεικτικῶν διδασκαλίας), καθὼς καὶ εἰς ὠρισμένας ἄλλας σημειώσεις τοῦ ἔτους 1909. Τὰς σημειώσεις δὲ ταύτας εὔρομεν διατυπωμένας εἰς πρόχειρον Κατάστιχον τῆς τότε Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς (σελ. 51), μίαν δὲ συνολικὴν ἀπόδειξιν τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ, εἰς ἕν ἄλλο Κατάστιχον (σελ. 277) τοῦ τότε Ἐφοροεπιτρόπου Χρ. Σκούρτη, παντοπόλου τὸ ἐπάγγελμα.

Αἱ γραφαὶ μαρτυραὶ αὗται καὶ αἱ ἀποδείξεις ἔχουσι ὡς ἑξῆς:

1

Ἐπί τοῦ Στελέχους.

«Ἀριθμ. 2

Ἱερὰ Μητρόπολις

Βελλᾶς καὶ Κορίνθου

Ἐνδεικτικὸν Διδασκαλίας

Δι' οὗ ἐδόθη ἡ ἄδεια τῷ ἐλλογίμῳ κ. Κωνσταντίνῳ Καζαμιά τοῦ διδάσκειν ἐν τῇ Σχολῇ Χιονιάδων κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1905—1906.

Ἐν Κορίνθῳ τῇ 23 Σεπτεμβρίου 1905».

Σ η μ: Τὸ χορηγούμενον Ἐνδεικτικὸν διδασκαλίας διαστάσεων 33×22, ὡς ἐμφαίνεται εἰς ἕτερον τοιοῦτον ἀσυμπλήρωτον, διελάμβανε τὰ ἑξῆς:

«Ἀῆ. ἀριθμ.

Ἱερὰ Μητρόπολις Βελλᾶς καὶ Κορίνθου

Ἐνδεικτικὸν

Λαβόντες ὑπ' ὄψιν

προσαχθέντα ἔγγραφα τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἐφοδιάζομεν αὐτὸν διὰ τοῦ ἐτησίου τούτου Ἐνδεικτικοῦ καὶ παρέχομεν αὐτῷ τὴν ἄδειαν τοῦ διδάσκειν ἐν τῇ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς ἐπισκοπῆς κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1 ἕως συμμορφουμένῳ ἀκριβῶς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἀπεχῶς παντὸς ἀπάδοντος θρησκευτικῶς, ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς.

Ἐν

τῇ

1

».

Ἡ σφραγὶς τῆς Μητροπόλεως

καὶ ἡ ὑπογραφή.

(Βλέπε κατωτέρω καὶ τὸ πανομοιότυπον τοῦ ἐνδεικτικοῦ τούτου).

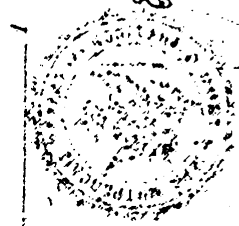

ΑΥΤ. ΔΙΑΘΗ.

ΥΠΕΡ Α ΜΕΤΡΟΠΟΛΙΣ ΒΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΝ

Λαβόντες υπ' όψιν —————
 προσαχθέντα έγγραφα των σπουδών αὐτῶν ————— εφοδιάζομεν αὐτῶν διὰ τοῦ ἐτηρίου τούτου
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΥ καὶ παρέχομεν αὐτῶν τὴν **ΛΑΒΙΑΝ** τοῦ διδάσκειν ἐν —————
 τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεράς, ἐπισκοπῆς κατὰ
 τὸ σχολικὸν ἔτος 1 ————— ἕως 1 ————— συμμορφουμένῳ ἀκριβῶς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς
 Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἀπεξίτητον παντὸς ἀπάδοντος θρησκευτικῶς, ἠθικῶς καὶ πο-
 λιτικῶς.

Handwritten signature

ΠΑΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΝ

2

Ὅμοίως ἐχορηγήθη τῷ ἰδίῳ διδασκάλῳ Κ. Καζαμία τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 11 Ἐνδεικτικὸν διδασκαλίας διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1906—1907.

3

«Ἀριθμ. 49
Ἱερὰ Μητρόπολις
Βελλᾶς καὶ Κονίτισης

Ἐνδεικτικὸν Διδασκαλίας

Δι' οὐ ἐδόθη ἡ ἄδεια τῷ Ἐλλογίμῳ Κωνσταντίνῳ Καζαμία τοῦ διδάσκειν ἐν τῇ Σχολῇ Χιονιάδων κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1909—1910

Ἐν Κονίτῃ τῇ 10 Μαρτίου 1910

Σημ. : Κατὰ τὸ σχολικὸν τοῦτο ἔτος, ὅπως καὶ κατωτέρω θὰ ἀναφέρωμεν, συσταθέντος τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ διορισθείσης διδασκαλίσης, ἐπόμενον ἦτο νὰ διαχωρισθοῦν καὶ οἱ μαθηταὶ ἀπὸ τὰς μαθητρίας.

4

«Μισθὸς τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1908—1909 ἐκ λιρῶν 22 Γρόσια 2,354».

Ἐναντι

«Ἐλαβον ἀπὸ Μιλτιάδην (Ζωγράφον) διὰ μισθὸν τοῦ ἔτους 1908—1909 ὡς ἡ δοθεῖσα ἀπόδειξις μου.

	Γρόσια	1585
ἔλαβον ἀπὸ ἴδιον	»	142,20
ἀπὸ Χρ. Σκούρτην	»	532
		<hr/>
		2.259,20

Χιονιάδες τῇ 21 Ἰουλίου 1909
Κ. Γ. Καζαμίας»

5

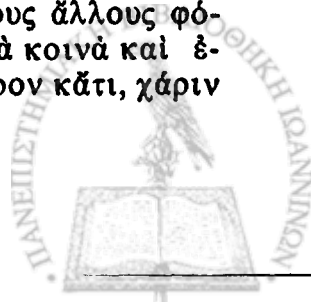
«Ἐλαβον ὁ ὑποφαινόμενος παρὰ τοῦ Ἐφοροεπιτρόπου κ. Χριστοδούλου Σκούρτη τὸν μισθὸν μου διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1909—1910 λίρας 23 καὶ εἰς ἔνδειξιν, ὑποφαίνομαι.

Χιονιάδες τῇ 15 Ἰουλίου 1910
ὁ λαβὼν

Κ. Γ. Καζαμίας».

25) Ἑλένη Δ. Παπαδοπούλου (Ἰωαννίτισσα)

Ἡ ἐδγενής προσπάθεια καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς διὰ πρώτην φοράν ἰδρύσεως Παρθεναγωγείου ἐν τῷ χωρίῳ Χιονιάδες, καὶ ὁ ταύτην ἐπακολουθήσας κατὰ τὸ σχολικὸν τοῦτο ἔτος διορισμὸς διδασκαλίσης, ἀποδεικνύουσι διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, τὰ ἀγνὰ ἐθνικὰ καὶ πατριωτικὰ αἰσθήματα διὰ τῶν ὁποίων ἐνεφοροῦντο καὶ διεπνέοντο οἱ Πρόγονοι ἡμῶν κάτοικοι τοῦ μικροῦ τούτου χωρίου, οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ πτωχοί, ἂν καὶ ἠναγκασμένοι νὰ παλαίωσι κατὰ τῶν πιέσεων τοῦ κατακτητοῦ καὶ νὰ πληρώνωσι εἰς αὐτὸν διαφόρους ἄλλους φόρους, ἐν τούτοις, οὐδὲ μιᾶς ἐφείδωντο δαπάνης ὅσον ἀφορᾷ τὰ κοινὰ καὶ ἐθνικὰ ἀδῶν ζητήματα, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ὑστερήματός των προσέφερον κἄτι, χάριν

διατηρήσεως τῆς Ἐθνικότητός των, χάριν μορφώσεως τῶν τέκνων των⁽²⁷⁾. Εἰς κάθε ἀναφύομενον ζήτημα, ἐπρότεινον, συνεζήτουν, ἀπεφάσιζον, καὶ ἐξετέλουν. Ἀπόδειξις πρὸς τοῦτο τρανωτάτη εἶναι καὶ ἡ ἐντὸς μιᾶς ἐπταετίας (1905—1911) ἀνέγερσις δι' ἐράνων δύο μεγάλων σχετικῶς σχολικῶν κτιρίων, τὰ ὅποια ἀπήτησαν δαπάνας σοβαράς, μὴ συμβιβαζομένας μὲ τὴν οἰκονομικὴν ἀντοχὴν τῶν πτωχῶν κατοίκων τοῦ χωρίου τούτου.

Καὶ ὁμοῦς ἀνηγέρθησαν.

Τὰ ἄξια παντός ἐπαίνου κατορθώματα ταῦτα τῶν ἀειμνήστων Προγόνων μας ὀφείλονται πρὸ παντός εἰς τὴν ἀμίλλαν, ἡ ὅποια εἶχε γεννηθῆ μεταξὺ τῶν Κοινοτήτων, καθὼς καὶ εἰς τὴν ὁμόνοιαν, δραστηριότητα καὶ τὸν ἀλληλοσεβασμὸν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Προτερήματα σπουδαῖα αὐτά, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς μικρᾶς Κοινωνίας.

Ἄς παραδειγματισθῶμεν δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ ἡμεῖς οἱ νεώτεροι, καὶ ἄς τραπῶμεν πρὸς ἄλλα κοινωφελῆ, ἐξ ἴσου ἀπαραίτητα, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς μικρᾶς κοινωνίας τῆς ἰδιαιτέρας μας πατρίδος Χιονιάδες. Ἄλλ' ἄρα γε θὰ τὸ κατορθώσωμεν;

Καὶ διὰ νὰ μὴ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου κάμωμεν κατάχρησιν τοῦ λόγου, ἐπανερχόμεθα καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ θέματος ἡμῶν, σχετικῶς μὲ τὴν ὡς ἀνωτέρω διδασκάλισσαν Ἑλένην Παπαδοπούλου.

Ἡ διδασκάλισσα αὕτη ἐδίδαξε ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ Χιονιάδων (οἰκία Ἀναστ. Βούρη) ἐπὶ ἓν καὶ μόνον ἔτος. Ἡ διδασκαλικὴ αὐτῆς ὑπηρεσία, ἐκτὸς τοῦ ὅτι μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ κατωτέρω καταχωρουμένου διορισμοῦ, ἀλλὰ καὶ μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῶν τότε μαθητριῶν αὐτῆς καὶ τῶν μεγαλειτέρων τὴν ἡλικίαν κατοίκων τοῦ χωρίου, διαπιστώνεται δὲ καὶ ἐκ μιᾶς συνολικῆς ἀποδείξεως μισθοῦ τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν διατυπωμένην ἐν τῷ αὐτῷ ὡς ἀνωτέρω Καταστίχῳ τοῦ τότε Ἐφοροεπιτρόπου Χρ. Σκούρτη καὶ εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα 277. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη, ἡ ὅποια εὐρίσκεται πρώτη ἐν τῷ Καταστίχῳ, ὡς καὶ ὁ διορισμὸς αὐτῆς, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

1

«Ἀριθμ. 46

Ἱερὰ Μητρόπολις

Βελλᾶς καὶ Κονίτσης

Ἐνδεικτικὸν Διδασκαλίας

Δι' οὗ ἐδόθη ἡ ἄδεια τῇ Ἑλλογίμῳ Δεσποινίδι Ἑλένη Δημ. Παπαδοπούλου τοῦ διδάσκειν ἐν τῇ Σχολῇ Χιονιάδων κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1909—1910.

Ἐν Κονίτση τῇ 10 Μαρτίου 1910».

Ὀπισθεν τοῦ στελέχους

«Ἑλένη Δ. Παπαδοπούλου ἐξ Ἰωαννίνων ἐτῶν 22 ἄγαμος ἀπεφοίτησεν τὸ Ἐλισαβέτειον Παρθεναγωγεῖον ἀπὸ (πρὸ) 9 ἐτῶν καὶ Ἴον ἐνταῦθα μετὰ μισθοῦ 20 λιρῶν.

Τάξεις μαθητριῶν

Γ' μαθήτριάι 2

Β' » 6

Α' » 5

προκαταρκτικὴ 13».

27. Τὸ ἐὰν ἀναφαίνεται εἰς τὰ κατωτέρω ἔγγραφα κἀτι τὸ ἐναντίον τῶν ὄσων ἐδῶ ἰσχυριζόμεθα, τοῦτο ὀφείλεται εἰς προσωπικὰς διενέξεις, μετὰ τῶν ἰθυόντων τὰ κοινά, καὶ μικροφιλοτιμίας.

2

«Δηλοποιῶ ἡ ὑποφαινομένη διδασκάλισσα Ἑλένη Δ. Παπαδοπούλου ὅτι ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Χριστοδούλου Σκούρη ἐφοροεπιτρόπου πρὸς ἐξώφλησιν τοῦ μισθοῦ μου λίρας ὀθωμανικὰς 20 καὶ πρὸς ἐνδειξιν ὑποφαίνομαι.

καθὼς καὶ τὸ ἀγώγιον τὸ ἐπλήρωσαν⁽²⁸⁾ τῇ 12 Ἰουλίου 1910.

Ἑλένη Δ. Παπαδοπούλου

Ἰωάννης Δ. Βούρης γραμματέας».

26) Ἑλένη (εὐ) Ψάλτου (Ἰωαννίτισσα)
1910—1911

Ἡ διδασκάλισσα αὕτη ἐδίδαξε ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ Χιονιάδων (οἰκία Εὐαγγέλου Παπαδιαμάντη ἢ Καλτσούδα) ἐπὶ ἓν σχολικὸν ἔτος. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῆς ἤρχισε καὶ ἡ ζύμωσις διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Παρθεναγωγείου τοῦ ὁποίου ἡ τοιχοδόμησις ἐπερατώθη κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ 1911.

Διὰ τὴν διδασκάλισσάν ταύτην, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς διδασκαλικῆς ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ Χιονιάδων ὑπηρεσίας της, ἰσχύουσι καὶ δι' αὐτὴν οἱ ὡς ἀνωτέρω λόγοι περὶ Ἑλένης Παπαδοπούλου, ἐκτὸς βέβαια τοῦ διορισμοῦ αὐτῆς τὸν ὁποῖον ἡμεῖς δὲν εὕρομεν.

Μία δὲ συνολικὴ αὐτῆς ἀπόδειξις μισθοῦ, ἡ ὁποία εὐρίσκεται διατυπωμένη ἐν τῷ αὐτῷ ὡς ἀνωτέρω Καταστίχῳ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι 277, οὐσα τρίτη κατὰ σειράν, ἔχει ὡς ἀκολούθως ἐμφαίνεται.

1

«Δηλοποιῶ ἡ ὑποφαινομένη διδασκάλισσα Ἑλένη (εὐ) Ψάλτου ὅτι ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Χριστοδούλου Σκούρη ἐφοροεπιτρόπου πρὸς ἐξώφλησιν τοῦ μισθοῦ 16 εἰκοσόφραγκα (δέκα ἕξ) καὶ πρὸς ἐνδειξιν ὑποφαίνομαι⁽²⁹⁾

καθὼς καὶ τὸ ἀγώγιον τὸ ἐπλήρωσαν.

τῇ 12 Ἰουλίου 1911

Ἑλένη (εὐ) Ψάλτου».

Κατὰ τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος 1911—1912, λόγῳ τῆς σοβαρᾶς δαπάνης διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Παρθεναγωγείου, δὲν διωρίσθη διδασκάλισσα.

Ἐδῶ πλέον σταματῶμεν τὴν συνέχειαν τῆς ἐργασίας ταύτης διὰ τοὺς κατόπιν διορισθέντας διδασκάλους, καθότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐθέσαμεν ὡς χρονικὸν ὄριον ἐν τῇ ἐρευνῇ μας τὸ ἔτος 1912, τὸ ὁποῖον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἠπειρώτας ἀποτελεῖ ἕναν ὑψιστὸν Ἐθνικὸν Ἱστορικὸν σταθμὸν, ἀφ' ἑτέρου δέ, ὑπαχθέντων τῶν Σχολείων ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἀπελευθερώσεως ἡμῶν, ἔπαυσε καὶ ἡ ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου μισθοδοσία τῶν διδασκάλων.

Καί, κατὰ δεύτερον λόγον, ἐπειδὴ σήμερον ἐν τοῖς Σχολείοις κρατοῦνται Μαθητολογία καὶ λοιπὰ ἀρχεῖα, καὶ ἐπειδὴ δυνατὰ τις εὐκόλως νὰ ἀνεύρη ἐκεῖ ὅ,τι καὶ ἂν ζητήσῃ περὶ τῶν διδασκάλων κ.λ., θεωρεῖται ἐντελῶς περιττὴ ἡ συνέχισις μιᾶς τοιαύτης ἐργασίας.

Ὅθεν ἡμεῖς περαίνοντες εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὴν παροῦσαν ἐργασίαν, παραθέτομεν κατωτέρω καὶ μερικὰ ἔγγραφα, σχετιζόμενα ἄλλα μὲν μὲ τὴν μισθοδοσίαν τῶν διδασκάλων, ἄλλα δὲ μὲ τὴν ἀνέγερσιν τῶν Σχολείων, ὡς κατωτέρω ἐμφαίνεται.

(Συνεχίζεται)

28. Τὰ μεταβατικὰ ἐξοδα τῆς διαδρομῆς ἀπὸ Ἰωάννινα εἰς Χιονιάδες καὶ τάνάπαλιν.

29. Μᾶλλον διὰ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ μισθοῦ ἔδωσε τὴν ἀπόδειξιν αὐτὴν ἢ ἐν λόγῳ διδασκάλισσα, καὶ οὐχὶ δι' ὀλόκληρον τὸν μισθόν, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἦτο κατώτερος τῶν λιρῶν, ὅπως ἄλλως τε βλέπωμεν καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀπόδειξιν τῆς συναδέλφου αὐτῆς Ἑλένης Παπαδοπούλου.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ*

Αὐτὴ ἦτο ἡ νέα μεθόριος τῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἀπόφασις, ὅπως ἔγραφεν ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἦτο «ὑψηλὴ εὐθυδικία ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐνεπνεύσθησαν αἱ Δυνάμεις κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς των». Τὸ ἐλληνικὸν δίκαιον καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀνεγνωρίζετο πανηγυρικῶς. Τὰ Ἰωάννινα, τὸ Μέτσοβον καὶ ἄρκετον μέρος τοῦ διαμερίσματος τοῦ Ζαγορίου περιήρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα (1).

Τὴν 4 Ἰουλίου 1880, οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων, ἐπέδιδον εἰς τὸν Τρικούπην τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τῆς διασκέψεως (2), τὴν ὁποίαν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεδέχετο τὴν 9/7)1880.

Τὸ ζήτημα ἐφαίνετο ὅτι εἶχε λυθεῖ ὀριστικῶς. Ὁ Ραγκαβῆς ἐδέχετο εἰς Βερολίνον συγχαρητήρια. Ὁ Πρόεδρος τῆς διασκέψεως πρίγκηψ Χοενλόε τὴν ἀπεκάλει «ἐπίσημον ἐκδήλωσιν τῆς θελήσεως τῆς Εὐρώπης», ὁ Φρεσυνὲ «Εὐρωπαϊκὴν ἐτυμηγορίαν», ὁ δὲ Σαλισβουρῆ «ὑποχρεωτικὴν ἀπόφασιν διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν».

Ἡ εὐνοϊκὴ ὅμως αὐτὴ τροπὴ τοῦ ζητήματος τῶν ἐλληνοτουρκικῶν συνόρων δὲν διήρκεσε, δυστυχῶς, περισσότερον ἀπὸ τὰς διαδηλώσεις, ζητωκραυγὰς καὶ φωταγωγῆσεις ποὺ ἐγένοντο εἰς τὰς Ἀθήνας, μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν πρεσβευτῶν. Ἡ Τουρκία ὅμως οὐδόλως ἀνησύχησε, καὶ ἠρνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν λέγουσα, ὅτι δι' αὐτὴν οὐδεμίαν εἶχε σημασίαν ἢ διάσκεψις, ἀφοῦ δὲν τὴν ὑπέγραψεν, ἀλλὰ μόνον ἡ συνθήκη—τοῦ Βερολίνου—τὴν ὁποίαν καὶ ἀναγνωρίζει.

Ποῦ ἐστηρίζετο ὅμως τῶρα ἡ Τουρκία, ἀφοῦ ὁ Δισραελὶ δὲν ἦτο πλέον εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀγγλίας;

Ἐὰν ὅμως ὁ Δισραελὶ δὲν ἐκυβέρνηα πλέον ἐν Ἀγγλίᾳ, δυστυχῶς, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1880, καὶ ὁ φιλέλλην Φρεσυνὲ δὲν ἦτο πλέον εἰς τὰ πράγματα εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν εἶχεν ἀναλάβει ὁ σχολαστικὸς Barthelemy de Saint Hilaire, ὁ μεταφραστὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, μὲ πρωθυπουργὸν τὸν Jules Ferry.

Ὁ νέος ὅμως ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀποκηρύσσων τὴν πολιτικὴν τοῦ Γλάδστωνος, ἔβλεπεν εἰς τὴν Τουρκίαν ἕνα ἐκ παραδόσεως φίλον τῆς Γαλλίας, μὴ γνωρίζων πῶς αὐτὴ ἀντήμοιβε τὰς προσπάθειάς του, διότι ἡ Τουρκία προσέφερε τὴν συμμαχίαν τῆς εἰς τὴν Γερμανίαν κατὰ τῆς Γαλλίας, ὅταν οὗτος ἦτο εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν (3).

1. Τὰ σύνορα καθορίζοντο βάσει γραμμῆς ποὺ εἶχε χαραχθεῖ τῇ ὑποδείξει τοῦ πληρεξουσίου τῆς Γαλλίας Saint Vallier.

2. Ἐδημοσιεύθη εἰς Ἐφημ. Κυβερνήσεως ἀρ. 73 τῆς 4 Ἰουλίου 1880. (Περβλ. Παγα-νέλης, σ. σ. 148—150).

3. Ἀνδρεάδης: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. σημ. 170.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 19.

Ὁ στενοκέφαλος μεταφραστής τοῦ Ἀριστοτέλους, ἰκανὸς ἴσως νὰ μεταφράζη καὶ μεταγλωττίζη ξένας ἐννοίας, ὄχι ὅμως καὶ νὰ συλλαμβάνη μεγάλα διπλωματικά σχέδια, ἤλθεν ἀρκετὰ ἐγκαίρως διὰ νὰ καταστρέψῃ τὸ ἔργον τοῦ Βάδιγκτων, τοῦ Γαμβέττα καὶ τοῦ Φρεσυνέ. Ἦλθεν εἰς μίαν κρίσιμον στιγμήν διὰ νὰ ἀμαυρώσῃ μίαν διπλωματικὴν ἐπιτυχίαν τῆς πατρίδος του, τὴν μόνην ἴσως σπουδαίαν ἐπιτυχίαν μετὰ τὰ ἀτυχήματα τοῦ 1870, καὶ νὰ διαψεύσῃ τὰς ἐλπίδας ἐκείνων ποῦ θεωροῦν φιλέλληνα κάθε μεταφραστὴν ἀρχαίου συγγραφέως καὶ θαυμαστὴν ἀρχαίας τέχνης καὶ ἐπιστήμης.

Ἡ ὁμοφωνία λοιπὸν τῶν Δυνάμεων διεσπάσθη ἐξ αἰτίας τῆς φιλοτούρκου πολιτικῆς τοῦ νέου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος, εἰς πρώτην συνέντευξιν μετὰ τὸν εἰς Παρισίους πρέσβυν μας Ἀρμένην Βραΐταν, ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ἀκολουθήσῃ πολιτικὴν ποῦ θὰ ἐνέπλεκε τὴν χώραν του εἰς πόλεμον ἄνευ συγκαταθέσεως τοῦ Κοινοβουλίου (1).

Ἐνῶ ὅθεν οἱ ἔξ πρέσβεις παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ἐγνωστοποιοῦν εἰς αὐτὴν τὴν 31 Αὐγούστου 1880, ὅτι ἡ Εὐρώπη δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ οὐδεμίαν συζήτησιν εἰς τὴν χάραξιν τῶν συνόρων, ὁ B. de S. Hilair, διὰ νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν Σουλτάνον τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ προτεκτοράτου ἐπὶ τῆς Τύνιδος, διὰ διακοινώσεως τῆς 12)24 Ὀκτωβρίου 1880, ἐπρότεινε τὴν διαιτησίαν πρὸς λύσιν τῆς διαφορᾶς, προσθέτων εἰς τὴν διακοινώσιν του ἐκείνην, ὅτι ἡ Ἑλλὰς στηρίζει τὰς διεκδικήσεις της ἐπὶ τῆς προφανοῦς «π λ ά ν η ς», ὅπως ἀπεκάλει οὗτος τὰς ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου, καίτοι ὁ ἴδιος ἔλεγεν εἰς τὸν Ἀρμένην Βραΐταν, κατὰ Ὀκτώβριον ἰδίου ἔτους, «μη ἀμφιβάλλετε διὰ τὸ ζωηρὸν καὶ εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον τῆς Γαλλίας. Θὰ πράξωμεν τὸ πᾶν. Τίποτε δὲν θὰ παραλείψωμεν».

Ἀπεκηρύσσετο ὅθεν ὡς πλάνη, ἀπὸ Γάλλον Ὑπουργόν, ἡ εὐγενὴς καὶ ὑψηλὴ πολιτικὴ τοῦ Γαμβέττα, ὅπως κάποτε εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπεκηρύσσετο ὡς δυστύχημα τὸ μέγα γεγονός τοῦ Ναυαρίνου. Ἀνέκρουεν ὅθεν πρῦμναν ὁ νέος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Γαμβέττα, τοῦ Βάδιγκτων καὶ τοῦ Φρεσυνέ, θεωρῶν ὅτι ἡ ὁροθεσία τῆς διασκέψεως τοῦ Βερολίνου ἐγένετο ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις εἰς νέας διαπραγματεύσεις, ὁ δὲ εἰς Ἀθήνας πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐκήρυττεν ὅτι διὰ τὴν νέαν ἐκτέλεσιν τῆς νέας ἀποφάσεως τοῦ Βερολίνου, ἡ Γαλλία δὲν ἦτο διατεθειμένη νὰ δαπανήσῃ οὔτε λεπτόν (2). Ἐπρότεινε μάλιστα ὁ B. de Saint Hilair καὶ πλείσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, πρότασις ὅμως ποῦ ἀπερρίφθη ἀπὸ τὰς ἄλλας Δυνάμεις.

Πρὸ μιᾶς λοιπὸν τοιαύτης ἀσυμφωνίας τῶν Δυνάμεων, ἡ Πύλη πρὸς τὴν ὅαν ἀνεκοινώθη ἡ ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων μετὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας, ἀντιληφθεῖσα ὅτι ἡ Εὐρώπη ἔτρεμε πρὸ τῆς ιδέας ἐνδεχομένου πολέμου, ἐζήτησεν ὅπως ἀπὸ τὰ νέα σύνορα ἐξαιρεθῇ ἡ Λάρισσα καὶ τὸ Μέτσοβον διὰ στρατιωτικούς λόγους, καὶ τὰ Ἰωάννινα διὰ φυλετικούς (3). Τὸ διαμέρισμα τῶν Ἰωαννίνων, κατὰ τὴν Πύλην, ἐθεωρεῖτο πάντοτε ἀλβανικὸν καὶ ὄχι ἐλληνικόν. Συγκατένευε δὲ νὰ ἐκχωρήσῃ ὅλα τὰ ἄλλα πλὴν τῆς Πρεβέζης.

Ἡ κατάστασις, γράφει ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἶχε φθάσει εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε τυχαῖος πυροβολισμὸς ἠδύνατο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν νὰ καταλήξῃ εἰς πόλεμον.

Ἐναντι τῆς ἐκρήξεως αὐτῆς τοῦ φιλοτουρκισμοῦ τοῦ Σαιντ Ἰλαρί, ὁ Τρικούπης, ποῦ ἦτο τότε πρωθυπουργός, ἐδήλωσεν εἰς τὰς Δυνάμεις ὅτι εἶναι ἀποφασισμένος νὰ καταλάβῃ τὰ ἐπιδικασθέντα ἐδάφη, «πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν ἀπο-

1. Σ. Λάσκαρις: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 208.

2. Παπαρρηγοπούλου: Τόμ. 8, σελ. 357.

3. Ὁ Δεληγιάννης ἐφρὸνει ὅτι δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ δεχθῇ πρότασιν ποῦ ἀπέκλειε τὰ Ἰωάννινα, διότι παρομοίᾳ πρότασις κατέστρεφε τὰ καιριώτερα ἠθικὰ ὠφελήματα ποῦ προσεκόμιζεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ ἀπόφασις τοῦ Συνεδρίου.

φάσεων τοῦ Συνεδρίου», ὅπως ἔλεγεν εἰς τὰς διακοινώσεις του, φρονῶν ὅτι ὁ παραμικρὸς ἐνδοιασμὸς θὰ ἦτο καταστρεπτικὸς, διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἐλληνικῶν συμφερόντων. Ἐπέριπτε μάλιστα οὗτος εἰς τὰς Δυνάμεις τὰς εὐθύναις καὶ τὴν ἔκτασιν ἐνδεχομένου πολέμου.

Ἡ τολμηρὰ ὁμως αὐτὴ πολιτικὴ τοῦ Τρικούπη δὲν ἐβασίζετο δυστυχῶς ἐπὶ συνταυτισμοῦ συμφερόντων πρὸς οὐδεμίαν τῶν Μ. Δυνάμεων, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ ἀστάθεια τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν εἶχε δημιουργήσει δεσμούς πού νά δύναται νά βασίζηται ἐπ' αὐτῶν. Πρὸ τῆς ἀπειλῆς ὁμως τοῦ Τρικούπη, αἱ Δυνάμεις ἀπεφάσισαν, πρὸς ἀποφυγὴν νέας συρράξεως εἰς τὴν Ἀνατολήν, νά δώσουν ἓνα οἰονδήποτε διακανονισμόν εἰς τὸ ζήτημα, ἔστω καὶ προσωρινὸν καὶ τὸν χειρότερον.

ΔΙΑΣΚΕΨΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Προτάσει ὅθεν τοῦ Βίσμαρκ, ἀπεφασίσθη ἡ σύγκλησις δευτέρας διασκέψεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, 10)23 Φεβρουαρίου 1881, ἡ ὁποία, πρὸ τῶν διαρκῶν ἐνστάσεων τῆς Τουρκίας, ἐξέδωκε, τὴν 28 Μαρτίου 1881, ὡς ὑπερτάτην τελεσίδικον ἀπόφασιν τῶν Μ. Δυνάμεων τὸν καθορισμὸν νέων συνόρων, διὰ τῶν ὁποίων ὀλόκληρος ἡ Θεσσαλία, πλὴν τοῦ διαμερίσματος τῆς Ἐλασσῶνος καὶ ἀπὸ τὴν Ἡπειρον τὸ διαμέρισμα τῆς Ἄρτης, μὲ σύνορα τὸν Ἀραχθὸν ποταμόν, ἐξεχωροῦντο εἰς τὴν Ἑλλάδα (1).

Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῶν Δυνάμεων, ἐπεδόθη εἰς τὸν πρωθυπουργὸν Κουμουνδοῦρον, διὰ συλλογικῆς διακοινώσεως τῆς 9 Ἀπριλίου 1881.

Μαζῆ μὲ τὴν διακοίνωσιν, οἱ πρέσβεις συνεβούλευον τὸν Κουμουνδοῦρον νά δεχθῆ τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων (2). Ὁ Βίσμαρκ ἀφ' ἐτέρου διεμήνυεν εἰς τὸν πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Βερολῖνον Ραγκαβῆν, ὅτι ἡ Ἑλλάς πρέπει νά κλινή τὸν αὐχένα εἰς τὴν ὀριστικὴν αὐτὴν ἀπόφασιν, ἀναμένουσα καλλιτέρας εἰς τὸ μέλλον περιστάσεις, πρᾶγμα πού ἔκαμε τὸν Ραγκαβῆν νά στιχουργήσῃ τὸ περίφημον:

— *Ἐχει μέλλον ἡ Ἑλλάς
πλὴν ἂν θέλει καὶ παρὸν
τὸν κακὸν τῆς τὸν καιρὸν* (3)

1. Κατ' ἀρχάς, ὁ Γερμανὸς πληρεξούσιος ἐπρότεινε καὶ ὁ Ἰταλὸς ἐδέχθη ὅπως, ἀντὶ τῆς Ἡπείρου, πού θὰ παρέμενεν εἰς τὴν Τουρκίαν, παραχωρηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ τύπον ἀντισταθμίσματος, ἡ Κρήτη, ὁ Ἄγγλος ὁμως πληρεξούσιος δὲν συγκατετέθη εἰς παρόμοιον συμβιβασμὸν τῶν διεστῶτων. Ἡ διάσκεψις ἐν τούτοις, θυσιάσασα τὰ ἀναμφισβήτητα ἐπὶ τῆς Ἡπείρου δικαιώματα, κατέληξε, μὲ τὴν ἀγγλικὴν πάντοτε πρωτοβουλίαν, εἰς λύσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔμενεν εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς Ἡπείρου μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὸ Μέτσοβον, τὸ δὲ μικρότερον μὲ τὴν Ἄρταν καὶ ὀλόκληρον τὴν Θεσσαλίαν ἀπεδίδοτο εἰς τὴν Ἑλλάδα. (Δ ρ ὁ σ ο υ: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 124—5).

Ἡ Εὐρώπη πολιτευθεῖσα, ὡς ἐπολιτεύθη, ἔγραφεν ἀργότερον ὁ Δίλκε «ἡ θ έ τ η σ ε λ ὁ γ ο ν τ ι μ ῆ ς». (Ἀ ν δ ρ ε ά δ η: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 46).

2. Καὶ ἡ Γαλλία, χάριν ἀνταλλαγμάτων εἰς τὴν Τύνιδα, εἶχε φθάσει νά προβῆ εἰς διαβήματα πρὸς τὰς λοιπὰς Δυνάμεις, προτείνουσα νά πιεσθῆ ἡ Ἑλλάς νά παραιτηθῆ τῶν ἀξιώσεων τῆς καί, ἐν ἀνάγκῃ, νά ἀφοπλισθῆ. (Γ. Ρ ο δ ο π ο ὑ λ ο υ: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 28).

3. Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω τριστίχου τοῦ Ραγκαβῆ, εἰς ἐπίσημον δημοσιογραφικὸν ὄργανον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, ἐδημοσιεύετο τὸ κάτωθι ποίημα, λόγῳ τῶν καθημερινῶν ἐνοχλήσεων τοῦ Ἑλληνος πρεσβευτοῦ εἰς Λονδῖνον καὶ τῶν παραπόνων του, διὰ τὴν μὴ ἀπόδοσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Κρήτης.

Τὸ ἐν λόγῳ ποίημα εἰς ἐλληνικὴν μετάφρασιν, ὡς ἐδημοσιεύθη εἰς Ἀθήνας, ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Ἡ Ἑλλάς ἔχει παρελθόν, τὸ γνωρίζει ὅλ' ἡ γῆ
Καὶ μέλλον ἔχει ἡ Ἑλλάς, ὁ Μπίκουσφῆλδ τ' ὁμολογεῖ
Πλὴν παρελθόντος, μέλλοντος, θέλει νάχη καὶ παρὸν
Τὴν Κρήτη καὶ τὴν Ἡπειρον. Τὸν κακὸν τῆς τὸν καιρὸν».

(Οἱ Γίγαντες τῆς Πολιτικῆς. Ἀθήναι 1952, σελ. σ. 434)

“Ολοι μὲ συνεβούλευον, γράφει ὁ Ραγκαβῆς, εἰς τὰ Ἐπομνημονεύματά του, τὴν ἀποδοχὴν ἐφ’ ὄρω ἀμέσῳ ἐκτελέσειν.

Ὁ Κουμουνδούρος, ὁ ὁποῖος καθ’ ὄλον αὐτὸ τὸ διάστημα κατηγορεῖτο ὡς προδότης, ζυγίσας τὰς περιστάσεις καὶ κατανοήσας ὅτι ἀπὸ μὲν τὰς Δυνάμεις οὐδὲν ἠδύνατο νὰ περιμένῃ, ἀπὸ δὲ ἑνὰ νέον πόλεμον ἀμφιβόλου ἐκβάσεως δὲν θὰ ἐκέρδιζε περισσότερα, ἠναγκάσθη τὴν 14 Ἀπριλίου 1881, εὐρεθεὶς πρὸ τοῦ σκληροῦ διλήμματος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτικῆς διασκέψεως «ἢ ταῦτα ἢ μηδέν», νὰ δεχθῆ τὴν ἀπόφασιν. Προκαταλαβὼν δὲ τοὺς εἰς Ἀθήνας πρέσβεις, διέταξεν εἰς μίαν καὶ μόνην νύκτα, ἵνα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Στρατηγοῦ Σκαρλάτου Σούτσου, ὁ στρατὸς καταλάβῃ τὰς παραχωρηθείσας χώρας, ἀρχίσας τὴν κατάληψιν ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου καὶ περατώσας αὐτὴν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1881, γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ἀπὸ τὸν ἐλευθερούμενον πληθυσμὸν. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Κουμουνδούρος μετέχων τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν ἐλευθερουμένων πληθυσμῶν, παρὰ τὰ ἄδικα παράπονα καὶ ἐπιθέσεις, μετέβη πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν νέων χωρῶν, ἀντιφωνῶν δὲ εἰς τὰς ζωηρὰς ἐκδηλώσεις ἔλεγεν :

— «Εἶμαι ὑπερήφανος διότι δὲν βλέπω πέριξ μου, τὴν στιγμὴν αὐτὴν, μαυροφορεμένας χήρας καὶ ὄρφανὰ, ἐπειδὴ ἐκ τῆς πολιτικῆς μου, οὐδεὶς ἐπενθοφόρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα...».

Ἡ τόλμη αὐτὴ καὶ ἡ εὐστροφία τοῦ Κουμουνδούρου, ἔθεσε τὰς Μ. Δ. ἐνώπιον τετελεσμένου γεγονότος, διότι, παρὰ τὴν θέλησίν των, κατέλαβε νύκτωρ τὴν Θεσσαλίαν πρὸ τοῦ ἐστοίχισε τὴν μῆνιν τοῦ Φόρειν Ὀφφισ.

Ὁ Κουμουνδούρος ἀποδεχόμενος τὸ παραχωρηθὲν τμήμα τῆς Ἠπείρου, τῶν ἐπαρχιῶν Ἀρτης καὶ Τζουμέρκων, δὲν παρητεῖτο τῶν ἀξιώσεων τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ὑπολοίπου Ἠπείρου, ἀλλὰ ἀπὸ ἀνάγκην, στέργων τὰ παρόντα, ἐζήτηε τὰ βελτίω, γνωρίζων εἰς τὰς Μ. Δυνάμεις τὰ ἀκόλουθα :

«Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀποδεχομένη τὰς διατάξεις τῆς ἐπισήμου πράξεως τοῦ Βερολίνου, ἣτις καθώριζε τὰ νέα τοῦ Βασιλείου σύνορα, ἐφρόνει ἐν πλήρει πεποιθῆσει, ὡς σήμερον ἔτι φρονεῖ, ὅτι ἡ ἀπόφασιν αὕτη τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, παρεῖδε δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις διὰ τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν, διὰ τοὺς κατοίκους τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι παραχωρηθεισῶν ἐπαρχιῶν, ὡς καὶ διὰ τὴν Εὐρώπην.

Ἐν τούτοις, αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἀνακοινοῦσι σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι μὴ κατορθωθέντος, ἐνεκα τῶν περιστάσεων, ἵνα αἱ ἀποφάσεις, αἱ περιεχόμεναι ἐν ἡ διανοοῦντο αἱ κυβερνήσεις, παρήγγειλαν αὐταὶ τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώποις των, ὅπως ἐπιζητήσωσι καὶ διαγράψωσι τὴν κατ’ αὐτοὺς εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς καταστάσεως μᾶλλον ἀνταποκρινομένην ὁροθετικὴν γραμμὴν.

Αἱ ἀποφάσεις τῶν Πρεσβευτῶν, ἀποδεκταὶ γενόμεναι παρὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ῥητῶς ἀποκατασταθεῖσαι εἰς τὰς ἐν τῇ πράξει τῆς 1ης Ἰουλίου 1880 περιεχομένας, τροποποιοῦσι ριζικῶς τὴν γραμμὴν τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ Βερολίνου. Τὴν ἀντικαθιστῶσι διὰ νέας ὁροθετικῆς γραμμῆς, ἣς τὰ πλεῖστα σημεῖα οὐδεμίαν περιέχουσιν ἀσφάλειαν καὶ στεροῦνται πάσης φυσικῆς ἀμύνης. Τὴν γραμμὴν ταύτην, ἣς αἱ ἐλλείψεις δὲν θέλουσι βραδύνη νὰ γενήσωσι δυσκολίας ἐν τῷ παρόντι καὶ κινδύνους ἐν τῷ μέλλοντι, προσκαλεῖται ἡ Ἑλλὰς ν’ ἀποδεχθῆ ὅσον τάχιον.

Ἐνώπιον τῆς προσκλήσεως ταύτης τῆς Εὐρώπης, ἡ Ἑλλὰς δὲν δύναται νὰ μὴ ἐρωτήσῃ ἑαυτὴν, ἐὰν ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἠθελὲν ἀληθῶς προαγάγῃ τὸ ζήτημα καὶ τῇ ἐξασφαλίσῃ λύσιν πλήρη καὶ εἰρηνικὴν. Ἡ πείρα τοῦ παρελ-

θόντος, ἡ τύχη τῶν ἀποφάσεων τοῦ Βερολίνου, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συναινέσεων τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως, πάντα ταῦτα δὲν ἐνθαρρύνουσι βεβαίως τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἵνα ἀπαντήσῃ καταφατικῶς. Ὅθεν τῇ ἐνδιαφέρει νὰ γνωρίσῃ, πότε αἱ νέαι ἀποφάσεις τῆς Εὐρώπης ἤθελον ἐκτελεσθῆναι, νὰ μάθῃ, ἐὰν ἡ εἰρηνικὴ παράδοσις τῶν παραχωρηθεισῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι χωρῶν θὰ πραγματοποιηθῆναι ἀμέσως ἢ ἐν βραχεί διαστήματι, ἐκ τῶν προτέρων ὀρισθησομένων καὶ νὰ διαχωρισθῆναι ἐπὶ τέλος ὡς πρὸς τὰς ἐγγυήσεις ἃς αἱ Δυνάμεις ἤθελον ἐπὶ τούτῳ παράσχει.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Βασιλέως μετὰ λύπης μανθάνει, ὅτι ἡ ἰδέα ἐνδεχομένης διαταράξεως τῆς εἰρήνης ἤρκεσεν ὅπως ἡ Εὐρώπη προβῆναι εἰς τὴν τροποποίησιν τῆς ἐν Βερολίῳ ληθείσης ἀποφάσεώς της. Οὐδέποτε ἡ Ἑλλάς ἤθελε πιστεύσῃ, ὅτι ἡ Τουρκία ἤθελε ἀρνηθῆναι νὰ συμμορφωθῆναι πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, οὐδ' ὅτι ἤθελε παραγνωρίσῃ τὰ ἴδια της συμφέροντα μέχρις ἀντιπράξεως εἰς τὴν σταθερὰν καὶ ἀκλόνητον θέλησιν αὐτῶν, ἐκτιθειμένη οὕτω εἰς πάσας τὰς ἀβεβαιότητας τοῦ πολέμου, οὐτινος οὐδ' αὐτὴ ἤθελε δυνηθῆναι νὰ ὑπολογίσῃ τὰς συνεπείας καὶ τὴν ἔκτασιν.

Ἡ Ἑλλάς ἐπιθυμεῖ τὴν εἰρήνην. Εὐγνωμονεῖ τῇ Εὐρώπῃ διὰ τὰς προσπάθειάς της πρὸς εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν Ἑλληνικῶν ὀρίων. Ἐπομένως θέλει σπεύσει νὰ καταλάβῃ τὰς περιερχομένας αὐτῇ χώρας καὶ νὰ παράσχει πᾶσαν ἐπιθυμητὴν ἐγγύησιν ὑπὲρ τῶν Μουσουλμάνων τῶν προσαρτηθεισῶν ἐπαρχιῶν, ὡς πρὸς τε τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τοῦ θρησκευματος αὐτῶν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἰδιοκτησίας των.

Ἄλλ' ἡ Ἑλλάς, καίπερ ἀποφασίσασα ν' ἀκολουθήσῃ τὴν εἰρηνικὴν ὁδὸν τὴν ἐνδειχθεῖσαν αὐτῇ παρὰ τῆς Εὐρώπης, ἣς ἀνέκαθεν ἐσεβάσθη τὰς συμβουλὰς, φρονεῖ ὅτι οὐδ' ἀξιοπρεπές, οὐδὲ γενναῖον ἐκ μέρους αὐτῆς ἤθελεν εἶσθε νὰ παρίδῃ ἐγκαταλειφθέντα εἰς τὴν παροῦσαν τύχην τῶν τέκνων της τ' ἀπομείναντα ἐκτὸς τῶν νέων ὀρίων, καὶ τῶν ὁποίων τὰ δίκαια πανηγυρικῶς ἀεγνώρισεν ἡ Εὐρώπη, ἐν Βερολίῳ καὶ ἐπανειλημμένως καθιέρωσε.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εὐελπίζεται, ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις θέλουσιν εὐαρεστηθῆναι νὰ λάβωσιν ὑπὸ σπουδαίαν σκέψιν τὴν εἰς τὴν δικαιοσύνην αὐτῶν ἔκκλησιν ταύτην καὶ νὰ ἐξετάσωσιν ὑπὸ τὸ αὐτὸ εὐμενὲς πνεῦμα, ὅπερ ἀείποτε ἐπρυτάνευσεν εἰς τὰς περὶ Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων διασκέψεις των.

Ὁ ὑπογεγραμμένος δράττεται τῆς εὐκαιρίας ταύτης κ.λ. (1).

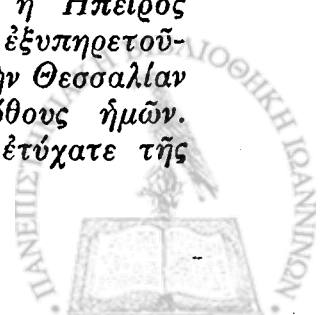
A. ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ»

Ὅσον διὰ τὸ δίλημμα, πρὸ τοῦ ὁποίου ἔθετεν ἡ συνδιάσκεψις ἐκείνη τὴν Ἑλλάδα νὰ δεχθῆναι «ἢ ταῦτα ἢ μηδέν», ἡ ἐπίσημος Εὐρώπη ἐξήσκει μὲ αὐτὴν παράδοξον ψυχολογικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία Εὐρώπη τὴν συνεβούλευε νὰ ἀποδεχθῆναι τὴν παραχώρησιν γιὰ νὰ μὴ ἀπώλεσῃ τὰ πάντα.

Εἰς τὰς συκοφαντίας αὐτὰς ὁ ψυχραῖμος καὶ σῶφρων ἐκεῖνος πολιτικὸς ἔλεγεν εἰς τὴν Βουλὴν :

—«Ὑπεγράψαμεν τὴν σύμβασιν, καὶ ἤδη ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἡπειρος εἶναι Ἑλλάς. Τὴν ὑπεγράψαμεν διότι ἐθεωρήσαμεν αὐτὴν ἐξυπηρετοῦσαν τὰ μεγάλα συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, σώζουσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἄρταν καὶ ἱκανοποιοῦσαν τοὺς προαιωνίους πόθους ἡμῶν. Καὶ σεῖς οἱ θερμοὶ πατριῶται, ὅσοι λυπεῖσθε διότι δὲν ἐτύχαστε τῆς

1. Περ. «Ἑλληνισμός», Ἀπρίλιος 1903, σελ. 273—274.

εὐτυχῶς περιστάσεως νὰ χύσητε τὸ αἷμα ὑμῶν ὑπὲρ πατρίδος, σεῖς ἐψηφίσατε τὴν Σύμβασιν. Τί θὰ ἐλέγαμεν, κύριοι, εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς; Σᾶς δίδετε ἢ ἐλευθερία, ἀλλὰ ἡμεῖς τὴν ἀρνούμεθα. Θέλομεν νὰ πολεμήσητε, θέλομεν τὴν πατρίδας σας νὰ μεταβάλωμεν εἰς στάχτην καὶ ἐρείπια; Θέλομεν ὄχι ὑμᾶς ἐλευθέρους, ἀλλὰ τὰ πτώματα ὑμῶν. Δὲν θέλομεν ἀναίμακτον ἐλευθερίαν, θέλομεν νὰ πενθοφορήσῃ ἡ Ἑλλάς, καὶ ἐπειδὴ αἱ τύχαι τοῦ πολέμου εἶναι ἀβέβαιοι, νὰ ἴδωμεν ἴσως τοὺς Τούρκους ἐν αὐτῇ. Τὸ κατ' ἐμὲ ἐν μόνον διαρκῶς ἐπιθυμῶ πρὶν καταβῶ εἰς τὸν τάφον, νὰ θέσω τὴν ὑπογραφήν μου καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας πράξεις» (1),

Εἰς τὴν πατριωτικὴν αὐτὴν ἀπολογίαν τοῦ Κουμουνδούρου, ἴδου τί ἀπήντησεν ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Τρικούπης, ὁ καὶ διάδοχος εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 12 Μαρτίου 1882 :

«Καταδικαστέα ἡ πολιτικὴ ἐκείνη. Ἡ Ἑλλάς ὀφείλει νὰ τὴν ἀποκηρύξῃ. Ἡ πλειοψηφία τοῦ ἔθνους ἐκφραζομένη διὰ τῆς πλειοψηφίας τῆς Βουλῆς δὲν ἐπιζητεῖ τὸ ἀναίμακτον, ἀλλ' ἐννοεῖ διὰ τὸ Ἑλληνισμὸς ἵνα ζήσῃ, πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἀπόφασιν νὰ πολεμήσῃ καὶ αὐτὸ δέον νὰ παρασταθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀγῶνι, ὅστις προπαρασκευάζεται ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι ἐτοιμος μεταξὺ τῶν πρώτων νὰ χύσῃ τὸ αἷμα τοῦ πρὸς σωτηρίαν οὐχὶ μόνον τοῦ Κράτους ὁποῖον εἶναι, ἀλλ' ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους ἡμῶν».

Ἰδιαιτέρα σύμβασις ὑπογραφεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 24ῃ Μαΐου 1881, ἐκανόνιζε τὰ τῆς παραδόσεως τῶν παραχωρηθέντων ἐδαφῶν, τὰ ὅποια καὶ ταχέως κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, γενομένου δεκτοῦ μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας παρὰ τῶν ἀπελευθερουμένων κατοίκων.

Ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ σύμβασις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέτελεσαν τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Βαλκανικῆς μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων τοῦ 1912. Αἱ συνθήκαι αὗται ἐγέννησαν ἀδιαλλάκτους φυλετικὰς ἀντιθέσεις καὶ ἐρριψαν τὰ σπέρματα διχονοιῶν καὶ σπαραγμῶν, ἅτινα ἀργότερον ἐγένοντο αἰτία πολέμων.

Ἡ ἀπόκτησις αὕτη τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς Ἡπείρου ἐστοίχισεν εἰς τὸ ἔθνος ἀρκετὰς χρηματικὰς θυσίας λόγῳ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπιστρατεύσεων.

Ἐξετάσωμεν τώρα καὶ τὸ τελευταῖον ἐρώτημα ἥτοι διατὶ δὲν παρεχωρήθη τότε ἡ Ἡπειρος—γραμμὴ Καλαμᾶ—εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἐδόθησαν πλεῖσται ὅσαι ἀπαντήσεις.

Πολλοὶ ἀποδίδουν τὴν αἰτίαν εἰς τὴν ιδιότητα ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλάς παρέστη εἰς τὸ συνέδριον.

Οἱ ἐν Ἀθήναις οὕτω ἀντιπολιτευόμενοι, μόλις ἔμαθον τὴν ἀπόφασιν τοῦ συνεδρίου τοῦ Βερολίνου περὶ παραχωρήσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς γραμμῆς τοῦ Καλαμᾶ, ἤρχισαν νὰ ὑβρίζουν τὸν Κουμουνδούρον καὶ τὸν Δεληγιάννην διὰ τὸ δῆθεν παρήκουσαν τὰς ἀγγλικὰς συμβουλὰς καὶ δὲν ἤρκέσθησαν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Σαλισβουρῆ ἵνα θεωρηθῇ ἡ Ἑλλάς ὡς φυσικὴ ἀντιπρόσωπος καὶ προστάτις ὀλοκλήρου τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτὴν νὰ παρακαθῆσθαι εἰς τὸ Συνέ-

1. Ἀσπρέα: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 130.

δριον⁽¹⁾ και ὄχι ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀσήμου ἐλευθέρου κράτους, ζητοῦσα λωρίδα γῆς ἀπὸ τὰς ὁμόρους ἐπαρχίας και ἀφήνουσα τὸν ὑπόδουλον ἐλληνισμόν χωρὶς καμμίαν ἠθικὴν προστασίαν εἰς τὸ Συνέδριον.

Ἡ στάσις αὕτη τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου ἐχαρακτηρίσθη ἐνώπιον τῆς Ἀγγλικῆς Βουλῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βίκονσφιλδ κατὰ τὴν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος.

—«Ὁ Εὐγενῆς μου λόρδος Σαλισβουρή, ἔλεγεν ὁ Βίκονσφιλδ, κατέβαλλε πᾶσαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων προσπάθειαν, ἀλλὰ εἰς τοὺς πληρεξουσίουσ τῆς Ἑλλάδος δὲν εὕρομεν τὴν ἀνταπόδοσιν και τὴν συμπάθειαν ἐκείνην ποὺ ἠύχόμεθα νὰ τύχωμεν παρ' αὐτοῖσ. Οἱ ὀφθαλμοί των ἦσαν ἐστραμμένοι ἀλλαχοῦ»⁽²⁾.

Εἰς τὴν συκοφαντίαν αὐτὴν δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἦτο ἀνεκαθεν ἡ φυσικὴ προστάτις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ δὲ Βασιλεὺς τῆς εἶχεν ἀναγνωρισθῆ παρ' ὄλων τῶν δυνάμεων ὡς Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων. Νομίζομεν ὡστε πῶσ δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῆ ἡ ἀναγνώρισις αὕτη και ἐπιδικασθῆ τίτλος πομπώδης, ὁ ὁποῖος οὐδεμίαν σημασίαν και βαρύτητα ἔχει εἰς τὴν πολιτικὴν, ὅταν δὲν συνδεύεται και ὑπὸ στρατιωτικῶν και ναυτικῶν δυνάμεων.

Ἡ ἀγγλικὴ ὅμως ἀντιπροσωπεῖα γνωρίζουσα ὅτι τοιοῦτοι τίτλοι, ἀντὶ νὰ ἐνισχύσουσ ἐξασθενοῦσ τὰ μικρὰ κράτη, προσεπάθει μὲ τοιαῦτα μέσα νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐλληνικὴν φυλὴν.

Ἄλλοι πάλιν κατηγοροῦσ τὸν Κουμουνδοῦρον, διότι ἡ Ἑλλάς ἀντεπροσωπεύθη εἰς τὸ συνέδριον ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐφόσον, ἔλεγεν οὗτοι, τὸ συνέδριον συνῆλθε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην χωρὶς ὑπερβολικὰ κέρδη διὰ τὴν Ρωσσίαν, ἦτο ἐκ τῶν προτέρων βέβαιον ὅτι ἡ μερὶς τῆς Ἑλλάδος θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν συμμετοχὴν τῆς εἰς τὸν πόλεμον και ὄχι πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς. Συμφέρον λοιπὸν τῆς Ἑλλάδος ἦτο νὰ μὴ κυρώσῃ ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν διὰ τῆς παρουσίας του τὴν ἀπόφασιν τοῦ συνεδρίου, ἐπιφυλασσόμενος τὸ δικαίωμα τοῦ παραπόνου και τῆς διαμαρτυρίας.

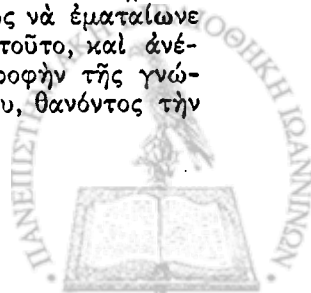
Ἰπὸ οἰανδήποτε ὅμως ιδιότητα και ἐὰν παρέστη ἡ Ἑλλάς εἰς τὸ Συνέδριον, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ 13 πρωτόκολλον και τὸ 24 ἄρθρον τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἠδύνατο νὰ θεωρηθοῦσ ὡς ἡ σπουδαιότερα ἴσως διπλωματικὴ ἐπιτυχία τῆς, ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Ἄλλοι, πάλιν, μέταξὺ δὲ τούτων και ὁ Τρικούπης, κατηγοροῦσ τὸν Κουμουνδοῦρον διότι προυτίμησεν ἐδαφικὰσ προεκτάσεισ ἀντὶ νὰ ζητήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας τῶν Ἑλλήνων τῆς Τουρκίας⁽³⁾. Πῶσ θὰ ἠδύνατο ὅμως ἡ Ἑλλάς νὰ ἀσκῆ τὸ δικαίωμα τοῦτο χωρὶς νὰ ἔχη τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαραίτητον πολιτικὴν, οἰκονομικὴν και στρατιωτικὴν δύναμιν;

1. Κατὰ τὸν Κουμουνδοῦρον, ἀν ἡ Ἑλλάς παρίστατο εἰς τὸ Συνέδριον ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, θὰ ὑπηρετεῖ μόνον τὴν Ἀγγλίαν, και θὰ κατέληγεν εἰς διοικητικὰσ μεταρρυθμίσεισ ἐν Τουρκίᾳ, ἐνώ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου θὰ ἐπέμενεσ εἰς τὴν διαρρυθμίσεισ τῶν συνόρων τῆς Ἑλλάδος, πράγμα θετικώτερον, διὰ τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας και τὴν συναίνεσιν τῆς Ρωσσίας. (Γ. Ρ ο δ ο π ο ὕ λ ο υ : "Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 25).

2. Ἀσπρέα : "Ἐνθ. ἀνωτ., σ.σ. 113.

3. Κατὰ τὸν Τρικούπην, μία ἐπιμονὴ τοῦ Κουμουνδοῦρου θὰ κατέληγεν εἰς ὀλικὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας και Ἡπείρου. Ὁ Τρικούπης ὅμως δὲν δικαιολογεῖται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, διότι ἐνδεχομένη ἀρνησις ἀποδοχῆς τῶν παραχωρηθεισῶν ἐπαρχιῶν, ἴσως νὰ ἐματαίωνε τὴν προσάρτησιν και αὐτῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Τρικούπης ἀργότερον ἀπεδέχθη τοῦτο, και ἀνέστειλε κάθε κατὰ τοῦ Κουμουνδοῦρου ἐνέργειαν, ἐπισημοποίησε δὲ τὴν μεταστροφὴν τῆς γνώμης του ταύτης κατὰ τὸν ἐπιτάφιόν του λόγον εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ Κουμουνδοῦρου, θανόντος τὴν 23 Μαρτίου 1883. (Μαζαράκη : "Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 24).

Τὸ κατ' οὐσίαν μηδαμνὸν τῶν παραινήσεων τοῦ Δισραελῆ, ἀπέδειξε μετ' ὀλίγον μὲ κάποιαν πικρὰν εἰρωνεῖαν ὁ πληρεξούσιος τῆς Γαλλίας εἰς τὸ συνέδριον Βάδδινγκτων, μὲ ὅσα εἶπεν ἔξω τοῦ συνεδρίου εἰς τοὺς Ἑλληνας πληρεξουσίου, ὅταν τοῦ ἐζήτησαν νὰ δοθῇ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ δικαίωμα νὰ κατέχη στρατιωτικῶς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον, ὅπως ἡ Αὐστροουγγαρία τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην.

—«*Ἡ Αὐστρία, ἀπήντησεν ὁ Βάδδινγκτων, ἵνα κατέχη τὰς ἐπαρχίας, παρέταξεν ἀπὸ τοῦδε εἰς τὰ σύνορα αὐτῶν 80.000 στρατοῦ. Ἄν ἔχητε καὶ ἡμεῖς τώρα 80.000 στρατοῦ, σπεύσατε νὰ καταλάβητε τὰς ἐπαρχίας πὸν δικαιοῦσθε, χωρὶς νὰ ρωτήσητε μηδένα, καὶ χωρὶς νὰ περιμένητε τίποτε ἀπὸ τὸ συνέδριον*».

Πόσον στρατὸν ὅμως ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ τότε ἡ Ἑλλάς; Μόλις 17.000 καὶ μὲ αὐτὰς ἀργότερον ὁ Βραίλας εἰδοποιεῖ τὰς Δυνάμεις ὅτι ἡ Ἑλλάς ἦτο ἐτοίμη νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν εἰς τὰς παραχωρηθησομένας ἐπαρχίας.

Τὴν αἰτίαν νομίζομεν, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν προσηρτήθη τότε ἡ Ἡπειρος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀνευρίσκομεν εἰς δύο λέξεις τῆς πρώτης παραγράφου τῆς συλλογικῆς διακοινώσεως τῆς 9ης Ἀπριλίου 1881, διὰ τῆς ὁποίας οἱ ἐν Ἀθήναις πρέσβεις τῶν Μ. Δυνάμεων ἐγνωστοποιοῦν εἰς τὸν Κουμουνδοῦρον τὴν ἀπόφασιν τῆς Βας ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδιασκέψεως.

Ἡ διακοίνωσις ἐκείνη ἤρχιζεν ὡς ἑξῆς:

«*Ἐπειδὴ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἀκροτελεύτιον ἄρθρον τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου ἀποφάσεις δὲν κατωρθώθη διὰ τῆς δυνάμεως τῶν πραγμάτων νὰ ἐκτελεσθοῦν ὅπως ἀπέβλεπον αἱ Δυνάμεις...*».

Ἡ «δύναμις» αὕτη τῶν πραγμάτων, διὰ τὴν ὁποίαν ὁμιλεῖ ἡ διακοίνωσις πρὸς τὸν Κουμουνδοῦρον, ἦτο ἡ δύναμις τῆς Τουρκίας. Ἦτο ἡ ἀντίστασις τῆς εἰς τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων. Ἦτο ἡ ἄρνησις τῆς, ἂν καὶ ἠττημένη, νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης πού εἶχεν ὑπογράψῃ. Ἦτο ἡ ἀνθελληνικὴ πολιτικὴ τοῦ σχολαστικοῦ Σαιντ Ἰλλέρ, πού ἠπειλήσεν τὴν Ἑλλάδα, ὅτι, ἐὰν δὲν δεχθῇ ὅ,τι τῆς δώσουν, θὰ τεθεῖ εἰς τελείαν ἀπομόνωσιν. Ἦτο τέλος, αὐτὸ τοῦτο τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ὁ αἰώνιος ἐπιμηθεύς, πού εὐρέθη ἀπαρασκευὸν καὶ πάλιν, καὶ τὸ ὁποῖον ἐπὶ πεντηκονταετίαν ὀλόκληρον κατηνάλισκε τὰς δυνάμεις του εἰς ἐμφυλίους διαπληκτισμοὺς, εἰς ἀνεβοκατέβασμα ἐφημερίων κυβερνήσεων, εἰς ἀγῶνας κομματικῶν ἐπικρατήσεων, μὲ πολιτικὴν πού ἐπεδίωκε μᾶλλον κομματικὰ καὶ τοπικιστικὰ συμφέροντα, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο εἰς διαρκεῖς παρασκευάς, καὶ κυμαινόμενον μέσῳ ἀσκόπων καὶ ἐπιβλαβῶν δισταγμῶν, εὐρίσκετο καὶ πάλιν ἀπαρασκευὸν, χωρὶς στρατὸν καὶ διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν ἀξίαν τῆς ἀποστολῆς τῆς (1). Ἦτο, λέγομεν, τὸ

1. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος (1853), ὁ Ρωσοτουρκικὸς (1877), ἡ κατάληψις τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας (1885), ἡ Κρητικὴ Ἐπανάστασις (1896—7) εὗρον τὴν Ἑλλάδα τελείως ἀπαρασκευὸν, σπασμωδικῶς δὲ νὰ κινῆται τὴν τελευταίαν στιγμὴν. Ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ τὸ αἶσχος τοῦ 1897 διὰ νὰ ἀρχίσῃ συστηματικὴ ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ, ἡ προμήθεια ὀπλων, πυροβόλων καὶ ἡ ἐκπαίδευσις τῶν στελεγῶν, ἐπὶ κυβερνήσεως Γ. Θεοτόκη.

Γενομένης ἐπερωτήσεως, διὰ τὰς γενομένας παρὰ τῆς Οἰκουμενικῆς Κυβερνήσεως παρασκευάς, καὶ ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Χ. Τρικούπης ἀπήντησαν ὅτι ἐφρόντισαν καὶ εἶχον ἀρκετὰς ἐτοίμους, ἀλλὰ δὲν συμφέρει νὰ τὰς φανερῶσιν. Ὁ Κουμουνδοῦρος δὲ ἐπισήμως, ἀφ' ἑτέρου προηγουμένως, εἰς τὴν Βουλὴν τοῦ 1876, ἔλεγεν ὅτι εἶχεν ἐτοιμὸν στρατὸν διακοσίων χιλιάδων ἐμπειροπολέμων. (Α. Γεωργίου, σελ. 30).

ἑλληνικὸν κράτος μετὰ τὴν πολιτικὴν του ἀναρχίαν καὶ τὰς ἀσταθεῖς του κυβερνήσεις, καὶ τὰς κομματικὰς διαμάχας πρὸς κατάληψιν τῆς ἀρχῆς, καὶ τὰς μικρολόγους ἔριδας διὰ τὴν προσωπικὴν ἐπικράτησιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων. Αἱ κυβερνήσεις τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅπως ἔγραφον αἱ ἑφημερίδες, ἐπιπτον ὅπως τὰ φθινοπωρινὰ φύλλα. Πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι, κατὰ τὴν τριετίαν αὐτὴν 1878—1881 εἶχομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἑπτὰ ἐν ὄλῳ ὑπουργικὰς κρίσεις (1), αἱ ὁποῖαι ὡς εἶναι πρόδηλον, δὲν εἶναι τὸ προσφορώτερον μέσον διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ ζητήματος. Οὐδεὶς ἐσκέπτετο τότε τὴν Μακεδονίαν, διὰ τὴν ὁποῖαν τὸ Ἐπιτελεῖον μας δὲν εἶχεν ἐκπονήσει οὔτε χάρτας.

Ἦτο ἐπὶ πλέον ἡ παντελής ἔλλειψις ὠρισμένης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Ὅλοι σχεδὸν οἱ πολιτικοὶ μας ἄνδρες τῆς ἐποχῆς μας ἐκείνης καὶ μετέπειτα, ἐκτὸς ἴσως τοῦ Τρικούπη, ἠκολούθουν μίαν ξενικὴν πολιτικὴν, ποὺ ἔκαμνε τὴν Ἑλλάδα πεδῖον μάχης τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, ἡ ὁποῖα μετεχειρίζετο κάθε μέσον διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ ἰδικὰ της συμφέροντα.

Οἱ πολιτικοὶ μας ἄνδρες ἤριζον μᾶλλον ποῖος θὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν παρὰ πῶς νὰ παρασκευασθῇ τὸ ἔθνος, ὅπως ἀπῆτουν τότε αἱ περιστάσεις.

Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ὑπὸ τὸν Κανάρην Οἰκουμενικὴ κυβέρνησις, δὲν ἐφάνη ἀνταξία τῶν περιστάσεων, καὶ μόνον εἰς ἀναξίας λόγου προπαρασκευὰς προέβη (2). Οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας τῆς Οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως ὅτι δὲν εὗρισκον ἐξωτερικὸν δάνειον, καὶ πόθεν νὰ καλύψουν τοὺς ἐτησίους τόκους του, καὶ ἐπῆλθεν οὕτω ἡ ταπείνωσις καὶ ἡ χλεύη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ὁ οἶκτος ἀπὸ τοὺς φίλους, νὰ ἀπαιτῆ αὐτὴ καὶ τὰ ὀλίγα ψυχία ποὺ εἶχεν ἀποφασίσει τὸ Συνέδριον ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ ἔθνικα τῆς χώρας δικαίωματα.

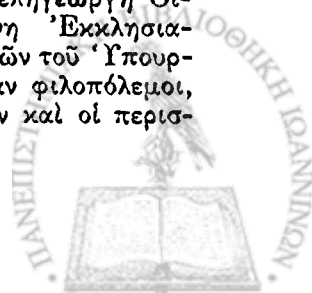
Αὐτὴ ἦτο ἡ «δύναμις τῶν πραγμάτων» διὰ τὴν ὁποῖαν ὁμιλεῖ ἡ διακοίνωσις τῶν Δυνάμεων, καὶ εἰς τὴν ὁποῖαν κανεὶς ψυχραῖμος καὶ σώφρων ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι, εἰς τὴν κρισιμότητα ποὺ εἶχον περιέλθει τὰ πράγματα τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, ἡ θυσία τῆς Ἠπείρου, ὅσον ἀλγεῖνῃ καὶ ἐὰν ἦτο, ἦτο ἐν τούτοις ἐπιβεβλημένη, διὰ νὰ προστεθῇ εἰς τὸ πενιχρὸν τότε στέμμα τῆς Ἑλλάδος ἕνας ἀκόμη ἀδάμας, ὁ ἀδάμας τῆς Θεσσαλίας.

Ὁ χρόνος καὶ τὰ γεγονότα, ποὺ ἐπηκολούθησαν, ἐδικαίωσαν τὴν περίνοιαν τοῦ Κουμουνδοῦρου, διότι ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρος τῆς Ἠπείρου ἦτο ἡ ἀπαρχή, ὁ καλὸς οἰωνὸς τῆς περαιτέρω ἐπεκτάσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἑδαφικὴ καὶ ὑλικὴ ἐνίσχυσις τοῦ τότε μικροῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον, ἀπὸ πολλοὺς, ἐθεωρεῖτο μὴ βιώσιμον.

Εἰς τὴν ἀπόφασίν του ἐκείνην ὁ Κουμουνδοῦρος δὲν ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν τῆς δημοτικότητός του, τὴν ὁποῖαν καὶ ὑπέστη ἀργότερον εἰς τὰς ἐκλογάς. Δὲν ἐδίστασε νὰ θυσιάσῃ ἑαυτὸν διὰ νὰ κάμῃ ὅ,τι αὐτὸς μετὰ τὴν βαθεῖαν του πολιτικὴν κρίσιν καὶ τὴν προφητικὴν του πρόβλεψιν διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ἐθεώρει συμφέρον. Προβλέπων συγχρόνως ὁ Κουμουνδοῦρος, ὅτι τὸν ἀνέμενε σφοδρὸς καὶ πείσμων ἀγὼν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐνήργησεν ἐκλογάς, ὑπολογίζων εἰς

1. Εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀπὸ τοῦ 1876 μέχρι τοῦ 1881, ὑπῆρχον δέκα ἐννέα ὑπουργικαὶ μεταβολαί. (Μελέτη: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 526).

2. Ἡ Οἰκουμενικὴ κυβέρνησις τῆς 26 Μαΐου 1878 ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν Κ. Κανάρην Πρόεδρον καὶ Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν, Α. Κουμουνδοῦρον Ἐσωτερικῶν, Β. Δεληγεώργη Οἰκονομικῶν, Θ. Ζαῖμη Δικαιοσύνης, Χαρ. Τρικούπη Ἐξωτερικῶν, Θ. Δεληγιάννη Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσ. Ἐκπαιδεύσεως, Χ. Ζυμπάρῃ Στρατιωτικῶν. Ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Κανάρης, Κουμουνδοῦρος καὶ Ζαῖμης ἦσαν φιλοπόλεμοι, οἱ δὲ λοιποὶ, ἔχοντες μετὰ τὸ μέρος των καὶ τὸν Βασιλέα Γεώργιον, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ οἱ περισσότεροι καὶ δυναμικώτεροι, ἦσαν οὐδετερόφιλοι.

τὴν ὑποστήριξιν, εἰς τὴν νέαν Βουλὴν, ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας (1).

Δυστυχῶς ὅμως, εἰς τὰς ἐκλογάς, τέλους Δεκεμβρίου 1881, ἡ πλειοψηφία τῆς νέας Βουλῆς περιῆλθεν εἰς τὸν Τρικούπην. Προῆλθε δὲ ἡ πλειοψηφία αὕτη ἀπὸ τὴν προσχώρησιν εἰς αὐτὴν τριάκοντα ἀπὸ τοὺς τριάκοντα πέντε βουλευτὰς τῶν νέων χωρῶν, οἱ ὅποιοι τόσον ταχέως εἶχον λησμονήσει τὴν εὐγνωμοσύνην ποῦ ὤφειλον εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν Κουμουνδοῦρον, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς τῆς ἐπιθέσεως τοῦ τύπου, ἐδοκίμασε καὶ τὴν πικρίαν προτάσεως ὅπως παραπεμφθῆ εἰς εἰδικὸν δικαστήριον, πρότασις ὅμως ἡ ὁποία εὐτυχῶς ἠτόνησε βραδύτερον (2).

Πρὸς διακανονισμὸν τῆς νέας ὁροθετικῆς γραμμῆς, διωρίσθησαν ἀντιπρόσωποι τῶν ἑξ Δυνάμεων τοῦ Βερολινείου Συνεδρίου, οἱ ὅποιοι διαδραμόντες ὄλην τὴν γραμμὴν, ἡ ὁποία προετάθη ἀπὸ τὴν Τουρκίαν καὶ ἐγένετο δεκτὴ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὥρισαν τὰ διάφορα σημεῖα αὐτῆς διὰ δέκα τεσσάρων πρωτοκόλλων (ἀπὸ 24 Ἰουνίου 1881 μέχρι 17 Νοεμβρίου 1881), ὁ δὲ ἀντιπρόσωπος τῆς Βρετανίας, συνέταξε τὸν χάρτην αὐτῆς ὑπὸ κλίμακα 1 : 50.000.

Μὲ τὴν νέαν ὁροθεσίαν, ἡ Τουρκία ἐξηκολούθει νὰ κρατῆ τὰ βόρεια παράλια τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τὸ Β. μέρος τῆς εἰσόδου του, κατέχη τὸ Μέτσοβον, ποῦ ἦτο ἡ μόνη ἰσχυρὰ ὁδὸς ἀπὸ Θεσσαλίας εἰς Ἡπειρον.

Ἡ χώρα ποῦ, δυνάμει τῆς συμβάσεως προσηρῆτο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπεφασίσθη ὅπως διαιρεθῆ εἰς τρία τμήματα, ἤτοι τῆς Ἄρτης, τῆς Καρδίτσης καὶ Τρικάλων καὶ τῆς Λαρίσης καὶ Βόλου. Εἰς ἕκαστον τῶν τμημάτων τούτων, μὲν παρεδίδετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπεστέλλετο ἕκτακτος Ἐπίτροπος (3). Ἐπὶ πλέον τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, δι' ἐγκυκλίου αὐτοῦ διαταγῆς πρὸς ὅλας τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς τοῦ Κράτους, ἐκοινοποεῖ τὸν διορισμὸν τοῦ ὑποστρατήγου κ. Σκαρλάτου Σούτσου, ὡς «Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Στρατοῦ τῆς Κατοχῆς» (4).

Κατὰ μῆκος, τέλος, τῆς νέας ὁροθετικῆς γραμμῆς, ἐτοποθετήθησαν φυλάκια καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν καὶ τουρκικὸν μέρος (5). Τὰ ἀπελευθερωθέντα τέλος ἐδάφη

1. Ἀσπρέα: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 131.

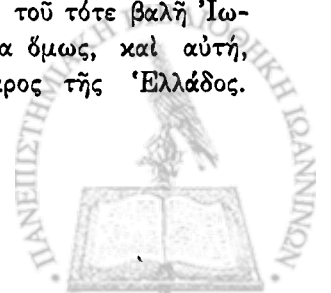
2. Οἱ ἐκλεγέντες τότε διὰ πρώτην φορὰν βουλευταὶ Ἡπείρου ἦσαν οἱ Κ. Καραπάνος καὶ Γ. Πάχους διὰ τὴν Ἄρταν καὶ Ν. Ἀμβράζης καὶ Κ. Κοττίκας διὰ τὰ Τζουμέρκα. (Γ. Φιλαρέτου: Σημειώσεις ἀπὸ τοῦ 75 Ὑψώματος. Τόμ. Α', σελ. 87 καὶ 105. Πρβλ. καὶ Ν. Πατσέλη: Οἱ Πολιτικοὶ Ἄνδρες τῆς Ἡπείρου, σελ. 5).

Ἐκφραστικὴ καὶ ἀξιοσημείωτος, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἦτο ἡ πρόποσις τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γερμανίας Ράδοβιτς, ὁ ὁποῖος εἰς διπλωματικὸν γεῦμα δοθὲν εἰς τὴν Ἰταλικὴν πρεσβείαν, ἐπὶ τοῖς γενεθλίοις τοῦ Βασιλέως Οὐμβέρτου, λίαν συγκεκινημένος, ἐξωμώωσε τὸν Κουμουνδοῦρον πρὸς τὸν δίκαιον Ἀριστείδην, διότι ὅπως οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι συμπεριεφέρθησαν πρὸς ἐκεῖνον, οὕτω καὶ οἱ Θεσσαλοὶ πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν Κουμουνδοῦρον. (Ἐφημ. «Λαὸς» 9 Μαρτίου 1882. Πρβλ. καὶ «Ν. Ἡμέρα» Τεργέστης 20) 2 Ἀπριλίου 1882. Περρακάκου: Ἐνθ. ἀνωτ. Α., σελ. 97).

3. Ὁ πρῶτος τοιοῦτος διὰ τὴν Ἡπειρον ἦτο ὁ Ἐπ. Λουριώτης.

4. Ἐφημ. «Αἰὼν» 22 Ἰουνίου 1881. Τὴν νέαν ὁροθετικὴν γραμμὴν περιγράφει μὲ κάθε λεπτομέρειαν καὶ ἐνδιαφερούσας πληροφορίας ὁ Ν. Σχινᾶς εἰς βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁροθετικαὶ Σημειώσεις. Ὁροθετικὴ Γραμμὴ». Ἀθήναι 1886, σελ. 274.

5. Ἐπὶ τῆς νέας ὁροθετικῆς γραμμῆς, ἰδρύθησαν ὑπὸ μὲν τῆς Ἑλλάδος 82 σταθμοί, ὑπὸ δὲ τῆς Τουρκίας 101. Σημειώσωμεν ἐδῶ ὅτι, ἐπὶ τοῦ ὅρους Ζυγοῦ, τὸ μὲν ἑλληνικὸν φυλάκιον ἐστρατωνίσθη εἰς τὸ παλαιὸν Χάνι τοῦ Τουσίτσα, μεταρρυθμισθὲν καὶ μεγεθυθὲν, τὸ δὲ τουρκικὸν ἐπὶ τοῦ αὐθένος τοῦ Ζυγοῦ, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μετσόβου. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ δύο φυλάκια ἐχώριζε μικρὰ ἀπόστασις, οἱ δὲ ἄνδρες ἀμφοτέρων τῶν φυλακίων ὑδρευόντο ὑποχρεωτικῶς ἀπὸ τὴν ἴδιαν κρήνην, πρὸς πρόληψιν δυστυχημάτων, τὸ 1890 αἱ δύο κυβερνήσεις, διὰ τῶν ἀντιπροσώπων των Κ. Καλάρη (μεράρχου κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912—3) καὶ τοῦ τότε βαλῆ Ἰωαννίνων, ἔθεσαν νέαν ὁροθετικὴν γραμμὴν ἐπὶ τοῦ Ζυγοῦ—Κατάρης, ἡ ὁποία ὅμως, καὶ αὕτη, μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897, ὑπέστη οὐσιώδη μεταρρυθμίσειν εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος. («Ἡπειρ. Ἐστία»: τεύχος 124, σελ. 611—2).

ἔσπευσε νὰ ἐπισκεφθῆ ἀμέσως ὁ ἀείμνηστος Βασιλεὺς Γεώργιος Α' ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου μέχρι 16 Ὀκτωβρίου 1881, γενόμενος παντοχοῦ ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς (1).

Ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου (2) ἔθετε τέρμα εἰς τὰς προσδοκίας ποὺ εἶχε γεννήσει εἰς τοὺς Ἡπειρώτας ἢ σύγκλησις τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου. Οἱ πληθυσμοί, ποὺ ἐξηκολούθουν νὰ παραμένουν ὑπόδουλοι, ἠσθάνθησαν μεγάλην πικρίαν διὰ τὴν προσγενομένην ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἀδικίαν, κατὰ τὴν εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ τὰς μετὰ ταῦτα συνδιασκέψεις πείσμονα ἀντίδρασιν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσίν των. Ἡ λαϊκὴ μουσα ἐθρήνησε καὶ ἐξέφρασε τοὺς ἐθνικοὺς παλμούς μετὰ τοὺς κάτωθι στίχους :

Σ' ὄλον τὸν κόσμον ξαστεριά
σ' ὄλον τὸν κόσμον ἥλιος.
Καὶ στὰ καημένα Γιάννενα
μαῦρο παχὺ σκοτάδι.

Τὶ φέτος κάμαν τὴ Βουλῆ
ὄχτῶ βασιλεία ἀνθρώποι
κι' ἐβάλανε τὰ σύνορα
στῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.

Κι ἀφήσανε τὰ Γιάννενα
κι ἐπήρανε τὴν Πούντα
κι ἀφήκανε τὸ Μέτσοβο
κι ἐπήρανε τὴν Ἄρτα.

Κι ἀφήκανε τὸ Σκάλωμα (3)
μὲ τὰ χωριὰ τριγύρω
— Ἀνάθεμα τὴν Πιτροπή
κι αὐτὸν τὸν Κουμουνδοῦρο.

Ἴδου καὶ μία ἄλλη παραλλαγή :

Δὲν κλαῖτε χῶρες καὶ χωριά, δὲν κλαῖτε βιλαέτια
δὲν κλαῖτε γιὰ τὰ Γιάννενα, δὲν κλαῖτε γιὰ τὴν Ἄρτα;
π' ἀνάθεμα τὴν Πιτροπή κι αὐτὸν τὸν Κουμουνδοῦρο
ποὺ βάλανε τὰ σύνορα στῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι
κι ἀφήσανε τὴν Πρέβεζα κι αὐτὴν τὴν μαύρη Ἄρτα.
Καὶ στὰ καημένα Γιάννενα καπνὸς κι ἀντάρρα βγαίνει
καπνὸς εἶναι τὰ κλάματα κι ἀντάρρα μοιρολόγια (4).

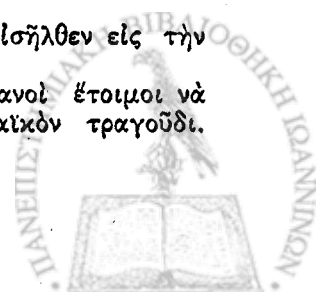
Τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου, γενικῶς, ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ζητήματα ποὺ εἶχεν

1. Κ. Διαμάντη: Περιοδεία τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' στὰ χωριὰ τῶν Τζουμέρκων. (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ «Ἐκδρομικὸς Συνέκδημος» Ἀθήναι 1964.

2. Ἡ Ἑλλάς προσήρτα τότε 12.400 χλμ² καὶ 285.000 ψυχάς.

3. «Σκάλωμα» ἐννοεῖ τοὺς Ἀγίους Σαράντα. Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἄρταν τὴν 24 Ἰουνίου 1881.

4. Ἡ προσάρτησις τῆς Ἡπείρου ἦτο τότε τόσο βεβαία, ὥστε οἱ Ἄλβανοι ἔτοιμοι νὰ ὑποκύβουν εἰς τὸ μοιραῖον, εἶχον καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν γλῶσσαν των σχετικὸν λαϊκὸν τραγούδι. (Πρβλ. Μαμοπούλου Ἄλ.: Ἡ Ἡπειρος, Α., σελ. 44).

ἀναλάβει νὰ ρυθμίση δὲν ἦσαν, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Μύλλερ, μόνιμος «διαρρυθμισις ζητήματος αἰωνίου»⁽¹⁾, διότι οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ποὺ εἶχον συνέλθει ἐκεῖ, ἦσαν δορυφόροι τοῦ Βίσμαρκ καὶ τοῦ Βίκονσφιλδ, ὑπὸ τὴν συνεργασίαν τῶν ὁποίων διερρυθμίσθη ἡ νέα κατάσταση εἰς τὴν Ἀνατολήν⁽²⁾. Οὔτε εἰρήνην διαρκῆ ἐξησφάλισεν εἰς τὰ Βαλκάνια, οὔτε καὶ ἐγγύησιν προσέφερον εἰς τὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν, ποὺ εἶχεν ἀφεθεῖ εἰς τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὸ κακὸν ποὺ ἐσχόπευε νὰ προλάβῃ, ἦτοι τὴν διάλυσιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀπ' ἐναντίας προσέθεσε νέας ταραχάς, διότι κατέστησεν ἀδύνατον τὴν εἰρηνικὴν διανομὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ἐπαναστάσεις εἰς Κρήτην, Μακεδονίαν, Ἡπειρον καὶ Ἀλβανίαν, καθὼς καὶ οἱ πόλεμοι βουλγαροσερβικὸς (1886), ἑλληνοτουρκικὸς (1897) καὶ οἱ δύο βαλκανικοὶ (1912—13) καὶ (1914—22). Ὅλοι σχεδὸν αἱ Δυνάμεις ποὺ εἶχον ὑπογράψῃ ἐκεῖ παρεβίασαν τὴν ὑπογραφήν των.

Ἡ Ρωσσία, ἡττηθεῖσα, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ὀρέξεων τῆς Αὐστρίας, πρὸς ἐπέκτασιν πρὸς νότον, πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐφ' ὅσον μάλιστα εἶχεν ἀναλάβῃ τὴν ἐντολήν νὰ καταλάβῃ στρατιωτικῶς καὶ νὰ διοικῇ τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην. Μὲ τὴν αὐστρογερμανικὴν μάλιστα Συνθήκην τοῦ 7(10)1879 τίθενται αἱ βάσεις τοῦ ἀνατολικοῦ προγράμματος τῆς Γερμανίας. Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ τῆς Αὐστρίας τείνει πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ προκαλεῖ τὴν ἀντιζηλίαν τῆς Ἰταλίας, ἡ ὁποία, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Τύνιδος, συγκεντρώνει τὴν προσοχὴν τῆς πρὸς τὰς ἀλβανικὰς ἀκτὰς, προσπαθοῦσα νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ γνωστὸν ἱμπεριαλιστικὸν τῆς πρόγραμμα, τοῦ «μάρε νόστρουμ», τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὸν Μουσσολίνην ἐπρόκειτο νὰ ἐξελιχθῇ εἰς τὴν πλέον μεγαλομανῆ του μορφὴν ἀναβιώσεως ἦτοι τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας⁽³⁾.

Τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου ἀνήγειρεν ὥστε τὸ οἰκοδόμημα ποὺ ἔτριζεν εἰς τὸν πρῶτον κλονισμὸν, προκαλοῦν σοβαρὰς διαταραχάς εἰς κάθε σάλευμα. Ἦτο μία διαρκὴς πηγὴ προστριβῶν, ἐπαναστάσεων καὶ ταραχῶν, ποὺ καθίστα ἀδύνατον τὴν εἰρηνικὴν διανομὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν, κατεκρημνίσθη δὲ τελείως, ὅσον ἀφορᾷ τὸ εὐρωπαϊκὸν τμῆμα, μὲ τοὺς δύο βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον (1914—18).

1. Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 486.

2. Ἀσπρέα: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 115.

3. Οἱ Ἰταλοὶ ὑπουργοί, γράφει ὁ βιογράφος τοῦ Δίλκε, ἐτήρουν τοὺς Τούρκους τελείως ἐνημέρους τῶν διεξαγομένων διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου. (Ἄνδρεάδης: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. σ.σ. 43).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΔΙΑΜΑΝΤΗ Κ. : 'Η άπελευθέρωσις τοῦ Νομοῦ Ἄρτης. Ἐφημ. «Ἀγροτικός Ἀγών», Ἰούλιος, 1960.
 Περιοδεία τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' στα χωριά τῶν Τζουμέρκων. Ἐκδ. Συνέκδημος, 1964.
 Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Α'. ἐπισκέπτεται τὴν νέαν ὀροθετικὴν γραμμὴν Ἑλλάδος-Τουρκίας. Περιοδ. «Σήμερα», ἔτος Β., τεῦχος 15 κ. ἐπ.
- ΔΡΟΣΟΥ ΔΗΜ. : Ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ νομοῦ Ἄρτης, Εἰς Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλάδος, 1926, σελ. 113—125.
- ΛΑΣΚΑΡΗ Σ.
 ΜΑΖΑΡΑΚΗ ΠΕΡ. : Διπλωματικὴ Ἱστορία τῆς Εὐρώπης.
 Πολιτικαὶ φυσιογνωμίαι: Χαρ. Τρικούπης—Ἀλέξ. Κουμουνδοῦρος, Ἀθήναι, 1946.
- ΝΙΚΟΑΑΓΙΔΟΥ ΚΛΕΑΝΘΗ
 ΠΑΓΑΝΕΛΗ Κ. : Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήναι, 1923.
 Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις. Β. Στρατιωτικὴ κατάληψις Ἄρτης καὶ Θεσσαλίας, Ἀθήναι, 1882.
- ΡΑΓΚΑΒΗ ΑΛΕΞ.
 ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ Γ. : Ἀπομνημονεύματα, Ἀθήναι, 1930, 4ος Τόμος.
 Ὁ Ἀλ. Κουμουνδοῦρος καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας. (Ἐκδ. Ἱστορ. καὶ Λαογρ. Ἐταιρ. τῶν Θεσσαλῶν ἐν Ἀθήναις).
- ΣΧΙΝΑ Ν. : Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου, Νέας Ὀροθετικῆς Γραμμῆς καὶ Θεσσαλίας. Συνταχθεῖσα τῇ ἐντολῇ τοῦ ἐπί τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργοῦ, Ἀθήναι, 1886.
- ΧΑΣΙΩΤΟΥ ΔΗΜ. : Διατριβαὶ καὶ Ὑπομνήματα περὶ Ἡπείρου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1874 μέχρι τοῦ ἔτους 1879, Ἀθήναι, 1887.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ANDRÉADÉS A. : La politique orientale de l'Angleterre avant et après le Congrès de Berlin. (Περ. Les Balkans, Δεκέμβριος 1931—Ἰανουάριος 1932, σελ. 152—179).
- DEBIDOUR : Histoire diplomatique de l'Europe Contemporaine. 4 Τόμος.
- ADOLPHE D' AVRIL : Négociations relatives au Traité de Berlin. Παρίσιοι, 1886.
- BOURGEOIS E.
 COURCELLE M. : Histoire de politique étrangère. 4. Τόμ. : Disrael Παρίσιοι, 1992. (Εἰς τὴν Συλλογὴν «Ὑπουργοὶ καὶ Πολιτικοὶ Ἄνδρες»).
- DRIAULT E. : La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à la paix de Léves, (1920), Παρίσιοι, 1921.
- ΜΥΛΛΕΡ : Ἡ Τουρκία κατὰ ρρέουσα, (μετ. Σπ. Λάμπρου), Ἀθήναι, 1914.
- HOUSSAYE : La Grèce depuis le Congrès de Berlin. (Ἐπιθ. Δύο Κόσμων, 1 Ἰαν. 1886).
- LIVRES JANNES : Négociations relatives à une rectification des frontières de la Grèce. (1879 καὶ 1880).

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

Τ Ο Π Ο Π Ο Β Ο *

(ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΑ)

Κ Η Δ Ε Ι Ε Σ

«Χορούς κι' ἑδάς
οὐκ οἶδ' Ἀχέρων»

(Σοφοκλής)

Όταν ἀκουσθεῖ ἡ καμπάνα νά χτυπάει λυπητικά «ντάγκ, νταγκαντάγκ», ἀμέσως, οἷθε βρίσκεται καθένας, σταυροκοπιέται καὶ παρατάει τὴ δουλειά του. Οἱ γεωργοὶ ἀπολᾶν τὰ ζευγάρια, οἱ γυναῖκες βγαίνουν ἀπὸ τοὺς ἀργαλειοὺς καὶ μεταβαίνουν νά παρηγορήσουν τοὺς οἰκείους τοῦ νεκροῦ.

Τὸ σταμάτημα τῆς ἐργασίας γίνεται κι' ὅταν συμβεῖ μεγάλο γεγονός, καεῖ—μακριά νά γένει—κανενοῦ τὸ σπίτι, πραχθεῖ μεγάλη ληστεία κι' ἄλλα τέτοια σοβαρά.

Γύρα τὸ νεκρὸ συγκεντρώνονται οἱ συγγένισσες γυναῖκες καὶ μοιρολογοῦν. Ἡ κορυφαία ἀρχίζει τὸ μοιρολόγι κι' οἱ ἄλλες κρατοῦν ἴσο.

Τὰ μοιρολόγια, σὲ δεκαπεντασύλλαβους αὐτοσχέδιους στίχους τῆς ὥρας, ἀναφέρονται στὴ ζωὴ τοῦ νεκροῦ, ἄλλὰ καὶ στοὺς πόνους καὶ τοὺς καημοὺς ποὺ ἔχει ἢ μοιρολογήτρα σὲ δικούς τῆς πεθαμένους, ἐξακολουθοῦν δὲ τὰ μοιρολόγια ἀπὸ τοὺς στενώτερους συγγενεῖς, μάνα, θυγατέρα, νύφη, πεθερά, δπου κι' ἂν λάχουν, στὰ ξύλα, στὸ πλύμα, στὸ χωράρι, δυό, τρία, καὶ πέντε χρόνια. Οἱ ἄνδρες πάλι μένουν ἀξούριστοι ὡς ποὺ σαραντήσει ὁ νεκρός.

Τὴν κηδεῖα ἀκολουθεῖ ὅλο τὸ χωριό, καὶ οἱ γυναῖκες πῶχουν ἀγαπημένα πρόσωπα στὸν κόσμον τῶν νεκρῶν, σύζυγο, πατέρα, παιδί, βάζουν στὸ νεκρὸ καρδία, σῦκα, κι' ἄλλα πράγματα, χαιρετίσματα τῶν δικῶν τους.

«Χορτάριασε τὸ μνήμα μου κι' ἔλα νά βοτανίσεις
Καὶ χίσε μαῦρα δάκρια μήπως καὶ μ' ἀναστήσεις».

Τὴν κηδεῖα ἀκολουθεῖ ὅλο τὸ χωριό καθὼς κι' οἱ μαθητὲς τοῦ σχολείου. Μετὰ τὴν κηδεῖα μοιράζεται τὸ «σχῶριο» δηλ. τεμάχια ἀνάλατου καὶ λειψοῦ ψωμοῦ (ἄζυμου) σιταρένιου καὶ σιταριοῦ βρασμένου.

Όσοι ἀκολούθησαν τὴν κηδεῖα ἐπιστρέφουν στὸ σπίτι τοῦ νεκροῦ. Στὴν εἴσοδο στέκεται κάποιος κρατώντας στὸ χέρι κανάτι ἢ λαγήνι μὲ νερὸ μὲ τὸ ὅποιο οἱ εἰσερχόμενοι πλύνουν τὰ χέρια. Τὸ ἔθιμο τοῦτο κρατάει ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ καὶ δείχνει τὴν πλέρια καὶ γνήσια καταγωγὴ μας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ τὴ συνέχιση καὶ διατήρηση τῶν κηδευτικῶν ἱεροτελεστιῶν ἐκείνων, μὲ τὰ κτερίσματα, τίς χοές, τὰ ἀλφίτα, τοὺς καθαρμούς καὶ τίς ἐξα-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 20.

γνίσεις. Οί συνοδοί του νεκρού συνοδεύοντας τον στον τάφο ήρθαν σ' έπαφή με τὰ εἶδωλα τῶν νεκρῶν καὶ μίανθηκαν καὶ ἔχουν ἀνάγκην καθαρ-
μοῦ. Γυρίζοντας δὲ στὸ σπίτι πλύνουν τὰ χέρια.

Ἡ Ἄλκιστη ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸν Ἄδη στὸν ἀπάνου κόσμου δὲ μι-
λεῖ μετὰ τὸν Ἄδμητο, ἀλλὰ στέκεται μπροστὰ τοῦ βουβῆ κολῶνα, ὡς ὅτου
λάβει τὸν ἀπαιτούμενο καθαρμὸ καὶ ἐξαγνισθεῖ.

Σ' ὄλη τῇ Θεσπρωτίᾳ ὑπάρχει τὸ ἔθιμο, στὸ μέρος ποῦ ἔχει γίνεи φό-
νος νὰ σχηματίζεται σωρὸς ἀπὸ λιθάρια. Κάθε διαβάτης περνώντας ρίχνει
ἀπὸ ἓνα γιὰ νὰ εὐμενίσει τὸ εἶδωλο τοῦ νεκροῦ νὰ τὸν ἀφήσει νὰ περάσει.
Ὁ νεκρὸς ποῦ ἐγκατέλειψε τὸν ἀπάνου κόσμου ἀπὸ ζήλεια σκιάζει μετὰ τὸ
φάντασμα τοῦ τὸ διαβάει καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ περάσει. Ὁ νεκρὸς τοπο-
θετεῖται στὸ μνήμα μετὰ τὸ κεφάλι πρὸς τὴ δύση. Ἐπὶ τοῦ μνήματος τοποθε-
τεῖται ξύλινος ἢ λιθαρένιος σταυρὸς ἢ κιβωτιόσχημο ὀρθὸ κουτὶ μετὰ σταυρὸ
στὴν κορυφή. Ἐπὶ τούτων χαράσσεται τ' ὄνοματεπώνυμο τοῦ νεκροῦ, ὁ χρό-
νος ποῦ γεννήθηκε καὶ ἡ ἡμερομηνία τοῦ θανάτου. «Ἐνθάδε κεῖται ὁ μακα-
ρίτης Μπούσης Τελέλης, γεννήθηκε τὸ 18. καὶ ἀπέθανε τὸ 19...».

Μετὰ τρεῖς μέρες, στὶς τρεῖς, θὰ πᾶν στὴν ἐκκλησιὰ οἱ οἰκεῖοι τὸ
τρισάγιο καὶ στὶς 9 καὶ τὶς 40 τὸ ψάλμα (κόλυβα). Μαζὶ μετὰ τὸ ψωμὶ καὶ τὸ
σιτάρι μοιράζεται καὶ τεμαχισμένο ψητὸ κρέας. Ὅσοι σθένονται κάνουν
τοῦ νεκροῦ ἓνα δυὸ σαρανταλείτουργα γιὰ νὰ σχωρεθοῦν τὰ κρίματά του.
Ἐπειτα θὰ ψάλουν στὶς 9 μῆνες καὶ στὸ χρόνο καὶ τελευταῖα ὕστερα ἀπὸ
χρόνια τρία ποῦ θὰ γίνεи ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων τοῦ στὸ κοιμητήριον.

Ὅταν πεθαινίσκει ἀνύπαντρος νιὸς ἢ νιά, ἐπὶ τοῦ τάφου μένει στημένο
τὸ μπαῖράκι (σημαῖα) ὅσο νὰ χρονίσει, μετὰ τὸ ὅποιο θὰ μετέβαινε ὁ γαμπρὸς
νὰ πάρει τὴ νύφη.

Σπουδαῖες ἐπιγραφὰς φέρουν οἱ τύμβοι τῶν τουρκικῶν τάφων. Σὰν πα-
ράδειγμα παραθέτω τούτη ποῦ διάβασα σὲ τουρκικὸ νεκροταφεῖο τῆς Παρα-
μυθιάς προτοῦ καταστραφεῖ (1944—45)

Ἡ ἀμάθεια καὶ ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς ἐξαφάνισαν στρουγκιασμένα
πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ φιλοσοφικὰ ξαφρίσματα, ρῆσες περασμένων αἰῶνων
τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας.

Τὴ μετάφραση χρωστῶ στὸν ἀγαθὸ τουρκομαθῆ Φαντίλη Μπάκο.

«Μετὰστασι τοῦ Μακαρίτη
ἀπὸ τὸν κόσμον τὸν κακὸν
στὸν τόπον τὸν παντοτινόν,
Ζεῖνέλ ἀγάς γυιὸς Ἐμποῦ
Μπεκῆρ ἀγά Πρόνιου ὑ-
πὲρ τῆς ψυχῆς του. Τέλος.

1239 (1861)»

Στὰ βυζαντινὰ χρόνια ὡς καὶ στὰ μετέπειτα, ποῦ ἀκολούθησαν τῆς Τουρ-
κοσκλαβιάς ὡς τὸ 1900, οἱ θάνατοι ἀπὸ χολέρα, εὐβλογιά καὶ ἄλλες ἐπιδη-
μίες ἦταν συχνοί. Σπίτια ἔχουν κλεισθεῖ, οἰκογένειες ξεκληρίσθηκαν, χω-
ριά ἐρημώθηκαν. Τὸ 1816, σημειώνει ἐνθυμισογράφος σὲ παλιὸ εὐαγγέλιο
τῆς Γκρίκας, ἦρθε τὸ μόλεμα, ἤγουν ἡ πανοῦκλα στὴν Παραμυθιά καὶ ἀπὸ
τὶς 16 τοῦ Γενάρη ὡς τὶς 22 τοῦ θερτῆ, ὅπου ἔφυγε, ἀπέθαναν 2700 νομάτοι.

«1816

αφοτὶς ἦρθε τὸ μόλεμα στὴν παραμυθία
ἤγουν ἡ πανοῦκλα καὶ πέθαναν χιλιάδες

2700 ητι διο ευτακοσι γεναριος
16 εος τον θεριτι 22 εφυγε».

Δ Ι Α Σ Κ Ε Δ Α Σ Ε Ι Σ

Ὁ παντοτινὸς ἀγώνας γιὰ τὴν προμήθεια τῶν ἀναγκαίων τῆς ζωῆς δὲν ἐπιτρέπει καὶ δὲν περισσεύει καιρὸς στὸ χωριάτη νὰ σηκώσει κεφάλι. Προτοῦ δώκει ὁ θεὸς τὴ μέρα αὐτὸς θὰ βρῖσκεται στὸ χωράφι, ἐπιστρέφοντας ἀργὰ τὸ βράδι κατατσακισμένος.

Λίγη ἀνακούφιση βρῖσκει ἀπὸ τὶς πίκρες τῆς ζωῆς καὶ τὸ ρίνει ἔξω στοὺς γάμους, τὰ πανηγύρια, τὶς πασχαλιές, τὶς ἀποκριές, τὶς ὀνομασίες (γιορτάσια) καὶ τὰ βαφτίσια. Τραγουδάει γιὰ νὰ σκορπίσουν τὰ φαρμάκια κι' ἐρχόμενος σὲ κέφι χορεύει. Τὸ τραγούδι περίπαθο, δίπλα στὴν τάβλα, θρηνᾷ τὰ βάσανα τῆς σκλαβιάς κι' ἐξυμνεῖ τὴ ζωὴ τῶν κλεφτῶν καὶ τῆς ἀγάπης τὸν καημό.

«Ὡς πότε ἄχ ὡς πότε βᾶχ
ὡς πότε κασαβέτι...»
«Ἐμένα νὰ ρωτήσετε
τὸ πῶς περνᾷν οἱ κλέφτες...»
«Ἡ κόρη σου μὲ μᾶρανε
μ' ἔβαλε σὲ γκιντέρι...»

Ὁ χορὸς τῶν ἀνδρῶν πηδηχτός, Τσάμικος, τῶν δὲ γυναικῶν στρωτός, καμαρωτός, ταπεινός. Τὶς ἀποκριές τὶς Μεγάλες γίνονται προσωπίδες καὶ γυρίζουν τὰ βράδια στὰ σπίτια, χορεύουν καὶ παρασταίνουν διάφορες σκηνές τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Στὶς ὀνομασίες δπου γιορτάζουν μόνο οἱ ἀρσενικοί, ὄχι κι' οἱ γυναῖκες, εὐχιοῦνται «χρόνια πολὰ» καὶ λέν κι' ἀπὸ κανένα τραγούδι.

Στοὺς γάμους ὅταν ἐπιστρέφει τ' ἀψοίκι ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ συμπέθερου μὲ τὴ νύφη καὶ τὸ γαμπρὸ ποὺ ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους μὲ τὸ κεντισμένα πεσιλι καὶ τὴ φουστανέλα, ὄλοι μανταλώνουν τὰ σπίτια καὶ ἀραδιάζονται ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ τὴν ἄλλη τοῦ δρόμου γιὰ νὰ ἴδουν τὰ γαμπρούδια.

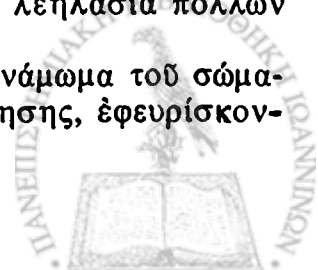
Καμμιά φορὰ τὰ ψάλματα τῶν νεκρῶν οἱ παρήγοροι ποὺ συγκεντρώνονται νὰ συλλυπηθοῦνε, πίνοντας ρακί, τὰ μεταβάλλουν σὲ γιορτάσι.

Στὴ Γλαβίτσα, στὰ σαράντα τῆς βάρβω Τσελίκως συνέβηκε, ἀφοῦ ἔπιαν καὶ ἦρθαν σὲ κέφι, ἄρχισαν τὸ τραγούδι: «καλῶς ἀνταμωθήκαμαν ἐμεῖς οἱ ντερντιλῆδες» καὶ τὸ χορὸ «Στοῦ Σούλι βαίν' ὁ ἀγγερινός, μωρὴ Φωτο—Τζαβέλαινα». Ἀρπάζουν καὶ τὴ νύφη τῆς βάρβως ποὺ ἦταν λεχῶνα στὸ ἄλλο δωμάτιο καὶ τὴ βάνουν στὸ χορὸ μπροστὰ μπροστὰ.

Π Α Ι Γ Ν Ι Δ Ι Α

Ἀπὸ τὴν καταστροφὴ καὶ τὸν ἀφανισμό τῆς κατοχῆς (1941—44) κι' ἀπὸ τὰ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση φουρτουνιασμένα χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν, δπου δὲ γνωρίζετε τὸ σκυλί τὸν ἀφέντι του, ἡ συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου, τὴν ὁποία παραθέτω, γλύτωσε κρυμμένη σὲ μνήμα τ' ἅγιο Βλάση τῆς Φροσύνης. Ἔτσι τὸ μνήμα τοῦ νεκροῦ προφύλαξε ἀπὸ τὴ λεηλασία πολλῶν ἐτῶν κοπιαστικὴ ἐργασία.

Τὰ παιγνίδια, ἀναγκαιώματα τῆς νεότητος γιὰ τὸ δυνάμωμα τοῦ σώματος, τὸ τρίψιμο τοῦ μυαλοῦ καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς διανόησης, ἐφευρίσκον-

ται, πλάθονται και δημιουργούνται αὐθόρμητα, χωρίς δάσκαλο και ὀδηγητὴ ἀπ' αὐτὰ τοῦτα τὰ παιδιά, καί, ὅπως τὸ γάλα ἂν δὲν κινηθεῖ στὴ βλάντα ἢ τὴ μηχανή, νὰ βγεῖ τὸ βούτυρο, μπρισκώνει και μοκιάζει, ἔτσι και κορμί τοῦ νιοῦ ἀκίνητο σιχλιάζει και σέπεται και τὸ πνεῦμα του μένει στεῖρο, οἱ δὲ σωματικὲς και πνευματικὲς ἱκανότητές του ποὺ λαγοκοιμοῦνται μέσα του μένουν ἀνεκδήλωτες ναρκώνονται κι' ἀποθνήσκουν.

Μοναδικὰ παιγνίδια ποὺ ἔπαιζαν οἱ παλιοὶ προτοῦ ἐμφανισθοῦν τὰ τραπουλόχαρτα ἦταν τὰ κίόσια και ἡ τρίτσα.

Τὸ παίξιμο τῶν κιοσιῶν χρειάζεται τεσσέρα ξυλαράκια 15 πόντους μακρὸς πελεκημένα ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, ἓνα τετράγωνο χαραγμένο ἐπάνω σὲ πλακερὴ πέτρα, μοιρασμένο σὲ τετραγωνίδια, και μικρὰ χαλίκια δυὸ χρωμάτων, ἰσάριθμα μὲ τὰ τετραγωνίδια τῶν ἀκραίων παραλλήλων πλευρῶν. Τῆς δὲ τρίτσας, τρία χαραγμένα ἐπάνω σ' ὅμοια πλάκα τετράγωνα, τὸ ἓνα γύρα τ' ἄλλο συνδεμένα στὸ μέσο τῶν πλευρῶν μὲ εὐθεῖες γραμμὲς κι' ἔννια χαλίκια.

Οἱ γυναῖκες ἀπασχολημένες στὸ νοικοκυριό, τὸν ἀργαλειό, τὴ ρόκα, τὸ πλέξιμο και τὸ χωράφι ἢ τὴ στάνη, δὲν ἤξεραν ἀπὸ παιγνίδια και διασκεδάσεις, ἔξον ἀπὸ τὰ τσουπράκια ποὺ ἔπαιζαν τὶς ἔννιαρες, τὰ πεντόβολα τ' ἀγαπῶ ἀγαπῶ.

—«Ἀγαπῶ ἀγαπῶ.

—Ποιά;

—Τὴ Ρίνα.

—Ποῦ τὴ βάν'ς;

—ψηλὰ στὴν ἑλιά.

—Ἄν πέσ'.

—Νὰ τὴν πάρ'ν οἱ διαόλ' μὲ τὰ κεριά».

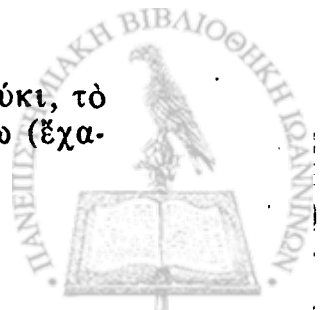
Ἔπαιζαν και τὸ «ἀνέβα μῆλο».

«Ἀνέβα μῆλο
κατέβα ρόϊδο
νὰ μοῦ δείξεις
τὴν ἀλήθεια
πόσα χρόνια
θὰ νὰ ζήσει
ὁ παπούς μου.
—ἓνα χρόνο
δύγιο χρόνια...
πέντε χρόνια...
δέκα χρόνια»

Τὸ καλοκαίρι, δταν λιανόβρεχε, τσουπροῦλες και παιδάκια μαζί παράταγαν τὰ παιγνίδια και τραγούδαγαν ὁμαδικά:

«Κύριε λέέέησο! κύριε βρέέέξε!
νὰ γίνουν τὰ καλαμποκάάκια!
νὰ φᾶν τὰ παιδάκια κομματάάκια!
κι' οἱ τσουπροῦλες τριμματάάκια!»

Τ' ἀγόρια ὡς τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία ἔπαιζαν τὸ καλέκι, τὸ τζούκι, τὸ τούρκικο, τὰ σουφλάκια, τὰ κατσούμπαλα, τὶς τρεῖς, τὴν Κυρὰ Βασίλω (ἔχα-

σα τή γάτα μου καί τήν γατοπούλα μου), τὰ σκλαβάκια, τὸ ἄρ(ε) (γουρούνα), τήν πρωτηλιά «—πρωτηλιά, δευτέρα μὲ τὰ κλαριά—», τὸ «τσιου τσιου τὰ πουλιά», τὸ βαλμά:

- «Βαλμᾶ, βαλμᾶ.
- ἔ, ὄρσε.
- ποῦ τᾶεις τ' ἄλογα;
- Κάτ' τὰ ξερολίβαδα.
- Τὶ τρῶν, τί πίνουν;
- Κατουρᾶν καὶ νίβονται,
χέζουν καὶ προγεύονται
- Τὴ φοράδα τὴν μπάλια πῶς τὴν ἔ'εις;
- Πάει στὸ πηγάδι νὰ πιεῖ νερὸ καὶ πετάχθ' ἕνας μπάκακας κι' ἔβγαλ' ἕνα μάτ' τσῆ φοράδας καὶ τὰ δυὸ τσῆ κυρᾶς.
- 'Εσένα ποῦ σ' εἶχα στείλει;
- Εἶχα πάει νὰ πάρω ψωμί.
- Ψωμί σὸστειλα μὲ τὴ δούλα.
- Δὲν ἤθελα ἀπὸ τὴ δούλα, ἤθελα ἀπὸ τὴν κυρά.
- Τὸ τομάρι τσῆ φοράδας τί τῶκαμες;
- Τῶφκιακα τσέργα τσῆ κυρᾶς
- 'Εγὼ τσέργα τῆς εἶχα.
- Δὲν ἦταν καλὴ ἢ δική σου, ἤθελ' ἀπὸ τ' ἐμένα.
- Τὰ ποδάρια τσῆ φοράδας τί τ' ἄκαμες;
- Τῶφκιακα χουλιάρια τσῆ κυρᾶς.
- 'Εγὼ χουλιάρια τῆς εἶχα.
- Δὲν ἤθελε τὰ δικά σου, ἤθελ' ἀπ' τ' ἐμένα.
- Τὸ κεφάλι τσῆ φοράδας τί τῶκαμες;
- Τῶφκιακα λαῖνι τσῆ κυρᾶς.
- 'Εγὼ λαῖνι τῆς εἶχα.
- Δὲν ἤθελε τὸ δικό σου, ἤθελ' ἀπὸ τ' ἐμένα.

Μετά τὸ διάλογο ἀρχίζει τὸ κυνηγητὸ τοῦ βαλμᾶ ἀπὸ τὸν ἀφέντη». Ἔπαιζαν καὶ τὸ φεσάκι, τὴν ἀρδαλίτσα τίς ξεπλάτες:

- «Τὶ τηρᾶς;
- Οὐρανὸ
- Τὶ πατεῖς;
- μαυρογῆς.
- Πόσα ἄστρα εἶναι στὸ οὐρανό;
- Πέντε κι' ἕνα
- Σκύψε πάρε με κι' ἐμένα».

Δὲν παρέλειπαν καὶ τὴν κολοκυθιά καὶ τὸν παπᾶ ἀπὸ τὴ Ζίτσα:

«Ἐνας παπᾶς ἀπὸ τὴ Ζίτσα
κι' ἀπὸ τὴν Ἀραχωβίτσα.
ἔχεζε παράχεζε
δυὸ σκαφίδια γιόμιζε
κι' ἕνα παλιογκόμπλιτσο.

Ὅποιος κρίνει καὶ γελάει
 δλα μπίτι θὰ τὰ φάει.
 ἐγῶειμαι ξυλοπέτεινος
 θὰ κρίνω θὰ γελάσω».

Κι' ἀρχίζει τὰ πειράγματα κάνοντας διάφορα κωμικά σχήματα γιὰ νὰ κάμει τὸ πεισμωμένο καὶ τ' ἄλλα παιδιὰ νὰ μιλήσουν ἢ νὰ γελάσουν.

Μεταξὺ ἄλλων πειραγμάτων μεταχειρίζεται καὶ τέτια:

«Ὁ Γάκη Σούφης τὸ σκυλί
 (ὄνομα παιδιοῦ ποῦ ἐπιδιώκει νὰ τὸ κάμει νὰ ὀμιλήσει)

τὸ σίβο τὸ γουρούνι
 στὴ γούρα πίνει τὸ νερὸ
 στὴν καστανιά σταλίζει
 καὶ πίσω ἀπὸ τὸ σπίτι μου
 κουράδια ροκανάει».

ΚΟΡΑΚΙΣΤΙΚΑ

Εἶδος παιγνιδιοῦ ἦταν καὶ τὰ «κορακίστικα», δυσκολοπρόφερτο καὶ δυσκολονόητο ἰδιόρρυθμο γλωσσικὸ κατασκευάσμα μὲ τὴν ἐπανάληψη κάθε συλλαβῆς τῆς λέξης προσθεμένου ἐνοῦ κ ἢ τζ ἢ ἄλλου συμφώνου, π.χ. ἡ φράση «ὁ ἀδερφός μου πηγαίνει στὸ σχολεῖο» προφέρεται ἔτσι:

«ὄκο ἄκα—δέκερ—φόκος μουκου
 πήκη—γαίκαι—νείκει
 στόκο σχόκο—λειόκο». ἢ
 «ὄτζο ἄτζα—δέτζερ—φότηζος μούτζου
 πήτζη—γαίτζαι—νειτζει
 στότζο σχότζο—λειότζο».

Ὅταν κανένα παιδιὸ ἀγκουρώνονταν καὶ δὲν ἤθελε νὰ παίξει τὸ περιγελοῦσαν:

«Ὅλοι δλ' ἀντάμα
 κι' ψωριάρης χῶρια
 γκιζεράει τίς χῶρες
 καὶ μαζώνει ψῶρες,
 γκιζεράει τὰ σοκάκια
 καὶ μαζώνει μπακακάκια,
 γκιζεράει τίς φράχτες
 καὶ μαζώνει στάχτες,
 γκιζεράει τοὺς φούρους
 καὶ μαζώνει κούρους».

Γιὰ νὰ τὸ κάμουν πάλι νὰ ξεπεισμῶσει καὶ παίξει τοῦ τραγουδοῦσαν:

«Λίτσι λίτσι κοκαλίτσι
 νὰ γελάσ' ὁ (τ' ὄνομα τοῦ παιδιοῦ)»

Κι ἂν ἐξακολούθαε τὸ πείσμμα τὸ κοροῖδευαν:

«Πείσμωσ' ὁ καλόερος
 κι' ἔκοψε τὴν π..... του»

Τὴν ἀνοιξη, ὄντας οἱ νυφάδες δὲ σηκώνονταν πουρνὸ πουρνὸ ἀπὸ τὸν ὕπνο, μαζώνονταν τὰ παιδιὰ γύρα γύρα καὶ τραγουδοῦσαν:

«ἔφεξε καὶ πάει γιόμα
σῆκου νύφη ἀπὸ τὸ στῶμα
ἦρθ' ὁ ἥλιος στὴν καμάρα
σῆκου νύφη μωρ' γομάρα».

ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

Ὅταν πάλι ἦταν χειμώνας κι' ἔβρεχε ἢ καλοκαίρι καὶ πατσάρωνε ὁ ἥλιος, κάθονταν στὴ χαγιάτα ἢ στὸν ἡσκιο τοῦ φτελιᾶ κι' ἔλεαν αἰνίγματα.

Τὰ αἰνίγματα, δημιουργήματα τῆς ἀνθρώπινης σκέψης καὶ φαντασίας, ἐξακολουθοῦν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότατη ἐποχὴ ἐξελισσόμενα νὰ ἐξασκοῦν-νὰ ἐκ-
γυμνάζουν τὸ νοῦ ὅπως οἱ παλαιστρες τὸ σῶμα τοῦ ἐφήβου, νὰ τὸν κάμουν
πιὸ δυνατὸ καὶ ἀντοχικό.

Ἐνας πέτεινος βρακάτος καὶ σαραντακαπουλάτος (καπούλια=οἱ γλου-
τοὶ τῶν ἀλόγων), πίνει νερὸ στὸν κάκαβα. Οὐτ' ὁ κάκαβας φυραίνει οὐτ' ὁ
πέτεινος χορταίνει. Τί εἶναι; Ὁ χάρος

Τσᾶκ ὁ τζομπάνος τὸ τσεκούρι, ὡπ τὰ γίδια στὸ κλαρί. Τί εἶναι; Ὁ
παπᾶς, ὁ σῆμαντρος κι' οἱ ἄνθρωποι ποὺ τρέχουν στὴν ἐκκλησιά.

Ὁχπᾶνω ἀπὸ τὸ σπίτι μου συμπέθαιροι διαβαίνουν. Τί εἶναι; Τὰ σύν-
νεφα.

Δυὸ καλὰ ἀδέρφια μιὰ ράχη τὰ χωρίζει τί εἶναι; Τὰ μάτια καὶ ἡ μύτη.
Κλειῶ τὸ σεντουκάκι μου κι' ἀφήνω κλώσια δῆξω. Τὰ μάτια καὶ τὰ μα-
τοτσίνερα.

Ἐνα κουτί, κουτόπουλο γεμάτο σκεπαράκια. Τὸ στόμα μὲ τὰ δόντια

Ἐνας κοντὸς καλδέρως μὲ τὰ πολλὰ ζωνάρια. Ὁ τάλαρος μὲ τὰ τουρ-
κιά γύρα.

Μιὰ γελάδα κοκκαλιάρα ἔχ' τὸ γέννο μὲς' στὴ ράχη. Ἡ βαρέλα μὲ τὸ
γλοῦπο.

Εἶναι ἓνα πράμα, τὴν ἡμέρα σὲ μιὰ τρύπα καὶ τὴ νύχτα σὲ δυὸ τρύ-
πες. Ὁ σύρτης τῆς θύρας.

Ἀπέδω ὡς τὰ Γιάννενα τὴ μάνα μου γνωρίζω. Ἡ φωτιά.

Χίλιοι μίλιοι ντουφεξῆδες ἓνα κούτσουρο ματιάζουν. Τὰ μελίσια καὶ
τὸ κρινί.

Πῆγαν χίλιοι νὰ δείρουν ἓναν. Τ'ς ἔπεκε καὶ τ'ς ἔδειρε, τ'ς ἄλλαξε
καὶ τ' ὄνομα. Τὸ στάρι κι' ὁ μύλος.

Εἶν' ἓνα πράμα, φέει φέει καὶ πίσω δὲ γυρίζει. Ὁ καπνός, τὸ ποτάμι.

Εἶναι ἓνα πράμα ποὺ στέκεται σὲ τρία ποδάρια. Ἡ πιροστιά.

Κλειῶ τὸ σεντουκάκι μου κι' ἀφήνω κλέφτη μέσα. Ἡ κόρη τοῦ ματιοῦ.

Εἶν' ἓνα πράμα, τὸ χειμῶνα κρύβεται καὶ τὸ καλοκαίρι βγαίνει. Τὸ φίδι.

Μιὰ λίμπα μέλι ἀλείφ' ὄλο τὸν κόσμο. Ὁ ἥλιος.

Εἶν' ἓνα πράμα, ἄλλοῦ ξημερώνει κι' ἄλλοῦ νυχτώνει. Ὁ ἥλιος.

Εἶναι κάτι πράματα, ὄλη τὴ νύχτα κουβαλᾶν καὶ τὴ νύχτα μπουμπου-
νίζουν. Τὰ μελίσια.

Πέντε δέκα κουβαλοῦσαν, τριανταδυὸ βαρυχτυποῦσαν, τσύλα Μάρω τὰ
σκουπίζει κι' ὁ παλιόγερος τὰ βγάζει. Τὰ δάχτυλα τῶν χεριῶν, τὰ δόντια, ἡ
γλώσσα κι' ὁ πρωκτός.

Νούρα νούρα μακρινούρα, γρήγορη μαγειρευτούρα. Τὸ τηγάνι.

Εἶν' ἓνα πράμα, τρώει τρώει καὶ δὲ χέζει. Τὸ τσιμπούρι.

(Συνεχίζεται)

ΣΤΥΛ. Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Δικηγόρου

Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΟΣ*

β'. ΤΑ ΙΕΡΑ ΠΡΟΒΑΤΑ ΤΗΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΣ—Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΟΥ ΕΥΗΝΙΟΥ

9. (Καλλιόπη) 93,94

Ἡ Ἀπολλωνία τοῦ Ἴονίου Πελάγους, ἡ «κατ' Ἐπίδαμνον»⁽¹⁾ ἦταν μιὰ γνωστὴ μεγάλη πόλη τοῦ Ἑλληνικοῦ βορρᾶ, μὲ ἱστορία ὄχι περισσότερο γνωγνωστὴ ἀπὸ τὶς ἄλλες Ἡπειρωτικὲς πόλεις. Πολὺ ἀργότερα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, στὴ Ρωμαϊοκρατία, ἀπετέλεσε μιὰ ἀπὸ τὶς δύο ἀφειτηρίες τῆς πεμίφημης «Ἐγναντίας Ὀδοῦ», καὶ συνετέλεσε πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ στὸ νὰ διατηρηθῆ ἀναμμένη ἢ λαμπάδα τοῦ πολιτισμοῦ στὴν πυρωμένη ἀπὸ τὸν ἐξολοθρεμὸ τῆς καὶ νεκρωμένη ἀπὸ τὸν ἐξολοθρεμὸ τῶν κατοίκων τῆς Ἡπειρο, στὴν ἀρχὴ τῆς Ρωμαϊκῆς κατάκτησης (168 π.Χ.).

Τὴν ἐποχὴ, πού μᾶς ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, τὸ παρακάτω περιστατικὸ (τέλη τοῦ βου μὲ ἀρχὲς τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ.), στὴν Ἀπ. τρέφονταν κάτι πρόβατα, πού θεωροῦνταν ἱερά, καὶ ἀνῆκαν στὸ Δῆμο, στὴν πόλη. Τὸ πρᾶγμα παραξε-νεύει τὸν ἀναγνώστη, γιὰ τὸν ἐλληνικὸ καὶ ἰδιαίτερα τὸν Ἡπειρωτικὸ χῶρο, ἀπὸ ὅ,τι ξέρουμε, δὲν εἶχαν ποτὲ θέση τὰ ἱερά κατοικίδια ζῶα. Ὁ Ἡρόδοτος εἶναι ἡ μοναδικὴ πηγὴ αὐτῆς τῆς καταπληκτικῆς πληροφορίας, τὴν ὁποία ὀλόκληρος ὁ ἀρχαῖος κόσμος κράτησε μέχρι τώρα μυστικὸ του, πού ἴσως μόνον ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη μπορεῖ νὰ μᾶς τὸ ἀποκαλύψῃ, μὲ τὴν ἀνεύρεση καμμιάς σχετικῆς ἐπιγραφῆς. Ὁ Ἡρόδοτος βάζει τὸ ζήτημα τῶν ἱερῶν προβάτων, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸ διαφωτίξῃ. Τὸ ἀφήνει σκοτεινὸ ὅπως τὸ βρῆκε. Ἀπὸ τὴν διήγησή του τὴν ἴδια βγαίνει τὸ συμπέρασμα, ὅτι μόνον ἀκουστὰ ἔχει γι' αὐτὰ τὰ πρόβατα, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε καὶ ἀναφέρει διηγηματικά, γιὰ τὴν ἀφορμὴ γιὰ μιὰ ἀνθρώπινη τραγωδία.

Δίνουμε στὸν ἀναγνώστη τὴ διήγησή τοῦ Ἡροδότου γιὰ τὰ πρόβατα καὶ τὸ δυστυχεῖ τσοπάνο τους, προσθέτοντας ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπὸ τὶς συνηθισμένες παρεκβάσεις τοῦ ἱστορικοῦ μας, στὴν κύρια ἱστορικὴ του διήγησή, πού ἔτσι δὲν γίνεται ἀνιαρὴ. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ἐξομολογεῖται ὅτι οἱ παρεκβάσεις τοῦ ἀρέσουν.

Ἔστι δὲ ἐν τῇ Ἀπολλωνίῃ ταύτη ἱερά ἡλίου πρόβατα, τὰ τὰς μὲν ἡμέρας βόσκειται παρὰ ποταμόν, ὅς ἐκ Λάκμονος ὄρεος ῥεεὶ διὰ τῆς Ἀπολλωνίης (χώρης) ἐς θάλασσα παρ' Ὠρικὸν λιμένα, τὰς δὲ νύκτας ἀραιορημένοι ἄνδρες οἱ πλούτῳ τε καὶ γένει δοκιμώτατοι τῶν ἀστῶν, οὗτοι

Σ' αὐτὴ τὴν Ἀπολλωνίᾳ ὑπάρχουν ἱερά πρόβατα τοῦ Ἥλιου τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἡμέρα μὲν βόσκουν κοντὰ στὸν ποταμὸ ὁ ὁποῖος κατεβαίνει ἀπὸ τὸ (βουνὸ) Λάκμονα καὶ περνῶντας ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνίᾳ χύνεται στὴ θάλασσα, κοντὰ στὸ λιμάνι τοῦ Ὠρικοῦ, τῇ δὲ νύχτα ἄντρες ξεδιαλεγμένοι

1. Σὲ διάκριση ἀπὸ τὴν ἄλλη Ἀπολλωνία τὴν «παρ' Εὐξείνῳ». Γιὰ τὴν τελευταία τοῦ Μαργ. Κωνσταντινίδη: «Ἡ Ἀπολλωνία παρ' Εὐξείνῳ (Σωζόπολις νῦν)». Ἀνάτυπον τοῦ 22 τόμου τοῦ Ἀρχείου Ἰστορικῆς Ἑταιρίας Ἰστορικῶν Μελετητῶν. Ἀθῆναι 1957. Γιὰ τὴν Ἡπειρωτικὴν, δὲν ἀσχολήθηκε κανένας μέχρι τώρα στὰ σοβαρά.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 29.

φυλάσσουν ἐνιαυτὸν ἕκαστος· περὶ πολλοῦ γὰρ δὴ ποιεῦνται Ἀπολλωνιῆται τὰ πρόβατα ταῦτα ἐκ θεοπροπίου τινός· ἐν δὲ ἄνθρωποι ἀυλίζονται ἀπὸ τῆς πόλιος ἑκάς. Ἐνθα δὴ τότε ὁ Εὐήνιος οὗτος⁽²⁾ ἀραιορημένος ἐφύλασσε. Καί ποτε αὐτοῦ κατακοιμίσαντος τὴν φυλακὴν παρελθόντες λύκοι ἐς τὸ ἄντρον διέφθειραν τῶν προβάτων ὡς ἐξήκοντα. Ὁ δὲ ὡς ἐπήσει, εἶχε σιγῇ καὶ ἔφραζε οὐδενί, ἐν νόῳ ἔχων ἀντικαταστήσει ἄλλα πριάμενος. Καὶ οὐ γὰρ ἔλαθε τοὺς Ἀπολλωνιῆτας ταῦτα γεγόμενα, ἀλλ' ὡς ἐπύθοντο, ὑπαγαγόντες μιν ὑπὸ δικαστήριον κατέκριναν· ὡς τὴν φυλακὴν κατακοιμίσαντα, τῆς ὄψιος στερηθῆναι

Ἐπεὶτε δὲ τὸν Εὐήνιον ἐξετύφλωσαν αὐτίκα μετὰ ταῦτα οὔτε πρόβατά σφι ἔτικτε οὔτε γῆ ἔφερε ὁμοίως. Πρόφαντα δὲ σφι ἐν τε Δωδώνῃ ἐν Δελφοῖσι ἐγένετο ἔπειτα ἐπειρώτων τοὺς προφήτας τὸ αἴτιον τοῦ παρεόντος κακοῦ, αὐτοὶ δὲ αὐτοῖσι ἔφραζον ὅτι ἀδίκως τὸν φύλακον τῶν ἱρῶν προβάτων Εὐήνιον τῆς ὄψιος ἐστέρησαν· αὐτοὶ γὰρ ἐπορμήσαι τοὺς λύκους, οὐ πρότερόν τε παύσεσθαι τιμωρέοντες ἐκείνῳ πρὶν ἢ δίκας δῶσι τῶν ἐποίησαν ταύτας τὰς ἂν αὐτὸς ἔληται καὶ δικαιοῖ· τούτων δὲ τελομένων αὐτοὶ δώσειν Εὐηνίῳ δόσιν τοιαύτην τὴν πολλοὺς μιν μακαριοῖν ἀνθρώπων ἔχοντα.

94. Τὰ μὲν χρηστήρια ταῦτά σφι ἐχρήσθη, οἱ δὲ Ἀπολλωνιῆται ἀπόρρητα ποιησάμενοι προέθεσαν τῶν ἀστῶν ἀνδράσι διαπρήξαι. Οἱ δὲ σφι διέπρηξαν ὧδε. Κατημένου Εὐηνίου ἐν θῶκῳ ἐλθόντες οἱ παρίζοντο καὶ λόγους ἄλλους ἐποιεῦντο, ἐς ὃ κατέβαινον συλλυπεύμενοι τῷ παθεί. Ταύτη δὲ ὑπάγοντες εἰρώτων τίνα δίκην ἂν ἔλοιτο, εἰ ἐθέλοιεν Ἀπολλωνιῆται δίκας ὑποστήναι δώσειν τῶν ἐποίησαν. Ὁ δὲ οὐκ ἀκηκός τὸ θεοπρόπιον εἶλετο εἶπας εἰ τις δοίῃ ἀγροῦς, τῶν ἀστῶν ὀνομάσας τοῖσι ἠπίστατο εἶναι καλλίστους δύο κλήρους τῶν ἐν τῇ Ἀπολλωνίῃ, καὶ οἰκησιν πρὸς τούτοις τὴν ἡδεε καλλίστην ἐοῦσαν τῶν ἐν τῇ πόλει· τούτων δὲ ἔφη ἐπήβολος γενόμενος τοῦ λοιποῦ ἀμήνιτος εἶναι, δίκην οἱ ταύτην ἀποχρᾶν γενομέ-

ἀνάμεσα στοὺς πολῖτες, οἱ πῶ σπουδαῖοι γιὰ τὸ τζάκι τους καὶ γιὰ τὸν πλοῦτο τους, τὰ φυλᾶν, ὃ καθένας ἀπὸ ἕνα χρόνον· γιὰ τοὺς Ἀπολλωνιάτες φροντίζουν πάρα πολὺ γιὰ τὰ πρόβατα αὐτὰ ἐξ αἰτίας κάποιας μαντείας· τὰ ὁποῖα τῇ νύχτᾳ σταυλίζονται σ' ἕνα σπήλαιον, μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἐκεῖ λοιπὸν τότε ὁ Εὐήνιος αὐτός, πού εἶχε τὴν σειρά του, τὰ φύλαγε. Κάποτε αὐτὸς ἀποκοιμήθηκε καὶ ἐγκατέλειπε τὴν φύλαξη, ἀφοῦ ἔπεσαν δὲ λύκοι στὴ σπηλιὰ κατασπαράξανε κάπου 60 πρόβατα. Αὐτὸς δὲ ἀφοῦ ξημέρωσε, σὴν πᾶνε καὶ δὲν ἔλεγε σὲ κανέναν τίποτε σκοπεύοντας νὰ ἀγοράσῃ ἄλλα καὶ νὰ τὰ βάλῃ στὴ θέση τους. Ἀλλὰ αὐτὰ πού ἔγιναν δὲν ξέφυγαν ἀπὸ τοὺς Ἀπολλωνιάτες, ἀλλὰ ἀφοῦ τὰ ἔμαθαν τὸν πέρασαν ἀπὸ δικαστήριον καὶ τὸν καταδίκασαν σὲ τύφλωσιν, γιὰ τοὺς κοιμήθηκε καὶ παραμέλησε τὴν φύλαξη τῶν προβάτων.

Ἀφοῦ δὲ τύφλωσαν τὸν Εὐήνιον ἀμέσως ἀπὸ τότε οὔτε τὰ πρόβατά τους γεννοῦσαν οὔτε ἡ γῆ καρποῦσε. Ἀποστολές τους δὲ ἔστειλαν στὴ Δωδώνῃ καὶ στοὺς Δελφούς καὶ ρωτοῦσαν τοὺς προφήτες γιὰ τὸ αἴτιον τῆς δυστυχίας τους αὐτῆς, ἐκεῖνοι δὲ τοὺς ἀπάντησαν ὅτι ἀδίκως τὸν φύλακα τῶν ἱερῶν προβάτων ἐτύφλωσαν, γιὰ τοὺς αὐτοὶ (οἱ Θεοὶ) ἔστειλαν τοὺς λύκους, καὶ γιὰ χάριν του δὲ θὰ πάψουν νὰ τοὺς τιμωροῦν πρὶν τοῦ δώσουν ἰκανοποίησιν γιὰ κείνον πού τοῦ ἔκαναν, πού αὐτὸς θὰ τὴν διάλεγε καὶ καὶ θὰ τὴν εὕρισκε δίκαια· ἀφοῦ γίνον δὲ αὐτὰ, αὐτοὶ (οἱ Θεοὶ) θὰ δώσουν στὸν Εὐήνιον τέτοια δωρεὰ γιὰ τὴν ὁποῖα πολλοὶ ἀνθρώποι θὰ τὸν μακαρίζουν.

94. Τὰ μὲν χρηστήρια αὐτὰ τοὺς εἶπαν, οἱ δὲ Ἀπολλωνιάτες τὰ φύλαξαν μυστικὰ καὶ ἔβαλαν μερικὸς πολῖτες νὰ τὰ ἐκτελέσουν. Αὐτοὶ δὲ ἔκαναν τὰ ἐξῆς. Ἐνῶ κάθονταν ὁ Εὐήνιος σὲ θῶκον, κάθισαν καὶ αὐτοὶ κοντὰ του καὶ τοῦ ἐπίασαν ἄλλες κουβέντες μέχρις ὅτου κατέληξαν νὰ τὸν συλλυπηθοῦν γιὰ τὸ πάθημά του. Ἀφοῦ τὸν ἔφεραν δὲ ἐκεῖ τὸν ρωτοῦσαν ποῖα ἰκανοποίησιν θὰ ζητοῦσε ἂν οἱ Ἀπολλωνιάτες ἤθελαν νὰ τοῦ δώσουν ἰκανοποίησιν γιὰ ὅσα τοῦ ἔκαναν. Αὐτὸς δὲ πού δὲν ἤξερε τὴν μαντεία, εὐχαριστήθηκε καὶ εἶπε ἂν τοῦ ἔδιναν χωράφια ἀπὸ τοὺς δύο καλύτερους

νην. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἔλεγε, οἱ δὲ πάρεδροι εἶπαν ὑπολαβόντες· Εὐήνιε, ταύτην δίκην Ἀπολλωνιῆται τῆς ἐκτυφλώσεως ἐκτίνουσί τοι κατὰ θεοπρόπια τὰ γενόμενα. Ὁ μὲν δὴ πρὸς ταῦτα δεινὰ ἐποιέετο, ἐνθεῦτεν πυθόμενος τὸν πάντα λόγον, ὡς ἐξαπατηθεὶς· οἱ δὲ πριάμενοι παρὰ τῶν ἐκτημένων διδοῦσι οἱ τὰ εἶλετο. Καὶ μετὰ ταῦτα αὐτίκα ἔμφυτον μαντικὴν εἶχε, ὥστε καὶ ὄνομαστὸς γενέσθαι.

κλήρους τῆς Ἀπολλωνίας, καὶ ὠνόμασε τοὺς πολῖτες πὸν νόμιζε ὅτι εἶχαν τοὺς καλύτερους καὶ ἀπάνω ἀπὸ αὐτὰ ἓνα σπῖτι πὸν τὸ ἤξερε γιὰ καλύτερο μέσα στὴν πόλη· σ' αὐτὰ εἶπε, ἂν γίνῃ κάτοχος δὲ θάξῃ πιά καμμιὰ μνησικακία, κι' αὐτὴ ἢ ἱκανοποίηση ἂν γίνονταν τοῦ ἦταν ἀρκετὴ. Κι' αὐτὸς μὲν αὐτὰ ἔλεγε, ἢ δὲ παρέα τοῦ ἀποκριθῆκε· «Εὐήνιε, αὐτὴ τὴν ἱκανοποίηση σοῦ τῆ δίνουν οἱ Ἀπολλωνιάτες γιὰ τὴν τύφλωσή σου, σύμφωνα μὲ τὸ χρησμό».

(9—Καλλιόπη) 93.

Ἀπὸ τὸ τραγικὸ πάθημα τοῦ Εὐήνιου, ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα ἀντικρῦζει καὶ ἓνα ἄλλο πεδίο· Στὴν Ἠπειρωτικὴ Ἀπολλωνία εἶχαν σὲ ἐφαρμογὴ τὴν ποινὴ τῆς τύφλωσης!!!

Τὸ ποινικὸ Δίκαιο τῆς ἀρχαίας Ἠλείρου εἶναι ὀλότελα ἀνεξερεύνητο, ὅπως νομίζουμε, καὶ ἔτσι δὲν μποροῦμε νὰ κοθορίσουμε ποιά θέση εἶχε στὸν πολιτειακὸ ὀργανισμό τῆς Ἀπολλωνίας αὐτὴ ἢ ποινὴ. Συσχετίζοντας ὁμως τὴν ἀνατριχιαστικὴ αὐτὴ ποινὴ, μὲ τὴν αἰτία πὸν τὴν προκάλεσε, δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ ἀποδώσουμε σ' αὐτὴ ἓνα χαρακτήρα καθαρὰ θεοκρατικὸ, ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς ἄμεσης ἱκανοποίησης τοῦ προσβλημένου θεοῦ. Ἀπ' τὴ σκέψη αὐτὴ ἀβίαστα ὀδηγούμαστε στὸ συμπέρασμα, ὅτι στὴν ἱστορικὴ ἐποχὴ (ἀφοῦ, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, ὁ γιὸς τοῦ Εὐήνιου ἢ κάποιος πὸν ἔλεγε ὅτι ἦταν γιὸς του, ζοῦσε στὰ Μηδικὰ) οἱ Ἀπολλωνιοὶ ἦταν ἀκόμα πολιτιστικὰ καθυστερημένοι.

Τὸ ἔδαφος τῆς Ἀπολλωνίας δὲν εἶχε ἀνασκαφῆ μέχρι τελευταῖα. Ἄς ἐλπίζουμε ὅτι οἱ ἀνασκαφές, πὸν γίνονται τελευταῖα ἀπὸ Σοβιετικοὺς καὶ Ἀλβανοὺς ἀρχαιολόγους, θὰ φέρουν στὴν ἐπιφάνεια κάποιο ἐπιγραφικὸ ὕλικό.

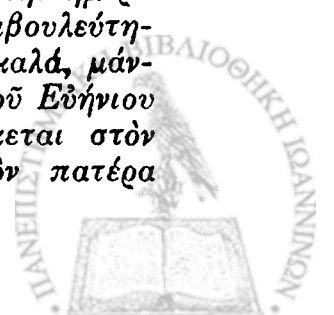
γ'. ΕΝΑΣ ΜΑΝΤΙΣ ΤΩΝ ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ ΣΤΗ ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΜΥΚΑΛΗΣ ΠΟΥ ΙΣΧΥΡΙΖΟΝΤΑΝ ὍΤΙ ΗΤΑΝ ΓΙΟΣ ΤΟΥ ΕΥΗΝΙΟΥ

9. (Καλλιόπη) 92,95.

Τὶς παραμονές τῆς μεγάλης ναυμαχίας τῆς Μυκάλης (πὸν στὴν πραγματικότητα ἦταν μάχη μόνον στὴν ξηρὰ δοσμένη ἀπὸ τὰ πληρώματα τῶν ἑλληνικῶν πλοίων) (1), παράλληλα μὲ τὶς στρατιωτικὲς καὶ διπλωματικὲς προετοιμασίες τῶν Ἑλλήνων, γίνονταν καὶ οἱ προετοιμασίες τῶν θυσιῶν. Παραλείπουμε σὰν ἄσχετες τὶς περισσότερες πληροφορίες τοῦ Ἡρόδοτου, πὸν ἀναφέρονται στὴν παράγραφο 92 τοῦ 9ου βιβλίου του, καὶ ἀποσποῦμε τὸ τμήμα τῆς πὸν ἀφορᾷ τὴν ἔρευνά μας:

9.92.....οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπισχόντες ταύτην τὴν ἡμέρην τῇ ὕστεραίῃ ἐκαλλιερέοντο, μαντευομένου δὲ σφι Διήφονου τοῦ Εὐηνίου ἀνδρὸς Ἀπολλωνιῆτεω, Ἀπολλωνίης δὲ τῆς ἐν Ἰονίῳ κόλπῳ, τοῦ τὸν πατέρα κατέλαβε Εὐήνιον πρῆγμα τοιόνδε.

...οἱ δὲ Ἕλληνες ἀφοῦ ἔμειναν τὴν ἡμέρα αὐτὴ (στὴ Δῆλο), τὴν ἄλλη συμβουλευτήκαν τὰ θύματα τὰ ὁποῖα ἦταν καλά, μάντις τοὺς δὲ ἦταν ὁ Διήφονος τοῦ Εὐηνίου ἀπ' τὴν Ἀπολλωνία, πὸν βρῖσκεται στὸν Ἰόνιο κόλπο, στοῦ ὁποῖου τὸν πατέρα Εὐήνιο συνέβηκε τὸ ἐξῆς.

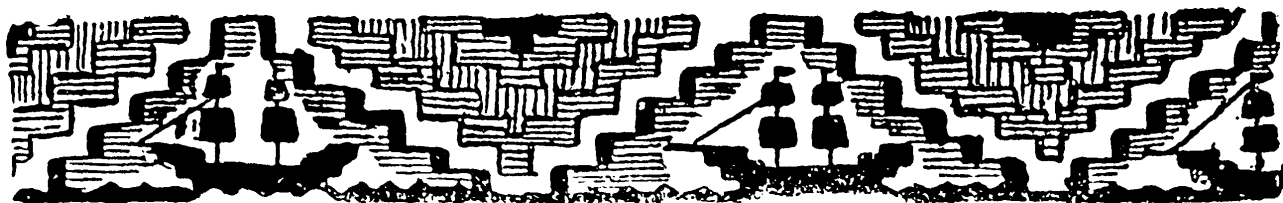
Ἄκολουθεῖ ἡ παράγρ. 93 πού παραθέσαμε παραπάνω γιά τήν ἐνότητα τῆς διήγησης τῶν παθημάτων τοῦ Εὐήνιου, πού δέν εἶναι παρά μιᾶ παρένθεση στήν ἱστορία τῶν προετοιμασιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ. Ἄφου κλείνει τήν παρένθεση του γιά τὸ δυστυχισμένο Εὐήνιο, ὁ ἱστορικὸς, πρὶν ἀκόμα μπῆ στὸ θέμα του, μᾶς πληροφορεῖ λίγα ἀκόμα γιά τὸ Διήφονο, πού ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀμέσως παραπάνω ἀπόσπασμα, εἶχε τὸ γενικὸ πρόσταγμα τῶν θυσιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου.

9.95. Τούτου δὴ ὁ Διήφονος τοῦ ἐὼν παῖς τοῦ Εὐήνιου ἀγόντων Κορινθίων ἐμαντεύετο τῇ στρατιῇ. Ἦδη δὲ καὶ τότε ἤκουσα ὡς ὁ Διήφονος ἐπιβατεύων τοῦ Εὐήνιου οὐνόματος ἐξελάμβανε ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἔργα, οὐκ ἐὼν Εὐήνιου παῖς.

Ἀντωνοῦ δὲ τοῦ Εὐήνιου ὁ γιὸς ὁ Διήφονος εἶχε προσληφθῆ ἀπὸ Κορινθίους καὶ ἦταν μάντης στὴ στρατιά. Ὅμως ἄκουσα καὶ τοῦτο, ὅτι σφετερίσθηκε τὸ ὄνομα τοῦ Εὐήνιου, χωρὶς νὰ εἶναι γιὸς του καὶ γόριζε στὴν Ἑλλάδα σὰν μισθοφόρος μάντης.

Σὲ συνέχεια, δέν παραλείπει ὁ Ἡρόδοτος νὰ βεβαιώσῃ τοὺς ἀναγνώστες του, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν θυσιῶν ἦταν αἴσιο (σύμφωνα βέβαια μὲ τὴν ἑρμηνεία πού ἔδωσε ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἱεροτελεστίας μὲ τὴ σκοτεινὴ καταγωγή). Ἐπειδὴ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ λαμπρὸ ἀποτέλεσμα, τῆς μεγάλης μάχης δικαίωσε τοὺς οἰονοὺς τῆς θυσίας, πιστεύομε, χωρὶς μεγάλη φαντασία, ὅτι καὶ ὁ μάντης θὰ ἀνέβηκε πολὺ στὴν κοινὴ ὑπόληψη. Παρ' ὄλο τοῦτο, δέν κατωρθώσαμε νὰ βροῦμε γι' αὐτὸν τίποτε ἄλλο στὴν Ἱστορία.

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

Η ΠΕΙΡΩΤΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

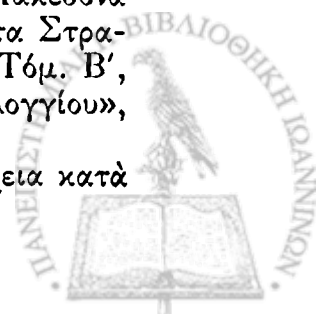
«Τὸ χάραμα ἐπῆρα τοῦ ἡλίου τὸ δρόμο
κρεμώντας τῆ λύρα τῆ δίκαιη στὸν ὤμο...».

Σολωμὸς

Στὴ Δεύτερη Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου (15 Ἀπρίλη 1825—11 Ἰδίου 1826), τὸ κορυφαῖο ἀναντίρρητα καὶ πιὸ ἀποφασιστικὸ γεγονὸς τοῦ Ἱεροῦ Ἀγώνα τῆς Ἐθνεγερσίας, ἐπῆραν μέρος, καθὼς εἶναι γνωστὸ, καὶ πλῆθος Ἡπειρωτῶν διαλεκτοὶ πολεμιστῆς, Σουλιῶτες, Χειμαρριῶτες καὶ ἄλλοι, ποὺ, ἐγκαταλείποντας μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Ἀληπασιᾶ τὸν τόπο τους, ἔσπευσαν νὰ ἐνώσουν τὶς προσπάθειές τους μετὰ τοὺς ἄλλους ἐπαναστατημένους Ἕλληνες γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ Τούρκικοι ζυγοῦ. Ὅμως ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν γενναίων αὐτῶν Ἡπειρωτῶν, ποὺ πολέμησαν στὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς πολιορκίας ὡς τὴν ὕστατη ὥρα τῆς Ἐξόδου καὶ ἔγραψαν, γυμνοὶ καὶ πεινασμένοι μακριὰ πολὺ ἀπὸ τὶς ἐστίες τους, σελίδες ἡρωϊκῆς, οὐδενὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὑποδεέστερους, εἴτε μαχόμενοι πάνω στὶς ντάπιες ἢ σκάβοντας λαγοῦμια ἢ κάνοντας γιουρούσια ἢ ἀποκρούοντας τὶς ἀπανωτῆς ἐφόδους τῶν στρατιῶν τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Μπραϊμη καὶ ματαιώνοντας τὰ ὀχυρωματικὰ τεχνάσματα ξένων μηχανικῶν, πολὺ λίγους, ἐλάχιστους γνωρίζουμε. Τῶν πιὸ πολλῶν τὰ ὀνόματα ἐχάθησαν ὀριστικά, συγκαταριθμηθέντα στὴ χορεία τῶν ἀνώνυμων ἡρώων τῆς Ἐλευθερίας καὶ ἀρκετῶν ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν ἀκόμα ἀγνωστα, λανθάνοντα στὰ διάφορα κείμενα τῆς πολιορκίας. Αὐτῶν τῶν Ἡπειρωτῶν ἀγωνιστῶν τὰ ὀνόματα προσπάθησα ν' ἀνασύρω στὴν ἐπιφάνεια, μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐφετεινῆς ἐπετείου τῆς Ἐξόδου, καὶ τὰ προσφέρω μαζί μετὰ τὰ γνωστά, χαρὰ καὶ περηφάνεια στοὺς Ἡπειρωτῆς ὅλους, τιμὴ δὲ καὶ δόξα αἰώνια τῆς Ἡπίρου μας.

Γιὰ τὴν ἐργασία μου αὐτὴ, χρησιμοποίησα ἀποκλειστικά τὶς ἄμεσες πηγές τῆς πολιορκίας, κείμενα δηλ. ποὺ ἔγραψαν μάρτυρες αὐτόπτες τῆς καὶ ἀγωνιστῆς τῆς, ὅπως τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἡπειρωτῶν Σπυρομήλιου Χειμαρριώτη, ἀρχηγοῦ τῶν Χειμαρριωτῶν, καὶ Ἀρτεμίου Μίχου, Γιαννιώτη γραμματικοῦ τοῦ στρατηγοῦ Γιωργάκη Κίτζιου, ἀδερφοῦ τῆς ΚυραΒασιλικῆς τ' Ἀλήπασια, καθὼς καὶ τὰ «Ἑλληνικά Χρονικά» τοῦ Ἑλβετοῦ Φιλέλληνα Ἰ. Μάγερ, ἐφημερίδα ποὺ ἐκδίδονταν στὸ Μεσολόγγι μετὰ ἔξοδα τοῦ Ἀγγλικοῦ Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου ἀπὸ τὶς 1)1)1824 ὡς τὶς 20)2)1826, χρόνος ποὺ τὸ τυπογραφεῖο τῆς καταστράφηκε ἀπὸ βόμβα ἐχθρική. Στὶς παραπάνω πηγές θὰ πρέπει νὰ προσθέσω καὶ τοῦ Μακεδόνα Ν. Κασομούλη, γραμματέα τοῦ στρατηγοῦ Ν. Στουρνάρη, τὰ «Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά» καὶ μάλιστα τὸ ἐκτεταμένο σχετικὸ μετὰ τὴν πολιορκία μέρος (Τόμ. Β', σελ. 84—284), καθὼς καὶ τὴν «Ἀλληλογραφία τῆς Φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου», ποὺ ἦρθε τελευταῖα σὲ φῶς.

Οἱ Ἀγωνιστῆς, οἱ ἐξακριβωμένα Ἡπειρωτῆς, ἀναφέρονται σὲ συνέχεια κατὰ

τῆ σημασία τους ἢ καλύτερα κατὰ τὴ συχνότητα τῆς προβολῆς τους στὰ παραπάνω κείμενα καὶ γιὰ ὅ,τι καὶ ὅπως ἀκριβῶς σ' αὐτὰ μνημονεύονται, χωρὶς πρόσθετες ἄλλων πληροφορίες ἢ παρατηρήσεις καὶ σχόλια δικὰ μας, καὶ τοῦτο γιὰ σκοπὸς μας δὲν ἦταν ἡ εὐρύτερη βιογράφηση, ἀλλ' ἡ ἀπλῆ παρουσιάσή τους ἀπὸ τὶς πηγές μὲ τὴ σημειούμενη στὴ διάρκεια τῆς πολιορκίας μόνο δράση καὶ πολιτεία τους ἐν γένει. Δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ παράξενο, πὼς οἱ παρουσιαζόμενοι εἶναι σχεδὸν στὸ σύνολό τους ἀξιωματικοί, γιὰ αὐτοὶ σὰν ἀνδρειότεροι ἐπροκινδύνευαν πάντοτε στὶς μάχες καὶ γίνονταν πλατύτερα γνωστοὶ παρὰ οἱ κοινοὶ στρατιῶτες, οὔτε γιὰ τὸ οἱ πῖο πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι καὶ Σουλιῶτες, ἐπειδὴ ὅσοι Σουλιῶτες γνήσιοι πῆραν μέρος στὴν πολιορκία—ὄλοι - ὄλοι καμμιὰ πενηνταριά—ἦταν χωρὶς ἐξαιρέση καπεταναῖο μικροὶ ἢ μεγάλοι μὲ ἄνδρες Ἑπειῶτες μαζί καὶ Ρουμελιῶτες ἀνακατεμένους. Συχνὰ ὅμως, γιὰ τοὺς ἄλλους ἀγωνιστές, οἱ Ἑπειῶτες ἂν δὲν ἦταν Χειμαρριῶτες ἢ «Ἀλβανοί» (Τσιάμηδες Χριστιανοί), προσονομάζονταν Σουλιῶτες.

Ὄνόματα, τέλος, Ἀγωνιστῶν γιὰ τῶν ὁποίων τὴν Ἑπειρωτικὴ καταγωγὴ εἶχα ἀμφιβολίες, δὲν συμπεριέλαβα στὴν ἐργασία τούτη. Γι' αὐτὰ θὰ χρειασθῆ μιὰ δευτέρη ἴσως προσπάθεια εὐρύτερη ἀπ' αὐτὴν ἐδῶ καὶ πῖο ἐξονυχιστικὴ (α).

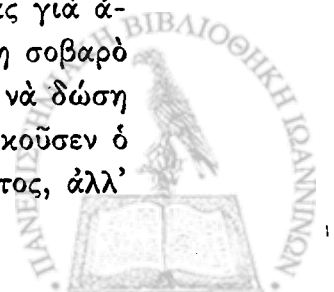
1) Νότης Μπότσιαρης, σωματάρχης Σουλιώτης, Διοικητῆς τοῦ Φρουρίου. Στὸ Μεσολόγγι μπῆκε μὲ τὸ Σῶμα του, πού ἀριθμοῦσε 286 ἄνδρες (Α 101) κατὰ τὶς ἀρχές Μαΐου, προερχόμενος ἀπὸ τὸ Αἰτωλικό, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τῆς Διευθυντικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ σὲ ἀντικατάσταση τῶν στρατηγῶν Τσόγκα ἀρχηγοῦ τῆς φρουρᾶς καὶ Στ. Στουρνάρη ἀδερφοῦ τοῦ Νικόλα, πού ἐξεδήλωσαν τὴν ἀπόφασή τους νὰ ἐγκαταλείψουν ὅπωςδήποτε τὴν πολιτεία. Ἦταν ὁ μόνος πού γιὰ νὰ μπῆ στὸ Μεσολόγγι «ἐπρότεινε τινὰς συνθήκας εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν καὶ εἰς τὴν Φρουράν. Αἱ συνθήκαι αὗται ἐπεριορίζοντο εἰς τὴν Ἀρχηγίαν τῆς Φρουρᾶς, τοῦ νὰ τῷ δοθῆ ὡς δῶρον ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Μεσολογγίου τὸ ἐθνικὸν οἶκημα τὸ ὀνομαζόμενον Βοϊβοντικόν, καὶ τρίτον ἄρθρον μυστικὸν περὶ χρηματικῆς δόσεως...» (Σ 16). Ἀφοῦ ἐγίναν δεκτὲς ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ οἱ προτάσεις του, εἰσῆλθε στὴν πολιορκημένη πόλη μαζί μὲ τοὺς ἐπίσης Ἑπειῶτες Καπεταναίους Σιούκα καὶ Σπηρομήλιο καὶ τοποθετήθηκε στὴ ντάπια τῆς Ἀνατολικῆς τοῦ Φρουρίου πτέρυγας, τὴ λεγόμενη Ἀλέρτα» (ἔτσι εἶπαν στὴ Δ. Ἑλλάδα τὴν ἐξέγερση τοῦ 1769), δευτέρη μετὰ τὴν ἀνατολικώτερη τῆς Κλείσοβας, πού κρατοῦσε ὁ Νικόλα Στουρνάρης. (Κ. 93). Μπαίνοντας «οἱ ἐνταῦθα ἀρχηγοὶ τὸν ἐκλεξαν ὁμοφώνως διὰ ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας» (Α. 119). «Ἄς παρεκτραπῶμεν» ὅμως ὀλίγον, κατὰ τὴ φράση τοῦ Σπυρομήλιου, γιὰ νὰ μεταφέρωμε ἐδῶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν μερικὲς παρατηρήσεις του χαρακτηριστικὲς γιὰ τὸ ἄτομο τοῦ Καπετὰν Νότη. «Ὁ Κύριος Νότης Μπότσιαρης, γράφει (Σ. 16), σχεδὸν ἐξηκοντούτης, ἀνεθράφθη εἰς τὸν πόλεμον διότι εἰς τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του συνέβησαν ὄλοι οἱ πόλεμοι τῆς πατρίδος του παρὰ τοῦ Ἀληπασιά, ὥστε ἔχει ἀρκετὴν πεῖραν εἰς τὰ πολεμικά, δὲν εἶναι ἐλλειπῆς καὶ ἀπὸ τὰ στρατηγήματα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐχορήγησεν ἡ πολυχρόνιος πεῖρα, ἔχει καὶ νοῦν πλὴν δὲν ἔχει οὐδεμίαν παιδείαν καὶ σχεδὸν οὔτε τὸ ὄνομά του δὲν ἔξεύρει νὰ γράψῃ. Ἡ φύσις τοῦ ἐδωσεν δύο σημαντικὰ ἐλαττώματα τὸ φιλόδοξον καὶ φιλοκερδές...».

(α) Στὶς πηγές πού χρησιμοποίησα θὰ παραπέμπω συντομογραφικά, ὅπου ἐπιβάλλεται: Γιὰ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Σπυρομήλιου (ἐκδ. Βλαχογιάννη 1926) μὲ τὸ γράμμα Σ. καὶ τὴ σελίδα τοῦ κειμένου σὲ παρένθεση. Γιὰ κεῖνα τοῦ Ἀρτέμιου Μίχου (ἐκδ. Βιβλιοθήκης 1956, Τόμ. Ε') μὲ τὸ γράμμα Μ. καὶ τὴ σελίδα ἐπίσης τοῦ κειμένου. Γιὰ τὰ «Ἑλληνικά Χρονικά» τοῦ Μάγερ (φωτοτυπημένη ἐκδοση τῶν Σπανοῦ καὶ Νίκα) σημειώνοντας τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν ἡμερομηνία τοῦ σχετικοῦ φύλλου. Γιὰ τὰ ἐνθυμήματα τοῦ Κασομούλη (ἐκδ. Βλαχογιάννη 1941, Τόμ. Β', σελ. 84—284) μὲ τὸ γράμμα Κ. καὶ τὴν ἀντίστοιχη σελ. τοῦ ἔργου, καὶ γιὰ τὴν «Ἀλληλογραφία τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου», τέλος, (ἐκδ. Βιβλιοθήκης ΓΑΚ ἀρ. 3, 1966) μὲ τὸ γράμμα Α. καὶ τὴ σχετικὴ ἐπίσης σελίδα τοῦ βιβλίου.

Ἡ καταληφθεῖσα ἀπὸ τὸ Νότῃ θέσῃ δὲν ἦταν καὶ τόσο ἐπικίνδυνη, καθὼς συνέβαινε μὲ τὶς κεντρικὲς ντάπιες τοῦ φρουρίου, παρὰ ταῦτα ὁ κίνδυνος ἦταν «ἀλληλένδετος» ἐπειδὴ οἱ πολεμιστὲς ἦταν ὑποχρεωμένοι—πρᾶγμα ποῦ δὲν ὑπολόγισαν ἀρχικὰ—νὰ τρέχουν ὅπου ἀκούγονταν πόλεμος κι ἀπὸ τὸ λόγο αὐτὸ πολὺ ἐσκοτώνονταν ἢ πληγώνονταν στὸ δρόμο (Σ. 45). Στὶς 11 Ἰουλίου ὁ Κιουταχῆς ἔστειλε ἑφταμελῆ ἀπὸ σημαίνοντας Τούρκους καὶ Ἀρβανίτες Ἐπιτροπὴ ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ὁ Ταχῆρ Ἀμπάτζης, ὁ Ἄγιο Βασιάρης (παλιοὶ Ἀληπασαλῆδες) καὶ ὁ Ἀλέξ. Παπάζογλου Ζαγορσίσιος γραμματικὸς του, γιὰ συνεννόησιν. Σὲ ὑποδοχὴ τῆς βγῆκαν πολλοὶ καπεταναῖοι, μαζί τους βέβαια κι ὁ Νότῃς. Ἡ συνάντησις αὐτὴ στάθηκε ἀκαρπῆ γιὰ τοὺς ἀπαράδεχτους ὅρους ποῦ πρόβαλλαν οἱ Τούρκοι (Μ. 25). Μετὰ τὴν ἀνατίναξιν ὑπονόμων τῆς φρουρᾶς τῆς 19 Αὐγούστου τὸ ἀπόγευμα καὶ τὴν ἐπακολουθήσασα νικηφόρα κατὰ τῶν Τούρκων ἔφοδος, στὴν ὁποία σκοτώθηκαν καὶ πολλοὶ Ἡπειρώτες, ἔγινε στὸ καλύβι τοῦ Νότῃ, παρουσία καὶ ἄλλων καπεταναίων, ἡ περιέργη ἐπίσκεψις τοῦ Χατζήμπεη Γκέγκα ἀπεσταλμένου τοῦ Κιουταχῆ, ὁ ὁποῖος τοὺς συγχάρηκε γιὰ τὴν ἀντίστασιν καὶ τὴν παλληκαριά τους. «Χαλάλι νὰ σᾶς γένη, τοὺς εἶπε, εἶστε παλληκάργια καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀκόμα ἐχθρὸς σας πρέπει νὰ σᾶς ἀγαπᾷ. Βαστάξετε καὶ ἐκεῖνος ὅπου θέλει νὰ σᾶς ρίξῃ βόλι ἐσᾶς ὁ θεὸς νὰ τὸ ρίξῃ ἐπάνω του... Σᾶς ἀφήνω ὑγείαν, εἶπε φεύγοντας καὶ ἐπιθυμῶ νὰ μὲ κατατάξετε εἰς τὴν σειρὰν τῶν φίλων σας καὶ τῶν παλληκαργιῶν». Καὶ τοὺς συνέστησε μὲ τὸ ἴδιο πείσμα νὰ πολεμήσουν καὶ τὸν ἐπερχόμενον Ἰμπραήμ. Πάνω στὴν κουβέντα μὲ τὸ Χατζήμπεη, ὁ Νότῃς «ἀστεϊζόμενος αὐτὴν τὴν στιγμὴν τῷ λέγει, τρίβοντας τὰ δάχτυλα ὡσάν νὰ μετροῦσε χρήματα: "Ἐχει; Ὁ Στορνάρης τότε τοῦ λέγει: "Ἀφησε τὰ μέτωρα (ἀστεϊσμούς) Νότῃ, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν χωρατεύουν εἰς τοιαῦτα καὶ ἐνθυμήσου ταῖς ἀπερασμέναις πόσαις ἤκούσαμεν ἀδίκως. (Σ. 39). Ἐν τοσοῦτω ἀποκρίνεται εἰς τὸν Χατζήμπεην ὁ Νότῃς: "Ἀκουσε, τοῦ λέγει, ὅσα μᾶς εἶπες τὰ ἤκούσαμεν καὶ εἶπέ εἰς τὸν Κιουταχῆν ὅτι τὸ Μεσολόγγι δὲν εἶναι οὔτε Νεόκαστρον οὔτε Ναυαρίνοι ὥστε νὰ φοβηθοῦν καὶ νὰ παραδοθοῦν οἱ κλεισμένοι καὶ ἂν αὐτὸς (ὁ Ἰμπραήμ) ἔρχεται μὲ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα ἔχασεν καὶ τοῦ τὸ λέγομεν ἀπὸ τώρα. "Ἄν εἶχαμεν σκοπὸν νὰ τελειώσωμεν μὲ συνθήκας ἡμεῖς ἕως τώρα εὐρέθημεν περισσότερο δυσκολευμένοι ἐδῶ ἀπὸ τὸν Βεζύρην παρὰ οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὰς πολιορκίας ποῦ αὐτὸς ἔκαμε εἰς τὸ Νεόκαστρον καὶ ὁμως δὲν παρεδόθημεν...». «Καὶ τί φαντάζεσθε, πετιέται ἀπ' ἄλλη μεριά ὁ Κ. Τζαβέλλας, ὅτι ἀπὸ φόβον τῶν Ἑλλήνων ἐπέτυχεν ὁ Ἰμπραῖμης εἰς Νεόκαστρον καὶ Ναυαρίνους; Ἐμεῖς κι ἐκεῖ τὸν ἐνίκησαμεν κι ἐδῶ ἂν ἔλθῃ θὰ πάθῃ τὰ χειρότερα. Μήπως εἶμεστε μπαρμπάτζια νὰ ξεποδιαριάσῃ κυνηγῶντας; Τὸ ντουφέκι μας τὸ εἶδε καὶ αὐτὸς ὅταν εἶμασθεν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ Νεόκαστρον καὶ τὸ ἐνθυμεῖται ἴσως. Μήπως εἰς τὸ Κρεμμύδι ποῦ ἐπέτυχεν, ἐπέτυχεν ἀπὸ φόβον τῶν στρατευμάτων; Ἐκεῖ ἐκέρδισεν ἀπὸ ἀδιαφορίαν τῶν ἰδικῶν μας καὶ ἀπειρίαν τοῦ ἀρχηγοῦ ἐνὸς μέρους τοῦ στρατεύματος. Πῶς δὲν ἐπέτυχεν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς θέσεις; Ἄς ἔλθῃ ἐδῶ καὶ πάλιν ὁμιλοῦμεν καὶ βλέπετε αὐτὸν τὸν φοβερὸν Ἰμπραῖμην πόσον ἀξίζει ἔμπροσθέν μας. "Ἄν θέλει μάλιστα ὁ Κιουταχῆς τότε ἄς ἀφήσῃ ὅλως διόλου τὸν Ἰμπραῖμην μοναχὸν εἰς τὴν πολιορκίαν ἄς τραβηχθῇ εἰς Ἀνατολικὸν μὲ τὸ στρατεύμα του καὶ ἀφήσῃ τοὺς στραβαραπάδες καὶ τότε βλέπει ὅχι πολὺ παρὰ εἰς δύο μέρες τί θὰ γίνῃ...» (Κ. 122—123).

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ἀρχὲς Δεκεμβρίου, τῶν γυναικοπαίδων στὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὸν Κάλαμο, ὅπου τὰ εἶχαν φυγαδεύσει μὲ τὴν ἐναρξιν τῆς πολιορκίας γιὰ ἀσφάλειαν—τὴν ἀρχὴν τὴν ἔκανε ὁ Μάγερ—ἡ φρουρὰ ἀρχισε νὰ ἀντιμετωπίζῃ σοβαρὸ ἐπισιτιστικὸ πρόβλημα καὶ ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ ἐφαίνονταν ἀνίσχυρη νὰ δώσῃ λύσιν. «Τότε συνελθόντες οἱ ὄπλαρχηγοὶ ὅλοι εἰς τὴν οἰκίαν ὅπου ἑκατοικοῦσεν ὁ Νότῃς (τὸ Κονάκι τοῦ Μεσολογγίου ποῦ τὸ εἶχε δωρίσῃ ὁ Μαυροκορδάτος, ἀλλ'

ἡ δωρεὰ δὲν εἶχεν ἀναγκωρισθῆ), ἐκλεξάν ἐπταμελῆ Ἐπιτροπὴν Στρατιωτικὴν, μέλη τῆς ὁποίας ἦταν αὐτὸς καὶ ὁ ἐπίσης Σουλιώτης καπετάνιος Νικ. Ζέρβας, «ἀδώσαντες εἰς αὐτὴν πικρηζουσιότητα νὰ σκεφθοῦν περὶ τῆς προμηθεύσεως ὕλων τῶν μέσων τῆς φρουρᾶς». Ἡ Ἐπιτροπὴ συναντοῦσε στὸ ἔργο τῆς σοβαρὲς δυσκολίες, ἐπειδὴ οἱ διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ ἐπαίρναν πολὺ περισσύτερες μερίδες ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν στρατιωτῶν ποὺ εἶχαν ὑπὸ τὴν διαταγὴν τους. Πρῶτος ὁ Νότης ποὺ εἶχε κι αὐτὸς κοντὰ του τὴ γυναίκα του καὶ τὴς τσιουῦπρες του δέχθηκε πρῶθυμα νὰ ἐλαττώσῃ τὴς δικῆς του μερίδες, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Τζαβέλλα, ποὺ ἐνῶ μᾶτῃκε ἀρχικὰ μὲ 450 ἄνδρες, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχαν ὡς τὴν ὥρα σκοτωθῆ, αὐτὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ παίρνῃ 1200 μερίδες, προφασιζόμενος πῶς ἀπὸ τοὺς δικούς του ἄνδρες ὁ ἕνας ἀξίζει γιὰ πέντε. «Ὅλοι ἀντέδρασαν στὴν ἀξίωση αὐτῆ τοῦ Τζαβέλλα. Μάλιστα ὁ Ν. Ζέρβας νέος θερμαίματος. «Ὁχι, λέγει, νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν ζήτησίν του καὶ ἂν βιάσῃ τὴν Ἐπιτροπὴν νὰ τοῦ ἀντισταθῶμεν». Ὁ Νότης λέγει: «Ἡ τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ ἢ ἂν αὐτὸς λάβῃ τῆσας μερίδας θὰ ζητήσω καὶ ἐγὼ τὸ διπλοῦν. Διότι ὅλοι σπαθιά ἔχομεν. Δὲν βαστοῦμεν ξύλα ἐμεῖς...» (Κ. 133—5).

Ὅταν ἔφθασε μπροστὰ στὸ Μεσολόγγι ὁ Ἰμπραήμ (12 Δεκέμβρη), τ' ἀδέρφια τοῦ Στουρνάρη μαζὶ μὲ τὸν Καραϊσκό ζήτησαν καὶ ἔλαβαν ἄδεια νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ φρούριο. Ὁ Καραϊσκος καθυστέρησε γιὰ τὴν ἄλλη μέρα, ὅποτε οἱ ὀπλαρχηγοὶ μὲ νεώτερη διαταγὴ ἀπαγόρευαν σὲ ὅποιονδήποτε νὰ φύγῃ. Πηγαίνοντας, λοιπόν, ὁ Ἰσκος νὰ μαρακχρισθῆ ἐμποδίσθηκε ἀπὸ τὸ Σουλιώτη Λάμπρο Κάντζιο, ὁ ὁποῖος τὸν ἔστειλε στὸ Νότη. Ὁ Καραϊσκος ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Στουρνάρη κι ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἔστειλε τὸν Κασομούλη νὰ παρακαλέσῃ τὸν Νότη νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ φύγῃ διότι εἶχε ἄδεια. «Τότε ὁ Νότης σηκώνεται ἀγάλι-ἀγάλι κτυπᾷ ἕνα μπάτζο τὸν Καραϊσκό, τοῦ παίρνει τᾶρματα καὶ λέγει στὸν Κασομούλη: «Αἶντε εἰπέ τοῦ στρατηγοῦ σου ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπερασπίζεται τουρκολάτρως». Τὰ εἶπα αὐτὰ στὸ Στουρνάρη, συνεχίζει ὁ Κασομούλης, ὁ ὁποῖος ζώνει τᾶρματα καὶ πηγαίνει στὸ σπίτι τοῦ Νότη. «Ὡρὲ γερο-Νότη, τοῦ λέγει, αὐτὴ εἶναι ἡ φιλία ποὺ μοῦ δείχνεις καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ μπέσα σου;». Καὶ τοῦ ἐξηγεῖ ὅτι δὲν ἔκανε καλὰ νὰ ξαρματώσῃ τὸν ἄνθρωπό του ποὺ εἶχε ἄδεια καὶ νὰ τοῦ φερθῆ ἔτσι... «Δὲν βαστᾷ ἔτσι τὸ Μεσολόγγι ὡρὲ Καπετάν Νικόλα, λέγει ὁ Νότης». Ἀποκρίνεται ὁ Στουρνάρης: «Καὶ ποῖος σέβαλεν ἐσένα ὡρὲ γερο-Νότη κριτὴν ἢ σοῦ ἔδωσε τὴν κορώνη νὰ προστάξῃς ἢ νὰ ἐμποδίσῃς τοὺς ἄνθρώπους χωρὶς τὴν εἰδήσιν μας; Ἡ τᾶρματα στέλνεις αὐτὴν τὴν στιγμὴν εἰς τὸ σπίτι μου ἢ τὸ κάμνωμεν ἕνω κάτω καὶ παίρν' ὁ διάβολος καὶ τὸ Μισολόγγι καὶ τὴν Πατρίδα». Καὶ ἔφυγε δώσας τὴ διαταγὴν στοὺς στρατιῶτες του, νὰ μάσουν τὰ πράγματά τους καὶ νὰ ἐτοιμαστοῦν νὰ φύγουν ὅλοι. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐσύναξε τοὺς ὀπλαρχηγούς σὲ σύσκεψη καὶ τότε ἐκδηλώθηκαν τὰ πάθη μεταξύ Σουλιωτῶν καὶ Ρουμελιωτῶν. «Ἄλλοι φώναζαν: Τί τοὺς κοιτάζομεν, 40 κερατάδες εἶναι». Τέλος ὁ Νότης ὑποχρεώθηκε νὰ στείλῃ τᾶρματα τοῦ Καραϊσκού, ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἀνεχώρησε καὶ τὸ ἐπεισόδι ἐλήξε. (Κ. 167—8). Ἐνα δεύτερο ἐπεισόδι μὲ πρωταγωνιστὴ πάλι τὸ Νότη σημειώθηκε λίγες μέρες ἀργότερα ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς φανερῆς διαμάχης καὶ τῆς ἀντιζηλίας μεταξύ Ρουμελιωτῶν καὶ Σουλιωτῶν. Ἐνας διᾶκος, ἄνθρωπος τοῦ Νότη, Χειμαρριώτης, φυλάγοντας στὴ θάλασσα πρὸς τὸ Αἰτωλικὸ καὶ θέλοντας νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀναχώρησιν ἑνὸς Αἰτωλικιώτη, ποὺ ἔφευγε γιὰ τὸν τόπο του, ἔρριξε καὶ τὸν σκότωσε κι ὕστερα κατέφυγε στὸ σπίτι τοῦ καπετάνιου του. Ἀποφασίστηκε ἀμέσως νὰ συστηθῆ κριτήριον γιὰ νὰ δικασθῇ τὸ διᾶκο ἀλλ' ὁ Νότης ὄλο καὶ ἐμπόδιζε τὸ πρᾶγμα δίνοντας μὲ τὸ φέροσμά του αὐτὸ ἀφορμὴ σὲ νέες βίαιες μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ Στουρνάρη ἀντεγκλήσεις. «Ἐν τοσοῦτω ἐξηγγιώθησαν τόσο ἐκτοτες τὰ δύο μέρη ἀξιωματικοὶ Σουλιῶτες καὶ Ρουμελιῶτες, ὥστε τὸν λόγον δὲν παραχωροῦσεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον... Ὁ Κ. Τζαβέλλας ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ τὴν μανίαν τῆς διαίρέσεως

δὲν ἐκυριεύετο, καθὼς ὁ Νότης καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ πάντοτες ἐσέβετο περισσότερο τὸν Ρουμελιώτα καὶ διὰ τοῦτο ἄρχισαν νὰ τὸν σέβωνται καὶ αὐτοὶ ὅλοι μὲ ὄλην τὴν κατάχρησιν τῶν ταϊνιῶν (ποῦ ἔκανε)». (Κ. 172).

Στις 28 Φλεβάρη, ὅταν οἱ Τοῦρκοι προσέβαλλαν τὸ ὀχυρωμένο νησάκι τὸ Ντολμά, πού φύλαγε ὁ Γληγόρης Λιακατάς, ὠραίος καὶ γενναῖος ἄνδρας, ὁ Νότης συνεννοήθηκε μὲ τὸν Κ. Τζαβέλλα καὶ μερικοὺς ἄλλους νὰ ἐνεργήσουν γιὰ ἀντιπερισπασμὸ ἐξοδο τῆς Φρουρᾶς μὲ σκοπὸ νὰ ἀνατρέψουν τὸ σχέδιο τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ τὸν βλάψουν. Ὁ Νότης ἀνέλαβε νὰ κοινοποιήσῃ τὴν ἀπόφαση πρὸς τοὺς λοιποὺς σωματάρχες «καὶ περιελθὼν τὸ φρούριον καθ' ὄλην τὴν γραμμὴν ἐξεπλήρωσε προσηκόντως τὴν ἀποστολὴν του ἐνθαρρύνων πρὸς τούτοις διὰ τῶν συμβουλῶν του τοὺς πολεμιστάς» (Μ. 44). «Ὁ Γέρον αὐτὸς στρατηγός, σημειώνει ὁ ἴδιος Μίχος, ἐθεωρεῖτο παρ' ὄλων καὶ ἦτο τὸ ὄντι ἐφάμιλλος τοῦ στρατηγοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὰ στρατηγηματικά του σχέδια». Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τοῦ Νότη στέφθηκε ἀπὸ πλήρη ἐπιτυχία καὶ προξένησε φοβερὰς ἀπώλειες στὸν ἐχθρό, ὁ Ντολμάς ὅμως καὶ ὁ ὑπερασπιστὴς του ἔπεσαν.

Στις 3 Μαρτίου, καταλυπημένοι οἱ ὀπλαρχγοὶ ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τοῦ Αἰτωλικοῦ, μαζεύτηκαν στὸ καλύβι τοῦ Ν. Ζέρβα γιὰ νὰ σκεφθοῦν γιὰ τίς ἀνάγκες τοῦ φρουρίου καὶ τὴν παραπέρα ἄμυνά του. Ὁ Νότης λέγει: «Παιδιά μου θὰ βαστάξωμεν ἕως ὅτου νὰ μὴν ἀφήσωμεν μπόρτζι ὀπίσω καὶ τότε κάμωμεν ὅ,τι μᾶς φωτίσει ὁ θεὸς» (Κ. 218). Γυρίζοντας κατόπι στὴ σκηνή του προστάζει τὸν Κασομούλη νὰ πάρῃ ἓνα ξύλο μ' ἓνα μαντήλι στὴν κορφή καὶ νὰ βγῆ ἔξω νὰ πιάσῃ κουβέντα μὲ τοὺς Τοῦρκους, ἴσως ἀγοράσῃ τίποτε ἀπ' αὐτοὺς γιὰ τὸ τί πρόκειται νὰ πράξουν. Ὁ Κασομούλης δὲ δέχτηκε καὶ ὁ Νότης ἀνάθεσε στὸ σηματοφόρο του Ἀργύρη αὐτὴ τὴν ἀποστολή. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀναγκάστηκε σὲ λίγο νὰ γυρίσῃ ἄπραχτος, γιὰτὶ μόλις τὸν εἶδαν οἱ Ἀραπάδες τὸν ἔστρωσαν στὸ ντουφεκίδι νομίζοντας ὅτι ἀρχίζει ἔφοδο. Τὸ πρῶτ' ἔστειλαν οἱ Τοῦρκοι ἄνθρωπο γιὰ συνομιλίαι μὲ τὴν φρουρά. Καὶ οἱ καπεταναῖοι, ὕστερα ἀπὸ σύσκεψη στὸ καλύβι τοῦ Νότη, διάλεξαν γιὰ ἀντιπροσώπους τοὺς τοὺς Ἡπειρώτες Γ. Βάγια καὶ Γουσαῖκη «νὰ πηγαίνουν ν' ἀκούσουν τὴν πρότασιν».

Στις 13 Μαρτίου πάλι οἱ Τοῦρκοι ἐζήτησαν, τοὺς γεροντότερους αὐτὴ τὴν φορὰ τῆς φρουρᾶς, νὰ κουβεντιάσουν. Τότε βγαίνει ὁ Νότης μ' ἄλλους γεροκαπεταναῖους, σταφνισμένος «μὲ τάρματά του καὶ μ' ὄλην τὴν μεγαλοπρέπειαν», καὶ ἀρχίζει τὴ συζήτησιν μὲ τὸν ἀντιπρόσωπο τῶν πολιορκητῶν. Ἀπάντησε ὅμως ἀγέρωγα στὶς προτάσεις τοῦ Τοῦρκου, ὁ ὁποῖος τοῦ παρατήρησε: «Πάρα πολὺ ὑπερήφανα ὀμιλεῖς καπετὰν Νότη καὶ μ' αὐτοὺς τοὺς λόγους καμμιὰ δουλειὰ δὲν σιάζωμεν», καὶ καθένας γύρισε στὴ μεριά του, ἐπειδὴ οἱ καπεταναῖοι ἐζήτησαν νὰ φύγουν ὅλοι μὲ τὴν τιμὴ τους καὶ τὰ πράγματά τους καὶ ὅποιος θέλει ἄς προσκυνήσει ἔπειτα. (Κ. 227—Μ. 48).

Σὲ ἀπάντησιν, λίγο ἀργότερα, γράμματος τῶν Τοῦρκων, πού ἔστειλε στίς 22 Μαρτίου ἢ φρουρά, ὁ Νότης πρόσθεσε: «Γώρα βλέπωμεν ὅτι ἐκεῖνο ὅπου θέλετε ἐσεῖς δὲν γίνεται οὔτε ὅμως ἐκεῖνο ὅπου θέλουμε ἐμεῖς καὶ θὰ γίνῃ ἐκεῖνο ὅπου ὁ θεὸς ἀποφάσισεν», πρᾶγμα πού ἐνέκριναν ὅλοι ὁμόφωνα. (Κ. 229).

Τὴν παραμονὴ τῆς Ἐξόδου, τὸ μεσημέρι, μαζεύτηκαν στὸν προμαχῶνα τοῦ Μακρῆ ὅλοι οἱ καπεταναῖοι καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Νότης, γιὰ νὰ σκεφθοῦν τί θὰ κάνουν. Κατὰ τὴ σύσκεψιν αὐτὴ πάρθηκε ἀπόφασις νὰ ἡγηθῆ ὁ Νότης τῆς φάλαγγας μὲ τοὺς ἄνδρας τῆς Ἀνατολικῆς πτέρυγας τοῦ φρουρίου (ἀπὸ τὴ ντάπια τοῦ Στορνάρη ὡς ἐκείνην τοῦ Μακρῆ). Ὅταν τὸ βράδυ ἐτοιμάστηκαν, πηγαίνει ὁ ἴδιος στὸ καλύβι τοῦ Στορνάρη καὶ τοῦ λέει: «Σήκω Στορνάρη, ἐκινήσαμεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ. Νὰ περιμένωμεν νὰ φύγουν οἱ γυναῖκες πρῶτα, τοῦ ἀποκρίνεται. Ἡμεῖς κινουῦμεν, τοῦ λέγει ὁ Νότης, καὶ ὅποιος ἔχει γυναῖκα ἄς φροντίσει δι' αὐτήν. Δὲν

γινόμεθα φύλακες τῶν γυναικῶν των τῶν μ..... αὐτὴν τὴν ὥρα...» (Κ. 265). Κατὰ τὴν Ἔξοδο ὁ Νόττης ὀδηγοῦσε τὴ Β' κολόνα μὲ κεφαλὴ τὸ σημαιοφόρο του Ἄργυρη καὶ πέρασε ἀπὸ τὸ γιοφύρι τῆς Λουνέττας (κεντρικοῦ προμαχώνα), ἀφοῦ οἱ στρατιῶτες ἀσπαζόμενοι καὶ ἀποχαιρετοῦντες ὁ καθεὶς τὸ ἰδικόν του ἐγύρωμα εἰς τὴν θύραν καὶ εἰς τὰς βαθμίδας μὲ ἀναστεναγμούς». Κι ἄκουγες: «Ἄχ Μισολόγγρι, ἄχ αἵματα ὅπου ἐγύσαμεν ἄδικα...» (Κ. 266).

Τὴν ἐπόμενη μέρα, γράφει ὁ Κασομούλης «μιά ὥρα δῶθε ἀπὸ τὴ Δερβέκιστα εἶδαμιν ἔξαφνα καὶ τὸ γερο-Νόττη» (Κ. 282) νᾶρχεται σῶος καὶ ἀβλαβής.

2) **Κίτσος Τζαβέλλας** σωματάρχης Σουλιώτης. Μπῆκε στὸ Μεσολόγγρι μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του ὡς 500 κῆσοι αὐτοθελήτως μὲ εὐχαρίστησιν ἠθέλησαν (Α. 166) στὶς 7 Αὐγούστου, ἀφοῦ ἀποσπᾶσθηκε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τοῦ Καραϊσκάκη καὶ μεταφέρθηκε νύχτα μὲ πλοῖα ἀπὸ Κρυονέρι, τοποθετήθηκε δὲ στὴ θρυλικὴ Τερμπιλε (κεντρικὴ ντάπια), τῆς ὁποίας ἀξίωσε νὰ εἶναι ὁ μόνος ὑπερασπιστής» «διότι εἶχε ἐκλεκτότερον σῶμα καὶ αὐτὴ ἡ θέσις ἦτον ἡ ἀναγκαιοτέρα» (Κ. 106—Σ. 63). Κατὰ τὴ γνωστὴ ἐπίσκεψιν τοῦ Χατζήμπεη Γκέγκια στὸ Μεσολόγγρι, εἶδαμε πῶς μίλησε ὁ Τζαβέλλας. «Ὅταν ὁ Γκέγκιας αὐτὸς ξεκίνησε νὰ φύγῃ, κάποιος στρατιώτης τοῦ χάρισε ἓνα ἰνάμι (θρησκ. βιβλίον) χρυσοδεμένο «γραμμένο τουρκιστὶ καὶ πολλὰ σπάνιον». Δὲν ἤξερε πῶς νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ στρατιώτη γιὰ τὸ πολυτιμο δῶρο. Οὔτε χρήματα πρόχειρα εἶχε κοντά του. Τότε «τοῦ δίδει εὐθὺς ὁ Τζαβέλλας δύο λίραις, ταῖς λαμβάνει καὶ ταῖς δίδει ἀνταμοιβὴν εἰς τὸν στρατιώτην» (Κ. 123). «Ὅταν μὲ τὴν ἐπιστροφή τῶν γυναικοπαίδων ἀπὸ τὸν Κάλαμο, ἄρχισε ἡ φρουρὰ νὰ ἀντιμετωπίζει ἐπισιτιστικὰς δυσκολίας, ὁ Κίτσος δὲν θέλησε νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὶς παραπανίστιες μερίδες ποὺ λάβαινε, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο κατακρίθηκε ἀπὸ τοὺς καπεταναίους. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν σημειώνουμε πῶς, σ' ὅλη τὴ διάρκειαν τῆς πολιορκίας, μόνον ἀπὸ τοὺς Σουλιῶτες καὶ τὶς οἰκογένειάς τους δὲν ἔλειψε τὸ ψωμὶ «μάλιστα, ὡς λέγουσιν, ἔμεινεν ἐντὸς τῆς οἰκίας τοῦ σωματάρχου Τζαβέλλα τὴν τελευταίαν ἡμέραν μίαν μεγάλην σάκκενα ἀλεύρου» (Μ. 47). Ὁ Κίτσος εἶχε κοντά του τὴν ἐνάρετη μάνα του Δέσπω καὶ τὴν ἀγαπητικιά του Βασιλική, ποὺ ἀργότερα παντρεύτηκε (Κ. 154). Κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς πολιορκίας, ἡ Φρουρὰ εἶχε συγκεροτήσῃ σῶμα ἀπὸ 300 ἐπιλέχτους ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν, γνωστότερον μὲ τὸ ὄνομα «Βοήθεια», ποὺ διαμένοντας στὴ θέσιν Ἁγία Παρασκευή, ἔσπευδε σ' ὅποιον σημεῖον τοῦ Φρουρίου «ἐπαρουσιάζετο ἡ ἀνάγκη καὶ ὁ κίνδυνος» (Σ. 100). Ἐκλέχτηκε ἐπίσης μέλος ἑξαμελοῦς Ἐπιτροπῆς ἀποτελούμενης ἀπὸ τοὺς ἐπισημότερους ὄπλαρχηγούς, «ἥτις τόπαν ἐπέχοντα γενικοῦ Ἀρχηγοῦ νὰ ἐδιοικοῦσε τὸ στράτευμα· εἰς αὐτὴν νὰ ὑποταζόμεθα ὅλοι καὶ αὐτὴ ν' ἀνταποκρίνεται μὲ τὴν Διευθύνουσαν τὰ τῆς Δυτ. Ἑλλάδος Ἐπιτροπὴν μὲ τοὺς εἰς Δερβέκιστα καὶ μ' αὐτὴν τὴν Κεντρικὴν Διοίκησιν». Ἡπειρώτες μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς ὑπῆρξαν, ἐκτὸς τοῦ Τζαβέλλα, ὁ Νόττης καὶ ὁ Γ. Γκίτζου (Σ. 92).

Κατὰ τὴ γνωστὴ ἐνέργειαν ἀντιπερισπασμοῦ ποὺ ἐπεχείρησε ἡ Φρουρὰ, δταν οἱ Τοῦρκοι χτύπησαν τὸ Ντολμά, ὁ Κίτσος «ὡσάν λιοντάρη πολεμῶν ὤρμησεν προχωρήσας ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο πρὸς μίαν σιχηγὴν, ὅπου ἦτον ἐκεῖ ὁ Πελβιάν Ἀγιάννης (προύχοντας τῆς Πλεύνας). Ὁ Τοῦρκος ἐκάθονταν μέσα καὶ τραβοῦσε ἀμέριμνος τὸν ναργιλέ του καὶ μόλις ἐπρόλαβε ὁ ὑπηρέτης του νὰ τοῦ πῆ βγῆκαν ἀπὸ τὸ Κάστρο «πίπτει ὡς ἀετὸς ὁ Τζαβέλλας μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὸ χέρι ὁμοῦ μὲ τὸν Στέφον Χειμαριώτην σωματοφύλακά του, ὁ μὲν τὸν πιάνει ἀπὸ τὰ μαλλιά ὁ δὲ τοῦ κόπτει τὴν κεφαλὴν πρὶν βγάλῃ τὸ ναργιλέ ἀπὸ τὸ στόμα...» (Κ. 205). Κατὰ τὴ μάχην αὐτὴ διακρίθησαν «κατ' ἑξοχὴν», ἐκτὸς τοῦ Κίτζου, καὶ οἱ Ἡπειρώτες Ἰ. Μπαῦραχτάρης, Γ. Βάγιας, Φ. Μπιθιφιῆκος, Γ. Τζαβέλλας, Φ. Φωτούσης, Πύλιος Γούσης (Γουσσάκης), Ζάχο Μήλιος, Κ. Μπέκιος καὶ οἱ ἀδελφοὶ Κώστας καὶ Στέφος Χειμαριῶτες (Μ. 45).

Τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ γίνεται ἡ ἐπίθεση τῶν Τουρκαραπάδων κατὰ τῆς Κλείσοβας, πού υπεράσπιζε τὸ σῶμα τοῦ Χατζηπέτρου, χωρὶς τὸν ἴδιο, καὶ λίγοι ἄλλοι, ὑπὸ τῆ γενικῆ ἀρχηγία τοῦ Κραβαρίτη ἥρωα Παν. Σωτηρόπουλου. Πάνω στὴ φωτιά τῆς μάχης, ὅπου κατὰ κύματα οἱ ἐχθροὶ ἐπιτίθονταν προσπαθοῦντες νὰ καταβάλλουν τοὺς ὀλιγάριθμους υπερασπιστὲς τοῦ νησιοῦ, «δὲν χάνει καιρὸν ὁ Τζαβέλλας ἐμβαίνει μὲ ἄλλους ὀκτῶ στρατιῶτες μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Κώστας Στράτης καὶ Στέφος Χειμαριώτης εἰς ἓν πλοιάριον, φθάνει στὴν Κλείσοβα καὶ ἐμπνέει θάρρος στὰ παλληκάρια». Ἡ φρουρὰ ἀποκρούει ἀλλεπάλληλες λυσσαλέας ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Μιὰ σφαῖρα ἐτζάκισε τὸ σπαθὶ τοῦ καπετάν Κίτσου χωρὶς νὰ βλάβῃ τὸν ἴδιο ἐνῶ ἐγύριζε καὶ θάρρευε τοὺς στρατιῶτες, πού τὸν ἀνάγκασαν ὕστερα ἀπ' αὐτὸ νὰ μπῆ στὴν παρακείμενη ἐκκλησιά γιὰ νὰ τὸν νοιώθουν ζωντανὸ καὶ ἐγκαρδιώνονται. Ἀπὸ τὰ παρακάλια τοὺς μπῆκε μέσα ἀνασπᾶστηκε τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας καὶ τῆς κρέμασε τὸ σπασμένο σπαθὶ τοῦ λέγοντας: «Παναγιά μου σήμερον ὅπου σὲ ἐορτάζομεν σὲ ἀφιερώνω τοῦτο καὶ βόηθα τὰ παλληκάρια νὰ νικήσωμεν τὸν ἐχθρόν...» (Κ. 231). Μετὰ τὴν αἴσια ἐκβαση τῆς μάχης «ὁ ἀτρόμητος ἥρωας Τζαβέλλας ἐπέστρεψεν τοιοῦτος νικητῆς εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ἀνεπαύθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἐρωμένης του». (Κ. 236).

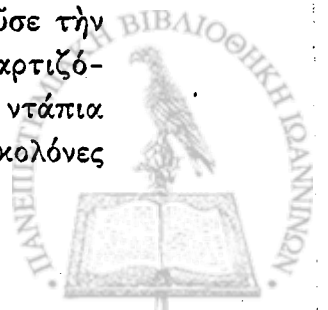
Ὁ Σπυρομήλιος ἀνεβάζει τοὺς στρατιῶτες πού πῆρε μαζί του γιὰ τὴν Κλείσοβα ὁ Κίτσος σὲ 50 «ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων». Ἀπὸ τὶς τουρκικὲς βολὲς πολλὰ πλοιάριά του πνίγηκαν κι ἀρκετοὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς συντρόφους του σκοτώθηκαν, «τὸ σπαθὶ τοῦ Στρατηγοῦ τὸ ὁποῖον γεγυμνωμένον ἐκράτει εἰς χεῖρας τὸ σπάζει ἐχθρική κανονοβολὴ ἀλλὰ φθάνει εἰς τὴν Κλείσοβαν» ὅπου ἡ παρουσία του ἐμψυχώνει καὶ ἐνθουσιάζει τοὺς υπερασπιστὲς τῆς. (Σ. 130).

«Ἡ νίκη αὕτη ἀπεδόθη παρὰ πάντων καὶ πρεπόντως εἰς τὰ προτερήματα στρατιωτικὰ τοῦ Στρατηγοῦ Κ. Τζαβέλλα καθότι ἂν αὐτὸς δὲν ἀπεφάσιζεν νὰ ριψοκινδυνεύσῃ νὰ διαβῆ μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ πυρὸς καὶ νὰ φθάσῃ μ' ὄσους ἐσώθηκαν ἐκ τῶν ἀκολουθησάντων ἐπιλέκτων, ἡ Φρουρὰ τῆς Κλείσοβας ἤθελεν ἐπὶ τέλους ὑποκύψει. "Ολοὶ ὅμως ἐδιεκρίθησαν..."» (Σ. 131).

Ὁ Μίχος διατυπώνει τὴ γνώμη ὅτι στὸν ὑποσωματάρχῃ Παν. Σωτηρόπουλο Διοικητῇ τῆς Φρουρᾶς τοῦ νησιοῦ «ἀνήκει ἀποκλειστικῶς τὸ ἐπώνυμο «Ἡρῶς τῆς Κλείσοβας...»» (Μ. 53).

Ἐνα βράδου τοῦ Ἀπρίλη—κόντευε ἡ Ἔξοδο—ὁ Κ. Τζαβέλλας «ἐπρόβαλλε νὰ κάμει ἓνα στρατήγημα ὡς σημεῖον χαρᾶς, νὰ ἐβγουν μικροὶ μεγάλοι γύρωθεν τοῦ φρουρίου ἀκόμα καὶ οἱ ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένοι νὰ ντουφεκοῦν». Πρᾶγμα πού ἔγινε καὶ φάνταξε τότες σὰ νάχη ἡ πόλι 8.000 στρατεύμα. Οἱ Τοῦρκοι ἀπ' ὄξω ρωτοῦσαν ἀνῆσυχοὶ νὰ μάθουν τί συμβαίνει. (Κ. 240). Λίγες μέρες ἀργότερα «ἐπρόβαλλεν πάλιν δι' ἓνα στρατήγημα». Νὰ σιωπήσουν δηλ. ὅλοι τὰ μεσάνυχτα ὥστε οἱ Τοῦρκοι νὰ νομίσουν ὅτι οἱ πολιορκημένοι διέφυγαν καὶ νὰ κινήσουν ναρθοῦν κατὰ τὴν πόλη, ὅποτε μὲ σὺνθημα τῆς σάλπιγγας νὰ τοὺς ριχτῇ ἄξαφνα ἡ φρουρὰ. Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ ξεγελασθοῦν καὶ μὴ τοὺς πάρουν τὸ κατόπι κατὰ τὴν ἐπικείμενη Ἔξοδό τους. Τὸ πρᾶγμα ἔγινε ὅπως σχεδιάστηκε. Ἀλλ' ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι ἀρχίζαν νὰ ζυγώνουν τὸ Κάστρο καὶ προτοῦ καλά-καλά μαζευτοῦν πολλοί, ὁ Μπακατζέλος (Γιάννης Τζαβέλλας ἀδερφὸς τοῦ Κίτσιου) προστάζει τὴ σάλπιγγα νὰ σημάνῃ. Μὲ τὴ φωτιά σκοτώθηκαν καμμιά ἑκατοστὶ Τοῦρκοι. (Κ. 248).

Στὴ συνάντηση ἀντιπροσώπων τῆς Φρουρᾶς καὶ τοῦ Κιουταχῆ, πού πραγματοποιεῖτο στίς 4 Ἀπρίλη, ὁ Κίτσιος δὲν πῆρε μέρος (Μ. 57). Κατὰ τὴν Ἔξοδο, σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο πού συντάχτηκε τὴν παραμονή, ὁ Κίτσιος θὰ ὀδηγοῦσε τὴν τρίτη (ὀπισθοφυλακὴ) ἀπὸ τὶς τρεῖς κολόνες τῶν πολιορκημένων, τὴν ἀπαρτιζόμενὴ ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τῆς Δυτικῆς τοῦ φρουρίου πτέρυγας, ὡς τὴ ντάπια τῆς Λουνέττας, ἀπὸ τὸ γιοφύρι τῆς ὁποίας καὶ θάβγαينه. Οἱ τρεῖς αὐτὲς κολόνες

μόλις θὰ φαίνονταν τὸ σημάδι τῆς ἀφίξης τῆς ἀπέξω βοήθειας στὸ ἀντικρινὸ βουνό, ἔπρεπε ἀμέσως καὶ ἀθόρυβα νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ φρούριο καὶ νὰ κατακλιθοῦν ἐνεδρεύοντες ὥσπου νὰ δοθῇ τὸ σύνθημα τῆς ἐξόρμησης. (Μ. 60). Βγαίνοντας ὁμοῦ ἀπὸ τὸ Κάστρο ὁ Κίτσιος «καὶ εὐρῶν τὸν τόπον τῆς διαβάσεως γιομάτον ἀπὸ κόσμον, ἐκαβαλλίκευσε καὶ ὤρμησε μὲ τὸν περίφημον ἵππον του νὰ περάσῃ τὸν αὐλακα πλὴν δὲν ἠδυνήθη καὶ ὁ ἵππος ἔμεινε ἐντὸς τοῦ αὐλακίου μὲ ὅλα τὰ πολυτιμα πράγματά του, ὁ δὲ ὡσὰν πουλὶ ἀμέσως ἐπήδησε ἀπέναντι καὶ ἐσώθη...» (Κ. 267).

3) Γεώργιος Κίτζου (Κονταξῆς) σωματάρχης ἀπὸ τὴν Πλησίβιτσα Φιλιατῶν ἀδερφὸς τῆς Κυρα - Βασιλικῆς τῆς Ἀληπασιοῦς. Στὸ πολιορκημένο Μεσολόγγι μπῆκε προερχόμενος ἀπὸ τὸ Μωριά στὶς 22 Ἰουνίου (Σ. 30) μὲ τὸ ὑπὸ τις διαταγές του σῶμα «ἐκ τριακοσίων περίπου ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἡπειρωτῶν» (Μ. 24) καὶ «ἐζήτησε νὰ τοῦ δοθῇ ἡ πλέον ἐπικινδυνοδοστέρα θέσις» (Σ. 30). «Τοῦ ἐπροβάλλαμε, λέγει ὁ Σπυρομήλιος, νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν Λουνέτταν (θέσις κεντρικὴ τοῦ Φρουρίου) καὶ τὸ παρεδέχθη δίχως νὰ προφασισθῇ ὡς οἱ ἄλλοι. Καὶ τὴν ἐπεσκεύασεν εἰς τρόπον ὥστε ἔβλαπτε τοὺς ἐχθροὺς καιρίως». Μάλιστα ἡ Διευθύνουσα Ἐπιτροπὴ ἐπιφορτίζοντάς τον μὲ τὴ φύλαξη τῆς θρυλικῆς αὐτῆς ντάπιας, ἐναντίον τῆς ὁποίας ὁ ἐχθρὸς εἶχε στρέψει ὅλην τὴν προσοχὴν, τοῦ πρόσφερε 20.000 γρόσια νὰ διανεμηθοῦν στοὺς στρατιῶτες του «τὰ ὅποια ἀπέκρουσαν ἅπαντες» (Μ. 24).

Στὶς 25 Ἰουλίου πηγαίνει ἀπεσταλμένος τῆς Φρουρᾶς στὸ Ναύαρχο Συχτούρη περιπολοῦντα παρὰ τὸ Μεσολόγγι γιὰ νὰ τοῦ γνωστοποιήσῃ σχέδιο τῆς ἐπίθεσης κατὰ τῶν Τουρκῶν καὶ νὰ τοῦ ζητήσῃ τὴν βοήθειάν του. (Α. 150).

Στὸν καιρὸ τῶν ἐπισιτιστικῶν δυσκολιῶν, μετὰ τὴν ἐπιστροφή τῶν γυναικωπαίδων ἀπὸ τὸν Κάλαμο, «ἐπεφορτίσθη τὴν διανομὴν τῶν μερίδων τοῦ ἄρτου» (Κ. 134).

Στὴν ὀργάνωση, τὴ γνωστὴ σὰν «Ἀδελφότητα», ποὺ συνέπηξαν οἱ κατώτεροι ἀξιοματικοὶ ὑπὸ τοὺς Μάγερ, Σπηρομήλιο, Βάγια καὶ Χατζηπέτρο, μὲ σκοπὸ νὰ περιορίσουν τίς καταχρήσεις τῶν παλιῶν μεγαλοκαπεταναίων (τῶν ἀριστοκρατῶν ὅπως τοὺς λέγει ὁ Κασομούλης), δὲν περιλαμβάνονταν ὁ Γ. Κίτσιος «μὲ ὄλον ὅπου δὲν ἦτον πατρόθεν καπιτάνιος» (Κ. 139). Μάλιστα σὲ κάποια συγκέντρωση τῆς Στρατιωτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐξεδήλωσε ἔντονα τὴ δυσφορία του γιὰ τὴν παραπάνω κίνηση «ὡμίλησε δὲ πολλὰ δυνατὰ, ὅτι τοῦτο δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀφήσουν νὰ παραταθῇ διότι εἶναι ἐναντίον τῶν νόμων» (Κ. 139).

Ὅταν ὕστερα ἀπὸ πολλὰ συσκέψεις καὶ μαλώματα ἔβαλαν κάποιον τάξη στὸ ζήτημα τῆς δίκαιης διανομῆς τῶν ταϊνιῶν (μερίδων), ποὺ ἔπρεπε νὰ παίρῃ καθεὸς ὀπλαρχηγὸς (ἦταν αὐτὸ ἡ κύρια πηγὴ τῆς ἐχθρας μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Ρουμελιωτῶν), ὁ Γ. Κίτζιος «Διὰ νὰ μὴ δύναται ὁ καθεὶς νὰ παραβιάζῃ τὸν Γενικὸν Φροντιστὴν, ἐδιορίσθη ὡς ἐκτελεστικὴ δύναμις αὐτοῦ εἰς τὰς ἀποθήκας. Ἐφαίνετο ἀμερόληπτος ἀπὸ τὰ πάθη μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Ρουμελιωτῶν καὶ βαστοῦσε νὰ τὸν συμβιβαστικὸν ὅρον ὁμοῦ καὶ μὲ ἄλλους Ἡπειρώτας, οἵτινες εἶχον σώματα καὶ διῆγον ὅλοι μὲ φρόνησιν καὶ εὐσυνηδησίαν μέσα εἰς τὴν φρουράν». (Κ. 143).

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ ταϊνιῶν καὶ τὴ δυσανάλογη μεταξὺ τῶν ἀγωνιστῶν κατανομή τους, προσθέτω «ὅτι τὸ κακὸν ἠϋξήσε τόσο (συχνὰ οἱ Σουλιῶτες ποὺ ἔπαιρναν τὴ μερίδα τοῦ λέοντος πουλοῦσαν στοὺς ἄλλους τροφές σὲ ὑπέρογκες τιμές), ὥστε ἀναμεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ λοιπῶν ἐγεννήθη ἓνα μῖσος ἀδιάλλακτον ὥστε μίαν ἡμέραν ἀγανακτισμένοι οἱ ἀξιοματικοὶ Ρουμελιῶται εἶπον: Ὡρὲ τριάντα - σαράντα εἶναι δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ νὰ τοὺς πιάσωμεν καὶ νὰ τοὺς ρίξωμεν ἔξω ἀπὸ τὸ Φρούριον. Οἱ Σουλιῶται ὁμοῦ νομίζοντες τὸν ἑαυτὸν των ὡς τὸ ἀλάτι τῆς Φρουρᾶς ἐξακολουθοῦσαν μὲ τὴν ἰδίαν γνώσιν τὴν δουλειάν των καὶ ὀλίγον τοὺς ἐμελλεν...» (Κ. 141).

Τὸ παρακάτω ἀναφερόμενο ἀπὸ τὸν Κασομούλη ἐπεισόδιο συντέλεσε στὴ μείωση τοῦ γοήτρου τοῦ Γ. Κίτζιου καὶ στὴν πρόσκαιρη ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴ θέση του. Καθὼς εἶδαμε ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς εἰσόδου του στὸ Φρούριο, ἐζήτησε νὰ τοποθετηθῆ με τοὺς ἄνδρες του στὴν πιὸ ἐπικίνδυνη θέση καὶ σὰν τέτοια δόθηκε ἡ Λουνέττα, τὴν ὁποίαν με ἀπαραδειγματίστο ἠρωϊσμό ὑπερασπίζονταν «καὶ ἐχαίρετο τὴν ὑπόληψιν ὄλων». Χάριν ὅμως τῆς οἰκογενείας του ποὺ βρίσκον- στὴν Τσαμουργιά αἰχμάλωτη τῶν Τούρκων, ἔβαλε ἄνθρωπο καὶ φυγάδευσε 3—4 Ἀλβανούς φυλακισμένους. Ὅταν μαθεύτηκε τὸ πρᾶγμα στὶς λεπτομέρειές του, ἡ Στρατιωτικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς τιμωρίαν του τὸν ἔδιωξε ἀπὸ τὴ θέση του σὰν ὑπο- πτο προδοσίας καὶ τὸν ἀντικατέστησε με τὸ Σουλιώτη Γιάννη Μπαϊραχτάρη. Οἱ ἀξιωματικοὶ του ὅμως δὲν θέλησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ ντάπια τους, ποὺ τόσο γενναῖα εἶχαν ὡς τότε ὑπερασπισθῆ ἐξ αἰτίας σφάλματος τοῦ ἀρχηγοῦ τους καὶ παρέμειναν. Ὁ Κασομούλης προσθέτει πῶς στὴν πτώση τοῦ Κίτσιου συνήρ- γησε ὁ Κίτσιος Τζαβέλλας, ἐνῶ ὁ Νότης καὶ οἱ ἄλλοι, ἐνθουμούμενοι τὸν ἀπ' ἀρχῆς πατριωτισμὸ του δὲν ἐπιθυμοῦσαν τὴν ἀτιμία του καὶ συνέβαλλαν νὰ ἀποκατα- σταθῆ. (Κ. 164). Διαφορετικὰ ὅμως μνημονεύεται τὸ γεγονὸς στὰ «Ἑλληνικὰ Χρο- τικὰ» (Φ. 3—2—1826). Ὅτι δηλ. κάποιος ὀνόματι Τζάμης Λέκας, στρατιώτης τοῦ Κίτσιου, ἐλευθέρωσε τοὺς Τούρκους καὶ ὅταν στὴν ἀνάκριση στριμώχτηκε ἀνακά- τεψε τὸν Ἀρχηγό του γιὰ νὰ σωθῆ. Στὸ πιὸ πάνω φύλλο δημοσιεύεται ἡ ἀναφορά τοῦ Στρατηγοῦ πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴ, ὅπου ὑπεραμύνεται τῆς ἀθωότητάς του, κα- θὼς καὶ ἄλλα συναφῆ ἐγγράφα με τὰ ὁποῖα ἀποκαθίσταται τελικὰ ἡ ὑπόληψή του.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Σπυρομήλιος κατηγορεῖ κοντὰ στ' ἄλλα τὸ Γ. Κίτζιο ὅτι πῆρε μέρος σὲ ἐκβιαστικὴ πρὸς τὴ Δ. Ἐπιτροπὴ ἐνέργεια τῶν στρατηγῶν Ἀ. Ἰσκου, Λ. Βείκου καὶ Γ. Σιούκα, με σκοπὸ αὐτὴ τὴ φορὰ τὴ χρηματικὴ ὠφέλεια. Συγκε- κριμένα οἱ παραπάνω τρεῖς ἐδήλωσαν στὶς 13 Ἰουλίου τοποθετημένοι μπροστὰ στὴ Μεγάλῃ Ντάπια (θέση κεντρικὴ τοῦ Φρουρίου), ὅτι ἡ προσπάθεια ὑπεράσπισης τοῦ Φρουρίου εἶναι μάταια καὶ ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ συνδιαλλαγὴ με τοὺς Τούρκους, δια- φορετικὰ αὐτοὶ τὴν ἴδια νύχτα ἀναχωροῦν «μάλιστα ὁ Γ. Σιούκας ἐπετάλωσεν καὶ τὸ ἄλογό του» (Σ. 39—41). Ἡ φρουρὰ ἐζαλίστηκε ἀπὸ τὶς δηλώσεις τῶν παρα- πάνω καὶ οἱ καπεταναῖοι σὲ σύσκεψη ἰδιαίτερη ἐπῆραν ἀπόφαση νὰ τοὺς ἐπιτηροῦν καὶ στὴν παραμικρὴ κίνηση πραγματοποίησης τῆς ἀπειλῆς τους νὰ τοὺς βαρέσουν. Τότε ὁ Γ. Κίτσιος συναγροικῆθηκε μυστικὰ με τὴν Ἐπιτροπὴ καὶ τῆς συνέστησε νὰ τοὺς δώσῃ, χωρὶς νὰ περιέλθῃ σὲ γνώση κανενός, μιὰ ποσότητα χρημάτων, ὑπο- σχόμενος νὰ τοὺς κἀνῃ ν' ἀλλάξουν γνώμη. Πραγματικὰ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ μέτρησε 21.000 γρόσια «ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔλαβε τὸ μέρος του καὶ ὁ Γ. Κίτζιος», «τοῦ ἔδωσε δὲ καὶ ἐν εὐχαριστήριον ἐγγράφον πρὸς ἔνδειξιν τῶν ἐκδουλεύσεών του εἰς τὸ ὁποῖ- ον μάλιστα διαλαμβάνει ὅτι ἡ γενναιότης του ἔσωσε τὸ Μεσολόγγιον εἰς μίαν περί- στασιν πολλὰ ἐπικίνδυνον, ὅπου τινὲς ἤθελον νὰ τὸ παραδώσουν». Ἡ πληροφορία τοῦ Σπυρομήλιου δὲν διασταυρῶνεται βέβαια, δὲν φαίνεται ὅμως καὶ ἀπίθανη.

Κατὰ τὴ θυελλώδη ἐξόρμηση τῆς Φρουρᾶς τῆς 16 Φλεβάρη, οἱ Τούρκοι, παρὰ τὶς μεγάλες τους ἀπώλειες, δὲν ἐστάθη δυνατὸ νὰ ἀπωθηθοῦν τελείως. Τότε ἐσυ- νάχτηκαν οἱ Στρατηγοὶ στὸ καλύβι τοῦ Γ. Κίτσιου στὴ Λουνέττα καὶ ἀποφάσισαν νὰ ἐνεργήσουν νέα ἐπίθεση περὶ τὴ δύση τοῦ ἡλίου, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε με μεγάλη ἐπιτυχία (Κ. 193). Περὶ τὰ τέλη τοῦ Μάρτη, ὅταν ἡ Φρουρὰ στερούμενη τῶν πάν- των, ἔβαλε χέρι σὲ κάθε λογῆς ζωντανά, δὲν ἀπόμειναν σὲ λίγο παρὰ τὸ ἄτι τοῦ στρατηγοῦ Γ. Κίτζιου καὶ ὁ περίφημος Ἀλαμπάτζιας, ἄτι τοῦ Τζαβέλλα. Κατὰ τὴν Ἐξοδο ὁ Κίτσιος ἔδωκε τὸ ἄλογό του στὸ σείζη του Κιαρμπαμπᾶ νὰ τὸ καβαλλικέψῃ, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἠγοῦνταν πεζὸς τοῦ σώματός του. Ὁ Κιουρμπαμ- πᾶς αὐτός, ἄριστος ἵππεας καὶ γνωρίζοντας καλὰ τὴν Τούρκικη γλῶσσα, ἀπατοῦσε

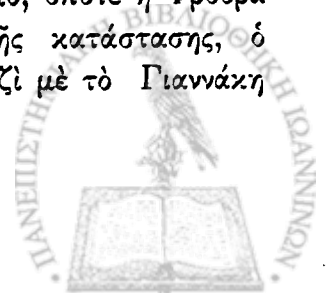

συχνά τούς Τούρκους καλώντας τους φιλικά κοντά του, κι όταν πλησίαζαν φώναζε: «Κτυπάτε τώρα» (Κ. 273).

4) **Γεώργιος Βάγιας** σωματάρχης, ίσως από την "Ελεζνα της Λάκκας, όπου υπήρχε παλαιότερα μεγάλη οικογένεια Βαγαίων (Λαμπρίδου: Σουλιωτικά, σελ. 58). Στο Φρούριο μπήκε μαζί με το Γ. Κίτσιο σαν υπαρχηγός του σώματός του αποτελούμενο, καθώς είδαμε, στο μεγαλύτερό του μέρος από διαλεγτούς "Ηπειρώτες, το ίδιο δε βράδυ της εισόδου του κατέλαβε πρώτος με έφτά άνδρες του την περίφημη Λουνέττα. (Μ. 24). Ο Κασομούλης αναφέρει το ακόλουθο ανέκδοτο σχετιζόμενο μ' αυτόν τον Βάγια: Στις 4 Αυγούστου κατά τις 10 το βράδυ του φωνάζει ένας Τούρκος "Αχμέτμπεης με τον όποιον και άλλες φορές κουβέντιασαν: «'Ε ώρέ Βάγια, ώρέ Βάγια!..—'Ε ώρέ, του αποκρίνεται ο Βάγιας, τί θέλεις και με ξυπνάς; 'Αχμ.: "Ε πά κοιμάσαι ώρέ, ούά. Βάγ.: Τί νά κάμω, μήνα είμαι ώσαν και σās φοβιτζιάρης; Τί κάθεται και δέν πās νά κοιμηθής; 'Αχμ.: "Ε πά τί νά σου πώ καημένε δέν μ' αφήνουν (έκείνην την στιγμήν χτύπησαν οι σάλπιγγες), ώρέ Βάγια, λέγει, πά τί λέγουν αυτά όπου λαλούν; Βάγ.: Αυτά μās λέγουν πότε θά φάμε, πότε θά κοιμηθούμεν, πότε θά σηκωθούμεν, πότε θά πολεμήσωμεν, πότε θά κάμωμεν γιουρούσι, πότε θά τραβηχτούμεν. 'Αχμ.: Ούά γιουρούσι με λές καημένε, σείς δέν έχετε τον κώλο αυτό. Βάγ.: Πώς άκόμα θέλεις και άλλα; Δέν έμαθες γνώση; 'Αχμ.: "Αφησέ τα καημένε... πά τί άλλα λέγουν αυτοί οι ζουρνάδες πές μου; Βάγ.: Δέν είναι ζουρνάδες είναι τρουμπέτταις. 'Αχμ.: Τρουμπέτταις, τρουμπέτταις; Βάγ.: "Ε ώρέ έχετε και σείς τὰ τουμπελέκια, λέγει. 'Αχμ.: Δέν τὰ χέζεις, λέγει, εκείνα ένα χαβᾶ λέγουν μοναχά. Βάγ.: Πώς έχει το κέφι του ο Βεζύρης και οι αγάδες; 'Αχμ.: "Ετζι κι έτζι, λέγει. Βάγ.: Διατί; 'Αχμ.: Νά μου πής την αλήθεια, ποῦ πάγει ο Ντουανμάς μας (ο στόλος μας); Βάγ.: Δέν είδες, λέγει, τον πῆραν σβάρνα τὰ αλάνια (ο έλλ. στόλος) και τον διάβασαν κατά διαβόλου. 'Αχμ. Κατά διαβόλου νά πάει ο κερατάς και νά μή γυρίση ο πεζεβέγκης (έγέλασεν οι άκούοντες Τούρκοι και "Ελληνες). Βάγ.: Αυτό λέγομε κι έμεις νά πάτε κι έσείς νά μās ξεφορτωθῆτε. 'Αχμ.: Τοῦτο ο θεός το ξέρει, λέγει...» (Κ. 104—105).

Κατά την έξόρμηση της φρουράς, της 9 Αυγούστου το απόγευμα, από το μέρος της Τερίμπιλε, ύστερα από ανατίναξη μιās ύπονόμου της, που τόση φθορά προξένησε στους Τούρκους, μεταξύ των πληγωμένων άξιωματικῶν ἦταν και ο Βάγιας. (Σ. 77). Τον επόμενο μήνα (22 Σεπτεμβρίου), η Διευθύνουσα τὰ της Δυτ. "Ελλάδος "Επιτροπή, που ἤδρευε στο Μεσολόγγι, αναγνωρίζουσα τις μεγάλες υπηρεσίες του Γ. Βάγια «ως αυτόπτης μάλιστα του θερμού πατριωτικού ζήλου τον όποιον ο αντιστράτηγος Βάγιας ανέδειξεν εις την παρούσαν πολιορκίαν» τον προτείνει με έγγραφό της προς την προσωρινήν Διοίκησιν της "Ελλάδος για το βαθμό του Στρατηγού «και την αύξησιν της στρατολογίας του». «Είναι δε τόσον δίκαιον ν' άξιωθῆ ἢ γενναϊότης του ταύτης της τιμῆς, συνεχίζει το έγγραφο, από μέρους της Σεβαστής Διοικήσεως, όσον άπ' αρχῆς της "Επαναστάσεως ἢ Πατρίς του ύψωσε την "Ελληνικήν Σημαίαν, ἠφανίσθη από τούς έχθρούς και οι συμπατριῶται του έπαθαν τὰ πάνδεινα παρ' αὐτῶν άλλοι αίχμαλωτισθέντες και άλλοι φονευθέντες...». Με ταυτόχρονο επίσης έγγραφο προς την Σεβαστή Διοίκησιν οι κάτοικοι του Μεσολογγίου συνηγοροῦν για τον προβιβασμό του Βάγια «επειδή εις την στενήν πολιορκίαν ταύτης της πόλεως άνεδείχθη ωφελιμώτερος και εις διαφόρους τυχῶν συμπλοκάς, έδειξε τās μαχητικάς του δυνάμεις και αξιότη- τας» (Α. 199).

Μετά την επιστροφή των γυναικοπαίδων από τον Κάλαμο, όποτε η Φρουρά αναγκάστηκε νά πάρη διάφορα μέτρα για την αντιμετώπιση της κατάστασης, ο Βάγιας διορίσθηκε από την εκλεγείσα έφταμελή "Επιτροπή μαζί με το Γιαννάκη

Σουλτάνη πολιτάρχης «εἰς τοὺς ὁποίους παρεχώρησαν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς διανομῆς τῶν πολεμοφοδίων» (Κ. 134). Ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ μέλη τῆς γνωστῆς Ἀδελφότητος τῶν Φιλοδικαίων, καθὼς εἶδαμε, λόγος ἴσως γιὰ τὸν ὁποῖον ἀναγκάστηκε νὰ ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸν ἀρχηγό του Γ. Κίτσιο καὶ νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸν Τζαβέλλα, τοποθετήθηκε στὶς 9 Δεκέμβρη μαζὶ μὲ τὸν τὴν ἴδια αὐτὴ ἡμέρα ἀπ' ἔξω ἐλθόντα Γ. Μπαϊραχτάρη στὴ θέση «Ἐκκλησιές». Στὶς 10 Μάρτη, ὅταν πλέον ἡ πεῖνα ἄρχισε νὰ σφίγγη τοὺς πολιορκημένους, ὁ Βάγιας διορίσθηκε μέλος τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς «ἣτις ἐπεφορτίσθη νὰ περιέλθῃ ὅλας τὰς οἰκίας πρὸς ἀναζήτησιν τροφίμων». Ὁ Βάγιας ἀκολουθώντας ἀπὸ τὸν ἀξιωματικὸν του Γούλα Ρεντινιώτη, ὁ ὁποῖος ψάχνοντας σ' ἓνα σπίτι βρῆκε κατακομμένα μέλη παιδιοῦ, μὲ φρίκη του δὲ πληροφορήθηκε, ὅτι τοῦτο εἶχε πεθάνῃ «κι ἐχρησίμευσεν εἰς τροφήν τῶν ἐπιζώντων» (Μ. 48).

Κατὰ τὶς 13 Μάρτη, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ζήτησαν συνεννόηση μὲ τὴ Φρουρά, αὐτὴ ἐδιάλεξε ὕστερα ἀπὸ σύσκεψη στὸ καλύβι τοῦ Νότη γιὰ ἀντιπρόσωπό της τὸν Βάγια καὶ τὸ Σουλιώτη Πύλιο Γούση (Γουσάκη, φίλο ἐπιστήθιο τοῦ Κασομούλη). Ὁ Βάγιας «ἔχων νοῦν καὶ πείραν» ἀπάντησε στὶς προτάσεις τοῦ Τούρκου νὰ παραδώσουν τ' ἄρματα, μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Τὰ ἄρματα; Αὐτὸ οὔτε νὰ τὸ ἀναφέρῃς ἀλλ' οὔτε ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ τοὺς τὸ εἰποῦμεν. Εἶπέ ὅ,τι ἄλλο θέλεις» (ἔφυγε ὁ Τοῦρκος). Μιὰ δευτέρη ἀκόμα συνάντηση τῶν ἴδιων τὴν ἐπόμενη μέρα δὲν ἀπέδωσε τίποτε. (Κ. 227).

Τὴν παραμονὴ τῆς Ἐξόδου καὶ κατὰ τὴ σχετικὴ μὲ τὴν προετοιμασίαν της σύσκεψη τῶν Ἀρχηγῶν, παρευρίσκονταν ἀνάμεσά τους κι ὁ Βάγιας, κατὰ δὲ τὴν Ἐξοδο, ἀφοῦ πέρασε πολεμῶντας, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σώματός του, τὸ τουρκικὸ στρατόπεδο καὶ συνέβαλλε ἀποφασιστικὰ στὴ σωτηρία τῆς Ἀ' Φάλαγγας διορθώσας μέσα στὸ χαλασμὸ τῆς μάχης μαζὶ μὲ ἄλλους ἀξιωματικοὺς τὴν πορεία της, προπορευόμενος ὁ ἴδιος μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, ἔφθασε στὴν κορφή τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου ἀνταμώθηκε μὲ τὸν Κασομούλη. Ἐνῶ φιλιώνταν οἱ δύο τους ἀκούεται ἀπὸ παρακείμενη πουρναριὰ ἢ φωνὴ ἑνὸς Ἀρβανίτη: «Στάσου, στάσου ὦρὲ κερατὰ νὰ μὴ σὲ πάρ' ἡ μέρα.—Στάσου κερατὰ, τοῦ λέει κι ὁ Βάγιας ἀρβανίτικα, νὰ πάρ' ἡ μέρα καὶ τότε γλέπεις τί παθαίνεις. Πυροβολοῦμε. Ὁ Ἀρβανίτης πυροβολάει κι αὐτός, τραυματίζεται ὁ Βάγιας στὸ χέρι καὶ τὸ αἷμα τρέχει σὰν ποτάμι». Σὲ λίγο λιποθύμησε γιὰ τὸ αἷμα δὲν σταμάταγε κι ἔστειλαν νὰ βροῦν τὸ Γ. Κίτσιο νὰ τὸν βοηθήσῃ σὰν πατριῶτες πού ἦταν. Τέλος κατάρθωσε τὴν ἄλλη μέρα νὰ φθάσῃ μισοπεθαμένος στὸ στρατόπεδο τῆς Δερβέκιστας, ὅπου βρῆκε περίθαλψη. (Κ. 280).

Σημειῶνω πῶς μεταξὺ τῶν ἀγωνιστῶν ἀναφέρεται καὶ Μῆτρος Βάγιας, ὁ ὁποῖος «τὴν 29 πρὸς τὴν 30 Ἀπριλίου τὴν νύκτα ἠῦτομόλησεν ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου μετ' ἄλλων ὀκτῶ» (Μ. 23), ἀγνωστῆς ὅμως σχέσης μὲ τὸν προηγούμενο.

5) **Λάμπρος Βείκος**, σωματάρχης Σουλιώτης. Στὸ φρούριο μπῆκε στὶς 15 Ἰουνίου μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν του, διαπεραιωθεὶς ἀπὸ τὸ Μωριά μὲ τὰ καράβια τῆς μοίρας τοῦ καπετὰν Γιώργη Νέγκα (Α. 120), ὕστερα ἀπὸ διαταγὴ τῆς Διοίκησης. Εἶχε ἐντολὴ «νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ κάμῃ ἀπόβασιν εἰς τὰ μέρη τῆς Τζαμουργιάς διὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τοὺς ἐχθροὺς» (Α. 121). Ἀλλὰ σὰν ἔφθασε στὸ Μεσολόγγι ἐματαίωσε τὴν ἐκστρατεία αὐτὸς «μὲ τὸ νὰ ἐπλησίασε ὁ ἐχθρὸς πολὺ σιμὰ ἔχει ἀνάγκην κατὰ ὥρας τὸ Κάστρο μέσα τὴν δύναμιν, διὰ τοῦτο καὶ ἐμποδίσθη» γράφει ὁ ἴδιος (Α. 121). Σὲ πρόταση τῆς Ἐπιτροπῆς ν' ἀναλάβῃ τὴν ὑπεράσπιση τῆς Λουνέττας (δὲν εἶχε ἔρθῃ ἀκόμα ὁ Κίτσιος) «δὲν ἠθέλησεν» (Σ. 23), τοποθετηθεὶς στὴ ντάπια τοῦ Ρῆγα (λεγόμενη καὶ τῆς Πόρτας). Σύγκαιρα τότες διατάχθηκε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ φρουρίου ἐπὶ κεφαλῆς 200—300 ἐπιλέχτων ἀνδρῶν μὲ σκοπὸ νὰ κατοπτεύσῃ τοὺς ἐχθροὺς πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κρουονεριοῦ, ἀπο-

στολή που πραγματοποίησε με επιτυχία επιστρέφας μετά δύο ημέρας και χωρίς καμμία απώλεια στη θέση του (Κ. 158).

Πῆρε μέρος κατόπι στην επιτυχή εξόρμηση τῆς Φρουρᾶς μπροστὰ ἀπὸ τὴ Μεγάλη Ντάπια στὶς 20 Ἰουνίου (Σ. 27) καθὼς καὶ σὲ κείνη τῆς 25 Ἰουλίου (Σ. 55). Σὲ πρόταση τοῦ Κιουταχῆ με τὸν ἀπεσταλμένο του Ταχῆρ Ἀμπάζη (γνώριμο πολὺ τῶν Σουλιωτῶν γιὰ συνθηκολόγηση τῆς Φρουρᾶς ἢ τουλάχιστον προσεταιρισμὸ καὶ ἀποχώρηση τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, πὺ ἀπέκρουσαν ὅλοι ὁμόγνωμα (19 Ἰουλίου), ὁ Βεΐκος «με τὴν ἀδειάν μας, ἔγραψεν τοῦ ἰδίου Ταχῆρ Ἀγᾶ φίλου του με τὴν ἴδιαν ἔννοιαν, τοῦ ἔστειλε καὶ δέκα μποτίλιες ρούμι, προσθέτοντάς τους αὐτάς νὰ τὰς δώση νὰ τὰς πιούν οἱ σημαιοφόροι του ὅταν θὰ ἐφώρμιζαν διὰ νὰ ἔχουν περισσοτέραν τόλμην...» (Σ. 47). (Τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Β. δημοσιεύει ὀλόκληρη ὁ Μίχος, σελ. 28 καὶ τὰ «Ἑλλ. Χρονικά», Φ. 56—60)29—7). Κατὰ τὶς 23 Αὐγούστου, θέλοντας ἡ Φρουρὰ νὰ περιορίση τὶς μερίδες, πὺ καθένας ὀπλαρχηγὸς ἐλάβαινε πέρα ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνδρῶν πὺ πραγματικὰ διέθετε, συγκρότησε τριμελῆ Ἐπιτροπὴ μέλος τῆς ὁποίας ἦταν καὶ ὁ Βεΐκος. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς «εἰς τοὺς ἄλλους ἠμπόδιζον τὴν κατάχρησιν καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν τους τὸν ἐσυγχώρουν» τοὺς ἔπαυσαν καὶ διώρισαν ἄλλους πὺ μετρίασαν τὸ κακὸ (Σ. 70).

Στὶς 24 Αὐγούστου σκοτώθηκε ἀπὸ βόλι τυφεκίου ὁ ἀνδρεῖος χιλιάρχος τοῦ σώματός του Πανταζῆς, Ἡπειρώτης (Μ. 31) καὶ (Φ. 68)26—8—1826).

Κατὰ τὴν ἐκλογὴ πληρεξουσίων γιὰ τὴ μέλλουσα τότε νὰ συνέλθη Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευση, ἀποφασίστηκε ἀρχικὰ ἡ ἀντιπροσωπεῖα νὰ εἶναι τριμελῆς, ἀποτελούμενη ἀπὸ ἕναν Δυτικοελλαδίτη, ἕναν Σουλιώτη καὶ ἕναν Ἡπειρώτη, «διότι οἱ Σουλιῶτες μολονότι Ἡπειρῶτες ἠθέλησαν νὰ χωρίζωνται. Οἱ Σουλιῶτες ὅμως δὲν ἐσυμφώνουν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐνὸς μέλους διὰ τὰς ἐπικρατούσας διαιρέσεις τῶν Μποτσαραίων καὶ Τζαβελλαίων» (Σ. 110). Τελικὰ συναχθέντες οἱ Σουλιῶτες καπεταναῖοι στὸ σπῆτι τοῦ Νότη (πρῶην Τουρκ. Διοικητήριον), ἔκλεξαν δυὸ ἀντιπροσώπους «οἱ μὲν Τζαβελλάτες τὸν στρατηγὸν Λ. Βεΐκον, οἱ δὲ Μποτζαράτες τὸν στρατηγὸν Νικολὸ Ζέρβα» καὶ ἡ ἀντιπροσωπεῖα ἔγινε ἔτσι ἐξαμελῆς μαζὺ με τοὺς δυὸ πλέον ἀντιπροσώπους τῶν Δυτικοελλαδιτῶν (Ἴσκο καὶ Κουσιουρῆ) ἕνα τῶν Ἡπειρωτῶν (τὸ Σπυρομήλιο) καὶ ἕνα τῶν νεοελθόντων σωμάτων τῆς Δερβέκιστας (Χρ. Ἀθανάση). Ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχε ἐντολή, κοντὰ στ' ἄλλα, νὰ ἐκθέσῃ στὴ Διοίκησιν τὴν κατάστασιν καὶ τὶς ἐπείγουσες ἀνάγκες τοῦ Φρουρίου καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ταχύτερη θεραπεία τους, ἀνεχώρησε δὲ ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι γιὰ τὸ Ναύπλιο με εἰδικὸ πλοῖο τοῦ Στόλου (ἀντιναυαρχίδα) στὶς 17 Γενάρη (Σ. 110).

6) Σπύρο Μήλιος, σωματάρχης ἀπὸ τὴ Χειμάρρα. Στὸ Φρούριον, καθὼς εἶδαμε, εἰσῆλθε μαζὺ με τὸ Νότη ἠγούμενος τῶν Χειμαρριωτῶν του καὶ τοποθετήθηκε στὴ ντάπια τοῦ Μιαούλη τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας (Σ. 147). Πῆρε μέρος σὲ πολλὰς ἐξορμήσεις τῆς Φρουρᾶς καὶ μάλιστα στὴ νυχτερινὴ ἐκείνη τῆς 25 Ἰουλίου διακριθεὶς γιὰ τὴν παλληκαριὰ καὶ τὴ φρόνησίν του (Σ. 27, 53, 90). Ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ μέλη τῆς Ἀδελφότητος τῶν Φιλοδικαίων καὶ γραμματέας της. (Κ. 138). «Αὐτὴ ἡ ἀδελφότης, λέγει ὁ Κασομούλης (Κ. 138), προχωροῦσα διὰ τῆς κατηχήσεως εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Βας καὶ Γης τάξεως ὀπλαρχηγῶν, ἐφάνη ἐν τῷ μέσῳ παρευθὺς ἡ ἰσχὺς τῆς Φρουρᾶς, διότι ὅλον τὸ στράτευμα ἐξήρητο ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀξιωματικούς... Ὁ Κοσ Σπύρο Μήλιος ὡς γραμματεὺς αὐτῆς διορισθεὶς ἐξ ἐπαγγέλματος, δύναται νὰ δώσῃ καθαρὰς πληροφορίας περὶ τῶν σκοπῶν καὶ ἀρχηγῶν αὐτῆς». Κατὰ τὴν ἐκλογὴ ἀντιπροσώπων τῆς Φρουρᾶς γιὰ τὴν Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευση ἐκλέχτηκε, καθὼς εἶδαμε, ἀντιπρόσωπος τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἀδελφότητος (Κ. 161) καὶ τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ ἀνεχώρησε μαζὺ με τοὺς ἄλλους γιὰ τὸ Ναύπλιο στὶς 17 Γενάρη, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ πλέον στὸ Μεσολόγγι. Ἀπὸ

τὸ βουνὸ Πεταλᾶ τέλος, ὅπου ἀνέβηκε στὶς 12 Ἀπρίλη (εὐρισκόμενος κάπου ἐκεῖ κοντὰ μὲ τὸν Ἑλληνικὸ Στόλο), παρακολούθησε τὴν καταστροφὴ τῆς Ἱερῆς Πολιτείας, μιὰ καὶ δὲν μπόρεσε κατὰ τὶς ὀλίγες προηγηθεῖσες μέρες τῆς ἐκεῖ παρουσίας του νὰ πράξῃ τι, παρὰ τὶς προσπάθειές του γιὰ τὴ σωτηρία τῆς.

«Ἀνέβημεν λοιπόν, γράφει ὁ ἴδιος, εἰς τὸ ὄρος τοῦ Πεταλᾶ, ἀπ' ὅπου φαίνεται τὸ Μεσολόγγιον διὰ νὰ κατασκοπεύσωμεν. Εἶδαμεν ὅτι ἐκαίοντο ὄλαι αἱ γύρωθεν τοῦ Φρουρίου καλύβαι τῆς Φρουρᾶς· πόλεμος ἐκ μέρους τοῦ στολίσκου εἰς τὸν Ἀνεμόμυλον, πόλεμος ἤκούετο εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως καὶ τὰ τουρκικὰ κανονοστάσια ἐκανονοβόλουν πρὸς τὴν πόλιν. Ταῦτα μᾶς ἔδιδον νὰ καταλάβωμεν, ὅτι ἔπεσε τὸ Μεσολόγγιον...» (Σ. 137).

7) Νικόλαος Ζέρβας, Σουλιώτης σωματάρχης, κρατοῦσε μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγίᾳ του, 130 τὸν ἀριθμὸ, τὴν ντάπια τῆς Πόρτας, ἔχοντας ἀριστερά του τὸ Βεῖκο καὶ δεξιὰ του τὸ Δυτικοελλαδίτη καπετάνιο Ἀ. Ἰσκο. «Καὶ ἔβλαπτε τὸν ἐχθρὸν μὲ τὸ πῦρ τοῦ σώματός του» (Κ. 99). Στὴν ἑφταμελῆ Ἐπιτροπῇ, ποὺ ἔκλεξαν οἱ καπεταναῖοι μετὰ τὴν ἐπιστροφή, καθὼς εἶδαμε, τῶν γυναικοπαίδων ἀπὸ τὸν Κάλαιο «δῶσαντες εἰς αὐτὴν πληρεξουσιότητα νὰ σκεφθῇ περὶ τῆς προμηθείας ὄλων τῶν μέσων τῆς Φρουρᾶς», συμμετεῖχε σὰν μέλος τῆς κι ὁ Ζέρβας αὐτός.

Στὶς προτάσεις τὶς δελεαστικῆς τοῦ Κιουταχῆ, ποὺ μετέφερε στὶς 20 Ἰουλίου στὸ Μεσολόγγι ὁ Ταχῆρ Ἀμπάζης, καὶ ἐνῶ μερικοὶ παλιοὶ καπεταναῖοι ἄρχισαν νὰ ταλαντεύωνται, οἱ ντόπιοι ὄπλαρχηγοὶ καὶ οἱ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τῆς Φρουρᾶς προσεταιρίστηκαν τοὺς Βεῖκο καὶ Ν. Ζέρβα καὶ τοὺς ματαίωσαν τὰ σχέδια. «Μάλιστα εἰς ἕξ αὐτῶν (τῶν παλαιοκαπεταναίων) ὁ γεροντότερος, λέγει ὁ Μίχος, (ἐννοεῖ τὸ Νότη) εἶχεν εἰς χεῖρας του ἐτοιμὴν συνθήκην διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ὑπογραφὴν τῆς» (Μ. 27). Στὴ νυκτερινὴ ἐξόρμησι τῆς Φρουρᾶς τῆς 25 Ἰουλίου, πῆρε ἐνεργὸ μέρος, ἡγούμενος 500 ἀνδρῶν καὶ ἐπιτεθεὶς ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Μεγάλης ντάπιας (Σ. 53—58). Σὲ ἐξαίρεση ἀπὸ τοὺς ἄλλους Σουλιῶτες ὄπλαρχηγούς δὲν ἐλάβαινε παραπάνωσις ταῖνια ἢ «δὲν εἶχε τόσην κατάχρησιν» καθὼς ὁ συμπατριώτης του Τζαβέλλας (Κ. 135). Ἐκλεγείς, καθὼς εἶδαμε, ἀντιπρόσωπος τῶν Σουλιωτῶν καὶ μάλιστα τῆς μερίδας τῶν Μποτζαραίων «ὡς ἀδιάφορος ἀπὸ τὰ πάθη τῶν δύο οἰκογενειῶν» ἀνεχώρησε μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀντιπροσώπους γιὰ τὸ Ναύπλιο περὶ τὰ μέσα Γενάρη, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ πλέον στὸ Μεσολόγγι. (Κ. 184). Σὲ ἔγγραφο μὲ τοποχρονολογία, Ναύπλιο 14)2)1826, ὑπογραφόμενον ἀπὸ τὸν Γ. Καναβό, ἀνήκοντα στὴν Διευθύνουσα Ἐπιτροπῇ τῆς Δ. Ἑλλάδας καὶ ἀπευθυνόμενον στὸν Γεν. Γραμματέα τοῦ Πολεμικοῦ Ὑπουργείου Δ. Σαλτέλη, ἀναφέρεται «ὅτι ὁ στρατ. Ν. Ζέρβας ἤθελε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον, ἢ Ἐπιτροπῇ ὅμως ἀνεφέρθη εἰς τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν κρίνουσα συμφέρουσιν τὴν εἰς Μεσολόγγιον διαμονὴν του πρὸς περισσοτέραν ἐνδυνάμωσιν τοῦ φρουρίου... (Α. 324). Σὲ ἀναφορὰ τέλος τῶν γνωστῶν ἀπεσταλμένων τῆς Φρουρᾶς πρὸς τὴν Προσωρινὴ Διοίκησι (Ναύπλιο 3)3)1826), ὑπογράφεται ἀνάμεσά της ὡς «εὐπειθῆς πατριώτης» καὶ ὁ Νικόλαος Ζέρβας (Α. 331).

8) Δῆμο Ρηνιάσας, ὑποσωματάρχης Σουλιώτης, «ὁ ἀτρόμητος». Πληγώθηκε ἐλαφρὰ ἀπὸ βόλι στὶς 29 Ἰουνίου τὸ ἀπόγευμα, μέρα ποὺ σκοτώθηκε καὶ ὁ σαλπικτῆς τοῦ στρατ. Γ. Κίτσιου ἀγνώστου ὀνόματος (Φ. 52—53)4—8). Στὶς 16 Ἰουλίου τραυματίσθηκε σοβαρὰ ὑπερασπιζόμενος γενναῖα τὴν Μεγάλη Ντάπια (Μάρκου Μπότσαρη), στὴ διάρκεια ἐπίθεσης τῶν Τούρκων ὕστερα ἀπὸ ἔκρηξη ὑπονόμου τους (Σ. 44) καὶ στὶς 29 ἰδίου ἀπέθανε ἀπὸ τὴν πληγὴ (Μ. 30) «ὁ ὠραῖος ἄνδρας καὶ ἥρωας τὸν ὁποῖον ἐκλαιγε ἡ Φρουρὰ ὅταν ἐνεθυμεῖτο τὰς ἀρετάς του» (Κ. 99). Τὰ δὲ «Ἑλλ. Χρονικά» (Φ. 56—60)29—7) ὡς ἐξῆς μνημονεύουν τὸ γεγονός τοῦ θανάτου του. «Σήμερον ἀπέθανεν ὁ Ἀντιστράτηγος Δῆμος Ρηνιάσης ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει πληγὴν εἰς τὴν πρώτην ἔφοδον. Ἐτάφη μὲ τὴν παρά-

ταξιν την ὁποίαν ἡ περίστασις ἐσυγχώρει. "Ὅλοι κατέβρεξαν τὸ λείψανό του μὲ δάκρυα πικρότατα, ἀναστενάζοντες τὸν παντοτεινὸν χωρισμὸν ἐνὸς ἥρωος προικισμένου μὲ τόσας ἀρετάς. Αἰωνία ἡ μνήμη σου, γενναιότητα συμπατριῶτα...».

9) Γιάννης Σ. Μπαϊραχτάρης, ὑποσωματάρχης Σουλιώτης, «σημαιοφόρος τοῦ αἰοδίου Μάρκου Μπότσαρη ἤδη δὲ τοῦ Κώστα...» (Α. 156). Στὸ πολιορκημένο Μεσολόγγι μπῆκε ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Φοινικιάς (τοποθεσία τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τοῦ Φρουρίου), μαζὶ μὲ ἄλλους Σουλιῶτες καὶ Στερεοελλαδίτες ὡς ἑξακόσιους, στίς 9 Δεκέμβρη, γιὰ ἐπίσχυση τῆς Φρουρᾶς τοῦ ἀποσπασθεῖς ἀπὸ τὸ Στρατόπεδο τῆς Δερβέκιστας. Ἡ βοήθεια αὐτή, ποὺ ἀνέβασε τοὺς ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἀνθρώπους τοῦ πολέμου «ὡς τρεῖς χιλιάδας πεντακοσίους καὶ ἐπέκεινα» (Σ. 104), ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μερίδων ποὺ μοίραζε τὸ Γενικὸ Φροντιστήριον εἶχε φθάσει στίς 12.000 τὴν ἡμέρα, κατένειμαν σὲ διάφορες θέσεις κατὰ τὶς ἀνάγκες του καὶ ὁ Μπαϊραχτάρης τοποθετήθηκε «ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὁμοῦ μὲ τὸν Γεώργιον Βάγια, ὅστις εἶχεν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸν Γ. Κίττιον» (Κ. 169). Καθὼς εἶδαμε, ὅταν ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τῆς θέσης του σὰν ὑποπτος προδοσίας γιὰ τὴν ὑποβόηθησε τάχα τὴ φυγάδευση φυλακισμένων Τσάμηδων, τὸν ἀντικατέστησε στὴ φύλαξή τῆς Λουκέττας ὁ Γ. Μπαϊραχτάρης. "Ὅταν ἀργότερα ὀχυρώθηκε ἀπὸ τὸ Μεσολογγίτη καπετάνιο Σπύρο Πεταλούδη τὸ Βασιλάδι, τὸν Μπαϊραχτάρη «ἐπεμψαν νὰ τὸ ἐπιθεωρήσῃ, νὰ ἰδῆ τί δύναμιν εἶχε μέσα». Γυρίζοντας ἀνέφερε ὅτι μόνον 18—20 ἀνθρώπους εἶδε ἐκεῖ καὶ τὸ σπουδαιότερο ὅτι βρίσκονταν στὸ νησί ρακὶ καὶ κρασί σὲ βαρέλια καὶ ἂν χρειασθῆ γιὰ τοὺς πληγωμένους νὰ ζητήσουν (Κ. 197). Ἦταν γνωστὸς καὶ γιὰ τὶς ἐξυπνες καὶ πειραχτικὰς μὲ τοὺς ἔξω Τούρκους κουβέντες του (Κ. 243).

10) Χρῆστος Φωτομάρας, σωματάρχης Σουλιώτης. Εἰσήλθε στὸ φρούριον στίς 7 Αὐγούστου μαζὶ μὲ τὸν Κ. Τζαβέλλα ἐξάδελφόν του καὶ τοποθετήθηκε μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν στὴ Μεγάλῃ Ντάπια.

Ὁ Κασομούλης ἀναφέρει ὅτι, ἀπὸ χρήματα ποὺ ἔστειλε ἡ κυβέρνησις, ὁ Χ. Φωτομάρας δὲν ἔδωκε τὸ ἀνάλογο στοὺς στρατιῶτες του. Σὲ παρακίνηση τοῦ ἱδίου νὰ ζητήσουν τὸ δίκιο τους, ὁ Φωτομάρας ἀναφέρθηκε στὸ Στορνάρη, «ἐγὼ ὅμως τοῦ εἶπα καὶ μπροστά του καὶ ἀπὸ τότε οὔτε τὸ ὄνομά μου ἤθελε ν' ἀκούσῃ» (Κ. 152). Στίς ἀρχὲς Δεκέμβρη στάλθηκε μὲ τὸ στρατηγὸν Μακρῆ σὰν ἀντιπρόσωπος τῆς Φρουρᾶς πρὸς τὸ στρατόπεδο τῆς Δερβέκιστας γιὰ νὰ ζητήσῃ τὴ συνδρομὴ τῶν ἀποτελούντων τὸ στρατόπεδο αὐτὸ Σουλιωτῶν (Κ. Μπότσαρη) καὶ Ρουμελιωτῶν ὑπὲρ τοῦ Φρουρίου, ἀπ' ὅπου γύρισε, καθὼς εἶδαμε, στίς 9 Δεκέμβρη μὲ ἀρκετὴ βοήθεια. (Κ. 156). Κατὰ τὴν "Ἐξοδον, ὅταν ἡ ἀποκαμωμένη Φρουρὰ συγκρούστηκε στίς ὑπώρειες τοῦ Ζυγοῦ μὲ τοὺς ἐκεῖ ἐνεδρεύοντας Ἀρβανῖτες τοῦ Μουστάμπεη, ὅπου ἔπαθε καὶ τὴ μεγαλύτερη φθορά, ὁ Φωτομάρας «ἔρριψε τὰ ἄρματα του διὰ νὰ σωθῆ καὶ εὔρεν πάλιν μόνον τὸ σπαθὶ του, τὸ ὁποῖον ἐπῆρεν ἕνας στρατιώτης ἄλλος καὶ τοῦ τὸ ἔδωσεν» (Κ. 284).

Μεταξὺ ἀκόμα τῶν σωματάρχων τῆς Φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ἀναφέρεται καὶ ὁ Λαμπρούσης Φωτομάρας (Μ. 69) χωρὶς ἄλλη ἰδιαίτερη μνεία τοῦ ὀνόματός του.

11) Κολιὸ Πασχοῦλης, ὑποσωματάρχης Σουλιώτης. Διορίστηκε μαζὶ μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του νὰ φυλάει τὸν Ἀνεμόμυλον, ὅπου καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κασομούλης (Κ. 200). Στὸ μεγάλο νυχτερινὸ γιουρούσι τῆς 25 Ἰουλίου ἐπῆρε καὶ ὁ Κολιοπασχοῦλης μέρος μαζὶ μὲ τὸ σῶμα του, κατ' ἐκεῖνο δὲ τῆς 27 ἰδίου πρὸς κατάληψιν Τουρκικοῦ προχώματος ἐναντι τῆς Τερίμπιλε, τραυματίστηκε βαρεῖα (Σ. 53, 58). Κατὰ τὴν "Ἐξοδον ἐδιόρθωσε μαζὶ μὲ τὸ Βάγια, τρέχοντας μπροστά μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, τὴν πορεία τῆς Α' Κολόνας (Μ. 60), τῆς ὁποίας διαφορετικὰ «ὁ ὄλεθρος τὸ πρῶτὸ θὰ ἦτον προφανής». «Εὐρισκόμενος ὁ Κολιοπασχοῦλης ἐν τῷ μέσῳ τῆς φάλαγγος, γράφει ὁ Κασομούλης, δὲν ἤξεύρω τί τὸν ἔκαμεν ἑξα-

φνα νὰ εἰπῆ κραυγάζων: «Τραβᾶτε ὀγλήγορα καὶ κέντησε τὸ ἄλογόν του». Τοῦτο μᾶς ἔκαμε νὰ πηλαλήσωμεν ὀλίγον, πλὴν ἰδόντες ὅτι ὁ σκοπὸς ἦτον ν' ἀποφεύγει τὰ βόλια, διότι ἐφαίνετο ὑψηλὰ ὡς ἰππεύς, ἄρχισαν νὰ τὸν ὑβρίζουν οἱ Ἕλληνες καὶ σιώπησε...» (Κ. 273). Πάλι καλὰ, προσθέτει ὁ Βλαχογιάννης, πού κι ὁ Σουλιώτης αὐτὸς δὲν ἔφυγε μὲ τὸ ἄλογό του...

12) Γιάννης Τζαβέλλας ἢ Μπακατσέλος, ὑποσωματάρχης, ἀδερφὸς τοῦ Κίτσιου. Πῆρε μέρος στὴ μάχη τῆς Κλείσοβας (Κ. 238). Μετὰ τὸ τέλος τῆς μάχης, ὁ καπετὰν πασᾶς, πού παρακολουθοῦσε μὲ τὸ στόλο του ἀπὸ μακριά, ὅταν εἶδε Τούρκικες σημαῖες στὸ νησί, πού οἱ νικητὲς εἶχαν μπῆξει στοὺς προμαχῶνες ἀνάποδα, «ἐσυμπέραναν ὅτι ἐκυριεύθη. Ὅθεν ἔστειλεν ἓν πλοιάριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτον τριάκοντα Τούρκοι, διὰ νὰ συγχαρῆ ἐκεῖνον τὸν Βεζύρη, ὅστις ἔφερεν τὰ νικητήρια· τὸ πλοιάριον ἐπλησίασεν εἰς τὴν Κλείσοβα καὶ δὲν παρετήρησεν ὅτι αἱ σημαῖαι ἦτον ἀνάποδα. Μάλιστα ὁ καπετὰν Γιαννάκη Τζαβέλλας ἀδελφὸς τοῦ Στρατηγοῦ, ὅστις εὐαρεστεῖτο νὰ μὴν ξουραφίζει τὰ γένεια του, τοὺς ἐπαρουσιάσθη ἔξω τοῦ προμαχῶνος τοὺς ὠμίλησε τούρκικα καὶ τοὺς ἐπροσκάλεσεν νὰ ἐβγοῦν ἐκ τοῦ πλοίου. Οἱ Τούρκοι ἀπατηθέντες ἀπὸ τὴν γλῶσσαν καὶ ἀπὸ τὰ γένεια ἐβγῆκαν καὶ οὕτως τοὺς ἐσύλλαβαν οἱ Ἕλληνες ὄλους, πλὴν δὲν κατεδέχθησαν νὰ τοὺς κακοποιήσουν, ἀλλὰ μόνον τοὺς ἀφόπλισαν καὶ τοὺς ἔστειλαν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον διὰ νὰ παρηγορήσουν τοὺς ὑπερηφάνους Βεζυράδες, οἵτινες μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ἦτον πολλὰ μελαγχολικοὶ» (Σ. 132). Ὁ Μίχος ἀντίθετα ἀναφέρει (Μ. 52), ὅτι ὁ Μπακατσέλος παρὰ τὶς προσπάθειές του νὰ φθάσῃ στὸ ἀπειλούμενο νησί «δὲν ἐπέτυχεν». Στὴ διάρκεια τῆς Ἐξόδου καὶ κατὰ μιὰ ἐπέλαση τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, ὅπου σκοτώθηκαν πολλοὶ Ντελῆδες, ὁ Μπακατσέλος ἄρπαξε τὸ ἄλογο ἑνὸς σκοτωμένου καὶ τὸ καβαλλίκεψε. (Κ. 275).

13) Τούσια Ζέρβας, σωματάρχης Σουλιώτης. Στὸ Μεσολόγγι μπῆκε στὶς 9 Δεκέμβρη μὲ τὴ γνωστὴ ἐκείνη βοήθεια τῆς Δερβέκιστας. Κατὰ συναφθεῖσα ἐκτὸς τοῦ φρουρίου συμπλοκὴ στὶς 2 Νοεμβρίου «ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἑπτὰ ἐν οἷς καὶ ὁ σωματάρχης Τούσης Ζέρβας καὶ ὁ ἀξιωματικὸς Τζάτζης, θεῖος τοῦ σωματάρχου Γ. Κίτσιου (γι αὐτὸν ἀκούσθηκε ὅτι σκοτώθηκε ἀπὸ τοὺς συντρόφους του γιὰ λόγους οἰκογενειακούς) καὶ ἐπληγώθησαν 16 ἐν οἷς ἐλαφρῶς καὶ ὁ σωματάρχης Κίτσος Τζαβέλλας». (Μ. 34).

14) Ἀθανάσιος Λ. Ζέρβας, Σουλιώτης ὄπλαρχηγός. Τραυματίστηκε κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐξόρμησιν τῆς 9 Σεπτεμβρη ὕστερα ἀπὸ ἔκρηξιν μεγάλῃς ὑπονόμου πρὸ τῆς Τερίμπιλε, ὅπου καὶ τὸ χῶμα τοῦ Κιουταχῆ πού περπατοῦσε (ὑψωμα τῆς ἐνώσεως). Μαζὶ του πληγώθηκε κι ὁ Ἀθ. Γιάννη καὶ σκοτώθηκε ὁ Λάμπρο-Κόλιας, Σουλιῶτες ἀξιωματικοὶ κι αὐτοὶ (Σ. 77).

15) Κώστας Διαμάντη Τζαβέλλας, ὑποσωματάρχης Σουλιώτης, ἐξάδελφος τοῦ Κίτσιου. Πληγώθηκε κι αὐτὸς στὴν πιὸ πάνω ἔφοδο (Μ. 32). Πῆρε μέρος στὴ μάχη τῆς Κλείσοβας, τῆ φρουρὰ τῆς ὁποίας μαζὶ μὲ τὸν Κραβαρίτη Π. Σωτηρόπουλο διοικοῦσε (Μ. 50). Κατὰ τὴν ἐξοδο ἔσερνε κοντὰ καὶ τὴν γυναῖκα του, «ἡ ὁποία ἀπαυδῆσασα καθ' ὁδὸν καὶ μὴ δυναμένη νὰ ὀδοιπορήσῃ πλέον, ἐφονεύθη παρὰ τοῦ ἰδίου ἀνδρός της, ἵνα μὴ πέσῃ αἰχμάλωτος εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἡ δὲ σύζυγος τοῦ σωματάρχου Τζαβέλλα ἔρριψε τὸν υἱὸν της, ὅστις αἰχμαλωτισθεὶς ἐλυτρώθη κατόπιν παρὰ τοῦ πατρός του δι' ἐξαγορᾶς» Μ. 60). Ὁ Κασομούλης μνημονεύοντας κι αὐτὸς τὸ γεγονός γράφει πῶς ὁ Κώστας παρακαλοῦσε τὴ γυναῖκα του κλαίγοντας νὰ περπατήσῃ μὴ μπορῶντας ὁ ἴδιος νὰ τὴ σύρῃ, κι ὅταν ἐκείνη δήλωσε ἀδυναμία νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, τῆς ἔδωσε τὸ κουμπούρι καὶ σκοτώθηκε μόνη της (Κ. 276).

16) Γεώργιος Λ. Τζαβέλλας, ὑποσωματάρχης Σουλιώτης. Στὴ μάχη τῆς 19 Αὐγούστου πρὸ τῆς Τερίμπιλε, ὕστερα ἀπὸ ἔκρηξιν τριῶν βομβῶν πού ἔθεσε

ὕπὸ τὸ χῶμα τοῦ Κιουταχῆ ὁ Σωτηρόπουλος, πληγώθηκε ἀνάμεσα σ' ἄλλους κι ὁ Τζαβέλλας αὐτὸς (Μ. 31). Στὴν ἴδια μάχη πολλές χειροβομβίδες (γρενάτες) ἔσκαζαν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων πού τις ἐδέχονταν σὰν μῆλα. «Εἶδα τὸν Γεώργιον Τζαβέλλαν, λέγει ὁ Κασομούλης, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν χεῖρα ἔσκασε (μιὰ γρενάτα) μὴ προφθάσας νὰ τὴν ρίξῃ ὀπίσω» (Κ. 111). Ἀκούοντας μιὰ μέρα, ὁ ἴδιος καπετὰν Γιώργης κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν «Ἑλλ. Χρονικῶν» τὸ ὄνομα τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, πού εἶχε δοθῆ ἀπὸ τὸ μηχανικὸ Κοκκίνη στὴ Μεγάλῃ Ντάπια, νόμισε πῶς πολέμησε ὁ Μᾶρκος στὸν παραπάνω πόλεμο, θύμωσε, ἔβρισε τὸν τυπογράφο Μεσθενέα καὶ πῆγε νὰ σχίσῃ τὸ φύλλο. Ἔτρεξαν ὁμοῦ οἱ παρευρισκόμενοι, τοῦ ἐξήγγησαν πῶς ἔχει τὸ πράγμα, κι ἔφυγε ντροπισμμένος.

17) Φῶτος Μπιθιφίκος, ὑποσωματάρχης Σουλιώτης. Μπῆκε κι αὐτὸς στὸ Κάστρο μὲ τὴ βοήθεια τῆς Δερβέκιστας στίς 9 Δεκέμβρη καὶ τοποθετήθηκε στὴ ντάπια τοῦ Νότι (Κ. 169). Στὸ γνωστὸ ἐκεῖνο ὄρητικὸ γιουρούσι τῆς Φρουρᾶς κατὰ τῶν Τουρκαραπάδων τῆς 28 Φλεβάρη «διεκρίθη κατ' ἐξοχὴν καὶ ὁ Φῶτος Μπιθιφίκος» (Μ. 45).

18) Ζῶης Πάνου, ὑποσωματάρχης Σουλιώτης, θεῖος τοῦ Τζαβέλλα. Στὸν κατάλογο τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, πού διέσωσε στὰ Ἀπομνημονεύματά του ὁ Μίχος (Μ. 69), ὁ Πάνου δὲν ἀναφέρεται. Στίς 12 Αὐγούστου τὸν στέλλει πρὸς τὸ ἐκλαμπρον Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου ὁ Κίτσιος γιὰ νὰ λάβῃ μισθοὺς καθυστερημένους τοῦ σώματός του (Δ. 167). Σὲ σύγκαιρο δὲ πιστοποιητικὸ ὑπογραφόμενο ἀπὸ τοὺς Τζαβέλλα, Βέικο, Ἴσκο καὶ Χρ. Φωτομάρα πού φρόντισε νὰ ἐφοδιασθῇ ὁ Πάνου ξεκινώντας γιὰ τὸ Ναύπλιο, περιέχοντα κοντὰ σὲ ἄλλα σχετικὰ μὲ ἐκδουλεύσεις καὶ θυσίες του κατὰ τὸν ἱερόν Ἀγῶνα καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Αὐτὸς ὁ εἰλικρινῆς ἀνὴρ καὶ καλὸς πατριώτης τί δὲν μετεχειρίσθη πρὸς ὠφέλειαν τοῦ Γένους; Τὴν ζωὴν του δὲν ἐψήφισεν ἀπὸ κακοπάθειαν, τὸ στήθος του δὲν ἐπροφύλαξεν ἀπὸ ἐνδόξους πληγὰς καὶ ἐνδοξὸν θάνατον εἰς ἐξήντα τέσσερες πολέμους ὅπου εὐρέθη παρῶν καὶ διὰ θαλάσσης τὸ χρέος του ἔκαμεν δις καὶ τρις ὡς τὸ ἀποδείχνουν τὰ συστατικὰ του γράμματα παρὰ τοῦ κυρίου Ἀρχιναυάρχου Μιαούλη καὶ εἰς τὰς πολιορκίας μὲ τοὺς συγγενεῖς του καὶ τὸν ταῖφάν του δὲν ἔλειψεν εἰς τὸ νὰ κάμῃ τὸ ἀπαραίτητόν του χρέος, καὶ στενωτάτους συγγενεῖς ἔχασε εἰς τὰς μάχας...». Καὶ παρακαλοῦν τὸ ἐκλαμπρον Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου νὰ τὸν δικαιώσῃ. (Α. 168). Στίς 9 Γενάρη πηγαίνει ὁ Γερο - Ζῶης ἀποσταλμένος τῆς Φρουρᾶς στὴ Ζάκυνθο γιὰ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ ἐμπόρους τοῦ νησιοῦ «νὰ μᾶς προφθάσουν μὲ 20 χιλ. κοιλὰ σιτάρι καὶ ἂν οἱ ἔμποροι δὲν πιστεύσουν τὴν κυβέρνησιν νὰ προσφέρουν τᾶρματά μας. Τοῦτο τὸ τελευταῖον τὸ ἐπρόβλεπεν ὁ Τζαβέλλας καὶ τὸ ἐπανέλαβαν ὅλοι» (Κ. 143). Οἱ φιλογενεῖς ὁμοῦ Ζακύνθιοι δὲν ἐδέχθησαν τέτοιο πρᾶγμα καὶ ἐπρομήθευσαν 120 χιλ. ὀκάδες ἀπὸ τὸ ὁποῖο μόνο 18 χιλ. ἔφθασε στὴν πόλιν. (Κ. 174). Μετὰ τὴν ἐπίθεση κατὰ τῶν Τουρκαραπάδων στίς 28 Φλεβάρη καὶ ἐνῶ οἱ μαχητὲς ἐπιστρέφοντες πυροβολοῦσαν ὀρθιοὶ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ τεῖχει ἀντιπυροβολούμενοι, «ἐτξκίσθη τὸ ὄπλο τοῦ στρατηγοῦ γέροντος Ζῶη Πάνου Σουλιώτη» (Κ. 192). Ὁ καπετὰν Ζῶης ἦταν ἀπὸ τοὺς λίγους γεροντοκαπεταναίους τῆς Φρουρᾶς, πού κατάρθωσε νὰ σωθῆ κατὰ τὴν Ἔξοδο. (Κ. 282).

19) Γιάννης Σιούκας, σωματάρχης ἀπὸ τὴ Λάκκα Σούλι. Μπῆκε στὸ Μεσολόγγι τὸ Μάη, καθὼς εἶδαμε, μὲ τὸ Νότι καὶ Σπυρομήλιο ἀπὸ τὸ Αἰτωλικὸ καὶ ἐνώθηκε μὲ τοῦ Μεσολογγίτη Στρατηγοῦ Θανάση Ραζικότσικα τὸ σῶμα γιὰ τὴν υπεράσπισιν τῶν συνεχόμενων προμαχόνων Μάρκου Μπότσαρη καὶ Γουλιέλμου Τέλλου (Σ. 16). Ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν μετασχόντων στὴν ἐπιτυχεῖ νυχτερινὴ ἐξόρμησι τῆς 20 Ἰουνίου (Σ. 27) κατὰ τὴν ὁποία σκοτώθηκε καὶ ὁ γενναῖος Ἰταλὸς φιλέλληνας Ραζιέρης ὀχυροματοποιός, πού τόσο τὸν ἔκλαψαν οἱ Ἕλληνες. Στίς 13 Ἰουλίου ἐξεβίασε (μαζὶ μὲ τὸν Ἴσκο καὶ Βέικο) τὴν Ἐπιτροπὴ μὲ τὴν

ἀπειλή τῆς ἄμεσης ἀποχώρησής του ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ τῆς ἀπέσπασε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μεγάλη ποσότητα χρημάτων (Σ. 39). Κατὰ τὴ συμπλοκὴ τῆς 17 Ἰουλίου ὕστερα ἀπὸ ἐκρηξὴ ἐχθρικής ὑπονόμου «έφρονεύθη ἀπὸ ἐχθρικήν βολήν ὁ στρατηγὸς κ. Γιάννης Σιούκας δίχως νὰ πάρη μαζί του τὰ χρήματα ὅπου ἐσχάτως εἶχε λάβει ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴν εἰμὴ τὴν καταισχύνην καὶ καταφρόνησίν μας» (Σ. 44). Πάνω του βρέθηκαν 29 ἢ 39 χιλ. γρόσια ὅλα σὲ λίρες. «Τοῦτο παρώξυνε ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγούς, διότι ἐνῶ ἐστεροῦντο τοὺς δικαίους μισθοὺς αὐτὸς εἰς ἕξι μηνῶν διάστημα κατώρθωσε νὰ πλουτίσῃ τόσον καὶ τὸ ἀπέδιδον εἰς τὸν Μαυροκορδάτον (εἰς τὴν εὐνοιάν του)» (Κ. 99).

Καθὼς λέγει ὁ Μίχος, ὁ σωματάρχης αὐτός, εἶχε γγιχτῆ μὲ τὸ Νότη «δι' ἐπιτόπια ἰδιωτικά των πάθη» καὶ συνέλαβε τὴν ἰδέα νὰ προδώσῃ τὸ Φρούριο. Ἐγινε ὅμως ἀντιληπτὸς καὶ ἀπομονώθηκε ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς του, γι αὐτὸ καὶ ἐσκέφτονταν νὰ δραπετεύσῃ «ἀλλὰ συμβάσης τῆς ἀνωτέρω συμπλοκῆς ἡ θεία δίκη τὸν ἐτιμώρησεν ἀξίως τῶν ὀλεθρίων σχεδίων του». Πολλοὶ εἶχαν τὴ γνώμη, ὅτι σκοτώθηκε ἀπὸ βόλι ἐλληνικὸ «γιά νὰ ἐκλείψῃ τὸ τέρας τοῦτο καὶ νὰ μὴ ἀτιμασθῇ τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα» (Μ. 26).

20) Φῶτο Μπόμπορης, σωματάρχης Σουλιώτης. Ὑπεράσπιζε μὲ τὸ σῶμα του τοὺς προμαχῶνες Ἁγίου Νικολάου καὶ Κουτζίσκου τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τοῦ Φρουρίου πρὸς τὸ Αἰτωλικό. Ὑπὸ τίς διαταγές του εἶχε καὶ τὸν ἀδερφό του Γιάννη, τὸν ὁποῖον μὲ ἀναφορὰ του (6 Σεπτεμβρίου) πρὸς τὴ Σεβαστὴ Διοίκησιν, προτείνει μαζί μὲ ἄλλους ἀξιωματικούς καὶ στρατιῶτες του γιά προβιβασμὸ (Λ. 178). Ὁ Φῶτο Μπόμπορης σκοτώθηκε κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἀντιπερισπασμοῦ, πού ἐνήργησε ἡ Φουρὰ στὶς 28 Φλεβάρη κατὰ τῶν ἐπιτιθέμενων στὸ Ντολμᾶ Τούρκων. (Μ. 45).

21) Πύλιο Σμπόνιας, ὑποσωματάρχης Πρεβεζιᾶνος. Ἄνηκε στὸ σῶμα τοῦ στρατηγοῦ Σιούκα, τὸν ὁποῖον καὶ ἀντικατέστησε στὴν ἀρχηγία μετὰ τὸ θάνατό του ὑπερασπιζόμενος τὴν ἴδια θέση. Μὲ ἀναφορὰ του (28]9) πρὸς τὴν Διευθύνουσα Ἐπιτροπὴ ζητᾷ «νὰ προβιβασθῇ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀποθανόντος (Σιούκα) καὶ νὰ ἔχῃ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ σώματος» (Α. 214). Διαταγὴ ὅμως τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως, μὲ ἡμερομηνία 29)12 ἀναθέτει τὴν ἀρχηγία τοῦ σώματος τοῦ μακαρίτου Στρατηγοῦ Σιούκα στὸν ἀδερφό του Σάββα Σιούκα καὶ ζητᾷ νὰ πληροφορηθῇ ἂν αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἐφθασε στὸ Μεσολόγγι (Α. 273). Ἀδερφός του ἴσως Γιωργὸ Σμπόνιας ὑπηρετοῦσε ὑπὸ τὸν Φῶτη Μπόμπορη.

22) Ἀποστόλης Βαριαδίτης, ὑποσωματάρχης ἀπὸ τοὺς Βαριάδες τῆς Λάκκας. Ὑπεράσπιζε μὲ τὸ Λάμπρο Βέικο, πεθερό του, τὴ ντάπια τοῦ Ρήγα (Κ. 97). Κατὰ τὸ γιουρούσι τῆς 19 Αὐγούστου τὸ ἀπόγευμα «ὅπου ἔλαβον μέρος καὶ δεκαπενταετῆς νέοι πολεμοῦντες μὲ λίθους» ἡ φουρὰ εἶχε εἴκοσι σκοτωμένους «ἐν οἷς καὶ οἱ χιλιάρχοι Ἁπ. Βαριαδίτης καὶ Γιωργάκης Ντάγκας Ποποβίτης αὐτὸς ἀπὸ τὸ Σῶμα τοῦ Νικολοῦ Τζαβέλλα (Κ. 112 καὶ Φ. 67)22—8).

23) Βασίλης Βαριαδίτης, ὑπολοχαγὸς τοῦ σώματος Λ. Βέικου. Τραυματίστηκε στὴ μάχῃ τῆς 9)9 πρὸ τῆς Τερίμπιλε (Μ. 32). Ἄλλος Βαριαδίτης ὁ Κολέτης σηματοφόρος τοῦ Βέικου, πληγώθηκε κατὰ τὴν ἐξόρμησιν τῆς 1)10, κατὰ τὴν ὁποία σκοτώθηκε καὶ ὁ σαλπικτῆς τοῦ σώματος Λιόλιος, Ἡπειρώτης καὶ αὐτὸς πιθανώτατα. (Φ. 79)3—10). Τέταρτος τέλος Βαριαδίτης ὁ Γιωργὸς λαβώθηκε στὴν ἐφοδο τῆς 9)9 (Σ. 77).

24) Κίτσιο Πάσχος, Ὑποσωματάρχης Σουλιώτης ἀξιωματικὸς τοῦ Νότη καὶ συγγενὴς του (Κ. 233). Εἰσῆλθε στὸ Φρούριο μὲ τὸ Νότη καὶ τοὺς ἄλλους Ἡπειρώτες ἀπὸ τὸ Αἰτωλικὸ καὶ ὑπηρετήσε ἀρχικὰ ὑπὸ τὸ στρατηγὸ Λαμπρούση Φωτομάρα. Στὶς 23 Ἀπρίλη τὸ βράδυ, ὅταν ἀκόμα βρισκόνταν στὸ Αἰτωλικό, ὀδηγῶντας σῶμα ἀπὸ 33 ἄνδρες, ἐβγήκε μαζί μὲ τὸ Γιάννη Μπέκα, ἄλλον Σου-

λιώτη αξιωματικό, «καὶ λαβόντες πρὸς ἐνδυνάμωσίν των ἐν πλοιάριον κανονοβόλον διευθύνθησαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ ὅπου ἐνεδρεύσαντες τοὺς ἐχθροὺς ἐφόνευσαν ἐξ αὐτῶν καὶ ἐτραυμάτισαν ἕξ, ἀποστείλαντες καὶ μίαν ἐχθρικήν κεφαλὴν ἐνταῦθα εἰς τὸ Μεσολόγγιον πρὸς ἐνδειξίν τοῦ στρατηγήματός των» (Φ. 34)29-4). Τὸν Ἰούνιο (15) ὁ Νότης μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ του πρὸς τὸ Σὸν Ἐκτελεστικὸν Σῶμα τὸν προτείνει μαζὶ μὲ τὸν Κολιοπασχοῦλη γιὰ προαγωγή στὸ βαθμὸ τῆς ἀντιστρατηγίας «γιὰ νὰ μὴν παραπονοῦνται» λέγει, ὑπενθυμίζοντας «τὰς καλὰς καὶ πιστὰς ἐκδουλεύσεις των τὰς ὁποίας ὄχι μόνον εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις ἔδειξαν ἀλλὰ καὶ πάντοτε» (Α. 141). Ὁ Κασομούλης ἀρχὲς Ἰουλίου τὸν εἶδε μαζὶ μὲ μὲ τοὺς ἐπίσης Σουλιῶτες ἀξιωματικοὺς Λάμπρο Κάντζιο, Κολιοπασχοῦλη, Γιωργο Καραμπίνη καὶ Κίτσιο Τσελίκη στὸν προμαχῶνα Μονταλαμπέρτ, ὅπου καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ρουμελιώτη στρατηγοῦ Δήμου Τσέλιου (Κ. 95). Ἀρχὲς Μαρτίου, ὅταν ἡ πεῖνα ἄρχισε νὰ σφίγγει τὴ Φρουρά, ἀποφασίστηκε ἡ καταμέτρηση τῶν ἀνδρῶν τοῦ κάθε σώματος καὶ μὲ βάση τὸν πραγματικὸ ἀριθμὸ τους νὰ γίνεται στὸ ἐξῆς ἡ διανομὴ τοῦ ἄρτου. Ὅταν ἡ Ἐπιτροπὴ πῆγε καὶ στοῦ Νότη τὸ Σῶμα, ὁ τελευταῖος διέταξε τοὺς ἀξιωματικοὺς του νὰ συντάξουν τοὺς ἀνδρες τους γιὰ νὰ τοὺς μετρήσῃ. «Οὔτοι ἀντέστησαν εἰς τοῦτο διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ ἔχουν εἰς κακὸν νὰ καταμετρηθοῦν καὶ οὕτως ἐπὶ τινὰ ὥραν ἐφιλονεῖκουν μεταξύ των. Τέλος, ὁ ὑποσωματάρχης τοῦ αὐτοῦ σώματος Κίτσιο Πάσχος, προσποιηθεὶς τὸν θυμωμένον, σύρει τὸ πιστόλιόν του κατὰ τοῦ σωματάρχου καὶ συγγενεῖς τοῦ Μπότσαρη, γίνεται ὡς ἐκ τούτου μεγάλη ταραχὴ καὶ οὕτω ἀναβάλλεται ἡ καταμέτρησις, ἥτις καὶ δὲν ἔλαβε πλέον χώραν» (Μ. 47).

Κατὰ τὴν κρίσιμη στιγμή τῆς μάχης τῆς Κλείσοβας, ὅταν ἔσπευσε στὸ νησάκι ὁ Κ. Τζαβέλλας μὲ λίγους παρατυχόντες ἀνδρες του, «τὸ παράδειγμά του ἀκολουθεῖ ταυτοχρόνως καὶ ὁ ὑποσωματάρχης Κίτσιο Πάσχος καὶ ὁ ἀξιωματικὸς Γεώργιος Ναυαρίκος (Σουλιώτης κι αὐτός), ποὺ ἔπεσαν κι οἱ δύο τους μαχόμενοι ἡρωϊκὰ σ' αὐτὴ τὴ θρυλικὴ μάχη. (Κ. 233) καὶ (Μ. 54).

25) Κίτσιο Τσελίκης, Σουλιώτης καπετάνιος. Ὑπεράσπιζε τὴν φοβερὴ Τερίμπιλε μ' ἄλλους Σουλιῶτες ἀξιωματικοὺς (Κολιο-Πασχοῦλη, Πύλιο Κούστα, Τούλια Πανομάρα). Πῆρε μέρος στὸ γιουρούσι τῆς 25 Ἰουλίου, ποὺ περιγράφει ὁ Σπυρομήλιος (Σ. 53, 58), καὶ σὲ κεῖνο τῆς 27 ἴδιου τὸ ἀπόγευμα, ὅπου πληγώθηκε βαρεῖα, καθὼς καὶ οἱ πῶ πάνω συμπατριῶτες του (Μ. 30, Σ. 58). Στις 11 Αὐγούστου πέθανε ἀπὸ τὶς πληγές, ποὺ ἔλαβε στὴν τελευταία αὐτὴ σύγκρουση ὁ Τσελίκης «ὁ ἀξιωματικὸς δὲ οὗτος ἦτο εἰς ἐκ τῶν γενναιοτέρων πολεμιστῶν» (Μ. 31).

26) Τούλια Πανομάρας, ἀξιωματικὸς Σουλιώτης. Ἀναφέρεται ἀκόμα μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, ποὺ ὀρίστηκαν τὸ Δεκέμβρη νὰ ὑπερασπιστοῦν ὑπὸ τὸ Γρηγόρη Λιακατᾶ (ἥρωα τοῦ Ντολμᾶ) τὸ Ἀνατολικό, Πόρο καὶ Ντολμᾶ (Σ. 101). Μαζὶ τους κι ὁ ἐπίσης Σουλιώτης καπετάνιος Δημήτρης Σύψας.

27) Πύλιο Γούσης ἢ Γουσάκης, Σουλιώτης, φίλος τοῦ Κασομούλη. Κατὰ τὴ θλιβερὴ σύσκεψη τῶν καπεταναίων τῆς 3 Μάρτη στὸ καλύβι τοῦ Ν. Ζέρβα, ὕστερα ἀπὸ τὸ χάσιμο τοῦ Αἰτωλικοῦ, ὁ Γουσάκης φαμελίτης ὁ ἴδιος καὶ νομίσας πὼς οἱ μὴ οἰκογενειάρχες θέλουν νὰ φύγουν, εἶπε: «Πουθενὰ δὲν πηγαίνωμεν. Ἐδῶ θὰ πεθάνωμεν καὶ ὅποιου τοῦ βαστάει ὁ κῶλος ἄς κάμη ἀρχὴν καὶ βλέπει. Ἀνατολικὸν ἐδῶ δὲν τὸ κάμνωμεν...» (Κ. 218).

Τὴν ἄλλη μέρα, ποὺ οἱ Τοῦρκοι ζήτησαν συνομιλίες μὲ ἀντιπροσώπους τῆς Φρουρᾶς, αὐτὴ ἔστειλε τὸ Βάγια, καθὼς εἶπαμε, κι αὐτὸν τὸ Γουσάκη, σὰν ἐμπειρότερος (Κ. 227). Χάθηκε κατὰ τὴν Ἔξοδο. (Κ. 282).

28) Γιώτης Ζῆκο—Λάμπρο Νταγκλῆς, Σουλιώτης. Σὲ ἐγγραφή πρόταση τοῦ ναυάρχου Μιαούλη νὰ μεταφέρῃ τὰ γυναικόπεδα τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Φρου-

ρίου στον Κάλαμο, ο καπετάν Γιώτης «σεβάσμιος διὰ τὰς στρατιωτικὰς του ἀρετὰς ἔχων καὶ πολὺ βῆρος μελῶν οἰκογενείας ἀπελογήθη.—Εἶναι ἀληθινὸν λέγει, στρατηγός, ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο εἶναι τὸ μόνον σωτηριῶδες. Δὲν ἤξεύρω τί στοχάζονται οἱ ἄλλοι, οἵτινες ἔχουν γυναῖκες καὶ παιδιὰ, ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω τὴν κατάστασίν μου καὶ τί φρονῶ περὶ αὐτῆς. Ἐξεύρετε καπεταναῖοι πῶς ζῶ κι ἐγὼ καὶ τὰ παιδιὰ μου; Τὰ θρέφω μόνο ἀπὸ τὸ ταῖνι ὅπου μὲ περισσεύει. Ἴδέτε μοι ἂν μοὶ ἔμεινεν ἀσημένιο ἢ φλουροκαπνισμένο ἄρμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς ζάβαις τὸ ντουφέκι καὶ τὸ γιαταγάνι μὲ τὸ πετσέينو θηκάρι καὶ ἡ ξύλινη κουμπούρα. Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μοῦ εἰπῆτε ἂν στείλω τὴν φαμελιάν μου εἰς τὸν Κάλαμον ἢ εἰς ἄλλο νησί ποῖος θὰ τὴν ζήσει; Ποίαν φροντίδα ἔχει τὸ Ἔθνος καὶ ἡ Κυβέρνησις διὰ τὰ παιδιὰ μας; Θέλετε ἢ φαμελιά μου νὰ γυρίζῃ εἰς ταῖς στράταις νὰ ζητᾶ ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα μιὰ ὀκᾶ ἀλεύρι ἢ ἓναν παρᾶν καὶ νὰ πειράζεται τὸ ἴρτζι μας, ὅπου διὰ αὐτὸ τὸ ἴρτζι (τιμὴ) ὅλοι μας πασχίζομε μὲ τὰ κεφάλια μας νὰ τὸ φυλάξωμεν; Δὲν εἶναι ἄλλο λογαριάζω παρὰ κι ἐκεῖ ἂν τὴ στείλω θὰ πεθάνῃ ἀπὸ τὴν πείνα κι ἐδῶ ὁμοίως, σᾶς λέγω λοιπὸν. Ἐκεῖ ὅπου θ' ἀκούγω τὴν ἀτιμίαν τῆς ἢ τὸν θάνατόν τῆς καλύτερα νὰ πεθάνωμεν μαζὶ ἐδῶ ἢ ἀπὸ τὸ ντουφέκι ἢ ἀπὸ τὴν πείναν...» (Κ. 154). Ἐπεσε κι αὐτὸς στὴ διάρκεια τῆς Ἐξόδου (Κ. 282).

29) Γιάννης Ἀγγέλης, ὑποσωματάρχης Σουλιώτης. Ὑπερασπιστὴς τῆς ντάπιας τοῦ Ρήγα μαζὶ μὲ τοὺς Βεῖκο καὶ Βαριαδίτες (Κ. 97). Μνημονεύεται μετὰ τὸ ἐκείνων πού πῆραν μέρος στὸ γιουρούσι τῆς 25 Ἰουλίου (Σ. 57). Σκοτώθηκε κατὰ τὴν Ἐξοδο (Μ. 67).

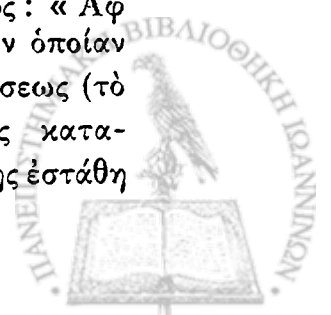
30) Γιώτη Γκιώνης, ὑποσωματάρχης Σουλιώτης. Πληγώθηκε στὶς 16 Ἰουλίου ἀπὸ ἐκρηξὴ ἐχθρικῆς ὑπονόμου (Κ. 99) ἀνοιγμένης κάτω ἀπὸ τὸν προμαχῶνα τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, πού ὑπεράσπιζε.

31) Κώστας Χορμόβας, σωματάρχης ἀπὸ τὸ Χόρμοβο τῆς Β. Η. γέροντας ὑπερασπιστὴς τοῦ προμαχῶνα «Ἀνανίας» τελευταίου τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τοῦ φρουρίου (Κ. 100). Μαζὶ μὲ τοὺς ὄπλαρχηγούς τοῦ ἄκρου δεξιοῦ (Νότη, Στορνάρη) «εὐρέθησαν ἀπατημένοι, λέγει ὁ Σπυρομήλιος, εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν θέσεων ὅπου ἐξ ἀρχῆς ἔκαμον διὰ νὰ εἶναι πλέον ἡσυχιοι». Ἐπειδὴ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ τρέχουν σὲ βοήθεια τῶν τεσσάρων κεντρικῶν προμαχῶνων «πού δὲν ἦτον ἡμέρα νὰ μὴ φονεύωνται ἢ πληγώνωνται εἰς αὐτὰς δέκα ἢ πέντε ἄνθρωποι» διατρέχοντας περισσότερ κίνδυνον ἀπὸ τοὺς προσβαλλομένους κατὰ τὴ μετακίνηση. (Σ. 45).

Σώθηκε μαζὶ μὲ τοὺς Ζώη Πάνο καὶ Νότη κατὰ τὴν Ἐξοδο.

32) Κώστας Λαγουμιτζῆς, χιλίαρχος Ἀργυροκαστρίτης, «ὁ ἀθάνατος περίφημος Κώστας» τοῦ Μακρυγιάννη (Πατρίδα τοῦ χρωστᾶς πολλὰ αὐτηνοῦ τοῦ Ἀγωνιστῆ. Θησαυροὺς τοῦ δίνει ὁ Κιτάγιας νὰ γυρίσῃ, διὰ σένα Πατρίδα ὅλα τὰ καταφρονεῖ... Ἀπομν. 231).

Στὸ πολιορκημένο Μεσολόγγι ἦρθε ἀπὸ τὸ Ναύπλιο περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου διορισμένος ἀπὸ τὴ Διοίκησι. «Ἐπινομοποιὸς ἄριστος μ' ὅλον ὅτι πρακτικὸς μόνον, ἐχαίρετο καλὴν ὑπόληψιν διὰ τὴν ἐπιστήμην του». (Σ. 83). Τοῦ ἀνατέθηκε λοιπὸν μόλις ἔφθασε (τὴ δουλειὰ αὐτὴ προτύτερα τὴν ἔκανε ὁ Παν. Σωτηρόπουλος «ἐπιτηδειότερος εἰς ταῦτα») «νὰ ἐπιχειρησθῆ νὰ κατασκευάσῃ μίαν ὑπόνομον εἰς τὴν γωνίαν τῆς Τερίμπιλε ὑπὸ τὸ στεφάνωμα τοῦ ἐχθρικοῦ ὀχυρώματος καὶ μίαν ἑτέραν εἰς τὴν Μεγάλῃ ντάπια ἔξω τοῦ προφυλακτηρίου δρόμου, ἥτοι νὰ φθάσῃ ὑπὸ τὰ ἐχθρικὰ χαρακώματα» (Σ. 84). Στὶς ὑπονόμους αὐτὲς ἔδωκαν φωτιὰ στὶς 1)10 καὶ νὰ πῶς περιγράφουν τὰ «Χρονικὰ» τὰ ἀποτελέσματά τους: «Ἀφ' οὗ τὸ λυκαυγὲς φῶς ἐχρυσοχρωμάτισε τὸν ὀρίζοντά μας μίαν ὑπόνομον τὴν ὁποίαν εἶχομεν προπαρασκευάσει ὑπὸ τὸ ἐνώπιον τοῦ Φραγκλίνου ὕψωμα τῆς ἐνώσεως (τὸ γῶμα τοῦ Κιουταχῆ), ἐβάλλθη ἀμέσως εἰς ἐνέργειαν. Ὅσον τὸ θέαμα τῆς καταχθονίου ταύτης μηχανῆς δὲν ἔκαμε μέγαν θόρυβον τόσον τὸ ἀποτέλεσμά της ἐστάθη

οι Τούρκοι διὰ τὴν ἐμφύδιον εἰς τὸ φρόνησον καὶ οὕτως ἂν ἀποθάνῃ, ἀλλὰ τὴν συντηρήσῃ, μετὰ Τούρκων πολλῶν...» (Σ. 140).

Μετὰ τὴν εὐκαιρία σημειώσω πῶς μετὰ τῶν Ἑπαιρωτῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Μεσολογγίου ἀναφέρεται καὶ ἓνας καλὸς Σουλιώτης ἀγκύριος ἄξιωματος. «Ἡ-τοῦν, λέγει ὁ Κασσοπόλις, ἓνας Τούρκος, ὅστις κάθε ἀγὼν, λαλοῦντε ὡς πατερός καὶ ἓνας καλὸς Σουλιώτης στρατιώτης, ὅστις μετὰ τὴν προμερὴν καὶ ὑψηλὴν φωνήν του διακρίνετο καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων στρατῶν. Καὶ ὁ μὲν καὶ ὁ δὲ ἔργον πολλὰ ἀνέδωτα...» (Κ. 109).

«Τοῦτον ἐφύλαξε ἓνας ἐξάδειφος τοῦ Μπακούσι, Σερβῆτι, μισοπαιωνμένος ἀπὸ τὸ γῶμα ἐργαζέσθαι ὑπονόμιον τῶν Ἑλλήνων (9 Σεπτεμβρίου) καὶ ἐνῶ τὸν ἐπιχειροῦσε ὁ καλὸς...» (Κ. 116).

43) **Ἰωάννης Κουτζονίκας**, ὑποσωματάρχης Σουλιώτης. Στις 5 Ἀπριλίου σπάρθηκε ἀπὸ τῆ Φρουρᾶ μετὰ γράμματά της πρὸς τοὺς ἔξω καπετάνιους, γὰρ τὴν τοὺς κἀν, ἰριστῆ, τὴν Ἐξοδὸν καὶ τὴν ζήτησι, τὴν βοήθειά τους. Συνελθόντες ἀπὸ τὸν ἀξιωματικὸν Μπατέιο, ἐπέραςε ἀπὸ τὸ ἀπέναντι τῆς Κλαίσοφας μέρος τῆς Στερεῆς καὶ κατώρθωσε τὴν φήσιν, στὸν προορισμὸν του. (Μ. 59).

44) **Λάμπρος Μπέκος Σουλιώτης** καὶ **Γεώργιος Παραμυθιώτης** τοῦ σώματος τοῦ Γ. Βαλτινοῦ, περιέρχονται σὲ κατὰστασι, τοῦ καπετάνιου τους μετὰ ἡμερομηνία 20/8)1825 ἀπεθνήσκουσι, πρὸς τὸ ἔξοχον Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου, ὅπου προστείνονται ὁ μὲν πρῶτος γὰρ τὸ βαθμὸν τοῦ χιμάρου καὶ ὁ δεύτερος τοῦ υποχιμάρου «ἐπειδὴ εἰς ὅσας τὰς μάχας ἐδείξαν γενναύτητα καὶ πατριωτισμόν». (Α. 161).

45) **Χρῖστος Βάρφης**, Χειμαρνώτης καπετάνιος. «Ἡ εὐγένεια του, γράφει σὲ ἔγγραφο τῆς ἱ. Διεθνητικῆς Ἐπιτροπῆς, πρὸς τὴν Προσωρινὴν Διοίκησιν (23]11), ἐλθὼν ἐδῶ ἀπὸ τὴν πατρίδα του μετὰ τινος τῶν συμπατριωτῶν του, ἐδείξε ζῆλον καὶ προθυμίαν εἰς τὴν δουλειαν τῆς πατρίδος. Εἶναι ἀθρόως μετὰ φρόνησον καὶ πλήρης ἐθουσιασμοῦ ὑπὲρ τοῦ κοινῶ καλοῦ». Τὸν σπουδᾶ δὲ εἰς τὴν εὐνοια τῆς Διοικήσεως «διὰ τὴν κατὰστασιν, ἰκανὸς εἰς τὸ νὰ ὑφείλθῃ, περισσότερον τὴν πατρίδα...» (Α. 244). Σὲ ἀναφορὰ του (18]11) πάλιν πρὸς τὴν Σὴ Διοίκησιν, ὁ ἴδιος ἀπὸ τῶν Βάρφης ἀπὸ ἐκθέσει τις πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδοσιέσεις του («Ἡ οικογένειά μου, λέγει, εἶναι ἀπὸ τοὺς προύχοντας τῆς Χειμαρῆς), παρακαλεῖ τὴν προσηλασθῆ, στὸ βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου καὶ τὴν τῆθι μετὰ τοὺς ἄλλους συμπατριῶτες του ὑπὸ τις διαταγὰς τοῦ στρατιχοῦ Σπυρομήνου, «ὅπου ὅλοι ὁμοῦ θέλει κάμωμεν τὰ γρητ, μαρ». (Α. 246).

46) **Ζυγούρης Σύψας**, Σουλιώτης καπετάνιος. «Παρειρῆθη εἰς ὅσας ἀναφέρει περιστάσεις καὶ ἐράνη, συντελεῖς ὅχι ὕληρον εἰς τὰ πράγματα τοῦ Μεσολογγίου», γράφει σὲ ἔγγραφο του (29]12) τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου, ἀπαντώντας σὲ ἀναφορὰ αὐτοῦ τοῦ Ζυγούρη, περὶ στρατολογίας ἀνδρῶν ἐκ μέρος του. (Α. 272). Στὴν ἀναφορὰ του συγκεκριμένη ὁ Ζυγούρης, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει τὸ δίπλωμα τῆς στρατιγίας τὸν περασμένον μῆνα Νοέμβριον, ζήτησε τὴν παραλάβῃ, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα του 122 στρατιώτας 17 δικού του καὶ τοὺς ὑπολοίπους τοῦ θείου του καὶ τὴν πάη τὴν πολεμήσῃ, στὸ Μεσολογγίον. Ἡ αἰτησί του δὲν ἔργε δεκτὴ, «ὡς ἀντιβαίνουσα εἰς τὸ θέσπισμα τῆς Διοικήσεως». (Α. 275).

47) **Γιάννης Μπέκας**, Σουλιώτης, ὅστις ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ στρατιχοῦ Λαμπρούσι, Φωτομάρα ἀνεδείχθη εἰς ταύτην τὴν φρικτὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης μετὰ προθυμίαν καὶ ζῆλον πατριωτικόν... ὁ ὁποῖος καὶ ἐπιληγώθη...» (Α. 289).

48) **Σολομών Σουλιώτης**. «Ὅταν ἡ ἐξερχόμενι, Φρουρᾶ ἐπέσε σπὴν ἐνέδρα τῶν Ἀρβανίτων στὸ ρίζωμα τοῦ Ζιγοῦ, ὁ Σολομών αὐτὸς ἔσκυψε τὴν ρίζην, ἀπὸ τῆ φωτιά ὅμως τοῦ ὅπλου ἐνὸς παρακείμενου στρατιώτη, πού ἔνοιξε τὸ λαμνί,

ἀναψαν τὰ φουσέκια στὶς παλάσκες του καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημάδι πυροβόλησαν ὡς 50 Τοῦρκοι. (Κ. 277). Γλύτωσε ἢ ὄχι ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ὁ Σολομὼν δὲν φαίνεται.

Θὰ κλείσω τὸν λειψὸν τοῦτον κατάλογο τῶν Ἡπειρωτῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Μεσολογγίου, ποὺ κατάρτισα ἀπὸ μιὰ πρώτη προσεχτικὴ στὰ κείμενα τῆς πολιορκίας περιδιάβασή μου, ἀφοῦ δώσω τὸ λόγο πάλι στὸν Κασομούλη συναθλητὴ καὶ μάρτυρά τους. Ἀπὸ τὴν ἐπόμενη πράγματι ὀμηρικοῦ μεγαλείου εἰκόνα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολέμου στὴν πολιορκημένη πολιτεία, θὰ δυνηθῆ νὰ σχηματίσῃ ὁ ἀναγνώστης μιὰν ἰδέα γιὰ τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα λιοντάρια, τοὺς ἀνεπανάληπτους Ἕλληνες, τοὺς ὑπερασπιστὲς τῆς.

«Παύοντας ὁ πόλεμος, ἐδιηγεῖτο ὁ καθεὶς τὰ παράξενα τῆς συμπλοκῆς, ἄλλος ἐδῶ ἐγελοῦσε, ἄλλος ἐκεῖ ἐλαλοῦσε, ἄλλος τραγουδοῦσε, ἄλλος χόρευε καὶ ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἦτον τόσον πλησίον καὶ τὰ ἄκουγον, ἢ εὐθυμία των τοὺς ἐσκλήρυνεν καὶ λύσιαζαν περισσότερο ἀπὸ τὴν μανίαν των. Τὸν πληγωμένον τὸν ἔπαιρναν ἀμέσως πέντε δέκα σύντροφοί του τὸν συνόδευαν χαρούμενοι. Ἡ μεγαλυτέρα αἰσχύνη ἦτον νὰ δακρύσῃ κανεὶς ἢ νὰ κλαύσῃ ἢ παραπονεθῆ ὁ πληγωμένος ἢ νὰ εἰπῆ ἄχ ἢ πληγῆ τὸν πονεῖ. Ὑβρίζαν μάλιστα περισσότερο οἱ πληγωμένοι καὶ διότι δὲν ἦταν εἰς κατάστασιν νὰ πάρουν τὸ δίκαιόν τους παράγγελναν τοὺς ἄλλους νὰ τὸ πάρουν νὰ ἐκδικηθοῦν δηλαδή. Ἄν πάλιν ἐφρονεύετο κανένας ἄκουγες ὄλους: «Γάμος χωρὶς σφαχτὰ δὲν γίνεται».

Τοῦτο εἶναι κοινὴ ποροιμία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ παλληκάρια παλαιόθεν. Τὸν ἔθαπτον, τὸν συγχωροῦσαν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸν πόλεμον ἀμέσως. Οἱ πληγωμένοι οἱ περισσότεροι ἀπέθνησκον. Ὁ πόλεμος εἶχε καταντήσει εἰς τὴν ἀκοήν των ὡς μία μουσικὴ καὶ τόσον εἶναι ἀληθινὸν τοῦτο ὥστε ἂν κανένα μεσημέρι ἀπὸ τὴν ζέστην ἔπαυαν τὸν πόλεμον τὰ δύο μέρη, ἦτον τὸ πᾶν εἰς ἀθυμίαν...». (Κ. 102—3).

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΛΑΖΟΓΙΩΡΓΟΥ—ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ, ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ, ΑΝΑΤΥΠΑ,
ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΛΟΙΠΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΤΗΣ
ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ*

31.—ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ.

α) Στο Περιοδ. «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», Τόμ. 5, τεύχ. Γ', 1930, Σελ. 253—264, πίνακες 8.

β) Ἀναδημοσίευση στο περιοδ. «ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», Ἀθήναι 1962, Ἔτος Β', τεύχ. 18—19, σελ. 17—19, τεύχ. 20—21, σελ. 3—4,

32.—Η ΚΟΥΝΙΑ.

Ἐπεξηγηματικὸ ἄρθρο μὲ 2 σχέδια καὶ 2 φωτογραφίες στο περιοδ. «ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ», τεύχ. 9, Δεκ. 1932, Σελ. 9.

33.—ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ.

Μηνιαῖος «ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ» Νέας Ὑόρκης, Ἰανουάριος 1932.

34.—ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ.

Ἐφημ. «Ἡ Βραδυνή», 25 Μαρτίου 1932.

35.—ΑΡΓΥΡΟΧΟΪΚΗ ΤΕΧΝΗ.

Περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», τεύχ. 168, σελ. 11—15, 1933.

36.—ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ.

Φωτογραφία Νησιώτικου κεντήματος μὲ ἐπεξηγήσεις. Περιοδ. «ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ», τεύχ. 2, Φεβρ. 1932, σελ. 12.

37.—ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ.

Σχέδιο Σαρακατσάνικου κεντήματος μὲ ἐπεξηγήσεις. Περιοδ. «ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ», τεύχ. 5, Μάϊος 1933, σελ. 12.

38.—ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ—«ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΚΙΘΑΙΡΩΝΑ».

(Τὸ Σπίτι, ἡ Ὑφαντική, ἡ Κεντητική, οἱ Φορεσιές). Περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», 1933, Τόμ. 13, σελ. 126—135 καὶ 191—203.

39. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΓΕΙΟΠΛΑΣΤΙΚΗ.

Περιοδ. «ΕΛΛΗΝΙΣ», Τόμ. 13, τεύχ. 1, 1934

40. Ο ΖΩΪΚΟΣ ΜΑΣ ΚΟΣΜΟΣ ΣΤΗ ΛΑΪΚΗ ΕΜΠΝΕΥΣΗ.

Περιοδ. «ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ», τεύχ. 7, Ὀκτ., 1934, σελ. 14, μὲ ἓνα σχέδιο Σκυριανοῦ κεντήματος μὲ ἐπεξηγήσεις.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 41.

41.—ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ.

Σχέδιο Κεντήματος Ἡπειρώτικου προσκέφαλου με ἐπεξηγήσεις. Περιοδ. «ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ», τευχ. 8. Νοέμβρ. 1934 σελ. 13.

42.—ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ (*).

Ἄρθρο στὴ «ΜΕΓΑΛΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ», Τόμος 10 (ΕΛΛΑΣ, 1934, σελ. 825—845. Ἀναλυτικώτερα:

α) Γενικά	Σελ.	825
β) Ἀρχιτεκτονική. Γενικά	»	826
γ) Ἀρχιτεκτονική. Ἐσωτερικὸν οἰκίας	»	826
δ) Χειροτεχνία	»	827
ε) Ἐνδυμασίαι	»	830
στ) Ὑφαντικὴ	»	830
ζ) Κεντητικὴ	»	832
η) Σταμπᾶτα	»	836
θ) Ξυλουργικὴ καὶ ξυλογλυπτικὴ	»	836
ι) Κεραμεικὴ	»	838
ια) Μεταλλουργικὴ	»	840
ιβ) Ἀργυροχοΐα—Χρυσοχοΐκὴ	»	841
ιγ) Ἐκθέσεις—Πρατήρια	»	843
Βιβλιογραφία	»	844

43.—ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ — ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ—ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ.

Περιοδικὸν «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ». Τόμ. I, 1935

44.—ΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΜΟΡΦΗ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΙΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ.

Ἐπετηρὶς τῆς Λαογραφικῆς καὶ Ἱστορικῆς Ἑταιρείας Κυκλαδικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ Τέχνης. Τόμ. Α', Ἀθῆναι 1935.

45.—LE COSTUME.

L' Hellenisme Contemporain. 3 Janvier 1936, σελ. 262 κ.ἑ.

46.—ΠΩΣ ΤΗΝ ΕΒΛΕΠΑΝ ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΕΣ ΤΗΣ.

Περιοδικὸν «ΕΛΛΗΝΙΣ», σελ. 284, Ἀθῆναι Νοέμβριος 1937. (Ἀριέρωμα «εἰς τὴν μνήμην τῆς Ραλλοῦς Γεωργαντᾶ»).

47.—Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ—Τὸ παρελθόν, τὸ παρόν, τὸ μέλλον.

Περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», 1937, τευχ.

48.—ΑΡΑΧΩΒΙΤΙΚΟ ΚΕΝΤΗΜΑ.

Περιοδ. «ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ», τευχ. 3, Μάρτ. 1940.

49.—ΟΙ ΕΝ ΤΩ ΕΛΛΗΝΟΣΧΟΛΕΙΩ ΜΕΤΣΟΒΟΥ ΔΙΔΑΞΑΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΧΘΕΝΤΕΣ.

Περιοδ. «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», 1940, τόμ. 15, τευχ. Α—Γ, σελ. 59—158.

* Στὸ ἄρθρο αὐτὸ περιέχονται καὶ πολλὰ στοιχεῖα σχετικὰ μετὰ τὴ δραστηριότητα ποῦ ἡ Α. Χ. εἶχε μέχρι τότε ἀναπτύξει γιὰ τὴν προβολὴ τῆς Λαϊκῆς μας Τέχνης.

- 50.—Η ΣΤΑΧΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ ΜΟΛΥΒΔΟΣΚΕΠΑΣΤΟΥ.
 Περιοδ. «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», τόμ. 15. 175—182, 1940.
- † 51.—ΛΑΪΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ ἢ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ (Πελεοδομία—'Αρχιτεκτονική).
 Περίληψη ὀμιλίας γενομένης πρὸς τὸν «Κύκλον Τεχνικῶν» στίς 29 Μαΐου 1942.
 «ΔΕΛΤΙΟΝ ΚΥΚΛΟΥ ΤΕΧΝΙΚΩΝ», τεύχ. 28, σελ. 153—160γ.
- 52.—ΟΙ ΚΑΛΥΒΕΣ.
 'Απόσπασμα ἀπὸ τὸς «ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΟΥΣ». «ΔΕΛΤΙΟΝ ΚΥΚΛΟΥ ΤΕΧΝΙΚΩΝ», τεύχ. 28,
- 53.—ΛΑΪΚΗ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ, ΟΙΚΟΤΕΧΝΙΑ, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.
 'Εφημ. «ΕΘΝΙΚΗ ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ», 5 'Απριλίου 1948.
- 54.—Η ΜΕΓΑΛΗ ΒΔΟΜΑΔΑ ΚΑΙ Η ΛΑΜΠΡΗ ΣΤΟΥΣ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΟΥΣ.
 Περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», τόμ. 43, τεύχ. 500 (1η Μαΐου 1948), σελ. 568—571.
- 55.—Η ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΣΟΥΦΛΙΩΤΙΣΣΑΣ.
 Περιοδ. «ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ», τόμ. 15, (1948—49), σελ. 209—224.
- 56.—GREEK NATIONAL HANDICRAFT.
 Περιοδ. «Hellenia», December 1949, Νο 9, σελ. 3—6
- 57.—ΟΙ ΣΥΝΤΕΧΝΙΕΣ—ΤΑ ΙΣΝΑΦΙΑ.
 ('Ομιλία πρὸς τὸς σπουδαστὰς τῆς 'Ανωτ. Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν). 'Επετηρὶς 'Ανωτ. Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν, τόμ. Β', 1949—1950, σελ. 1—22.
- 58.—ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ ΣΤΟ ΜΕΤΣΟΒΟ.
 Περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», τεύχ. 547, 15 'Απριλ. 1950, σελ.
- 59.—Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ (Γιὰ τὴν Εὔα Σικελιανού).
 α) Περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», 15 'Ιουνίου 1952, σελ. 816—817.
 β) Τὸ ἴδιο στὸ περιοδ. «ΝΕΑ ΤΗΣ Α.Β.Σ.» τεύχ. 37, 1959—1960 σελ. 62—64.
- 60.—ΜΟΡΦΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΩΜΑΤΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ.
 Περιοδ. «Hellenisme Contemporain», ('Αφιέρωμα 500ης ἐπετείου τῆς 'Αλώσεως), Athenes 1953, σελ. 279—303.
- 61.—ASPECTS DE L'ORGANISATION ÉCONOMIQUE DES GREES DANS L'EMPIRE OTTOMAN.
 «Hellenisme Contemporain», Athenes 1953, σελ. 259—261.
- 62.—ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΠΕΝΑΚΗΣ (Νεκρολογία).
 'Εφημερὶς «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», 27 'Ιουνίου 1954.
- 63.—Η ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ.
 Περιοδ. «ΝΕΑ» ΕΣΤΙΑ», τόμ. 56, τεύχ. 659 Χριστούγεννα 1964, σελ. 222—238.

64.—L' ART POPULAIR GREC.

Περιοδ. «France - Greece», 3eme Trimestre, 1955. σελ. 45—50.

65.—Η ΣΥΝΤΕΧΝΙΑ ΤΩΝ ΓΟΥΝΑΡΑΔΩΝ.

Περιοδ. «Ο ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΗΣ», 1955, σελ. 1—20.

66.—ΤΑ ΔΙΑΒΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ

(Για την Κυπριακή Έλευθερία). Άπόσπασμα όμιλίας της γενομένης στις 16 Νοεμβρίου 1955 στο Ξενδοχείο «Κίνγκ Ζώρζ». Περιοδικόν «ΑΛΚΥΟΝΙΔΕΣ», φύλ. 20, Δεκέμβριος 1955.

67.—POPULAR ARCHITECTURE IN GREECE.

Περιοδικόν «ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ», Νο 105—106, σελ. 44—45 Μάρτιος—Άπρίλιος 1960 κ. έ.

68.—Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ.

Περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», Χριστούγεννα 1955, σελ. 1—47 με 57 σχέδια και εικόνες.

69.—Η ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ.

Περιοδ. «ΑΡΧΕΙΟΝ ΕΥΒΟΪΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ», τόμ. Ζ', 1960, με 9 σχέδια και εικόνες.

70.—ΡΑΠΤΑΔΕΣ - ΧΡΥΣΟΡΡΑΠΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΠΟΤΑΔΕΣ.

Στο «Άφιέρωμα στη μνήμη του Μανόλη Τριανταφυλλίδη». 1960.

71.—P. JONSTONE. ISLAND EMBROIDERY.

(Κριτική για το βιβλίο της Pauline Jonstone «Island Embroidery»). Περιοδικόν «ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ», τόμ. ΙΘ', 1960—61, σελ. 599—605.

72.—ΤΑ ΕΞΑΙΣΙΑ ΠΑΛΑΙΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ.

(Κριτική για το βιβλίο «Κεντήματα των Έλληνικων Νησιών» της Πωλν Τζόνστοουν). Έφην. «ΤΟ ΒΗΜΑ», 18 Νοεμβρίου 1961.

73.—Η ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΑΣΤΟΥ.

«Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά», 1962, σελ. 123—129, με 3 εικόνες.

74.—Η ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ.

«Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά», 1963, σελ. 51—56, με 9 σχέδια και εικόνες.

75.—Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ.

(Άπόσπασμα από τα «Υποδείγματα της Έλληνικής Διακοσμητικής»). Περιοδ. «ΜΕΤΕΩΡΑ», Τρίκαλα—Δεκέμβριος 1964. τόμ. ΙΘ', σελ. 23—25.

76.—ΛΑΪΚΗ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ. ΤΑ ΙΣΝΑΦΙΑ ΚΑΙ Η ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑΚΗ ΤΕΧΝΗ.

Έφην. «ΕΘΝΙΚΗ ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ». Ημερομηνία;

Γ'. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

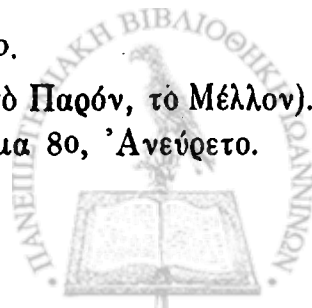
77.—Περιοδ. «ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΗ», τευχ. 7. Ίούλιος 1959, σελ. 19. Άπαντά σε έρευνα για τη χειροτεχνία.

- 78.—Περιοδ. «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ», τεύχ. 72, Φεβρουάριος 1962. Ἀπαντᾷ στὴν ἔρευνα «Η ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ». Σελ. στήλη 1η, σελ. 25 στήλη 3η, σελ. 26 στήλες 1η καὶ 2η, σελ. 27 στήλη 3η.
- 79.—Περιοδ. «ΛΕΥΚΑΔΙΤΙΚΑ ΑΘΗΝΩΝ», Ἰούνιος 1962, σελ. 7—11. Μὲ τίτλο «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ» ἀναδημοσιεύεται ἡ προηγουμένη, στὸν ἀριθ. 71 ἔρευνα τοῦ περιοδ. «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ».
- 80.—Ἐφημερ. «ΗΜΕΡΑ», Τρίτη 12 Ἰανουαρίου 1965. Στὴν ἔρευνα «ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ ΠΟΥ ΕΠΕΤΥΧΑΝ» παρέχει βιογραφικὰ τῆς στοιχεῖα καὶ μιᾶ γιὰ τὸ ἔργο τῆς.

Δ'. ΑΝΑΤΥΠΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΩΝ

- 81.—ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ— «ΤΡΙΚΕΡΙ».
Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «ΦΙΛΟΤΕΧΝΟΣ» Βόλου. 1927, σελ. 11 μὲ 23 σχέδια καὶ φωτογραφίες. Σχῆμα 80.
- 82.—ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ— «ΟΙ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΟΙ»—Τὰ διακοσμητικὰ θέματα στὴν κενιητικὴ τοῦ τέχνη.
Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ 1ο τεύχος τοῦ περιοδικοῦ «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ». 1927, Σχῆμα 80. Ἀνεύρετο.
- 83.—ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ.
Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν 6ο τόμο τοῦ περιοδ. «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ». 1930, Σχῆμα 80. Ἀνεύρετο.
- 84.—ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ—«ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΚΙΘΑΙΡΩΝΑ».
Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴ «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ» τοῦ 1933. 1933, σελ. 24. Σχῆμα 80.
- 85.—L' ART POPULAIRE GREC.
Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν 4ο τόμο τῆς Revue International des etudes Balkaniques. Beograd 1936. Ἀνεύρετο.
- 86.—ΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΜΟΡΦΗ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΙΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ.
Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Α΄ τόμο τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Λαογραφικῆς καὶ Ἱστορικῆς Ἐταιρείας Κυκλαδικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ Τέχνης Ἀθῆναι 1935. σελ. 10, σχῆμα 80.
- 87.—ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ—ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ—ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ.
Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν 1ο τόμο τοῦ περιοδ. «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», 1935, σελ. σχῆμα 80.
- 88.—ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΑ ΚΑΙ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ—ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ—ΗΠΕΙΡΟΣ, ΣΚΥΡΟΣ.
Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν ΙΒ΄ τόμο τῶν «Byzantinisch—Neugriechische Jahrbucher».
Ἀθῆναι 1936, σελ. μὲ 9 σχέδια καὶ εἰκόνες. Σχῆμα 80.
89. Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ—(Τὸ Παρελθόν, τὸ Παρόν, τὸ Μέλλον).
Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», 1937. Σχῆμα 80, Ἀνεύρετο.

- 90.—ΟΙ ΕΝ ΤΩ ΕΛΛΗΝΟΣΧΟΛΕΙΩ ΜΕΤΣΟΒΟΥ ΔΙΔΑΞΑΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΧΘΕΝΤΕΣ.
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν 150 τόμο, τεῦχος Α - Γ τοῦ περιοδ. «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ». 1940, σελ. 100 Σχῆμα 80.
- 91.—Η ΜΕΓΑΛΗ ΒΔΟΜΑΔΑ ΚΑΙ Η ΛΑΜΠΡΗ ΣΤΟΥΣ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΟΥΣ.
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ τεῦχ. 500 τοῦ περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ». 1948. Σχῆμα 80. Ἀνεύρετο.
- 92.—10 ΣΥΝΤΕΧΝΙΕΣ—ΤΑ ΙΣΝΑΦΙΑ.
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Β' τόμο τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἀνωτ. Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν. 1949—1950. Ἀνεύρετο.
- 93.—ΤΑ ΧΡΥΣΟΚΛΑΒΑΡΙΚΑ—ΣΥΡΜΑΤΕΪΝΑ ΣΥΡΜΑΚΕΣΣΙΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ.
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Β' τόμο τῶν Mélanges Octave et Melpo Merlier. Ἀθήναι 1952, σελ. 52 μὲ 32 σχέδια καὶ εἰκόνες. Σχῆμα 80.
- 94.—ΜΟΡΦΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΩΜΑΤΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ.
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδ. «Hellenisme Contemporain, Athenes 1953, Σχῆμα 80 Ἀνεύρετο.
- 95.—ASPECTS DE L' ORGANISATION ÉCONOMIQUE DES GREES DANS L' EMPIRE OTTOMAN.
 Extrait (Ἀνάτυπο) De l' Hellenisme Contemporain. Athenes 1953, Σχῆμα 80.
- 96.—Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ.
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ τεῦχος 659 τοῦ περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ». 1954, Σχῆμα 80.
- 97.— Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ.
 Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ» 1955, σελ. 47 μὲ 57 σχέδια καὶ εἰκόνες. Σχῆμα 80.
- 98.—Η ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ.
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Ζ' τόμο τοῦ «ΑΡΧΕΪΟΥ ΕΥΒΟΪΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ» 1960, σελ. 20 μὲ 9 σχέδια καὶ εἰκόνες. Σχῆμα 80.
- 99.—ΡΑΠΤΑΔΕΣ—ΧΡΥΣΟΡΡΑΠΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΠΟΤΑΔΕΣ.
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ «Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη». 1960, Σχῆμα 80.
- 100.—P. JOHNSTONE, ISLAND EMBROIDERY, (Κριτική).
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν ΙΘ' τόμο τοῦ περιοδ. «ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ». 1960—61, Σχῆμα 80.
- 101.—Η ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΑΣΤΟΥ.
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά». 1962, σελ. 9 μὲ 3 εἰκόνες. Σχῆμα 80.
- 102.—Η ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ.
 Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά». 1963, μὲ 9 σχέδια καὶ εἰκόνες. Σχῆμα 80.

Ε' ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΕΙΣ ΣΕ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΡΙΤΩΝ

103.—ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ ΒΛΑΣΣΗΣ.

Ἐπιμέλεια: Θ. Ν. Συναδινού: Κοσμήματα: Ἀγγελικῆς Χατζημιγάλη. Ἀθήναι 1929, σελ. 287, Σχῆμα 8ο.

104.—Νίκος Προεστόπουλος : ΤΡΕΙΣ ΙΝΔΙΑΝΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ ΔΡΑΜΑΤΟΠΟΙΗΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟΝ Hartley Alexander.

Ἀθήναι 1930, Σχῆμα 8ο. Τὸ ἐξώφυλλο φιλοτεχνημένο ἀπὸ τὴν Ἀγγελικὴ Χατζημιγάλη φέρει τὴν ὑπογραφή της.

105.—Δημ. Ἰωαννόπουλον: Η ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ. Διηγήματα. Μὲ διακοσμητικὰ μοτίβα Ἀγγελικῆς Χατζημιγάλη. Ἀθήνα 1933, Σχῆμα 16ο.

106.—Ἐρσης Α. Σεφεριάδη (Χατζημιγάλη). ΛΙΟΔΡΟΜΙ, Νουβέλλα. Διακοσμητικὰ σχέδια Ἀγγελικῆς Χατζημιγάλη: Ἐξώφυλλο Νίκου Χατζημιγάλη. Ἀθήνα 1948, σελ. 41, Σχῆμα 8ο.

107.—Μαρίας Ἀρκαδίου: ΚΑΠΟΙΕΣ ΩΡΕΣ. Ποιήματα. Διακοσμητικὰ Γράμματα καὶ ἐξώφυλλο Ἀγγελικῆς Χατζημιγάλη, Ἀθήνα 1952, σελ. 92, Σχῆμα 8ο.

108.—Ἀλέκας Δ. Μαντζουλίνου: ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ. Διηγήματα. Ἐξώφυλλο καὶ διακοσμητικὰ σχέδια Ἀγγελ. Χατζημιγάλη. Ἀθήναι 1953, σελ. 132 Σχῆμο 8ο.

ΣΤ'. ΑΝΕΚΔΟΤΑ

109.—ΜΕΤΣΟΒΟ

110.—ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΟΙ

Β' καὶ Γ' τόμοι.

111.—ΣΚΥΡΟΣ

Διάλεξη

112.—ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Διάφορες Διαλέξεις.

113.—ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ.

Διάλεξη:

114.—ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΝΔΥΜΑΣΙΕΣ. Ἀτελείωτη ἐργασία.

Πλήρης καταγραφή, ταξινόμηση καὶ περιγραφή ὅλων τῶν λαϊκῶν ἐνδυμασιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου ἀπὸ Ἡπειρο μέχρι Κύπρο. (Εὐρίσκονται στὸ Μουσεῖο Μπενάκη γιὰ ἐκδοση).

Ἀναλυτικώτερα ἡ ἐργασία αὐτὴ περιλαμβάνει τὶς ἐξῆς ἐνδυμασίες, σύμφωνα μὲ πίνακα καταρτισμένον ἀπὸ τὴν ἴδια:

Α'. ΕΤΟΙΜΑΙ :

1. Ἀθηνῶν
2. Μέγαρο—καπλαμάδες
3. Τσακωνία
4. Ἀλμυροῦ

5. Καραγκούνικο
6. Χασιά
7. Μπάλτζας—Δρυμοῦ
8. Καουντλήδων

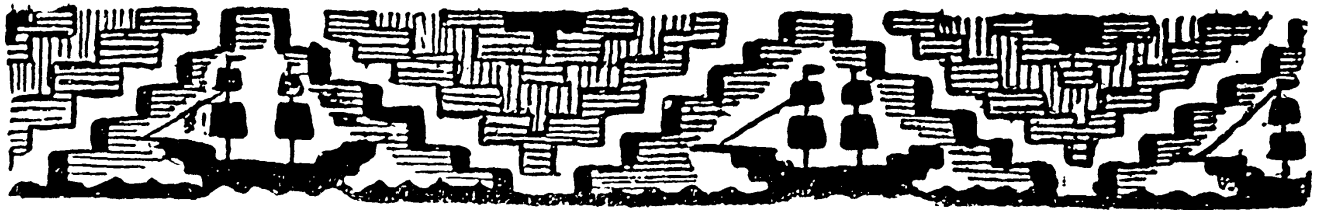

9. Ἄσβεστοχώρι	22. Κύμη
10. Ρουμλοῦκι	23. Σαλαμίνα
11. Βέροια	24. Ἄττικῆς
12. Ἐπισκοπή—Νάουσα	25. Ὀλγας
13. Πολύγυρος	26. Ἐλευσίς—Μάνδρα—Βίλλια
14. Σουφλί	27. Τανάγρα
15. Ζαλοῦρι	28. Ἀταλάντη—Σκριποῦ—Λιβανᾶτες
16. Κάλυμνος	29. Δεσφίνα—Ἀράχωβα
17. Κύπρου	30. Περαχώρα
18. Λευκάδος	31. Ἄργος
19. Δρυϊνουπέλεως	32. Ἅγια Ἄννα Εὐβοίας
20. Σαρακατσάνοι	33. Αἶδηψος
21. Μέγαρο—ἑορτινὸν	34. Πωγῶνι

Β'. ΗΜΙΤΕΛΕΙΣ:

35. Ἀνταρτικὸ Φλωρίνης
 36. Χίος (φωτογραφίες)
 37. Σκῦρος »
 38. Τρίκερα »
 39. Ἀστυπάλαια » —περιηγ.)
 40. Ἀνώγεια Κρήτ. »
 41. Σιάτιστα »
 42. Κέρκυρα » —παλαιὸ κείμενο)
 43. Γιάννενα »
 44. Σαρακατσάνοι » —κείμε.)
 45. Νάουσα »
 46. Λέσβος »
 47. Νάουσα (κείμενο—σημειώσεις)
 48. Φορεσιᾶς μὲ σιγκοῦνι (κείμενο)
 49. Φουστανέλλα (κείμενο—φωτογρ.—σημειώ-
 σεις)
 50. Βράκα (φωτογραφίες—στοιχεῖα)
 51. Φωτογραφίες διπλῆς—Μουσείου).

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΣΤΕΡΙΑ

(Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο Ν)

Α' Βραβείον τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας

γαβάθα (ἦ): μεγάλο, βαθύ, πήλινο δοχείο γιὰ φαγητό.

γαζέπι (τό): τουρκ. λ. καταστροφή, ὄργη—ξαφνικὴ νεροποντὴ μὲ χαλαζόπτωσι.

*γαζέτα (ἦ): ἐφημερίδα. Ἴτ. λ. gaz-zetta.

*γαϊρέτι (τό): τουρκ. λ. θάρρος, ἐνίσχυσι.

γαϊτάνι (τό): λεπτὸ κορδόνι πλεγμένο ἢ κεντημένο.—ἐνδεικτικὸ λεπτότητος Περβλ. «γαϊτανοφρούδης (ὀ), γαιτανοφρουδοῦ καὶ γαιτανοφρουδοῦσα» (ἦ).

γαλάτισμα (τό): ἡ προτελευταία φάσι τοῦ ζυμώματος κατὰ τὴν ὁποία ἡ νοικοκυρὰ βρέχει τὸ ζυμάρι μὲ νερὸ ποὺ γίνεται σὰν γάλα. Ρ. γαλατιάζω:

γαλι (τό): γάλος, κοῦρκος—εἰρωνικὸς χαρακτηρισμὸς γιὰ τοὺς Κερκυραίους.

γαλοτύρι (τό): στραγγισμένο γάλα ποὺ ἔχει βραστῆ, ἀνακατεντῆ μὲ ἀλάτι καὶ ἀφεθῆ κάμποσες μέρες νὰ πῆξη μὲ ζυμομήκντες τοῦ ἀέρος. Ἡ σιλίρα τοῦ Βορειοηπ. ἰδιώματος:

*γαμπιάρι (τό): τουρκ. λ. ναύτης, ἄρμενιστής.

γάνα καὶ γανιά (ἦ): ἡ αἰθάλη, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποτύπωμα τῆς κάπνας.

περβλ. «ψηλὸς ἄντρας περήφανος κοντὸς πομπὴ καὶ γάνα».

παραγ. λέξεις: λαδογανιά, γανιάρης, γανωμένος, γανώνω=λερώνω μὲ γάνες, ἀλλὰ καὶ κασιτερώνω μπακιρικά. Ἄλλ. λ. γανωματῆς καὶ γανωματᾶς (ὀ), γάνωμα (τό): μπακιρένιο δοχεῖο.

γάντζος (ὀ): ὄργανο σιδερένιο μὲ

καμπυλωτὴ αἰχμὴ. π.χ. γάντζος τοῦ τσαγγάρη (ποὺ βγάζει τὰ καλαπόδια), τοῦ φούρναρη (γιὰ τὰ ψηστικά) κλπ.

γαργαλάω: ρ. προκαλῶ κάποιον τὸ γέλιο κεντῶντας ἢ ξυνοντιάς του εὐαίσθητα σημεῖα τοῦ κορμιοῦ.

γαργάρα (ἦ): παιδικὸ παιγνίδι φτιαγμένο μὲ καρύδια, ποὺ παράγει θορυβώδη ἦχο.

γαρδαμῶνω (ρ. ἀμτβ.) καὶ γαρδαμῶνομαι=παίρω δυνάμεις, γερεύω ἀπὸ ἀρρώστεια. Ἄλλ. λ. γαρδάμωμα (τό), γαρδαμωμένος (ὀ).

γαρδέλι (τό): καρδερίνα. Ρ. γαρδελίζω=φλυαρῶ.

γαρδούπα (ἦ): ἄντερα ἀπὸ μικρὰ σφάγια, πλυμένα, ἄρτυμένα καὶ πλεγμένα, ποὺ μαγειρεύονται στὸ φούρνο.

γάστρα (ἦ) μεγειρικὸ σκεῦος (σὰν μεγάλο καπάκι) τὸ ὁποῖο καλύπτει τὰ τεψιὰ καὶ γεμίζεται μὲ στάχτη καὶ κάρβουνα γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ὁμοιομερὲς (ἐπάνω καὶ κάτω) ψήσιμο τῶν φαγητῶν.

γδικιέμαι καὶ γδικιοῦμαι: ρ. ἐκδικοῦμαι. Ἄλλ. λ. γδικιωμὸς (ὀ).

*γεμεκλίκι (τό): τουρκ. λ. τροφή.

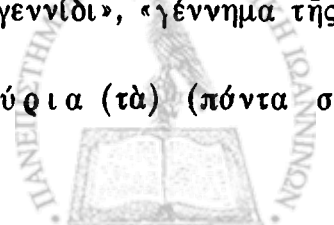
γεμενι (τό): γυναικεῖο μαντήλι τοῦ κεφαλιοῦ (πιθανῶς προερχόμενο ἀπὸ τὴν Ἰεμένη).

γέννα (ἦ): τοκετός: Περβλ. «διαόλου γέννα».

γέννημα (τό): δημητριακὸ. Περβλ. «ἔβρεξε καὶ θὰ προκόψουν φέτο τὰ γεννήματα» γεννίδι (τό): γεννώμενο. Περβλ. «κακῆς μάννας γεννίδι», «γέννημα τῆς ἀτιμίας».

γεννητσούρια (τὰ) (πόντα στὸν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 4'.

πληθ.): τοκετός. Πρβλ. «θα σᾶς κάνω χαλ-
βᾶ γιατί ἔχω γεννητσούρια τῆ γάτας μου».

*γεντίμης (δ): τουρκ. λ. ὄρφανός.

γεραμπῆς καὶ γιαραμπῆς (δ):
τουρκ. λ. προσκτηθεῖσα καὶ ἀπὸ τὴν Ἄλ-
βανική: ὁ Θεός. «μὰ τὸ γεραμπῆ», «νὰ μὲ
χαλάση ὁ γιαραμπῆς», «σιούκιουρ γιαραμ-
μῆ ντὸ θέμ'ι (Ἄλβ. Δόξα τῶ Θεῷ νὰ εἰ-
ποῦμε).

γεράς (δ): τουρκ. λ. πληγή, τραῦμα.
Πρβλ.

«δέκα γιατροὶ νὰ τὸν κοιτοῦν
καὶ δέκα μαθητάδες,
καὶ δεκαοχτὼ γραμματικοὶ
νὰ γράφουν τοὺς γεράδες»

γεροκόμιο (τό): ἡ περιποίησι τῶν
γερόντων. Ρ. γεροκομάω καὶ γεροκομίζω.
γιαβὰς καὶ γιαβάσι: ἐπίρρ. τουρκ.
σιγά, ἀβίαστα μὲ ἡσυχία.

γιαγκί νι (τό): τουρκ. λ. πυρκαϊά. με-
γάλη ἐρωτικὴ φλόγα, πάθος.

*γιαγκλίζ: ἐπίρρ. τουρκ. λ. κατὰ λά-
θος, ἀσυναίσθητα, χωρὶς πρόθεσι.

*γαζίκ: ἐπίφ. τουρκ. λ. κριμα, ντρο-
πή. Πρβλ. «γιαζίκ για τὸ Θεό».

γιαλί (τό): ὁ καθρέπτης. Ρ. γιαλί-
ζομαι.

γιαλικὸ (τό): συνθ. στὸν πληθυντι-
κό, γιαλικά (τά): τὸ σύνολο τῶν γιαλίνων
σκευῶν τοῦ σπιτιοῦ [μικρὰ κομματάκια ἀπὸ
πολύχρωμα γιαλιὰ πού ἔχει στρογγυλέψει
καὶ λειάνει τὸ θαλασινὸ κῦμα, τὰ ὁποῖα
μαζεύουν τὰ παιδάκια στὴν ἀκρογιαλιὰ
γιὰ τὰ παιχνίδια τους.

γιαπαντζῆς (δ): τουρκ. λ. ξενοφερ-
μένος.

γιαπράκια (τά): φαγητὸ τῆς τουρ-
κικῆς κουζίνας πὺ φτιάχνεται ἀπὸ ρύζι
τυλιγμένον σὲ βρασμένα φύλλα κληματα-
ριᾶς ἢ καμπρολάχανου.

*γιασίρης (δ): τουρκ. λ. αἰχμύλωτος.

γιατάκι (τό): κρεβάτι, στρώμα, [κα-
τάλυμα γιὰ ὕπνο. Τουρκ. λ.

*γιατίμης (δ): τουρκ. λ. ὄρφανός.
γιατίμικο (τό): ὄρφανὸ (βλ. καὶ γεντίμης).

γιαχά τόνε: φρ. πὺ σημαίνει ἐκ-
πληξι, ἀποδοκιμασία. Πρβλ. «γιαχά τόνε,
γκοτζᾶμ γάιδαρος νὰ παίξη μὲ τὰ παιδιά».

γιαχνι (τό): τουρκ. λ. φαγητὸ πὺ

προϋποθέτει καβούρτισμα λαδιοῦ μὲ κρεμ-
μύδι καὶ ντομάτα ἢ πιπέρι κόκκινο. Ἄλλ.
λ. γιαχνισμένος (δ) καὶ γιαχνιστός (δ),
γιαχνίζω (ρ). πρβλ. «γιαχνισε τὸ κρεμμύ-
δι», «φασουλάκια γιαχνι (ἢ γιαχνιστά)» κλπ.

γίκος (δ): σωρὸς πὺ σχηματίζεται
σὲ ἀπόμωρη γωνία τοῦ σπιτιοῦ μὲ στρώμα-
τα, κουβέρτες καὶ ὄλα τὰ περισσευούμενα
ρουχικά τοῦ σπιτιοῦ ἢ τὸ προικιδὸ μιᾶς κο-
πέλας τῆς παντρεῖας.

*γιμπροῦκι (τό): τουρκ. λ. τελω-
νεῖο. Λέγεται ἐπίσης ντου(γ)άνα (ἦ), ἐπί-
σης μὲ τουρκικὴ λέξι, πὺ ἔχει προφανῶς
ληφθῆ ἀπὸ τὴν Ἴτ. dogana.

*γιοκλαμάς (δ): τουρκ. λ. ἐπιλογή
στρατολογικὴ, στρατολόγησι.

*γιολτζῆς (δ): τουρκ. λ. διαβάτης,
πεζοπόρος.

γίομα (τό): γεῦμα. Ρ. γιοματίζω. πρβλ.

«δουλειὰ νὰ μὴ τοῦ δώσετε
μάειδε κουπιὰ νὰ λάμνη
δῶστε του τάβλα νὰ γευτῆ
γίομα νὰ γιοματίση».

γιορτόπιασμα (τό): παλιάνθρω-
πος πὺ καὶ στὴ σύλληψί του εἶναι ἄτιμος,
ἀφοῦ, κατὰ τὴ χριστιανικὴ παράδοσι, ὁ
συνουσιασμός μεταξὺ συζύγων ἀπαγορεύε-
ται κατὰ τὶς γιορτὲς (γιορτῆ+πιάνομαι=
συλλαμβάνομαι μέρα γιορτῆ καὶ ἰδίως στὴ
νύχτα πὺ ξημερώνει γιορτῆ μέρχι νὰ τε-
λειώση ἡ λειτουργία).

γιορβαράκια (τά): φαγητὸ τῆς
τουρκικῆς κουζίνας. Βαρελοειδῆ κεφτεδά-
κια μὲ ρύζι καὶ ἄλλα μυρωδικὰ πὺ μα-
γειρεύονται στὴν κατσαρόλα.

γιοῦργια: σύνθημα γιὰ ὁμαδικὴ ἐκ-
τέλεσι χειρονακτικῆς ἐργασίας πρβλ. «!ἔ, ε,
ε, ε. ὄλοι μαζύ... γιοῦργι, α, α, α, α,».

γιορροῦσι (τό): τουρκ. λ. ἐξόρμησι,
ἔφοδος, ἐπίθεσι.

γκαβδς (δ): τυφλός. Ρ γκαβώνω.

γκαϊδδς (δ) ἀλλοίθωρος.

γκαλιούρης (δ): ἀλλοίθωρος.

γκάλμπα (ἦ): ἡ γίδι πὺ ἔχει κοκ-
κινωπὸ χρῶμα.

γκάλντερίμι (τό): λιθοστρωμένος
δρόμος. γκαλντεριμένιος (δ)

γκαμήλα (ἦ): κακοφτιαγμένη, καμ-
πούρα γυναικα.

γκανιάζω (ρ): μελανίζω, σκάω στο κλάμα. πρβλ. «σήκωσ' τὸ παιδί, μωρή, πὸν γκάνιαξε στὸ κλάμα», «νὰ σκούξη καὶ νὰ γκανιάξη».

γκαντεμι (τό): τουρκ. λ. δουλεία χρήσεως, διελεύσεως, ὕδατος, ὄχετοῦ κλπ. Ὁ ὄρος εἶχε μεγαλύτερη ἰσχύ' κατὰ τὸν τουρκικὸν νόμο, γιατί ὁ ἀποκτῶν τὸ δικαίωμα γινόταν κύριος (κατὰ κάποιον τρόπο) τοῦ δουλεύοντος, ἐνῶ κατὰ τὸν δικό μας μόνο τὸ δικαίωμα τῆς δουλείας παραμένει. Ὁ ὄρος ἄς σημειωθῇ ὅτι εἶναι πολὺ εὐχρηστος σήμερα.

γκαστριὰ (ἦ): ἐγκυμοσύνη. (βλ. ἀνεμογκαστριὰ).

γκατάνι (τό): τουρκ. λ. παρατηρητικότης, ἐνδιαφέρον, προσοχή. Πρβλ. «πὸν νὰ θυμηθῶ, σάματι τῶβαλα γκατάνι».

γκεζᾶς (δ): τουρκ. λ. πρόστιμο τιμωρία. πρβλ. «τοῦβαλαν γκεζᾶ», «σοῦβαλα γκεζᾶ ἓνα κέρασμα».

γκεξεράω (ρ): τριγυρίζω ἄσκοπα στοὺς δρόμους, ἀδιαφορῶντας γιὰ φλέγοντα ἄλλα ζητήματά μου. Ἄλλ. λ. γκέ(ἦι) ζέριο (τό), γκεξερισμένος (δ). γκεζέρισμα (τό).

γκέκας (δ): Ἀρβανίτης ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς βορείου Ἀλβανίας. Λαὸς πὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ ὑψηλόσωμα, γερὰ ἄλλα καί, κατ' ἀνάγκην, λιτοδίαιτα ἄτομα. Περιφημοὶ γιὰ τὶς μάννες—χαντάκια πὸν ἄνοιγαν σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας, τρεφόμενοι μόνον μὲ μπομπότα καὶ ἀλάτι. Γιὰ τὴν Πάργα ἡ λέξι εἶναι ταυτόσημη μὲ τὴν ἐννοια τοῦ ζαχαροπώλη, γιατί τὸ ἐπάγγελμα αὐτὸ (ὑπαιθρίως μὲ τὸν ταβλᾶ στὸ κεφαί) κυρίως γκέγκηδες τὸ ἔκαναν.

*γκελετζέκι (τό): τουρκ. λ. τὸ μέλλον.

γκερεμέζι (τό): τουρκ. λ. καλὰ στραγγισμένη σὲ σακκούλα καὶ ἀλατισμένη γιαούρτη.

γκερντενές (δ): στριφτάρι τῶν καπιστριῶν. (βλ. στριφτάρι).

γκεσέμι (τό): μὸ μεγάλο τραῖ ἢ κριάρι πὸν ὀδηγεῖ τὸ κοπάδι.

γκιάω καὶ γκιιάζω (ρ): ἐγγίζω. Πρβλ. «μὴ μὲ γκιᾶς, μὲ πονάει τὸ χέρι», μυγιάγιχτος (δ): εὐαίσθητος, εὐπαθής.

γκίζα (ἦ): κατακάθι ἀπὸ βρασμένο

τυρόγαλο (ὄρρος μετὰ ἀπὸ τὸ στράγγιγμα τοῦ τυριοῦ), ἄλλα ἀπὸ ἑλαφρὰ ἀποβουτυρωμένο γάλα.

*γκιζνιάνι (τό): τουρκ. λ. φυλακὴ (βλ. χάψι).

*γκιζότι (τό) καὶ ἀβιζότι (τό): ἐμπύρευμα τῶν κανονιῶν, καρυοφυλλιῶν καθὼς καὶ ὀλων τῶν ὀπλων πὸν ἄναβαν μὲ στερνάρι.

γκινίσι (τό): τραβηχτὸ (βλ. λ.) πὸν χρησιμοποιοῦν οἱ μαραγκοὶ γιὰ νὰ κάνουν αὐλάκια στὰ ξύλα.

(γ)κιντέρι (τό): τουρκ. λ. μεγάλη στεναχώρεια, κατάθλιψη, καημός. Πρβλ.

«ἔλα κοντά μου κάτσε,
πιάσε τὸ χέρι μου
καὶ ρώτα τὴν καρδιά μου
ποιόν' τὸ γκιντέρι μου».

γκιολχάνι (τό): τουρκ. λ. πῆλινος σωλήνας χρησιμοποιούμενος γιὰ ἀποχέτευσι ἀποχωρητηρίων, νεροχυτῶν κλπ. (βλ. καὶ κιουγκι).

γκιόξι (τό): τουρκ. λ. τὸ στῆθος.

γκιουσές (δ): τουρκ. λ. γωνία, γωνιακὸ μαγαζι κ.λ.π.

γκιουβέτσι (τό) καὶ γκιουβετσάδα (ἦ): τουρκ. λ. κρέας μαγειρεμένο στὸ φούρνο (σὲ νταβᾶ) μὲ μανέστρα, μακαρόνια κλπ. γκιουζέλ (δ) ἐπίθ.: ὄμορφος. «γκιουζέλ γκιουζελιν» πάρα πολὺ ὄμορφος.

*γκιουλές (δ): τουρκ. λ. ὀβίδα.

*γκιουλέσι (τό): τουρκ. λ. ροδέλαιο.

γκιου(η)οῦμι καὶ γκιουῦμι (τό): τουρκ. λ. ὄρειχάλκινο δοχεῖο μὲ μεγάλη βᾶσι καὶ στενὸ στόμιο μὲ ἐγκοπὴ καὶ μόνιμο καπάκι γιὰ νὰ ἀνοιγοκλείνη, πὸν χρησιμοποιεῖται κυρίως γιὰ νερό.

γκιρέτο (τό) (ἀπὸ τὸ Ἴτ. ρ. girare): μικρὸ κομμάτι πετσί πὸν τοποθετεῖται κυκλικὰ στὸ τακοῦνι (μετὰ τὸ βαρδουλέτο (βλ. λ.)) γιὰ νὰ τὸ γεμίση καὶ νὰ τοποθετηθῇ τελικὰ ἡ τακουνόσολα.

γκλαμπόφτης (δ): ἐπίθ. αὐτὸς πὸν ἔχει μεγάλα καὶ γυριστὰ πρὸς τὰ ἔμπρὸς αὐτιά.

γκορίτσα (ἦ): ἀγριάπιδο. συνήθως στὸν πληθυντικὸ: γκορίτσες (οἱ) ἄλλα καὶ γκόρτσα (γκόρτσο (τό)).

γκοτζάμ: τουρκ. λ. ἐπιτείνει μιὰ ἐν-

νοια. Πρβλ. «γκοτζάμ (καὶ γκοτζάμου) ἄντρας» ἢ γκοτζαμάν πχ. «γκοτζαμάν μαντράχαλος». Γκοτζάμικος (ὄ) ἄρκετὰ μέγας.

γκότσι (τό): τὸ πάρισμο ἑνὸς ἀτόμου στὶς πλάτες μου ψηλά, μὲ τὰ πόδια του καθάλλικευτὰ στὸ λαιμὸ μου καὶ νὰ γκρέμονται ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ στήθος μου. Συνθ. γιὰ τὸ πάρισμο τῶν μικρῶν παιδιῶν. «Παίρνω γκότσι».

γκουβαροσκέπαρο (τό): ξυλουργικὸ ἐργαλεῖο (εἶδος σκεπαριοῦ).

γκουβᾶς (ὄ): μετάλλινο δοχεῖα γιὰ τὸ βγάλσιμο νεροῦ ἀπὸ πηγάδι. τουρκ. λ.

(γ)κουμπές (ὄ): τουρκ. λ. θόλος π.χ. γκουμπές τοῦ φούρνου.

γκουνενές (ὄ): τὸ κουνάρισμα τοῦ παιδιοῦ.

γκουντουλάω (ο): γαργαλάω. Ἄλλ. λ. γκουντουλιὰ (ἦ), γκουντουλισιὰ (ἦ).

γκουντουλίνα (ἦ): μεγάλο (τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ χρησιμοποιούμενα στὶς οἰκοδομὲς) καρφί.

γκουρλώνω (ο): μόνο γιὰ τὰ μάτια, σημαίνει τὰ ἀνοίγω διάπλατα. γκουρλωμάτης (ὄ).

γκούσια (ἦ). ἢ ἀναδίπλωσι κρεάτων κάτω ἀπὸ τὸ πηγούνι σὲ παχειὰ ἄτομα (Ἄλβ. λ.=λαιμός). ὁ προστόμαχος τῶν πουλερικῶν.

γκούσ-κοῦκι (τό): Ἄλβ. λ. τὸ πουλί κοκκινολαίμης. (κοῦκε=κόκκινος. βλ. γκούσια.

γ(κ)ουστεριτσα (ἦ): σαύρα.

γκρεμισταριά (ἦ): ἔδαφικὴ κατάπτωση (μὲ μεγάλη κλίσι), γκρεμός.

γκριλιάγκος (ὄ): ἡ πνευμονικὴ τραχεῖα. Πρβλ. «θὰ σοῦ φάω τὸ γκριλιάγκο» = θὰ σὲ σκοτώσω.

γκρινιόλα (ἦ): ξαφνικὴ ἀνοιξιὰτικὴ βροχὴ μικρῆς διάρκειας.

*γκριντίλι (τό): Ἄλβ. λ. διάλυσι, καταστροφή. πρβλ. «τᾶκανε γκριντίλι».

γκυλάω (ο): κυλῶ. παραγ. λ. γκυλιστὰ (ἐπίρρ) καὶ γκύλι—γκύλι (ἐπίρρ.)

γκυλισταριά (ἦ): σημείο ὅπου διαλέγουν τὰ ξεσαμάρωτα ὑποζύγια καὶ πέφτουν τ' ἀνάσκελα γιὰ νὰ ξύσουν τὸ κορμί τους.

γλάστρα (ἦ): πήλινο δοχεῖο σὲ σχῆ-

μα ἀνάποδου κολούρου κώνουν γιὰ τοποθέτησι λουλουδιῶν.

γλέπω (ο): βλέπω. παραι. ἔγλεπα ἢ ἦγλεπα.

γλοῦπος (ὄ): ἡ εἴσοδος ὁ λαιμός, τὸ στόμιο. Πρβλ. «στὸ γλοῦπο τοῦ ντουφεκιοῦ», «ὁ γλοῦπος τοῦ μπουκαλιοῦ». «τᾶρριξε στὸ γλοῦπο» = τᾶφαγε.

γλυκάδι (τό): ἀδένας τοῦ λαιμοῦ, τοῦ ἐντερικοῦ συστήματος τῶν ζώων.

γλυμάρα (ἦ): ναυτία, ἀηδία, ἀνακάτωμα τοῦ στομαχιοῦ. «νοιώθω γλυμάρα», «μοῦρχεται γλυμάρα».

γλύσε: προστ. τοῦ γλύτωση μὲ ἀποβελημένη τὴ συλλαβὴ «τω». Σ' αὐτὸν τὸν τόπο μόνο καὶ στὸ τρίτο πρόσ. ὑποτακτικῆς. Πρβλ. «γλύσε, Θέμου» «ὁ Θεὸς νὰ γλύση».

γλύτσα (ἦ): λέρα γλυστερὴ δημιουργημένη ἀπὸ λάδια ἢ γλοιώδη χορτάρια ποὺ βλασταίνουν σὲ πολυκαιρισμένο νερὸ κλπ. Ρ. γλυτσιαζω, γλυτσερός (ὄ).

γλύφα (ἦ): πηγάδι ποὺ τὸ νερὸ του εἶναι ὑφάλμυρο, βρισκόμενο κοντὰ στὴ θάλασσα, ἀλλὰ καὶ νερὸ γλυκὸ ποὺ ἀναβλύζει στὴ θάλασσα. Ἄλλ. λ. γλυφός (ὄ). Γλυφίζω (ο) τὸ ὁποῖο ὁμως ἔχει καὶ τὴ σημασία τοῦ βγάζω νερὸ («τὸ νερὸ γλυφίζει» καὶ «ὁ τοῖχος γλυφίζει καὶ μοῦβρεξε τὰ ροῦχα»).

γλυφιτζοῦρι (τό): κάθε καραμελένιο γλυκὸ ποὺ γλύφουν τὰ παιδιὰ.

γλωσσίδι (τό): κάθε πρᾶγμα ποὺ ἔχει σχῆμα γλώσσας καὶ εἰδικὰ τὸ σίδερο ποὺ χτυπάει ἢ καμπάνα.

γλωσσοκόπανα (ἦ): πολυλογοῦ γυναίκα, ἢ «γλωσσοῦ».

γλωσσοφαγιά (ἦ): ἡ συζήτησι εἰς βάρος τρίτου, ποὺ «δὲν μπορεῖ νὰ βγῆ σὲ καλό». Πρβλ. «Φυλάξου ἀπὸ τὴ γλωσσοφαγιά», τὸν ἔκαψε ἢ γλωσσοφαγιά».

γνέθω (ο) μετατρέπω σὲ λεπτὸ σκοινὶ (γνέμα (τὸ)) μαλλὶ ἀπὸ πρόβατα. Ἄλλ. λ. γνεσμένος, ἄγνεστος (ὄ), γνέσιμο (τό).

γνέφια (τά): τὰ σύννεφα (καὶ στὸ ἐνικό: γνέφι (τό)).

γνέφω (ο): κάνω νόημα σὲ κάποιον. Ἄλλ. λ. γνέψιμο (τό).

γνώρος (ὄ): γνωριμία. Πρβλ. «δὲν τοῦδωκα γνώρος».

γόννα (τό): γόννατο, γόννου. και γόννας (δ).

γορδέλλα (ή): κορδέλλα.

γουδι (τό): λυδίον. *Αλλ. λ. γουδοχέρι (τό). «Τὸ γουδι τὸ γουδοχέρι»=ἐκφρασι πὸ σημαίνει πείσμα.

γουλᾶς (δ): πεταμένο κάτω παχύρευστο ὑγρὸ και βρώμικο. Πρβλ. «τὸν ἔπιακε τὸ τσιλταριὸ και γιόμισε τὸ πάτωμα γουλᾶδες».

γουλι (τό): τὸ οὔλο. πρβλ. «μὲ πονᾶν τὰ γούλια».

γουλι (τό): στρογγυλὸ πετραδάκι τῆς θάλασσας και γούλος (δ)=μεγάλο γουλί. Γουλιὰ (τά): ἀκτὴ μὲ γούλους και γουλιὰ. πρβλ. «πᾶμε στὰ γουλιὰ», «πέσανε ψάρια ὄξω στὰ γουλιὰ».

γούλιουρης (δ): φυτὸ πὸ βγαίνει στις ἀκροποταμιές και κοντὰ στοὺς μύλους, μὲ μικρὸ κορμὸ σὰν τοῦ καλαμιοῦ και ἀκτινωτὲς τρίχες γύρω ἀπὸ τοὺς κόμπους.

*γουλόςος (δ): ἐπίθ. λαίμαργος, φαγᾶς (Ἰτ. goloso).

γούμενος (δ) ἠγούμενος, γουμένισσα (ή), γουμενάκι (τό).

γούπατος (δ): ἐπίθ. ἔδαφος χαμηλότερο ἀπὸ τὰ πέριξ, πνιγηρὸ, πὸ προκαλεῖ ἄγχος. Καὶ οὔπατος (δ). Πρβλ. «τὸ σπῖτι εἶναι γούπατο», «γούπατο χωράφι».

γούρα (ή): στρογγυλὴ ἔδαφικὴ ἢ πρᾶγματος κοιλότης. Καὶ γούρα (ή): ἔδαφικὴ κοιλότης μὲ νερό.

γούρι (τό): τουρκ. λ. (δγούρ.) καλὸς οἰωνός. Καὶ ἀγούρι (τό) *Αλλ. λ. (ἀ)γουρλῆς και ὀγουρλῆς (δ), (ἀ)γουρλίδικος (δ)=αὐτὸς πὸ φέρνει γούρι.

γουρμάζω και γουρμαίνω (ρ)=ὠριμάζω [δέρνω κάποιον πολὺ. Πρβλ. «τὸν γουρμάνανε στὸ ξύλο». *Αλλ. λ. γούρμος και γουρμασμένος (δ) πρβ. «γούρμοι κι ἄγουροι».

γουρμπανιὰ (ή) και γρουμπανιὰ (ή): κατεβατὴ γροθιὸ στὸ κεφάλι ἢ τὸ κορμί. «Δίνω γουρμπανιές». «τοῦχωσα κάτι γουρμπανιές», «τὸν πελεκήσανε σ' τσῆ γρουμπανιές».

γούτσος (δ): μικρὸ βαρκάκι, μυτερὸ πρύμα—πλώρα. Μικρὸ μπατέλλο (βλ. «Πάργα—Θάλασσα»).

γράβα (ή): σπηλιά.

γράβαλος (δ), γράβαλο και γραβάλι (τό): χτενοειδὲς σιδερένιο ἐργαλεῖο μὲ μακρὸ ξύλινο κράτημα πὸ καθαρίζουνε τὰ χορτάρια.

γράδος (δ): ὄργανο μετρήσεως τῆς πυκνότητος τοῦ γάλατος και ἄλλων ὑγρῶν. Ρ. γραδάρω Ἰτ. grado-dare.

γραίνω (ρ): ἀνοίγω μαλλί γιὰ νὰ τὸ κάνω τουλοῦρες (βλ. λ. Πρβλ. «ἦρθα γιὰ νὰ ξανασάνω κι' εὔρηκα μαλλιά νὰ γράνω».

γραπώνω (ρ): δρᾶττω, ἀρπάζω καταπατῶ ξένα χτήματα. *Αλλ. λ. γράπωμα (τό). γραπωμένος (δ).

γρατσουνάω (ρ) προκαλῶ ἄμυχές, πληγές, μὲ τὰ νύχια. *Αλλ. λ. γρατσουνιά (ή), γρατσουπισμένος (δ), ἐπίσης γρατσουνίζω και τσαγκρουνάω ἢ τσουγκρανάω (ρ).

γρέκι (τό): φραγμένο μὲ κλαριά μέρος γιὰ νὰ προφυλάσσωνται τὰ γιδοπρόβατα και, κατ' ἐπέκτασι. ἢ διαμονὴ κτηνοτόφων. π.χ. «στὰ γρέκια τοῦ Ζαρκάδη».

γρεντιὰ και γρέντα (ή): χοντρὸ δοκάρι στὸ ὁποῖο στηρίζεται ἢ σκεπὴ ἢ τὸ πάτωμα τοῦ σπιτιοῦ.

γρίβος (δ): ἄλογο μὲ ἀσπρόμαυρο τρίχωμα Πρβλ. «κι' ἕνας γρίβας παλιόγρίβας, σαρανταδυὸ πληγιάρης».

γρουμποῦλι (τό): πρήξιμο [ἀδιάλυτη ποσότητα ἐνὸς κονιοποιημένου εἴδους π.χ. τοῦ ἀλευριοῦ, τῆς ζάχαρης. Ἰτ. grumolo-ioso.

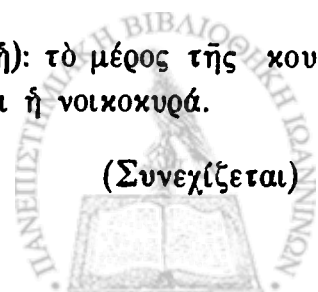
γύρισμα. Δεύτερο συνθετικὸ διαφόρων λέξεων π.χ. κλωθογύρισμα (τό)=περιστροφὴ, ρωμιογύρισμα(τό)=Χριστιανὸς πὸ ἐγινε Μωαμεθανός (τουρκογύρισμα=τὸ ἀντίθ.). ἀναποδογύρισμα (τό), σιγύρισμα και συγκύριο (τό)=νοικοκύρεμα τοῦ σπιτιοῦ κλπ.

γυρνάω (ρ): ἐπιστρέφω. λ. γυρίζω (ρ), γύρισμα (τό), γύρα (ή), γυρμένος και γερμένος (δ).

γωνιὰ (ή): σταθερὴ γωνία ἀπὸ ξύλο μὲ ἀνοιγμα 90°, ἐργαλεῖο τῆς μαραγκοσύνης.

γωνίστρα (ή): τὸ μέρος τῆς κουζίνας πὸ μαγειρεῖ ἢ νοικοκυρά.

(Συνεχίζεται)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Δὲν εἶναι τοῦ καιροῦ μας πιά

Ἀγαπημένε μου,

Δὲν εἶναι τοῦ καιροῦ μας πιά, καμώματα νὰ λέμε περιττὰ
νὰ παίρνομε τὸν ἴσκιό μας γι' ἀθάνατη μορφή
ποὺ ὁ ἥλιος τοῦ ἀπογεύματος τὰ σχήματα μακραίνει,
τί, ὀπίσω μας ὁ χρόνος, μὲ βήματα μεγάλα
ἀδιάκοπα ποντίζει στὸ πέλαγος τῆς λήθης
χλωμές εἰκόνες τῆς ζωῆς

—τοὺς ἔρωτες, τὰ μίση μας, τὶς ἄδειες σιωπές.

Τώρα ποὺ ἡ μοῖρα μας γιγάντεψεν
κι ἀπλώθηκαν τὰ σκέλη της σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση
φύτρα τῆς γῆς, ποὺ ἔσπειρεν ὁ Δαίμονας τοῦ νοῦ
μὲ τὶς λαγόνες τὶς βαρειές, μεταλλικὰ καγχάζοντας
στ' ἀπέραντα τὰ πλάτη, τὴν κόλαση τοῦ ὀλέθρου.

Δὲν εἶναι τοῦ καιροῦ μας πιά, ἀσήμαντες νὰ πλάθουμε ἱστορίες
τῆς μοναξιᾶς καὶ τῆς φυγῆς ἀνέκφραστους λυγμοὺς
βουὴ νὰ γίνῃ ὁ λόγος μας μπορεῖ
σὰν τὶς ψηλές κορφές ὄντας ἢ θύελλα περᾶ
τῆς σάλπιγγας κραυγῆ στήν σιωπὴ τῆς μάχης
κι ἄς πάρουνε τὸν ἦχο τους, τὰ κύματα τῶν ποταμῶν
οἱ μακρυνές οἱ θάλασσες, τὰ βουερά λιμάνια
τῆς ἔρημος ἢ σιωπῆ
ὄπου φυλές καὶ χρώματα λαῶν
ἀδέρφια στήν ἀνάσα μας, στὸ δάκρυ καὶ στὸ γέλιο,
τῆς Οὐντερ—Στράσσε ὁ ἔφηβος—ποὺ τραγουδάει
τὸν ἔξαλλο τοῦ Ἔρωτα χορῶ.
Κι ὁ Βεδουῖνος σιωπηλὰ διπλώνοντας τὰ γόνατα
στὸ τέμενος τοῦ Ὁμάρ.

Ἡ κόρη μας, τοῦ γείνονα, τοῦ Ρίο - Γκράντε τὰ παιδιὰ
καὶ στὸ κανάλι τοῦ Μπανγκόγκ
νὰ μὴ πεινᾶνε τὰ παιδιὰ,
χαρὰ στὰ μάτια τους, στὰ μάγουλα καὶ στ' ἄσπρα τους τὰ δόντια
νὰ τραγουδᾶνε τὰ παιδιὰ
τῆς Κέννας ἢ κόρη, στολίζοντας τὸ μέτωπο τὰ μαῦρα της τὰ στήθια
μὲ τὶς πιρόγκες τους χαράζοντας τὰ κύματα τοῦ Κόγκου
τοῦ Γιάνγκ—Τσέ—Κιάνγκ τ' ἀπέραντα χορεύοντας νερά.

Λιτὸς ὁ λόγος μας κι ἀπλός, τοῦ ταπεινοῦ σὰν προσευχὴ
στῆς ἐκκλησιᾶς τὶς πλάκες
ζεστός σὰν τὸ ψωμί, ποὺ κόβομε στήν τάβλα μας
νὰ τραγουδάει τὴν χαρὰ τοῦ κόσμου τὴν Ἀγάπη
ἐλεύθερος κι ἀδέσμευτος καθὼς πουλὶ στὸ δάσος

ὁ πετροκότσουφας δντας μεθᾶ με τῆς αὐγῆς τὸν ἥλιο
καθὼς κυλάει τὸ νερὸ ἀπ' τῆς πηγῆς τὸν κόρφο
λουλούδι ποὺ ξανολύεται τὸ νιὸ καρπὸ νὰ δέσει.

Δὲν εἶναι τοῦ καιροῦ μας πιά,
ἀργόσχολοι νὰ ψάβουμε τὰ σκότη τῆς ψυχῆς μας
ζεστὸ σφαχτὸ ποὺ κρέμεται φουσκώνοντας τὶς ρίζες τῆς
σὰν τύμπανο νὰ γένει
καθὼς ὁ λύκος ποὺ χυμᾶ τῆ σάρκα του ματώνει
ἄς γίνει γούρνα ταπεινὴ γιὰ νὰ σοδεύει τοῦ νεροῦ
σταλιά - σταλιά τὸ δάκρυ
κι ἄς ξεδιψᾷ μοναχὰ τ' ἀγρίμι ποὺ λαβώθηκε
τοῦ δάσους τὸ ζουζούνι
ζεστὴ παλάμη τοῦ χεριοῦ νὰ κλείσει τ' ἄλλο χέρι
κλαδί λευκὸ τῆς μυγδαλιᾶς στοῦ γέροντα τὴν κλίνη
μαντήλι π' ἀνεμίζεται τῆς ξηνητειᾶς τὴν ὥρα
τραγούδι ποὺ χορεύεται μετὰ τὰ προικιά τοῦ γάμου
ζεστὴ γωνιά ποὺ στρώνεται τὸ βράδυ στὸν πατέρα
γιὰ νὰ μοιράζει σιωπηλὰ τὸν ἰδρωτα τῆς μέρας.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

9

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΕΙΟ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (ΔΟΚΙΜΙΟ)

Ποτέ άλλη φορά, όπως στην εποχή μας, ο άνθρωπος δὲ βρέθηκε υποχρεωμένος ν' ἀντιμετωπίσει τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του σ' ἓνα πεδίο, ὅπου ἡ λειτουργικότητα τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου ἔχει ἀποσυντεθῆ ἀπὸ τὴν κατάρτιση τῶν δυνάμεων ποὺ ἀνταγωνίζονται ἢ παρατίθενται κατὰ τρόπο ποὺ νὰ δυσχεραίνουν ἀνυπολόγιστα τὴ δυνατότητα τῆς συνθέσεως. Αὐτὸς ὁ διχασμὸς, ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἐπεσήμανε τὰ περιθώρια τοῦ «ἐγώ» του, συνειδητοποίησε, ἄρα, τὴν ὑπόστασή του, γιὰ νὰ φθάσει στὶς σημερινὲς διαστάσεις, πρέπει νὰ ἔχη συνδεθῆ μὲ γενεσιουργὰ αἷτια καταλυτικῆς ἐντάσεως. Ἀλλοιῶς δὲν ἐξηγεῖται οὔτε ἡ ἔκταση τῆς ἀποσυνθέσεως, οὔτε ἡ τρομακτικὴ φόρτιση τῶν δυνάμεων ποὺ ἔχουν ἀπελευθερωθῆ ἀπὸ τὴ διάσπαση τοῦ ψυχικοῦ πυρῆνα. Δὲν εἶναι, λοιπὸν, καθόλου παράδοξο τὸ ὅτι οἱ «ρινόκεροι» στὴν ἐποχὴ μας πληθύνονται, οὔτε γιατί, παρὰ τὴ διάχυση τῆς κοινωνικότητας, ὁ ἄνθρωπος νοιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ξαναγυρίσει στὴ μονήρη ζωὴ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἱστορίας του.

«Ἀνεπαισθήτως μ' ἔκλεισαν ἀπὸ τὸν κόσμον ἔξω», σημειώνει ὁ Καβάφης στὰ «Τεῖχη» του. Αὐτὸ τὸ «ἀνεπαισθήτως» ἔχει χάσει τὸ νόημά του. Δὲν εἶναι πιά οἱ ἐξωτερικὲς συνθήκες οἱ κινούσες δυνάμεις, ποὺ ὑψώνουν τὰ φράγματα τῆς μονώσεως. Εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ διάθεση ποὺ ἀναγκάζει τὸν ἄνθρωπο νὰ ὀργανώσει τὴν ἄμυνά του. Διάθεση, ὅχι μόνο μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐνστικτώδους προβολῆς τῶν ἀμυντικῶν μέσων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τῆς βουλήσεως.

Μιλῆσαμε γιὰ γενεσιουργὰ αἷτια καταλυτικῆς ἐντάσεως. Πρέπει, λοιπὸν, νὰ τὰ ἐξετάσουμε ἀναλυτικὰ γιατί ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴν παρουσία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ εἶναι γεμάτη ἀντιφάσεις, ἀναιρέσεις καὶ παραλογισμούς.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ὁ ἄνθρωπος ζοῦσε μὴν ὑποτυπώδη κοινωνικὴ ζωὴ, μέσα στὰ σπήλαια ἢ στὶς παρόχθιες κατοικίες του, ὡς τὶς ἡμέρες μας, ἔχει καλυφθῆ ἓνα τεράστιο διάστημα χρόνου. Στὴν ἐπιφάνεια ὅλα ἔμειναν ἀδιάτακτα. Ὁ ἥλιος ἀνατέλλει καὶ δύει κατὰ τὸν ἴδιο πάντοτε τρόπο, ἡ ἡμέρα διαδέχεται τὴ νύχτα, ἡ μιὰ ἐποχὴ ἀντικαθιστᾷ τὴν ἄλλη. Ἡ ροὴ τοῦ χρόνου φαίνεται ὅτι εἶναι ὁμαλή. Ἄν βέβαια ἡ κατανόηση τοῦ χρόνου γινόταν μὲ ἀντικειμενικὰ κριτήρια, γιὰ ὅλα θὰ ὑπῆρχε μιὰ συνέχεια καὶ μιὰ συνέπεια, ἓνα σταθερὸ δεδομένο ποὺ θάχε τὶς ἀνάλογες ἐπιπτώσεις καὶ στὴν ἀνθρώπινη διαγωγή. Ἀλλὰ ὁ χρόνος συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸν πυρῆνα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ μεταφράζεται σὲ διάρκεια καὶ ὑφὴ περιεχομένου, ἀνάλογα μὲ τὶς διαθέσεις καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα ποὺ ἔχει διαμορφωθῆ. Ὑπάρχουν, ἐκεῖ στὰ ἔγκατα τῆς ψυχικῆς συνθέσεως, ὑπειράριθμα ἐργαστᾶσια ἀποστακτῆρων, ποὺ διυλίζουν τὸ κάθε δευτερόλεπτο τῆς ζωῆς μας καὶ τὸ μεταβάλλουν σὲ εὐφρόσυνες στιγμὲς ἢ ὀδυνηρὲς ἐμπειρίες, ποὺ συγκλονίζουν τὴν ὑπαρξιακὴ μας ὑπόσταση ἢ τὸ ἀπωθοῦν, κατὰ μάζας, καὶ τὸ ἐξαφανίζουν ἀκαριαῖα ἀπὸ τὰ πεδία τοῦ συνειδητοῦ. Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος, στὴν πραγματικότητα, ζῆ μονάχα

τις αναπάσεις, τις εξάρσεις ή τις ύφεις της διάρκειας, μόρια ελάχιστα του χρόνου, ενώ το μέγιστο μέρος της ζωής κυλάει αδιάφορο.

Ο τρόπος, όμως, που άσκειται ή πίεση του χρόνου δεν διαφέρει μόνο από άτομο σε άτομο αλλά και από εποχή σε εποχή. Υπάρχουν άνθρωποι που αντιδρούν στον πόνο, που προέρχεται από τον τραυματισμό του σώματος ή της ψυχής, φυσιολογικά. Κι' είναι άλλοι που δίνουν σ' ένα λεπτό όδύνης την έκταση της αιωνιότητας. Η αντίδραση εξαρτάται από την ψυχική δομή και την ευαισθησία των ατόμων.

Αλλά και μεταξύ της εποχής των σπηλαίων και της σημερινής, ένα τεράστιο άνοιγμα έχει δημιουργηθεί στην μορφή και την ύφή των ψυχικών εκδηλώσεων. Ο πρωτόγονος άνθρωπος αντιδρά στα κάθε είδους έρεθίσματα ένστικτωδώς τις περισσότερες φορές και ανταποκρίνεται ομοιόμορφα στις κλήσεις έκτεταμένης κλίμακας έρεθισμάτων. Οί διαφοροποιήσεις των αντιδράσεων είναι ελάχιστα. Αυτό συμβαίνει γιατί και τα έρεθίσματα είναι περιορισμένα και σχετίζονται κυρίως με τη βιολογική του ύπόσταση. Η εξέυρεση της τροφής και οί καιρικές μεταβολές είναι εκείνα που κυρίως τον άπασχολούν και γύρω από αυτά περιστρέφονται οί ψυχικές εκδηλώσεις του. Αυτός ο πρωτογονισμός αποτελεί και την προστατευτική άσπίδα της υπάρξεώς του. Έτσι που ή κοινωνική σύνδεση είναι ύποτυπώδης, ο άνθρωπος των σπηλαίων, με τις φυσιολογικές άπαντήσεις που δίνει στα έρωτήματα του γύρω κόσμου, έχει αποκλείσει τη νοθεία της συμπεριφοράς και έχει εξασφαλίσει για την ύπαρξή του μιá σκευή γνησιότητας. Είναι αυτός που είναι και δεν είναι άλλος άπ' αυτόν που φαίνεται. Πάντοτε δρā μέσα στα πλαίσια μιās λογικής έρμηνείας των φαινομένων, σ' ένα κλειστό χώρο ομοιομορφίας, χωρίς παραλλαγές έκφρασεως.

Η ροή του χρόνου έπέδρασε καταλυτικά στη συνοχή των ψυχικών δυνάμεων. Ένώ οί δεσμοί με την κοινωνική ομάδα γίνονται πιο στενοί, αυτή ή κοινωνικότητα δημιουργεί στον άνθρωπο, ύποσυνείδητα, την ανάγκη της περιφρουρήσεως του «εγώ», άρα τον ύποχρεώνει να σταθή και να βαδίση σύμφωνα με τις δικές του προδιαθέσεις, που άγωνίζεται πλέον να συνειδητοποιήση, αρχίζοντας την άποχωμάτωση του έσωτερικού του κόσμου από το περίβλημα του πρωτογονισμού (1). Από δώ και πέρα ο χρόνος γίνεται ένα διαρκές μαστίγωμα της ψυχής, έκλεπτόντας την ευαισθησία της. Αυτό σημαίνει πως στο έρέθισμα δε αντιστοιχεί μιá μόνο, στερεότυπη, άπάντηση άλλ' άποχρώσεις αντιδράσεων που με την πάροδο του χρόνου πολλαπλασιάζονται και τείνουν να καλύψουν κάθε μόριο από το περιεχόμενο του έρεθίσματος. Η ίδια αντιστοιχία παρουσιάζεται και στις εκδηλώσεις του βιολογικού όντος. Τη γευστική άίσθηση π. χ. ο πρωτόγονος άνθρωπος την ίκανοποιούσε με τους καρπούς των δένδρων και το ώμο κρέας του θηράματος. Σήμερα για κάθε προϊόν ύπάρχουν άμπολλες παραλλαγές παρασκευής του, γιατί και ή άίσθηση έχει άποσυντεθί σε μέγα πλήθος γευστικών ένδιαφερόντων.

Ανατρέχοντας στην προϊστορία και την ίστορία του ανθρώπου και μελετώντας τη διαγωγή του δια μέσου των αίωνων, θα μπορούσαμε ν' αντιληφθούμε τη δραματική πάλη του ανάμεσα στον πόθο, από τη μιá, που πηγάζει από την ίδια τη φύση του, να μορφολογήση το χάος του έσωτερι-

1. «Σε κάθε άνθρωπο έλλοχεύει μιá βούληση... Αυτή ή βούληση χαιρείται το δικό της κατάλυμα και το νοσταλγει σφοδρότερα, όσο τ' άποστρεφείται». Ernst Bloch: «Το άξίωμα της προσδοκίας».

κοῦ κόσμου του καὶ νὰ καλλιεργήσῃ τὸ μεταλλεῖο τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν ὀδυνηρὴ ἀνάγκη, ἀπὸ τὴν ἄλλη, νὰ ἐπιβεβαιώσῃ κάθε φορὰ τὴν ὑπαρξὴ του μέσα στὰ πλαίσια τῆς ὁμάδας, πού εἶναι ἡ μοῖρα τῆς ζωῆς του. Πρῶτο, λοιπόν, αἴτιο τῆς διασπάσεως τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου, ὁ χρόνος.

Τὸ δεύτερο στοιχεῖο, μὲ τὸ ὁποῖο συναρτᾶται ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξή, εἶναι ὁ χώρος. Εἶναι ἡ μήτρα, μέσα στὴν ὁποία διαγράφει τὴν τροχιά τῆς ἡ ζωῆς, ἡ ἀνεπανάληπτη αὐτὴ στιγμή τῆς δημιουργίας. Τὰ πλαίσιά του εἶναι ἀκαθόριστα, ἀπροσδιόριστα. Γιὰ τὸν ἕνα, ὁ ὀρίζοντας τῆς γενέθλιας γῆς παίρνει τὶς διαστάσεις τοῦ ἀπείρου. Γιὰ τὸν ἄλλο, ὀλόκληρη ἡ ἔκτασι τοῦ πλανῆτη μας, γίνεται κοινὸς τόπος, πού δὲν ἐξαρκεῖ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ, οὔτε τὴ γνωστικὴ δίψα του, οὔτε τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία του. Ἔτσι, κάθε ἄνθρωπος, ἀπὸ λόγους ὑποκειμενικοῦς καὶ ἀντικειμενικοῦς, ὑποχρεώνεται νὰ ἐνταχθῇ ἐπὶ ζωῆς σ' ἕνα περίγραμμα χώρου, πού σπάνια ταυτίζεται, ἰδιαίτερα στὴν ἐποχὴ μας, μὲ τὸ περίγραμμα τοῦ συνανθρώπου του.

Σὲ παρωχημένους χρόνους, ἡ ὀργάνωσι τῆς ζωῆς καὶ ἡ πολιτιστικὴ στάθμη ὑποχρέωναν πολλὰς ὁμάδες ἀνθρώπων νὰ χουν κοινὰ χωρικὰ ὄρια. Γι' αὐτό, κι' οἱ ψυχικὲς ἀντιδράσεις χαρακτηρίζονταν ἀπὸ τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν ἀπλούστευσι τοῦ περιεχομένου των. Οἱ κλειστοὶ ὀρίζοντες ἀποτελοῦσαν ἕνα σταθερὸ δεδομένο, πού εἶχε τὶς ἀνάλογες ἐπιπτώσεις στὴν ψυχικὴ διαμόρφωσι. Ἄν ὁ συλλογισμὸς ἔχει κάτι τὸ αὐθαίρετο, γιὰ τὸ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς παρουσίας του στὴ γῆ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔπαυε ν' ἀγωνίζεται γιὰ νὰ διευρύνῃ τὰ πλαίσια τοῦ γνωστικοῦ πεδίου του, δὲν πρέπει ὁμως νὰ λησμονηθῇ τὸ γεγονὸς πὼς ἐπὶ αἰῶνες, πολυάριθμες ὁμάδες ἀνθρώπων ζοῦσαν ἀναγκαστικὰ μέσα σὲ ἀμετακίνητα πλαίσια χώρων, κι' ἦταν φυσικὸ αὐτὴ ἡ κατάστασι νὰ ἐπιδράσῃ στὴ διαμόρφωσι τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, νὰ προσβάλλῃ, ἴσως, κι' αὐτὰ ἀκόμα τὰ χρωματοσώματα καὶ νὰ κληρονομηθῇ σὰν καταβολὰς στοὺς ἀπογόνους.

Ἄλλὰ ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔρχεται στὴ ζωὴ συντροφευμένος καὶ μὲ ἕναν Ὀδυσσεά. Μαζί του θ' ἀρχίσουν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὶς ἐξερευνήσεις τους, ξεκινῶντας ἀπὸ μιὰ ἔκτασι χώρου ἀσήμαντη, γιὰ νὰ ὑψώσουν τὶς φιλοδοξίες τους ὡς τὸ διάστημα. Δὲν εἶναι μιὰ τυποποιημένη ἔκδοσι ὁ Ὀδυσσεάς αὐτός, ἀλλὰ ἔχει πάντοτε καὶ μιὰ διαφορετικὴ ἀπόχρωσι. Μένει ἐν τούτοις, πιστὸς σύντροφος σ' ὅλη μας τὴ ζωὴ. Μαζί του θὰ κάνουμε, δειλά, τὶς πρῶτες ἀπόπειρες, θὰ στερεώσουμε ὕστερα τὰ βήματά μας στὴ γῆ πού κατακτήσαμε, θὰ νοιώσουμε τὰ βλέφαρά μας νὰ πεταρίζουν ἀπὸ τὴν προσμονὴ τοῦ ἄγνωστου, μόλις συνειδητοποιήσουμε τὴν ὑπαρξή τοῦ γύρω μας κόσμου, θὰ τανύσουμε τὰ φτερά μας γιὰ νὰ ὑπερκεράσουμε τὸν ὀρίζοντα πού μᾶς περιβάλλει, μέχρις ὅτου φθάσῃ ἡ στιγμή νὰ μὴ μᾶς ἱκανοποιῇ ὁ φτωχὸς πλανῆτης μας, γιὰ νὰ στρέψουμε τὰ μάτια μας στὸ σύμπαν, νὰ ἡδονισθοῦμε ἀπὸ τὸ χάος του, ἀδιαφορῶντας ἂν ἡ ὕβρις ἔχει γίνοι πιά καθημερινὴ ἁμαρτία μας...

Δὲν εἶναι ὁμως καὶ τόσο καλόβολος σύντροφος ὁ Ὀδυσσεάς μας. Ἄν ταυτίζεται μὲ τὶς ἐσώτατες παρορμήσεις τοῦ ἐγὼ μας γιὰ τὴν ἀνακάλυψι καινούριων κόσμων, ἂν συνοδοιπορῇ μὲ τὸν ἀσίγαστο πόθο τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ν' ἀποκαλύψῃ τὴ φοβερὴ ἀλήθεια τοῦ προορισμοῦ τῆς, συγκρούεται ὁμως καθημερινὰ μαζί μας, μὲ τὸν ἄλλο ἐαυτὸ μας, πού εἶναι στέρεια δεμένος μὲ τὴ γῆ πού τὸν γέννησε, μὲ τὸ περιβάλλον πού ἀναπτύχθηκε, μ' ὅσα ὀλικά καὶ πρὸ παντὸς πνευματικὰ κληροδότησε ἀπὸ τοὺς προγόνους, πού

διακατέχεται, τέλος, ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ ἄγνωστο. Ὁ Ὀδυσσεύς προσπαθεῖ νὰ κόψη τίς γέφυρες πίσω μας, ἔχει ἤδη ἀποξενωθῆ ἀπὸ τὸ γλυκὸ συναίσθημα τοῦ νόστου. Περιδιαβάζει τώρα σὲ τοπία ξένων πλανητῶν, ἀφουγκράζεται τοὺς ἤχους τοῦ σύμπαντος, ἀποκρυπτογραφεῖ μηνύματα ἀπὸ ἄλλους κόσμους, χωρὶς νὰ συνετίξεται ἂν νοιώθῃ τὰ χεῖλη του πιὸ στεγνά, ἂν τὸ ἄγνωστο τοῦ γίνεται περισσότερο ἄγνωστο. Ὁ ἄλλος ἑαυτὸς μας δραματικά ἀντιστέκεται, προσπαθῶντας νὰ ριζώσῃ πιὸ γερὰ στὴ μάννα γῆ, νὰ περιχαρακώσῃ τὴν ὑπαρξή του, νὰ ὑψώσῃ μονωτικά φράγματα στοὺς ἤχους τῶν σειρήνων⁽¹⁾.

Δύο δυνάμεις διεξάγουν, κάθε στιγμή, πάλη ἀνηλέητη. Ἡ μιὰ θέλει νὰ μᾶς ἐκτοξεύσῃ στὸ ἄπειρο. ξεγελῶντας μας μὲ κάτι παιγνιδάκια ποὺ μᾶς δίνει νὰ καβαλλήσουμε: τοὺς Λούνα καὶ τοὺς Τζέμινι. Ἡ ἄλλη κυρτώνει τοὺς ὄμους μας, κάνει τὰ βήματά μας νὰ βαραίνουν, νὰ γίνωνται ἀσήκωτα. Αὐτὴ ἢ πάλη παίρνει πιὸ δραματικὸ περιεχόμενο, ὅσο περισσότερο ξανοίγουν οἱ ὀρίζοντες τοῦ σύμπαντος, ὅσο πιὸ εὐρύτερα γίνονται τὰ γνωστικά μας πεδία. Γιατί, στὸ βάθος, ὁ ἄνθρωπος ἔχει συνείδηση τῆς ἀδυναμίας του. Ξέρει πὼς τοῦ εἶναι ἀνεπίτρεπτο νὰ ξεπεράσῃ ὀρισμένα ὄρια διαρκείας καὶ ἐκτάσεως⁽²⁾ καὶ ἡ καινούρια γνώση ποὺ ἀποκτᾷ, ἀντὶ νὰ γεμίξῃ τὴν ψυχὴ του αἰσιοδοξία καὶ δύναμη, τὸν ἐκμηδενίζει ὅλο καὶ περισσότερο, γιατί σκιαγραφεῖ πιὸ αἰσθητὰ τὸ πραγματικὸ τοῦ ἀνάστημα⁽³⁾. Ἔτσι οἱ ἐσωτερικὲς δυνάμεις του κατακερματίζονται, ἀποσυντίθενται, ἀνταγωνίζονται.

Δεύτερο αἷτιο τῆς διασπάσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου, ὁ χ ὠ ρ ο ς.

Χρόνος καὶ χῶρος, λοιπόν, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἐμφανίστηκε στὸν πλανήτη μας, ἐπιδροῦν καταλυτικά πάνω στὰ συνθετικά στοιχεῖα τῆς ψυχῆς του, μὲ μιὰ ὄλο καὶ ἐπιταχυνόμενη φορά, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀγωνιώδη προσπάθεια ποὺ καταβάλλει γιὰ νὰ κατακτήσῃ τὰ μυστικά τοῦ γύρω κόσμου. Καὶ δὲν εἶναι ἡ διάσπαση ποὺ ἐπιτελεῖται στὸ ἐσώτατο εἶναι μας μόνο τὸ δραματικὸ στοιχεῖο τῆς ὑποθέσεως. Εἶναι καὶ ἡ ἀνισομέρεια τῶν προσανατολισμῶν μας. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴ γνώση χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ τάση ἐξωστρέφειας. Ὁ Ὀδυσσεύς ἀρέσκειται στὴν περιπλάνηση ἔξω ἀπὸ τὸν περίγυρο τῆς ὑπάρξεώς μας, παρὰ τοὺς μύχιους πό-

1. «Ὁ Ζ. μοῦ λέει πὼς βλέπω ὄνειρα ἀρχετυπικά. Ὁ τοῖχος εἶναι ἀρχέτυπο. Τὸ κουτὶ ποὺ ταξιδεύει στὸ κοσμικὸ διάστημα καὶ ποὺ μέσα του βρίσκομαι σχεδὸν σὲ στάση ἐμβρύου, ἀρχέτυπο κι' αὐτό.

— Ἡ ἀγωνία στ' ὄνειρό σας προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀφήσατε τὴ γῆ. «Ἡ γῆ ξέρετε τί εἶναι; Ἡ μητέρα...». Ἰονέσκο: «Ἡμερολόγιο». Περιοδικὸ «Ἐποχές», τ. 29».

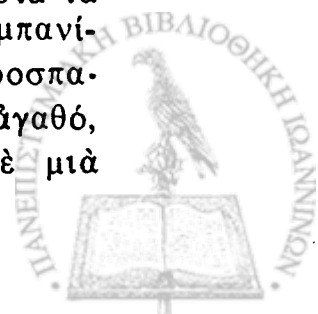
2. «Ἄν κατάφερα ν' ἀνοίξω ὄλες τίς πόρτες, θάμεινε πάντα ἢ πόρτα ἢ κλειστή, τῆς ἐκπλήξεως», Ἰονέσκο: «Ἡμερολόγιο».

3. «Ὅλη ἡ ἀνθρώπινη περιπέτεια ἔχει τὰ ὄριά της...Κάθε τι ποὺ ἀνακαλύπτουμε εἶναι ἤδη ὑπαρκτό. Ἡ πιὸ ἐφευρετικὴ φαντασία δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ἀθροῖσμα ἀπὸ στοιχεῖα ἀντλημένα ἀπὸ τὴ γνωστὴ πραγματικότητα. Ἐξ ἄλλου, ὅσο περισσότερο ἐκμεταλλεσόμαστε, τόσο περισσότερο συνειδητοποιοῦμε τὴν ἀπεραντοσύνη τῶν ἀνεξερεύνητων πραγμάτων. Κάθε ἀνακάλυψη θέτει ἐμπρὸς στὸν πνευματικὸ μας ὀρίζοντα ἓνα πλῆθος ἀπὸ καινούρια ἐρωτηματικά. Ὅσο περισσότερο μελετοῦμε τόσο καὶ περισσότερο ἀναμετροῦμε τὴν ἄγνοιά μας». Paul Tournier: «Τὸ νόημα τῆς ζωῆς». Περ. «Ἀκτίνες», τ. 266.

θους να προσανατολίσουμε τις εξερευνήσεις του στο χάος του έσωτερικού μας κόσμου. Η υπόστασή του άντλει πνοή κυρίως από την αίσθηση, γιατί αυτό και περιστρέφεται περί την επιφάνεια του πλανήτη ή έκτοξεύεται προς το διάστημα, χωρίς να θέλη να ψάσει την περίκαυστη λάβα του έσωτερικού ήφαιστείου. Αυτή ή διάχυση στην επιφάνεια, και ή άποφυγή της γνωριμίας με τή φυσιογνωμία της ψυχής, περιπλέκει το πρόβλημα της διασπάσεως, των άντινομιών και των συγκρούσεων και πολλαπλασιάζει τους κινδύνους για το παρόν και το μέλλον του άνθρώπου.

Μιά πρώτη, ήδη, επίπτωση αυτής της έσωτερικής άναταραχής έχουμε στο ήθικό πεδίο. Μιλάμε για ήθική «πρόοδο», μέσα στα πλαίσια της ιστορικής διαδρομής του άνθρώπινου βίου, και άυταπατώμαστε, πιστεύοντας πως τεκμηριώνουμε τήν άποψή μας, με τήν παράθεση των έπιχειρημάτων των έπιστημονικών κατακτήσεων, που έπέτρεψαν στον άνθρωπο ν' άνεβάσει το βιωτικό του επίπεδο και να παρατείνη τα όρια της ζωής του. Η πρόδος αυτή είναι στην ουσία θέμα έπιφάνειας. Γιατί, ποιά άπόκριση μπορεί να δοθής στο άμείλικτο κατηγορώ των έκατομμυρίων νεκρών των δύο φρικιαστικών πολέμων του αιώνα μας, ποιά έπίφαση δικαιολογίας μπορεί να βρεθής για να έξουδετερώσει τις γοερές κραυγές των βασανισμένων στα στρατόπεδα και τους άλλους τόπους μαρτυρίου, που έφευρε ή βελτιωμένη ήθική του αιώνα μας, κατασπιλώνοντας έτσι τήν ιδέα της ύπάρξεως, κουρελιάζοντας τήν άνθρώπινη άξιοπρέπεια και δίνοντας διέξοδο στη δράση των πιο ταπεινών ένστικτων μας, αυτών που βρίσκονται σε χαμηλότερη κλίμακα από τα βιολογικά ένστικτα του ζώου; Τί έχουμε ν' άπαντήσουμε έμεις, που κατακτήσαμε τους αιθέρες και δέν μπορέσαμε να χορτάσουμε τους πεινασμένους, έμεις που άφαιρέσαμε άνάλητα τή ζωή άπειράριθμων άθώων με τα έπιστημονικά μέσα που άποκτήσαμε και μεταβάλλαμε τον πλανήτη μας—δυο φορές στον παρόντα αιώνα—σε Κρανίου τόπον και χώρο της Άποκαλύψεως; Τα χέρια μας στάζουν αίμα, ή φωνή του Άβελ έγινε καθημερινή βάνσanos, το βλέμμα εκείνων που έξοντώθηκαν διαπερνά τήν καρδιά μας σαν πύρινη ρομφαία και μεϊς μιλάμε για ήθική πρόοδο και άνοδική πορεία που φέρνει στην τελείωση!

Άν άκόμα θελήσουμε να έξετάσουμε βαθύτερα τα αίτια των κατακτήσεων για τις όποιες ύπερηφανευόμαστε, θα συνειδητοποιήσουμε παραστατικώτερα τήν ένοχη μας και θα διαπιστώσουμε πως το ήθικό στοιχείο πολυλίγη σχέση έχει με το περιεχόμενό τους. Στο μεγαλύτερο μέρος τους τα τεχνικά έπιτεύγματα δέν πραγματοποιήθηκαν από τήν πρόθεση του άγαθού, άλλ' από τάσεις και ψυχικές παρορμήσεις που σκοπεύουν στην καταδυσάνστευση του άλλου, στην έπικράτηση, τήν κυριαρχία, τήν έξασφάλιση δυνάμεως. Καθαγιάζεται με το ήθικό κάθε έπιστημονική κατάκτηση όταν είναι άποξενωμένη κι' άπ' τήν ύποψία άκόμα πως μπορεί κάποτε να χρησιμοποιηθής για να συντρίψει τήν άνθρώπινη προσωπικότητα, να βασανίσει το σώμα ή τήν ψυχή του άνθρώπου. Η ήθική δέν είναι μια έπίφαση. Είναι έννοια με πλήρες περιεχόμενο. Στις μέρες μας κατάντησε λόγος κενός. Γιατί όταν κάτω από τήν επιφάνεια των πραγμάτων—τον τεχνικό πολιτισμό—καραδοκεϊ ό θάνατος, έτοιμος κάθε στιγμή να χρησιμοποιήση αυτά τα ύλικά μέσα για τους δικούς του σκοπούς, τότε ή πρόδος που διατυμπανίζουμε άποτελεί μιάν άπάτη, το προσωπεϊο, πίσω από το όποιο προσπαθούμε να καλυφθούμε. Η ήθική τελείωση συναρτάνται θετικά με το άγαθό, γεμίζει τήν ψυχή με εύφορία και ψυχικές άνατάσεις. Έμεις ζοδμε σε μιάν

πλαστή συμβατικότητα, με την αὐταπάτη πὼς εἴμαστε οἱ σκαπανεῖς ἑνὸς νέου κόσμου, ἐνῶ μᾶς συνέχει καθημερινὰ ὁ φόβος τοῦ θανάτου. Ποτὲ ἄλλοτε, ὅσο σήμερα, τὰ τεχνικά μέσα δὲν εἶχαν συσσωρεύσει τόσες καταστροφικὲς δυνάμεις, ἔτοιμες νὰ ἐξαλείψουν τὴ ζωὴ ἀπὸ τὸν πλανήτη μας. Ἔχουμε συνείδηση αὐτοῦ τοῦ τρομεροῦ κινδύνου, ἀλλ' ἀντιδρούμε ἀρνητικά. Ἄντι νὰ τιθασσεύσουμε τὴν ὀρμητικὴ ροὴ τῶν δυνάμεων, σὲ κοῖτες ἐλεγχόμενες ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη βούληση⁽¹⁾, ἐκχερσώνουμε συνεχῶς τὸ ἔδαφος, γιὰ τὴν ἀνακάλυψη καινούριων κοιτασμάτων, ἐκβιάζουμε τὴ φύση νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ νέα μυστικά, ἐνῶ ἀκόμα δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ χρησιμοποιήσουμε αὐτὴ τὴν καταπληκτικὴ σύνθεση δυνατοτήτων γιὰ μιὰ οὐσιαστικὴ καλλιέργεια τῆς ἐπιφάνειας καὶ τοῦ βάθους τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Πεινοδὺν λιγώτεροι ἄνθρωποι σήμερα ἀλλ' αὐτὸ δὲ σημαίνει τίποτε, μιὰ πού ὑπάρχουν οἱ δυνατότητες γιὰ τὴ τέλεια ἐξάλειψη τῆς πείνας. Τὸ πιὸ τραγικὸ εἶναι πὼς φοβοῦνται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σήμερα, γιὰ τὸν ἐπικρεμάμενο κίνδυνο ἑνὸς καινούριου κατακλυσμοῦ, πού ἔγινε ὁ ζωντανὸς ἐφιάλτης τῶν ἡμερῶν μας. Ποιὰ ἄλλη στιγμή τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητας ζυμώθηκε τόσο τραγικὰ—ἀντικειμενικὰ καὶ ὑποκειμενικὰ—⁽²⁾ μετὸ φρικαλέο φάσμα τοῦ θανάτου, ὅσο ἡ σημερινή;

Κάτω ἀπὸ τίς συνθήκες αὐτές, εἶναι μοιραῖο ἡ διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐναρμονίζεται μετὴν ἀτμόσφαιρα πού ἔχει δημιουργηθῆ. Ἡ διάσπαση τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων καὶ ἡ ἐπικρεμάμενη ἀπειλὴ τοῦ ἀφανισμοῦ, τὸν ὑποχρεώνουν σὲ μιὰ πάλη συνεχῆ, μετὴν ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς προεκτάσεις καὶ σὲ μιὰ ἀγωνιώδη προσπάθεια προσαρμογῆς. Ἐσωτερικὰ ἀποπειρᾶται νὰ διοργανώσῃ τὰ συντρίμια τοῦ ψυχικοῦ βίου του, νὰ πειθαρχήσῃ τίς ἐπαναστατημένους δυνάμεις πού ἀπελευθέρωσε ἡ ἔκρηξη τοῦ ὑπαρξιακοῦ του πυρῆνα, νὰ ξαναβρῆ τὸ πρόσωπο τῆς εἰλικρίνειας. Τοῦ χρειάζεται γι' αὐτὸ ἐγρήγορη καὶ περισυλλογὴ. Ἔτσι ὀρθώνει τὰ τεῖχη γύρω του μετὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τῆς βουλήσεως. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὀφείλει νὰ διαδραματίσῃ ἕνα ρόλο στὸ κοινωνικὸ ἐπίπεδο, πού στὴν ἐποχὴ μας ἔχει πάρει μιὰν ἔκταση παγκοσμιότητας. Ἡ μιὰ προσπάθεια ἀνταγωνίζεται τὴν ἄλλη γιὰτὶ ἡ πρώτη ἀπαιτεῖ προβολὴ στὴν αἰωνιότητα, ἡ ἄλλη συνάπτεται μετὸ ἐφήμερο καὶ τὴ σκοπιμότητα τοῦ παρόντος.

Αὐτοῦ βρίσκεται ἡ ὑπόθεση τῆς τραγωδίας τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας. Ἄλλο εἶναι τὸ πρόσωπο τῆς ψυχῆς του κι' ἄλλο τὸ προσωπεῖο μετὸ ὁποῖο ἐμφανίζεται. Ἔτσι ἡ λειτουργικότητα τῆς ζωῆς ἔχει μορφολογηθῆ καὶ διακινεῖται μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς παραλλαγμένης ἐπιφάνειας. Τὸ βάθος—ἡ πολύτιμη σκευὴ τῆς ὑπάρξεώς μας—ἔγινε κρυφὸς μονόλογος, ζέον ὕδωρ πού κατακαίει τὰ σπλάχνα μας, χωρὶς δυνατότητες ἐκφράσεως. Κι' ἀν κάποτε ἐκπηδᾷ κοχλάζον στὴν ἐπιφάνεια καὶ δημιουργεῖ ρωγμὲς στὸ πρόπετασμα, τὰ χάσματα γεμίζουν αὐθωρεὶ καὶ ἡ ἐπίπλαστη ἡρεμία ἐπανέρχεται.

1. «Ἐπείγει ἀπόλυτα: Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ στὸ πεδίο τῆς ἐπιστήμης θαυματούργησε, ἀλλὰ καὶ ἔφερε τὸ ἀνθρώπινο γένος στὸ χεῖλος τῆς ἀπίσσου, νὰ θαυματουργήσῃ καὶ σὰν ἰθιτικὴ μέριμνα καὶ νὰ σώσῃ τὸ ἀνθρώπινο γένος, φράσσοντας ἐγκαιρὰ τὸ στόμα τῆς ἀπίσσου...». Κ. Ι. Δεσποτόπουλος: «Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἱστορία».

2. «Ὁ θάνατος, σὲ μιὰν ἐξοντωτικὴ ἀντεπίθεση, ξανακέρδισε τίς παλιὰς του θέσεις. Ἔχουμε γίνῃ σήμερα παρίσχυροι ἀπέναντι στὴ Φύση, θαυμαστά ἐξοπλισμένοι γιὰ τὴ ζωὴ, ἀλλὰ ἔχουμε ἀπομείνει ἄοπλοι μπροστὰ στὸ σκάνδαλο τοῦ θανάτου...». Ἄγγ. Τερζάκης: «Ἡ πίστις τοῦ Πάσχα», «Τὸ Βῆμα», 13—4—66.

Ἀπὸ τὴν ἀγορά, λοιπόν, ἔχουν ἐξαφανισθῆ τὰ μέταλλα. Ἀπόμειναν τὰ κίβδηλα νομίσματα τῆς ὑπάρξεώς μας. Μ' αὐτὰ συναλασσόμαστε καθημερινά, ἀπατῶντες καὶ ἀπατῶμενοι, μὲ πλήρη συνείδηση εὐθύνης. Οἱ τύψεις θάρθουν σὲ στιγμὲς ἐσωτερικῆς ἐξομολογήσεως. Περισσότερο γίνονται ἐφιάλτες καὶ ταρασσούν τὸν ὕπνο μας. Κι' ὅμως, μὲ τὴν καινούρια μέρα ποὺ ἀνατέλλει, ὅλα αὐτὰ θὰ ξεχασθοῦν κι' ὁ καθένας θὰ κινηθῆ πάλι παίζοντας τὸ ρόλο ποὺ ἔχει σκηνοθετήσῃ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Τὸ προσωπεῖο ἔχει διαλεχθῆ γιὰ τὰ μέτρα μας καὶ γιὰ κάθε στιγμή τῆς ἐκφράσεώς μας. Γιατί ὅλες οἱ μορφές τῆς ζωῆς ἔχουν διαποτισθῆ ἀπὸ τὴν ἠθοποιΐα καὶ τὴν παραμόρφωση τῆς οὐσίας. Στὸν κοινωνικὸ τομέα οἱ σχέσεις τῶν ἀτόμων ρυθμίζονται ἀπὸ τὴ σκηνοθεσία μιᾶς παραστάσεως. Οἱ δεσμοὶ μεταξύ των, δεσμοὶ ἀναγκαῖοι ὄχι μόνο γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ τὴν ἀνάπτυξη ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτοβεβαίωση τῆς ὑπάρξεως, ἔχουν ἀποχρωματισθῆ ἀπὸ τὸ στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπινου. Δὲν συνδέονται μὲ τὸ παρελθὸν οὔτε προεκτείνονται στὸ μέλλον. Ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀνάγκη τοῦ παρόντος. Σ' ὅλη τὴν κλίμακα τῆς ἱεραρχίας τῆς κοινωνικῆς ἐκφράσεως ἢ προσποίηση ἔχει ἐναποθέσει τὴ σφραγίδα τῆς, ἔγινεν ἀνάγκη ζωῆς. Ἡ ἀνταγωνιστικὴ διάθεση, ποὺ ἐμφωλεύει στὸν ἄνθρωπο, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ὑποχρεώθηκε νὰ ἐνταχθῆ στὴν πειθαρχία τοῦ συνόλου, ἔχει ὀξυνθῆ ὅσο ποτὲ ἄλλοτε, γιατί οἱ δυνάμεις τοῦ ἐνεργοποιοῦνται πρωτίστως γιὰ τὴν ἀπόκτηση ὑλικῶν ἀγαθῶν, ποὺ ἔγιναν καὶ τὸ σῆμα κατατεθὲν τοῦ αἰῶνα μας. Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἠθικὴ κρίση ποὺ παίρνει ἐπικίνδυνες διαστάσεις σὲ χῶρες μὲ ὑψηλὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο καὶ ἀνώτερο τεχνικὸ πολιτισμὸ.

Στὴν πολιτικὴ, ποὺ εἶναι ἔκφραση τῆς κοινωνικότητας, οἱ ἴδιες ἀναλογίες ἐπισημαίνονται. Πίσω ἀπὸ ἓνα προσωπεῖο πομπῶδων διακηρύξεων καὶ ἰδανικῶν σχημάτων ἀνθρωπίνων σχέσεων, ἐνεδρεῦει ἢ στυγνὴ μορφή τοῦ συμφέροντος, ποὺ ἀποσιλώνει τὸ χῶρο τοῦ ψυχικοῦ ἐδάφους ἀπὸ κάθε βλάστηση ἀγνοῦ συναισθήματος. Ἔτσι τὰ ἰδανικὰ κατάντησαν σύνθημα στιγμῆς, φευγαλέα προέκταση τοῦ ἀνθρώπου σὲ ἀναπεπταμένο χῶρο, ἐνῶ τὰ ἑκατομῦρια τῶν νεκρῶν τῶν δύο πολέμων καγγάζουν μέσα στοὺς τάφους των. Σὲ τέτοιο σημεῖο ἔχει προχωρήσει ἡ διάβρωση ποὺ μᾶς ἀπέλιπε καὶ τὸ ἐλάχιστο θάρρος μιᾶς εἰλικρινοῦς ἐξομολογήσεως. Κι' ἂν κάποτε συνειδητοποιεῖται ἡ εὐθύνη, ἡ ἀντίδραση δὲν εἶναι θετικὴ, πρᾶγμα ποὺ θὰ βοηθοῦσε σὲ μιὰν ἀναδιάρθρωση τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων, ἀλλὰ ἀπόπειρα συγκαλύψεως προθέσεων ποὺ ξεκινοῦν θεωρητικὰ ἀπὸ τὴν ἐξιδανίκευση πόθων καὶ καταλήγουν πρακτικὰ στὴν ἀπόκτηση ἰσχύος γιὰ τὴν περιφρούρηση τοῦ συμφέροντος. Ὅλα τὰ θέματα ἀντιμετωπίζονται μὲ τὸ ψυχρὸ πνεῦμα τῶν ἀριθμητικῶν σχέσεων καὶ τὴν ἀνάληπτη συνέπεια τῆς λογικῆς. Ὁ συναισθηματικὸς τόνος ἔχει ἀπονεκρωθῆ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταρρακωθῆ ἡ ἠθικὴ ἐπένδυση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ζωὴ ἐπιβεβαιώνει καθημερινὰ αὐτὴ τὴ συρρίκνωση τῆς ψυχῆς, τὴν ἀποστράγγιση τῆς εὐαισθησίας τῆς καὶ τὴν ἀποχαλίνωση τῶν τάσεων ποὺ συντελοῦν στὴν ἀτροφία τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν λειτουργιῶν καὶ ὁδηγοῦν στὴ θεοποίηση τῆς ὕλης. Γιατί στὴν οὐσία, αὐτὴ ἀπόμεινε ὁ κυρίαρχος τοῦ χώρου τῆς ἐποχῆς μας, ὁ ἐμπνευστῆς τῶν προθέσεών μας. Οἱ σκοποὶ τῆς ἀγωγῆς κινδυνεύουν νὰ μετατραποῦν σὲ μιὰ χωρὶς ἀντικείμενο φιλοσοφικὴ ἄποψη, ἐνῶ παράλληλα σημειώνονται ραγδαῖες ἀνακατατάξεις στοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς, ποὺ προσαρμόζονται στὰ νέα δεδομένα. Ἔτσι οἱ ἥρωες ἔχουν πεθάνει καὶ τὰ παλιὰ πρότυπα ἔπαυσαν νὰ ἐμπνέουν καὶ νὰ δημιουργοῦν στὸν ἄνθρωπο τὴν ἐφεση τῆς ταυ-

τίσεως, πράγμα πού συμβάλλει ανυπολόγιστα στη διαδικασία της ανέλιξεως και στην άρτίωση της προσωπικότητας, κι' αναζητούνται νέες μορφές για να εκφράσουν τὰ ιδανικά της εποχής.

Ἄλλὰ καθὼς οἱ παλιοὶ θεοὶ γκρεμίζονται ἀπὸ τὰ βάθρα τους καὶ τὰ νέα σχήματα μένουν ἀκόμα ἀμορφολόγητα (1) (2), καὶ ἀνίκανα νὰ ἐμπνεύσουν μὲ τὸν ὠμὸ ὕλισμό τους, ὅλα βυθίζονται σὲ μιὰ παχύρρευστη μάζα ζωϊκῆς οὐσίας, χωρὶς χρῶμα καὶ ὄσμῃ (3). Ἡ ὕπαρξη διαποτίζεται ἔτσι ὡς τὶς ἐσω-τατες ἴνες τῆς ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία καὶ τὴν ἄρνηση, ἀπογυμνώνεται ἀπὸ τὴν ἀναπόληση καὶ τὸ ὄραμα, ταυτίζεται μὲ τὴ θαυματοποιία τῆς ὕλης, χάνει τὸν προσανατολισμό της καὶ τὴ μνήμη της. Δὲν πρέπει, λοιπόν, νὰ φαίνεται παράδοξο τὸ γιατί οἱ λέξεις ἔχουν χάσει τὸ περιεχόμενό τους. Ἐπαψαν νὰ ἐκφράζουν βιώματα καὶ ἀνθρώπινους πόθους, συγκεκριμένα πράγματα καὶ ιδέες κι' ἀπεικονίζουν θολὰ καταστάσεις. Ἡ γλῶσσα ἀντὶ νὰ πλουτίζεται καὶ καλλιεργεῖται, καλύπτοντας καὶ τὶς λεπτότερες ἀποχρώσεις τῶν ἐσωτερικῶν μας προθέσεων, ὀπισθοδρομεῖ στὴν ἐποχὴ τοῦ πρωτογονισμοῦ καὶ τῶν γενικεύσεων, χωρὶς κἂν νὰ γίνεται προσδιοριστικὴ τῶν ὀρίων τῆς ἀτομικότητας. Εἶναι, γι' αὐτό, δυνατὴ ἡ καπηλεία τῶν ιδανικῶν, μιὰ πού ὁ καθένας δίνει τὴ σημασία τῆς ἀρεσκείας του.

Ἡ διάσπαση τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου καὶ τὰ ψιμίθια τῆς μεταμφέσεως ὄχι μόνο εἶναι στοιχεῖα ἐμφανέστατα ἀλλὰ καὶ ἐναποθέτουν τὴ σφραγίδα τους στὸ χῶρο τοῦ πνεύματος. Ἡ καθαρὰ πρόσοδος σπανίζει στὴν ἐποχὴ μας. Στὴν πραγματικότητα ἀπέμεινε μιὰν ἀπεγνωσμένη φωνή, μιὰ προβολὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ σπαραγμοῦ καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου νὰ ξαναβρῆ τὸν ἀπωλεσθέντα παράδεισο, τὴ γνησιότητα τοῦ ἑαυτοῦ του. Πασχίζει μὲ χίλιους τρόπους νὰ ἀποδεσμευθῆ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ συναλλαγὴ, νὰ ἀποσυρθῆ μονήρης, σὰν τὸ τραυματισμένο θηρίο στὴ στρωμνὴ του, κι' ἐκφράζει ἀνορθόδοξα, ἀποσπασματικά, συχνὰ μὲ κραυγὰς ἀναρθρες, μὲ κρυπτογραφήματα, μὲ παραλογισμοὺς πού φθάνουν ὡς τὴν ἐξωφρενικότητα, τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία του, τὴν ἀπελπισία γιὰ τὰ γκρεμισμένα ὄνειρα ἢ τὴν ἐλπίδα γιὰ μιὰ ἀνασύνθεση τῆς ζωῆς μέσα ἀπ' τὰ συντρίμια της. Τὸ γνήσιο πρόσωπο τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐξοστρακισθῆ. Ἐμεινε μιὰ ἀσκητικὴ μορφή μέσα στὴν ἀπεραντωσύνη τῆς ἐρήμου, ἐνῶ ἡ ἀγορὰ κατακλύζεται ἀπὸ ἀναρίθμητα προσωπεῖα παραχαρακτῶν, αὐτῶν πού ρυθμίζουν τὴν κυκλοφορία τοῦ νομίματος, πού δὲν ἔχει ἀντίκρουσμα. Ἡ κοινωνικὴ ἐπιφάνεια ἔχει ἀρμολογηθῆ μ' αὐτὴ τὴν κίβδηλη πνευματικὴ ἔκφραση σ' ὅλα τῆς τὰ ἐπίπεδα,

1. «Οἱ ἔννοιες τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ ψεύτικου, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ παραμένουν σὲ μιὰ κατάσταση γυμνότητας, γιατί δὲν ξέρει κανεὶς τί εἶναι πραγματικὰ ἀληθινὸ καὶ τί πραγματικὰ ψεύτικο, τί εἶναι πραγματικὰ καλὸ καὶ τί πραγματικὰ κακὸ καὶ πρὸ πάντων ποῖο εἶναι τὸ ὀλιγώτερο κακὸ καὶ ποῖο τὸ μεγαλύτερο καλόν». Joseph Folliet. *Περιοδικὸ «Ἀκτίνες»*, τ. 268.

2. «Ἀκόμα καὶ τὰ πρωταρχικὰ αἰσθήματα, στὴν ἐποχὴ μας, οἱ ἔννοιες, τὰ νοήματα, τελικὰ κι' οἱ αἰσθήσεις μας στεροῦνται τῆς βεβαιότητας πού παρουσίαζαν ἄλλοτε. Ἐχουν μιὰ ρευστότητα». Ζωὴ Καρέλλη: «Αἰτίες καὶ αἰτιολογίες». *Περ. «Εὐθύνη»*, τ. 48.

3. «Κουράστηκα ἀπὸ τὴ ζωὴ: ὁ κόσμος μοῦ προκαλεῖ ναυτία. Εἶναι ἄνοστος, δὲν ἔχει οὔτε ἄλας, οὔτε νόημα. Ὅπως βυθίζομε τὰ δάκτυλα στὸ χῶμα, γιὰ ν' ἀναγνωρίσουμε τὴν χώρα, ὅπου βρισκόμαστε, ἔτσι κι' ἐγὼ βυθίζω τὰ δάκτυλα στὴ ζωὴ: δὲ μυρίζει τίποτα...». Kirkegaard: «Ἡ ἐπανάληψη».

γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἦθος ἀπουσιάζει, ἡ ἠθικὴ προδίδεται καὶ τὰ μεγέθη ἀπο-
γυμνώνονται ἀπὸ τὶς διαστάσεις τους. Κάθε εἶδους συναλλαγὴ νομιμοποιεῖται
ἀπὸ τὴν ἀπειρία τῶν περιπτώσεων ποὺ συγκρότησαν νέα κοινωνικὴ ἠθικὴ.
Σύμφωνα μ' αὐτὴ, τὸ τίμιο καὶ τὸ εἰλικρινὲς ἔγιναν τὰ ἀπόβλητα στοιχεῖα
τῆς πνευματικῆς φωνῆς, ἔχουν ἀπωθηθῆ στὸ βάθος τῆς σκηνῆς, ἐνῶ στὸν
κενὸ χῶρο ποὺ ἔμεινε ἐπιπολάζουν ἡ κουφότητα καὶ ἡ κενοδοξία, τὰ ἀπορ-
ρίμματα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας, τὰ σαπρόφυτα τῆς γνησίας ἐκφρά-
σεως καὶ τὴν ὀρχήστρα ἔχει κατακλύσει ὁ χορὸς τῶν μεταμφιεσμένων. Ὁ
χορὸς τῶν καταραμένων, πρέπει νὰ προστεθῆ, γιατί ἡ βακχεΐα ἔχει γίνεи ἡ
καθημερινὴ λατρευτικὴ ἐκδήλωση—προσφορά στὴν ἀπληστία τῆς νέας θεό-
τητας κι' ἔχει σχεδὸν ἀποκόψει τὶς γέφυρες γιὰ μιὰ σύνδεση τοῦ πνεύματος
μὲ τὶς αἰώνιες προεκτάσεις του, ποὺ ἀποτελοῦν λειτουργικὸ στοιχεῖο τῆς
ὑποστάσεώς του.

Ἄλλὰ καὶ ἡ τρέχουσα καθημερινότητα εἶναι μιὰ συνεχῆς διακί-
νηση προσωπείων. Οἱ ἀπλὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων σπάνια στηρίζον-
ται στὶς ἀγνὲς διαθέσεις. Λὲς καὶ ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐντροπὴ νὰ παρου-
σιασθῆ γυμνὸς ἀπὸ προσποίηση, νὰ φανερώσῃ τοὺς μύχιους πόθους του. Τὸ
κοινωνικὸ πεδίο γίνεται ὁ στίβος ὅπου παραποιεῖται ἡ γνησιότητα, ὄχι
γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἡ δυνατότητα τῆς ἐκδηλώσεως ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμφωλεύει ὁ
φόβος μήπως ἐπισημανθῆ σὰν παραφωνία στὸ πλαίσιο τῆς συνθέσεως. Αὐτὸ
σημαίνει ἠθικὴ καθίζηση μιὰ ποὺ τὸ ἐπίπλαστο ὀργανώνει τὴ ζωὴ τῆς
καθημερινότητας.

Λίγο πὶὸ πάνω, στὸ χῶρο τῆς ἐπαγγελματικῆς συναλλαγῆς, ἀνάλογες
διαστάσεις ἐπιμετροῦνται. Ἀνταγωνισμὸς μὲ ἢ χωρὶς τὴν ἐπίφαση ἀμιλλας,
πόλεμος ἀνηλεῆς γιὰ τὴν ἐπικράτηση μὲ πλήρη ἀδιαφορία γιὰ τὶς συνέ-
πειες. Κι' ὄλα αὐτὰ ἐν ὀνόματι τῆς ἀνεξίξεως καὶ τῶν ἰδανικῶν, ποὺ χρω-
ματίζονται ἀνάλογα μὲ τὶς περιστάσεις. Τὸ «ἐνώπιος ἐνωπίω» εἶναι ἀπὸ τὶς
σπάνιες παρουσίες τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πρόσωπο μένει ἀκάλυπτο μόνο στὶς
στιγμὲς τῆς αὐτοεξομολογήσεως. Τότε ποὺ γίνεται κατορθωτὸς ὁ διάλογος
μὲ τὸν ἄλλο ἑαυτὸ μας, ποὺ κινδυνεύει ν' ἀπωθηθῆ πέραν ἀπ' τὸ πεδίο τῆς
συνειδήσεως. Στὴν τρέχουσα χρῆση βρίσκεται τὸ ἐμφανὲς προσωπεῖο, ποὺ
ἐναρμονίζεται μὲ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας. Ἡ ἀ-
ναγκαστικὴ ἐναλλαγὴ τῶν ρόλων ἀποτελεῖ γιὰ τὸ ἄτομο μιὰν ὑπέρτατη
δοκιμασία. Αὐτὸς ὁ καθημερινὸς διχασμὸς ποὺ τὸ πειθαναγκάζει ἄλλα νὰ
σκέπτεται κι' ἄλλοιῶς νὰ ἐκφράζεται, ἄλλα νὰ αἰσθάνεται καὶ διαφορετικὰ
νὰ ὑλοποιῆ τὶς ἰδέες του, νὰ ἐξιδανικεύῃ κατὰ τὶς ὥρες τῆς περισυλλογῆς
τὶς προθέσεις του καὶ νὰ ὑποχρεώνεται ὕστερα ἀπὸ λίγο νὰ γίνεи
μάρτυρας τῆς ἐκπορνεύσεως τῶν ἰδανικῶν του, εἶναι μιὰν ἀπάνθρωπὴ ἐνέρ-
γεια, μιὰ διαδρομὴ μέσα στὸ ἔρεβος τῆς νύχτας, χωρὶς πολλὰς ἐλπίδες νὰ
ἀνιχνευθῆ τὸ φῶς τῆς λυτρώσεως. Ἄν μάλιστα ἀναλογισθοῦμε πὼς ὁ ρόλος
ποὺ ἀναλάβαμε νὰ διαδραματίσουμε στὴ ζωὴ εἶναι τὶς περισσότερες φορὲς
διαφορετικὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ διαγράφουν οἱ προδιαθέσεις μας, μπορούμε
νὰ ἀναλογισθοῦμε καὶ τοῦ προσωπεῖου τὴν ἀποκρουστικότητα καὶ τὴν ἐκ-
ταση τῶν ἐσωτερικῶν συγκρούσεων καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιπτώσεων στὴν
ἠθικὴ συγκρότηση τῆς κοινωνίας μας.

Ἔχουμε φθάσει λοιπὸν στὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου; Εἶναι τὸ βασανιστικὸ
καταληκτικὸ ἐρώτημα. Ἡ ἀπάντηση μεγάλου ἀριθμοῦ προβληματιζομένων
ἀνθρώπων τοῦ καιροῦ μας, εἶναι θετικὴ. Ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται ἐνώπιον
τοῦ κατακλυσμοῦ, χωρὶς νὰ ἔχη συνειδητοποιήσει τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου
οὔτε σὰν ἡγεσία, οὔτε σὰν ἀπλὸ μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἀπλῶς

βρίσκεται σὲ καθημερινὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ θανάτου, ποὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ τὶς δαιμονικὰς δυνάμεις ποὺ ἔχει ἀνακαλύψει, στὶς ὁποῖες συνεχῶς προσθέτονται καὶ νέες. Αὐτὴ ἡ ἐπαφὴ ἐκφράζεται μὲ τὸ καθολικὸ συναίσθημα τοῦ φόβου, ποὺ εἶναι διάχυτο σὲ κάθε πτυχή τῆς ζωῆς μας. Εἶναι μοιραῖο, λοιπόν, νὰ στέκεται, κάθε φορὰ ποὺ ἡ κρίση ὀξύνεται, μὲ κομμένη ἀνάσα καὶ νὰ περιμένη, χωρὶς καμμιά δυνατότητα ἀντιδράσεως, τὸν ὄλεθρο. Καὶ παρ' ὅλο ποὺ μερικοὶ ἀντιμετωπίζουν μ' αἰσιοδοξία τὴν κατάστασι γιατί βλέπουν «στοὺς φοβεροὺς σπασμοὺς μέσα στοὺς ὁποίους παλεύει ὁ εἰκοστὸς αἰῶνας, ὄχι τοὺς σπασμοὺς τῆς ἐπιθανάτιας ἀγωνίας, ἀλλὰ τοῦ τοκετοῦ, τῆς γεννήσεως ἐνὸς νέου κόσμου» (P. Teilhard de Chardin), ὁ κίνδυνος εἶναι μιὰν ἀναμφισβήτητη πραγματικότητα, γιατί ἡ καταστροφὴ μπορεῖ νὰ ἐξαπολυθῇ κάθε στιγμῇ, ἀπρόσμενα, χωρὶς δικαιολογία κἄν, καὶ χωρὶς σκοπὸ φυσικά, ἀφοῦ ἡ ζωὴ θάχῃ ἐξαφανισθῇ ἀπὸ τὸν πλανήτη μας.

Στὸν κίνδυνο αὐτό, ποὺ ἐκφράζει ἀπὸ τῆ μιὰ τὴν περιφάνεια τοῦ ἀνθρώπινου γένους γιὰ τὰ ἐπιστημονικά του ἐπιτεύγματα κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν κάθετη πτώσι τοῦ γιὰ τὴν δυνατότητα τῆς αὐτοκαταστροφῆς, οἱ ἀντιδράσεις εἶναι ποικίλες. Ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἡγεσία τῆς ἀνθρωπότητος πολλοὶ ἔχουν χάσει τὶς ἐλπίδες τους. Μερικοὶ θέλουν νὰ αἰσιοδοξοῦν κι' ἄλλοι προσπαθοῦν νὰ μεταπλάσσουν τὴν πραγματικότητα μὲ τὴν αἴσθησι τοῦ παράλογου ἢ ἀνοίγουν πύλες ἐξόδου στὰ τεῖχη ποὺ μᾶς περικλείουν καὶ μεταβάλλονται σὲ «ρινόκερους», πιστεύοντας πὼς θὰ σωθοῦν. Ἡ τεράστια μάζα τοῦ ἀνὸνμου πλήθους ἢ προσανατολίζεται πρὸς τοὺς δρόμους ποὺ ξανοίγονται ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἡγεσία ἢ ἀντιμετωπίζει τὴν κρίσι μὲ μιὰ ἀπάθεια ποὺ εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὴ μοιρολατρία, γιατί περιορίζεται στὰ πλαίσια τοῦ ἐφήμερου, ἐνῶ ἡ μοῖρα ἔχει προεκτάσεις καὶ στὸ μέλλον.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴ γιγάντια σύνθεσι σκέψεων καὶ συναισθημάτων, ἐνεργητικῶν καὶ παθητικῶν ἀντιδράσεων, πρωτοπορίας καὶ ὀπισθοφυλακῶν, ἀπελπισίας καὶ φόβου, ἐπάρσεως καὶ συστολῆς, ὕψους καὶ βάθους, προβάλλει ἀνάγλυφῃ ἢ μορφῇ τῆς διασπασμένης ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, αὐτοῦ τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς σύγχρονης τραγωδίας, ποὺ προσπαθεῖ νὰ ξεπεράσι τὶς διαστάσεις του.

Δὲν ὑπάρχει, λοιπόν, ἐλπίδα; Θὰ ρωτοῦσε τώρα ὁ κοινὸς ἄνθρωπος. "Ἄν ὑπάρχη σωτηρία, θ' ἀπαντούσαμε, ἂς μὴ τὴν ἀναζητήσουμε ἔξω ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο, στὰ δημιουργήματά του. Ἐκεῖ, στὸ διασπασμένο ψυχικὸ του πυρῆνα βρίσκεται κρυμμένο τὸ μεγάλο μυστικὸ. "Ἄν κατορθώσι νὰ ἐννορηστρώσι σὲ ἄρμονικὴ ἔκφρασι τὶς ἐσωτερικὰς του δυνάμεις, ποὺ ἔχουν ἐπαναστατήσι καὶ ἐνεργοῦν αὐτόνομα καὶ αὐτόβουλα, θὰ ξαναβρῆ τὴν πραγματικὴ φυσιογνωμία του, τὸ εἰλικρινές, χωρὶς ψιμίθια, πρόσωπό του. Εἶναι στὴν οὐσία αὐτὴ ἡ ἐνέργεια, ἐνδόμυχος πόθος, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὶς ρίζες τῆς ὑπάρξεώς του. «Ποτὲ τὸ ἀνθρώπινο, τόσο βαθειὰ ἀπωθημένο, δὲν εἶχεν ἀποζητήσι τὴν πλήρη συνειδητοποίηση καὶ κατάφασή του, ὅσο τούτη τὴν κοσμογονικὴ ἀλλὰ καὶ ἀπάνθρωπη ἱστορικὴ ὥρα»⁽¹⁾. "Ἄν ὁ ἄνθρωπος, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Ἡράκλειτου, ἀναζητήσι τὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ ξαναβρῆ τὸν ἀνθρωπισμό του, ἂν ἀπορρίψῃ τὸ προσωπεῖο καὶ παρουσιασθῇ γυμνός, μὲ τὸ πραγματικὸ του πρόσωπο, ἂν κατορθώσι νὰ ἀνασυνθέσι τὶς ἐσωτερικὰς του δυνάμεις σ' ἓνα ἐπίπεδο ἰσορροπίας, «ἂν συμπεριφέρεται σύμφωνα μὲ τὴν ἠθικὴ τῆς εὐθύνης, σταθμίζοντας τὶς συνέπειες ποὺ πρό-

1. Β. Φράγκου: «Ἡ ἰδιοφυία τοῦ ἀνθρώπου, βάθος τῆς σύγχρονης ἠθικῆς».

Ο ΝΑΤΣΗ ΖΕΡΡΑΣ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Τὸ κάστανο θέλει κρασί,
κι' ἡ λεύκα θέλ' ἀγέρι,
κι' νιόπαντρη τὸ φίλημα
πυρνὸ καὶ μεσημέρι.

—Οὔ, ποὺ νὰ σὲ κάψ' ἢ γιαστραπή,
μωρὲ μαθρε Νάτση, ὄρεξη ποὺ τὴν ἔχεις
πυρνὸ πυρνό.

—Τὶ νὰ κάμω, Κώσταινα; Νόμου καμ-
μιὰ χασιὰ.

—Οἱ γάτες σὲ βύζαιναν πυρνὸ πυρ-
νὸ καὶ πείνασες ἀπὸ νυχτός;

—Τὶ νὰ κάμω, πεινώ...

—Ἄμ τι σὲ μέλει ἐσένα. Ὅποιος ἔ-
σπειρε ποτὲ νὰ μὴ θερίσει... Ἄντε τώρα,
πέρνα σὲ λίγο νὰ σοῦ δώσω ζεστό, ποὺ
θὰ τὸ βγάλω ἀπὸ τὸ φορνό. Νὰ ψήσω
καὶ τραχανᾶ νὰ σοῦ γιομίσω τὴ τζιούμα...
Ἄντε...

—Ἄς εἶσαι καλά, Κώσταινα.

—Ἦρ Παύλαινα, καμμιά χασιὰ ψομί..

—Ἐλα, πᾶρε τὴ βαρέλλα καὶ πήγαι-
νε νὰ μοῦ τὴ γιομίσης νερό, καὶ ὡς ποὺ
ναρθῆς θὰ ἔχω βράσει καὶ κουρκούτι καὶ
θὰ σοῦ δώσω νὰ φᾶς. Ἄντε, καὶ κάμε
γλήγορα, γιατί θὰ φύγω, ἔχω δουλειά.

—Καλὰ, Παύλαινα, δὲν θ' ἀργήσω...

Αὐτὸς ὁ διάλογος γινόνταν κάθε μέ-

κειται νὰ κροκύψουν καὶ ἀναλαμβάνοντας τὶς εὐθύνες» (1). ἂν ξεπεράσει τὸ
χῶρο καὶ τὸ χρόνο, ποὺ τόσο καταλυτικὰ ἐπιδροῦν στὴ μορφολογία τοῦ ψυ-
χικοῦ τοῦ κόσμου, μὲ μιὰ προέκταση πρὸς τὸ θεῖο, τότε μπορεῖ νὰ βρῆ τὸ
δρόμο τῆς λυτρώσεως. Διαφορετικὰ δὲ θὰ μείνη οὔτε σὰν ἀνάμνηση στὴν
ἱστορία τοῦ πλανήτη μας, ποὺ τὸ τελευταῖο τῆς κεφάλαιο, κανεὶς δὲ θὰ βρε-
θῆ γιὰ νὰ τὸ γράψῃ...

1. Μ. Κυπραίου: «Ἡ ἀξιολογικὴ οὐδετερότητα στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες».
«Κοινωνιολογικὴ σκέψη», τ. 1, 1966.

ρα μὲ τὶς νοικοκυρὲς τοῦ χωριοῦ. Ὁ
Νάτση Ζέρρας γύριζε ὀλημερίς τὶς ροδ-
γες, χτυποῦσε τὶς πόρτες ἢ σὰν τὶς εὑρι-
σκε ἀνοιχτὲς προχωροῦσε σὰν νοικοκύ-
ρης ὡς μέσα. ὡς ποὺ νάβρισκε τὴ νοικο-
κυρά. Τὰ σκυλιὰ ποτὲ δὲν τὸν ἀληχτοῦ-
σαν, ἦταν φίλος τους. Συχνὰ μαζὺ μοιρά-
ζονταν τὰ ξεροκόμματα ποὺ ἔκεινος μᾶ-
ζεψε, κάνοντας κανένα θέλημα στὶς νοι-
κοκυρὲς. Κι' ὄλο γύριζε τὶς ροδγες, κι'
ὄλο γύρευε καμμιά χασιὰ, κι' ὄλο τρα-
γουδοῦσε.

Κάπου κάπου στέκονταν μεσοδρομῆς,
διέκοπτε τὸ τραγούδι, ἔκανε κάτι χειρο-
νομίες σὰν νὰ εἶχε κάποιον μπροστά του
καὶ τὸν ἀπόδιωχνε. Ὑστερα στέκονταν
σκεφτικὸς λίγα λεφτά, ἔλεγε κάτι κουβέν-
τες ποὺ δὲν καταλάβαινες τί ἔλεγε, καὶ
πάλι σὲ λίγο ἄρχιζε τὸ τραγούδι:

Τρία πουλάκια κάθονταν στὸν κάμ-
[πο τῆς Ἀθήνας,
ἀπὸ βραδὶς μοιρολογοῦν καὶ τὸ
[ταχιὸ φωνάζουν:
Τρίτη, Τετράδη Ὀλιβερῆ, Πέφτη
[φαρμακωμένη...

Συχνὰ θυμόνταν καὶ κανέναν ἀπὸ τοὺς
ἡρωες τοῦ 21, τὸν Κολοκοτρώνη ἢ τὸν
Μάρκο Μπότσαρη.

Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος; καὶ

πώς είχε ξεπέσει στο χωριό μας, στο Τεριάχι; Σέ κανέναν δέν είχε πεί τὸ μυστικό του. Ποιὸς ἦταν καὶ γιὰ πιὸ λόγο εἶχε ξεπέσει ἐκεῖ, μυστήριο. Ὅμως καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ χωριοῦ, λές καὶ σέβονταν τὸ μυστικό του, καὶ ποτέ δέν τοῦ ἔκαναν κουβέντα. Ὡς καὶ μεῖς τὰ παιδιά, ἀπὸ ἔνστικτο, ποτέ δέν τὸν κοροϊδεύαμε, ποτέ δέν τοῦ λέγαμε λόγια περιπαιχτικά.

Μιὰ μέρα, λέν, πὼς πέρασε κάποιος πραματευτής. Τὸν εἶδε καὶ τὸ εἶπε μυστικά στις γυναῖκες. «Ἄν ξέρατε ποιὸς εἶναι αὐτός, θὰ τὸν λυπόσασταν. Αὐτός ἦταν ὁ πρῶτος νοικοκύρης τοῦ χωριοῦ του. Ἄς ἔχουν τὸ ἀνάθεμα οἱ δικοὶ του πού τὸν κατάντησαν ἔτσι. Ἄδερφός σου λέει ὁ ἄλλος... Γυναῖκα... Εὐα...».

Αὐτὴ ἡ κουβένταν δὲ ἄργησε νὰ κάμη τὸ γύρω τοῦ χωριοῦ, καὶ ἀπὸ τότες οἱ γυναῖκες τὸν σέβονταν περισσότερο, ἕνα-εἶδος πόνου καὶ σεβασμοῦ. Ἐβλεπαν στὸ πρόσωπο αὐτοῦ τοῦ δυστυχημένου ἕναν ἄρχοντονοικοκύρη μὲ βιό, μὲ λεφτά, καὶ μὲ ἕναν ἄδερφὸ μεγαλύτερό του, καὶ μὲ μιὰ ὁμορφὴ γυναῖκα πού τὴν ἀγαποῦσε κτλ. Μὰ μπῆκε στὴ μέση ὁ σατανᾶς καὶ τὸν κατάντησε. Γύρισε μιὰ μέρα ξαφνικά ἀπὸ τὴ δουλειά του στὸ σπίτι καὶ εἶδε... τί δέν εἶδε. Τὸν ἄδερφὸ του, πού τόσο τὸν ἀγαποῦσε καὶ τὸν σέβονταν, μὲ τὴ γυναῖκα του σὲ στάση κάθε ἄλλο ἢ ὅπως θὰ ἄρμοζε σὲ κουνιάδο μὲ νύφη. Ἄλαλος στάθηκε ὁ καφερός. Δέν ἤξερε τί νὰ κάνη καὶ πὼς νὰ τοὺς φερθῆ. Τὸ μόνο πού κείνη τὴ στιγμή τοῦρθε στὸ νοῦ ἦταν νὰ τοὺς φτύση καὶ τοὺς δυὸ καὶ νὰ φύγη. Νὰ φύγη μακριὰ πού νὰ μὴ βλέπη καὶ νὰ μὴν ἀκούη οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ του.

Ἐτσι εἶχαν μάθει τὸ μυστικό του, καὶ ἀπὸ τότε τὸν συμπαθοῦσαν διπλάσια. Τὸν θεωροῦσαν σὰν δικό τους ἄνθρωπο. Τοὺς ἔκανε θελήματα καὶ ὅ,τι τοῦ ζητοῦσαν. Τὸν ἔστελναν στὰ γύρω χωριὰ στὸ Βομπλό, στὶς Ποντικάτες, στὴ Βοστίνα, στὸ Ζάβροχο, κλπ. μὲ καλέσματα γιὰ χαρές, γιὰ πανηγύρια ἢ τοὺς ἔβγαζε στὴ βοσκὴ τὰ ζωντανὰ ὅταν ἔλλειπε ὁ ἀγελαδάρης.

Συχνὰ οἱ πολυάσχολες νοικοκυράδες τὸν ἔστελναν νὰ τοὺς γιομίση καμμιὰ

βαρέλλα νερό. Ὡς γιὰ τιμιότητα, οὔτε λόγος νὰ γίνεται. Φλωριά νάβρισκε δέν τὰ πείραζε. Ἐτσι, σὰν νὰ λέμε, πὼς ὁ Νάτσης Ζέρρας ἦταν κι' αὐτὸς Τεριαχίτης. Κι' ἂν ἔλλειπε καμμιὰ φορὰ σὲ κανένα ἄλλο χωριὸ μιὰ δυὸ μέρες, οἱ νοικοκυράδες τὸν ἀποζητοῦσαν.

Σὲ γάμο ἢ σὲ πανηγύρι ὁ Νάτσης εἶχε τὸ μερτικό του σὲ φαγητό. Σὲ ρούχα, ὅταν πέθαινε κανεὶς, ὅλα τὰ παληόρρουχα ἦταν γιὰ τὸ Νάτση, ἀνδρικά γυναικεῖα. Καὶ τὸν ἔβλεπε κανεὶς ντυμένο μὲ τὸ πιὸ παράξενο ντύσιμο τοῦ κόσμου. Πότε ντυμένο μὲ εὐρωπαϊκά, πότε μὲ σιαγιάκια καὶ ντουλαμάδες νυφικούς. Γιατὶ κάποια νεόνυφη θὰ εἶχε πεθάνει φυματικά, ἀπὸ κανένα ἄλλο χωριό. Καὶ συνήθιζαν νὰ τὰ ρίχνουν στὸ Λάκκο τοῦ Κουβαρά, πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ Δολό, ἀπ' ὅπου τὰ ἔπαιρνε ὁ Νάτσης. Ἄλλοτε ντύνονταν μὲ καμμιὰ φλοκάτα τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ἄλλοτε μὲ ὀλοκαίνουριο κοστοῦμι εὐρωπαϊκὸ πού δέν χωροῦσε στὸ πελώριο κορμί του. Ἄλλ' αὐτὸς δέν ἄφηνε νὰ πάει χαμένο, μιὰ κοψιά στὴ ράχη τοῦ σακακιοῦ, ἄλλη μιὰ στὰ πλάγια τοῦ παντελονιοῦ, καὶ ἀπὸ πάνω ἕνα νυφικὸ σιαγιάκι, καὶ ὅλα ἦταν ἐν τάξει.

—Πάλι τὰ χτικιάρικα μᾶς κουβάλησες; τὸ μάλωναν οἱ γυναῖκες.

—Δέν ἔχουν τίποτα, ἴσ' μὴ σκιάζεστε...

Κι' ἀλήθεια δέν θὰ ἔχουν τίποτα ἐπαναλάμβαναν οἱ γυναῖκες. Ἄν κολλοῦσε τὸ χτικιὸ δέν θὰ κολλοῦσε ὁ ἴδιος; Δέν βλέπεις, χειμῶνα καλοκαίρι μὲ τὰ στήθεια ὀλόνοιχτα, οὔτε συνάχι δέν τὸν πιάνει, ὄχι χτικιό... Αὐτὰ εἶναι λόγια τῶν γιαιτρῶν... Δέν κολλάει τὸ χτικιό, ὄχι. Αὐτὰ τὰ κάνουν οἱ γιατροὶ γιὰ νὰ μαζεύουν δεκάρες. Ἐτσι σκορποῦσαν κι' αὐτὴ τὴν κακὴ σκέψη πού περνοῦσε πρὸς στιγμή ἀπὸ τὸ μυαλό τους.

Κεῖνο πού τρώμαζε περισσότερο τὶς νοικοκυράδες ἦταν ὅταν τὸν χειμῶνα ἄρχιζαν τὰ κρύα καὶ ὁ Νάτσης ἔρχονταν κοντὰ στὴ σιὰ γιὰ νὰ ζεσταθῆ στὰ πέντακάθαρα σπῖτια τους. Τότες τὶς ἔπιανε λαχτάρα.

—Ἐ! Μὴ κάθεσαι ἐκεῖ στὴ μιντέρη,

μή, θά μου ἀφίσης τίποτα βιό,.. (ψείρες, δηλαδή).

—Μπᾶ, δὲν ἔχω τίποτα, Νικόλαινα. Χτὲς ζεμάτισα τὰ σκουτιά μου. Δὲν ἔχω.

Ὡς γιὰ ὕπνο, ὄλες οἱ ἀχυροκαλύβες ἦταν στὴ διάθεσή του. Γιὰ ποδεμὴ, κι' αὐτὴ τὴν εἶχε ἐξασφαλίσει. Ἄν ψοφοῦσε κανένα ζωντανό, καὶ οἱ κάτοικοι τὸ πετοῦσαν κάτω κεῖ στοῦ Βλιάσση γιὰ νὰ τὸ φᾶν τὰ ὄρνια, πῆγαινε ὁ Νάτσης τὸ ὕδερνε, ἔπαιρνε τὸ τομάρι του καὶ μ' αὐτὸ ἔφκIANE τὴν ποδεμὴ του.

Περνοῦσαν τὰ χρόνια κι' ὁ καιρός, καὶ ὁ Νάτσης ἦταν εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸ χωριό, καὶ τὸ χωριὸ ἀπὸ τὸν Νάτση.. Μὰ βλέπεις ἢ μοῖρα συχνὰ μᾶς φυλάει τὰ πιὸ σκληρὰ παιγνίδια, ἄλλοτε εὐχάριστα καὶ ἄλλοτε δυσάρεστα. Δὲν εἶναι τυφλὴ ὅπως ἐξακολουθοῦμε νὰ πιστεῦμε, ἀλλὰ βλέπει καὶ καλοβλέπει. Ἄλλοιῶς δὲν θὰ ἐρχόνταν συχνὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέση κείνο πού ἢ ἴδια γιὰ δικό της καπρίτσιο μᾶς εἶχε χαρίσει. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν Νάτση τὸν κακότυχο. Ἔτσι ἦρθε ὕπουλα, ἀνεπάντεχα, νὰ τοῦ τaráξη τὴ λησμονιά πού ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια τοῦ εἶχε χαρίσει, πού, ποιὸς ξέρει σὲ τί στιγμὲς τραγικὲς, τὴν εἶχε ἀρπάξει.

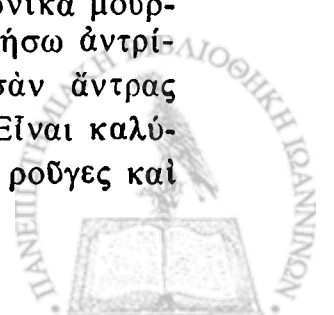
Παραμονὴ Χριστούγεννα. Τὸ κρὺο τσουχτερό καὶ τὰ γύρω βουνὰ κάτασπρα, κι' ὁ ἀγέρας ξύριζε τὶς μύτες καὶ τὰ χέρια. Ὁ Νάτσης εἶχε τελειώσει ἀπὸ νωρίς τὸν γύρω τοῦ χωριοῦ, εἶχε γεμίσει τὸ σακκούλι του ἀπὸ ξηροκόματα καὶ τὸ στομάχι του τὸ εἶχε γεμάτο. Γι' αὐτὸ ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη του νὰ πάη νωρὶς στὸ γιατάκι του, ὅπως ἔλεγε τὶς ἀχυροκαλύβε. Ἐφτασε νωρὶς, ἔσπρωξε τὴν πορτούλα καὶ χῶθηκε μέσα στ' ἄχυρα. Σκεπάστηκε καὶ μὲ τὴ φλοκάτα του ἀφίνοντας ἀπ' ἔξω τὸ μαλιαρὸ γκριζόμαυρο ἀκούρευτο κεφάλι του. Σιγομουρμούρισε εὐχαριστημένος: Μωρέ, τέτοιο γιτάκι δὲν τῶχει οὔτε τὸ ρηγόπουλο...

Μὰ κατὰ πὼς ἦταν νωρὶς, ὁ ὕπνος ἄργοῦσε νὰ τὸν πάρη, καὶ βάλθηκε νὰ μετᾶ τὰ σταλίκια, καὶ τὶς ἀράχνες πού κρέμονταν σὰν μεγάλες γκριζὲς μαντήλιες, ὑφασμένες ἀπὸ τὶς ἐργατικὲς ἀράχνες τους. Ξαφνικὰ ξεπρόβαλαν ἀπὸ μιὰ

τρυπούλα τσιρίζοντας χαρούμενα καὶ πηδώντας πέρα δῶθε δυὸ μικρὰ κρίζα ποντικάκια. Ὁ Νάτσης ἦταν ἔτοιμος νὰ τὰ διώξη γιατί φοβόνταν πὼς θὰ τοῦ ἔτρωγαν τὸ ψωμί πού τὸ εἶχε κρεμασμένο σὲ μιὰ φούρκα μέσα στοῦ σακκούλι. Ἄλλὰ δὲν πρόφθασε νὰ τὸ κἀνη, γιατί ἀπὸ τὴν ἀπέναντι μεριά ξεπρόβαλε ἓνας ἄλλος ποντικὸς χοντρός καὶ καλοθρεμμένος, πού ζύγωσε σιγά-σιγά τὸ ζευγαράκι πού πηγαινοέρχονταν τσιρίζοντας χαρούμενα. Ὁ μικρὸς ποντικὸς, σὰν νὰ μὴ τοῦ καλοἄρεσε ἢ καινούρια συντροφιά, ἔτρεξε νὰ μπῆ στὴ φωλιά του καλῶντας μὲ τσιρίγματα τὴ συντρόφισσά του, πού στὸ κάλεσμά του ἔτρεξε καὶ κείνη καὶ κρύφτηκε στὴ φωλιά. Ἄλλ' ὁ καινούριος, σὰν νὰ μὴ τοῦ καλοἄρεσε αὐτὴ ἢ συμπεριφορὰ τους, ἔτρεξε καὶ αὐτὸς ξωπίσω τους καὶ τρύπωσε στὴ φωλιά τῶν πρώτων. Ἄρχισαν τσιρίγματα ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν φωλιά τῶν μικρῶν ποντικῶν, καὶ νὰ σὲ λίγο ξεπετάχτηκαν ἔξω καὶ ἄρχισαν ἓνα τρομερὸ πόλεμο, νὰ δαγκώνονται καὶ νὰ ἀναποδογυρίζονται σὰν δυὸ μεγάλοι παλαιστῆς. Σὲ λίγο ξεμύτισε τὴ μουρίτσα της καὶ ἢ μικρὴ ποντικίνα νὰ παρακολουθήση τὸν καυγᾶ. Μὰ σὲ λίγο φάνηκε πὼς ὁ μικρότερος ὄλο καὶ λιγότευαν οἱ δυνάμεις του, καὶ ἔτρεξε νὰ κρυφτῆ στὴ φωλιά, ἀλλὰ τὸν ἀκολούθησε καὶ ὁ μεγάλος. Καὶ πάλι ἄρχισεν ὁ καυγᾶς. Σὲ λίγο ξαναέβγαιναν ἔξω καὶ οἱ τρεῖς, καὶ οἱ μὲν δυὸ ἀρσενικοὶ ἐξακολούθησαν μὲ περισσότερη λύσσα τὰ δαγκώματα καὶ τὰ ἀναποδογυρίσματα. Ὁ μεγαλύτερος εἶχεν ἐπιτεθῆ μὲ ἀφάνταστη ὄρμη, καὶ ὁ μικρὸς ἀμύνονταν ὅσο μποροῦσε, ἀλλὰ χαμένος κόπος. Σὲ λίγο ἔπεφτε ἀναίσθητος.

—Μπράβοοοο...! φώναξε ὁ Νάτσης, πού εἶχε παρακολουθήσει ὅλη τὴ σκηνή. Μπράβο σου, μικρέ. Νικήθηκες, ἀλλὰ πάλαιψες ἀντρίκια.

Στὴν τελευταία λέξι λὲς καὶ κόπηκε ἢ λαλιά. του. Κάτι ἔπαθε. Στάθηκε κάμποσο συλλογισμένος καὶ ξαφνικὰ μουρμούρισε. Γιατὶ νὰ μὴ πολεμήσω ἀντρίκια; Γιατὶ νὰ μὴν πεθάνω σὰν ἄντρας διεκδικῶντας τὸ δίκιο μου; Εἶναι καλύτερα νὰ τριγυρνᾶ κανεῖς τὶς ροδγες καὶ

νά μαζεύη ξεροκόματα; Γιατί; Μά γιατί νά μή πεθάνω σάν άντρας; Πιό καλός δέν είναι ό θάνατος; Τι κουτός ποιό βρέθηκα. Άφισα τούς άλλους νά χαιρώνται τό πατρικό μου βιό και γώ σάν δειλός νά τριγυρνῶ τά σοκκάκια και νά ντύνωμαι τά χτικιούρικα τοῦ κόσμου. Πῶς, μά πῶς τό ἔκαμα αὐτό;

Άπ' ἐκείνη τή στιγμή ό ὕπνος πῆγε περίπατο. Ὁλην τήν νύχα κατάστρωνε σχέδια πῶς και τί νά κάνη.

Τήν ἄλλη μέρα οὔτε τραγούδι, οὔτε νά γυρίζη τά σπίτια γιά νά τοῦ δώσουν ἀλαγκίτες. Γιατί ὅλα τά σπίτια ἔφκιαναν κείνη τήν ἡμέρα, τήν παραμονή τῶν Χριστουγέννων, μιὰ ποιό τό ἔθιμο ἤθελε νά κάμουν τά σπάργανα τοῦ Χριστοῦλη, ποιό θαρχόνταν ἀπόψε τήν νύχα.

—Τί ἔπαθες, μωρέ μαῦρε Νάτση, γιατί δέν τραγουδᾷς;

—Δέν μπορῶ, Χρίσταινα, δέν εἶμαι καλά.

—Τί ἔπαθες, μωρέ καψαρέ, ἔλα μέσα νά ζεσταθῆς λίγο.

—Όχι, Χρίσταινα, πάω στό γιατάκι μου νά κοιμηθῶ.

Άλλά ποιό ὕπνος. Ὁλη τή νύχα κατάστρωνε σχέδια πῶς νά ἐκδικηθῆ ἐκείνους ποιό χρόνια τώρα τόν ἔχουν νά γκιζεράη τά σοκκάκια τοῦ κόσμου.

...Όχι δά ἄλλο. Όχι, φτάνουν τόσα χρόνια...

Μεσάνυχτα περασμένα. Ντίγκ ντάγκ... χτυπᾶ ἡ καμπάνα τοῦ χωριοῦ. Βροντοῦν πόρτες, παράθυρα, κόσμος χαρούμενος, μικροί μεγάλοι τρέχουν νά προφτάσουν τόν Χριστό πρὶν γεννηθῆ, νά βρεθοῦν στήν ἐκκλησιά ντυμένοι τά καλά τους. Τό χιόνι τρίζει κάτω ἀπό τά πόδια τους. Λές πῶς και στό διάστημα τῆς νυχτός κάποιος μάγος ἔκανε ὅλη τή γύρω φύση ν' ἀλλάξη χρῶμα και θέσεις. Πάνω κεῖ ψηλά στό Κουρί, τά μεγάλα λιθάρια, ποιό τήν ἡμέρα ἔμοιαζαν μέ ἀστεῖους ἥρωες, τώρα μέ τό χιόνι ἔχουν μεταμορφωθῆ και μοιάζουν σάν πεισματάρηδες γέροι, σκεπασμένοι μέ ὀλόασπρες κουκουλές, και σάν ν' ἀπλώνουν τό χέρι τους γιά ζητιανιά. Ἡ μεγάλη χοντρή γκορτσιά, ποιό εἶν' ἀπ' ἔξω ἀπό τόν αὐλόγυρο τῆς

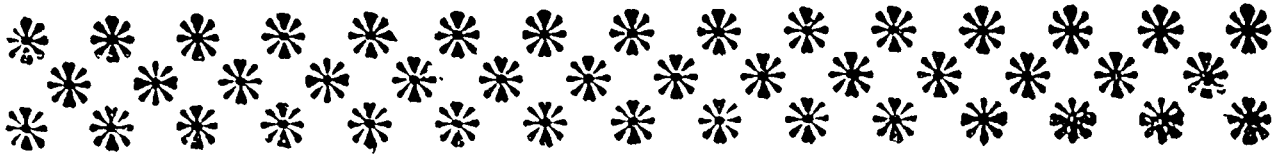
ἐκκλησιᾶς, κι' ό ἀγέρας τῆς εἶχε τινάξει τό χιόνι ἀπό πάνω τῆς, ἔμοιαζε σάν στρίγγλα μάγισσα ποιό κάνει ξόρκια μέσα στή νύχα. Πίσω ἀπό τό σχολειό, ἡ μεγάλη βαλανιδιά, ποιό ἕνας κλώνος τῆς ἔξέχει ἀπό τόν κορμό κι' ἔχει ἀνεβῆ ψηλότερα ἀπ' ἄλλα κλαριά, μοιάζει μέ στρατηγό ποιό ἔχει βγάλει τό σπαθί του και εἶναι καβάλα στ' ἄλογό του δίνοντας διαταγές στό τσοῦρμο του, ποιό τόν ἔχει περικυκλώσει, ἐνῶ ό ἀγέρας τόν πηγαινοφέρνει πότε μπροστά πότε πίσω.

«Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ και ἐπί γῆς εἰρήνη», ψέλνουν μέσα στήν ἐκκλησιά. Τρέχει ό κόσμος νά προφτάση. Τότες, κείνα τά χρόνια οἱ ἐκκλησιές γέμιζαν ἀπό κόσμο, μικροῦς και μεγάλους. Τότες δέν εἶχε βγῆ ἀκόμα ἡ μόδα ν' ἀφίνουν τά σπίτια και νά παίρνουν τούς δρόμους τῆς ζενητειᾶς και τά γυναικόπαιδα.

Νά κι' ό Νάτσης, μ' ἕνα χοντρὸ ραβδί στό χέρι, κουκουλωμένος μ' ὅλα τά τα σκουτιά του, στέκεται λίγο ἔξω ἀπό τόν αὐλόγυρο, κάνει τό σταυρό του, κάτι μουρμουρίζει, και παίρνει τό δρόμο γρήγορα γρήγορα... δέν ἔχει καιρὸ νά περιμένη. Πρέπει νά προφτάση πρὶν τόν βρῆ ἢ ἄλλη νύχα. Ἐχει πολὺ δρόμο νά περπατήση. Θά περάση ράχες, βουνά, λόγους, ποτάμια και ποταμάκια, ὡς ποιό νά φτάση ἐκεῖ ποιό ξέρει πῶς ἄλλοι τρῶν και πίνουν ἀπό τό βιό του, ἀπό τήν κληρονομιά τῶν γονειῶν του. Ἄμ, δά, σάν πολὺ τούς ἄφησε νά τά χαροῦν... Μιὰ ἀπό τό ποδάρι κι' ὄξω... Πάλι, ἂν τόν καλοδεχτοῦν; ποιός ξέρει... Γι' αὐτό βιάζεται νά φτάση μιὰ ὥρα ἀρχήτερα... Και νά μή τό σκεφτῆ τόσα χρόνια!!!

Ἦστερα ἀπό δυὸ περίπου ἑβδομάδες, ὅταν τραβήχτηκε τό χιόνι, ἔξω ἀπό ἕνα χωριὸ πέρα κεῖ κατὰ τήν Λάκκα τοῦ Σούλι, βρῆκαν ἕνα φουκαρᾶ θαμμένο κάτω ἀπό τό χιόνι. «Ποιός ξέρει ποιός νά ἦταν» εἶπαν, και τό τόν ἔθαψαν στό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ τους.

Ἔτσι ό Νάτση Ζέρρας βρῆκε τή γαλήνη τῆς ψυχῆς του. Δέν πάλεψε μέ ὄχτρούς, ἀλλά μέ τή φύση. Νικήθηκε, πεθαίνοντας ἀντρίκια... ὅπω ἐπιθυμοῦσε.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΛΩΛΗ

Η ΔΑΦΝΗ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

(Δ Ι Η Γ Η Μ Α)

Στὸ Μοναστήρι τῆς Ἁγίας Ἀγάπης, πού ἦταν χτισμένο στὴν κορυφή τοῦ ὑψώματος τῆς Μεγάλης Στρογγύλας πάνω ἀπὸ τὸν ποταμὸ Δρίνο, κοντὰ στὸ Ἀργυρόκαστο, στὶς 17 τοῦ Σεπτεμβρίου στὰ 1765, τὴ μέρα τοῦ πανηγυριοῦ, εἶχε συγκεντρωθῆ πολὺς κόσμος. Δὲν ἦταν μόνο τὸ πανηγύρι πού τοὺς εἶχε συγκεντρώσει ὄλους ἐδῶ ἀπὸ τὰ γύρω χωριά γιὰ νὰ προσευχηθοῦν καὶ νὰ γιορτάσουν τὴ γλυκειὰ τούτη φθινοπωρινὴ μέρα, οὔτε ὁ μορφωμένος καὶ δυναμικὸς ἠγούμενος τοῦ Μοναστηριοῦ, ὁ Πάτερ—Λευτέρης ἢ Παπᾶ—Φουσιέκας μὲ τ' ὄνομα, ὅσο ἡ φήμη καὶ ἡ προσωπικότητα τοῦ Ἁγίου Καλόγερου, τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, πού ἀποσταλμένος ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο, περιδιάβαζε τοῦτα τὰ μέρη καὶ μιλοῦσε:

«... Ἀγρίωσε τὸ ἔθνος μας καὶ ἐγίναμε ὡσὰν θηρία... Πρὸς διαφύλαξιν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος πρέπει νὰ ἰδρῦσωμεν ἑλληνικά σχολεῖα, γιὰ νὰ φωτίζονται οἱ ἄνθρωποι, διότι διαβάζοντας τὰ ἑλληνικά, τὰ ἡῦρα ὅπου λαμπρύνουν καὶ φωτίζουν τὸν νοῦν, καθὼς φωτίζει ὁ ἥλιος τὴν γῆν, ὅταν εἶναι ξαστεριά καὶ βλέπουν τὰ μάτια μακρὰ, ἔτσι βλέπει καὶ ὁ νοῦς τὰ μέλλοντα. Ἀπεικάζουν ὅλα τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά. φυλάγονται ἀπὸ κάθε λογῆς κακὸν καὶ ἁμαρτίαν· διότι τὸ σχολεῖον ἀνοίγει τὴν ἐκκλησίαν, τὸ σχολεῖον φωτίζει τοὺς ἀνθρώπους...».

Αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ εἶπε ὁ Ἅγιος, πού ἔκαναν τὸν κόσμο νὰ ἀκούῃ σιωπηλὸς καὶ νὰ στοχάζεται βαθεῖα.

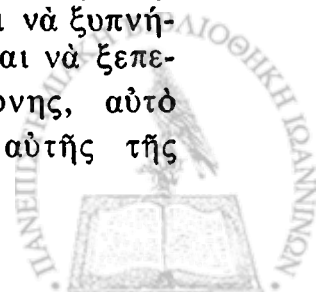
Τῆ σιωπῇ, ποῦχε ἀπλωθῆ σ' ὄλους τοὺς πανηγυριστὰς τὴ διέκοψε ὁ Παπ-

πᾶ—Φουσιέκας, ὁ ἠγούμενος καὶ μοναδικὸς καλόγερος τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Ἁγίας Ἀγάπης, ὁ ὁποῖος δείχνοντας τρία ριζάρια δάφνης εἶπε τὸ ἐξῆς:

—Σ' ἀνάμνησι τοῦ σημερινοῦ γεγονότος θὰ φυτέψωμε τὰ τρία αὐτὰ ριζάρια δάφνης, ἀπὸ ἓνα ὁ καθένας. Ἐνα ὁ Ἅγιος, ἓνα ὁ καλὸς του μαθητῆς καὶ ἀγαπητὸς μου φίλος Σαμουήλ, καὶ ἓνα ἐγώ. Ποιὸς ξέρει, ἴσως χρειασθῆ μιὰ μέρα νὰ στεφανώσωμε μὲ τὰ κλαδιὰ τους τοὺς ἄνδρες πού θὰ μᾶς φέρουν τὴ λευτεριά. Ἔτσι ἐκ μέρους ὄλων σας, σᾶς τῶν καλῶν χριστιανῶν καὶ γνησίων πατριωτῶν, παρακαλῶ τὸν Ἅγιο, νὰ φυτέψῃ σήμερα τὴ «Δάφνη τῆς Λευτεριᾶς».

Ὁ Ἅγιος ἐδίστασε γιὰ μιὰ στιγμή, μετὰ προχώρησε σταθερὰ πρὸς τὸν ἠγούμενο καὶ πῆρε τὸ ἓνα δεντρί ἀπὸ τὸ χέρι του. Τὸ σήκωσε ἀψηλά, κάτι ψιθύρισε καὶ μετὰ κάνοντας τὸ σταυρὸ του τράβηξε θαρρετὰ πρὸς τὴ γούρνα πού ἦταν ἀνοιγμένη στὸν αὐλόγυρο τοῦ Μοναστηριοῦ, ὅπου καὶ τὸ φύτεψε. Ὅταν τέλειωσε, γύρισε πρὸς τὸν κόσμο, πού τὸν παρακολουθοῦσε βουβός, καὶ μίλησε:

«Ὅπως ὅλα τὰ δέντρα, ἔτσι καὶ τὸ δέντρο τῆς Λευτεριᾶς, δὲν ἀρκεῖ μόνο νὰ τὸ φυτέψωμε, χρειάζεται καὶ νὰ τὸ ποτίζωμε. Τὸ δέντρο τῆς Λευτεριᾶς ποτίζεται μὲ αἷμα. Εἶναι πικρὸ, ἀλλὰ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Δὲν ἀρκεῖ τὸ αἷμα μιᾶς γενιᾶς, χρειάζεται τὸ αἷμα καὶ δεύτερης, καὶ καμμιά φορὰ καὶ τρίτης. Πρὸ πάντων ὅμως χρειάζεται νὰ ξυπνήσῃ αὐτὸς ὁ τόπος. Χρειάζεται νὰ ξεπεταχτῆ σὰν τὸ κλαδί τῆς δάφνης, αὐτὸ πού κοιμᾶται στὰ ἔγκατα αὐτῆς τῆς

γῆς. Ἡ συνείδησι τοῦ δουλομένου γένους».

Πέρασαν χρόνια ἀπὸ τότε. Μιά μέρα, ἢ μιὰ ἀπὸ τίς τρεῖς δάφνες ξεράθηκε. Ὑστερα ἀπ' ὀλίγο μαθεύτηκε ὅτι στὸ χωριὸ Καλικόνδασι τῆς Ἡπείρου, ὁ Πασιάς τοῦ Βερατιοῦ εἶχε κρεμάσει τὸν Ἅγιο Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλὸ στίς 24 Αὐγούστου 1779. Κανείς ὁμως δὲ συσχέτισε τὸ γεγονός. Μέχρι ποῦ μιὰ ἀλλή μέρα, ὅταν ὁ ἡγούμενος τοῦ Μοναστηριοῦ ἦταν ἄρρωστος βαρειά, ἡ δεύτερη ἀπὸ τίς δάφνες ἄρχισε νὰ μαραίνεται. Καὶ μὲ τὸ θάνατο τοῦ ἡγούμενου ξεράθηκε κι' αὐτή.

Ἡ δάφνη ποῦ ἀπόμενε, κάθε μέρα, μεγάλωνε καὶ θέριευε ὄλο καὶ περισσότερο, εἶχε γίνει σωστὸς στάλος. Μέχρι ποῦ μιὰ μέρα, χειμῶνας καιρὸς, στίς 17 Δεκεμβρίου 1803, ξεράθηκε καὶ ἡ τρίτη δάφνη. Τὸ πρᾶγμα ἐντυπωσίασε ὄσους θυμόνταν ἀκόμα τὴν ἱστορία τοῦ φυτέματος, ὅταν μαθεύτηκε ὅτι, τὴν ἴδια μέρα στὸ Κούγκι τοῦ Σουλίου, ὁ Καλόγερος Σαμουήλ μὲ λιγοστοὺς συντρόφους εἶχε τινάζει στὸν ἀέρα τὸ μαναστήρι τῆς Ἁγία-Παρασκευῆς, συμπαρασύροντας ἔτσι στὸ θάνατο πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους.

Ὅλα αὐτὰ δὲν ἦταν καὶ τόσο παράδοξα, γιατί εἶναι γνωστὴ ἡ λαϊκὴ δοξασία ποῦ συνδέει τὰ δέντρα μὲ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ποῦ τὰ φυτεύουν.

Τὸ Μοναστήρι τῆς Ἁγίας Ἀγάπης, μὲ ἡγούμενο τὸν Παπᾶ-Φουσιέκα, εἶχε γίνει ἕνα ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα Μοναστήρια τῆς περιοχῆς. Ἐτσι ὄλοι οἱ Λιάπηδες τὸ ὀρέγονταν νὰ τὸ πλιατσικολογήσουν. Ὅσο ὁμως ζοῦσε ὁ ἡγούμενος δὲν τολμοῦσαν. Ὅταν πέθανε βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ τὸ ληστεύουν. Καὶ γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὸν Δέσποτη τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τοὺς χριστιανοὺς τῆς περιοχῆς, τοῦβαλαν φωτιά, ὥστε νὰ μὴ μαθευτῆ πὼς τὸ λεηλάτησαν, ἀλλὰ πὼς κάηκε κατὰ τύχη.

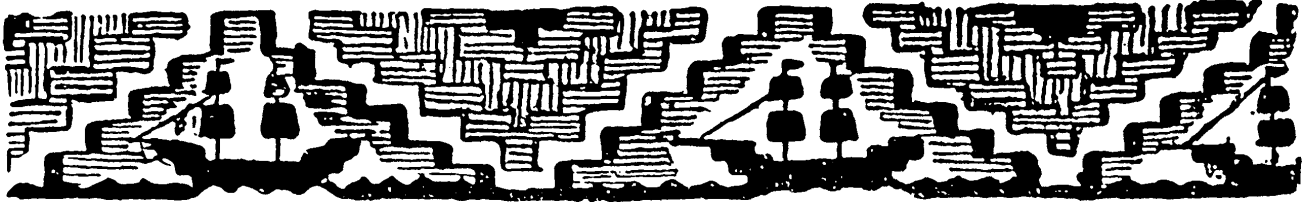
Τὰ χρόνια ἦταν δύσκολα καὶ οἱ κάτοικοι τῶν γύρω χωριῶν δὲν μπόρεσαν

νὰ τὸ ξαναχτίσουν. Ἐτσι ὄλα τὰ παλιά εἶχαν ξεχαστῆ.

Τὸ 1913 ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς προήλαυε ἐλευθερωτῆς στὰ χωριά τῆς Βορείου Ἡπείρου. Ἐξω ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο, στὰ ὑψώματα τῆς Μεγάλης Στρογγύλας ἐγίνε μιὰ μικρὴ μάχη. Ἐκεῖ σκοτώθηκε ὁ Βασίλης ὁ Αἰτωλὸς ἀπὸ τὸ Βραχώρι. Ἐπεσεν ὑπὲρ Πατρίδος. Στὸ μνημα ποῦ ἀνοίχτηκε γιὰ τὴν ταφή του, βρέθηκε μιὰ μικρὴ πλάκα μὲ κάτι μισοσβυσμένα γράμματα. Ὁ λοχίας ποῦ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀποσπάσματος μπόρεσε νὰ διαβάσῃ τὰ ἐξῆς: «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ἱερομόναχος, ἐφύτευσε. 17 Σεπτ. 1765». Σὲ λίγους μῆνες, τὴν ἀνοιξί, στὸ ἴδιο μέρος φύτεωσε μιὰ μικρὴ δάφνη. Τὰ πρῶτα χρόνια κανείς δὲν τὴν εἶχε προσέξει. Μάλιστα, εἶχε ξεχαστῆ καὶ ὁ τάφος τοῦ στρατιώτη Βασίλη Αἰτωλοῦ τοῦ πεσόντος ὑπὲρ Πατρίδος.

Στίς 17 Δεκεμβρίου 1940, στὰ ὑψώματα τῆς Μεγάλης Στρογγύλας, ἐξω ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο, στή μάχη ποῦ ἐγίνε μεταξύ Ἰταλῶν καὶ Ἑλλήνων, σκοτώθηκε ὁ στρατιώτης Ἀθανάσιος Βασιλείου Αἰτωλός, ἀπὸ τὸ Βραχώρι. Ἐπεσεν ὑπὲρ πίστεως καὶ Πατρίδος. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς ἀνθυπολοχαγὸς διέταξε νὰ σκάψουν τὸν τάφο του δίπλα στή δάφνη ποῦ φύτεωνε στὸ ἴσιωμα στὴν κορυφὴ τοῦ ὑψώματος. Ταίριαζε καλύτερα ἔτσι. Ἀπὸ μιὰ παράξενη συγκυρία τῆς τύχης, πατέρας καὶ γιὸς, θὰ πότιζαν μὲ τὸ αἷμα τους τὸ ἴδιο δέντρο, τὴ «Δάφνη τῆς Λευτεριάς». Τὰ γράμματα ποὶ διάβασε ὁ ἀνθυπολοχαγὸς ἀπὸ μιὰ πέτρα ποῦ βρέθηκε ἐκεῖ ἦταν μιὰ λέξ μονάχα: «Σαμουήλ». Τὴν ἀνοιξί τοῦ 1941, μιὰ καινούργια δάφνη φύτεωσε στὸ μέρος αὐτό.

Παρὰ τὸ διπλὸ αἷμα ποῦ χύθηκε ἰχώρα αὐτὴ δὲν λευτερώθηκε. Πολλές ὁμως κυκλοφοροῦν φήμες γιὰ τίς προφητείες τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ, καὶ πὼς ὄλε ἐπαλήθευσαν. Μὴ τάχα καὶ τὰ λόγια ποῦ εἶπε σὰν φύτευε τὴ «Δάφνη τῆς Λευτεριάς» δὲν θὰ ἐπαληθεύσουν; «Δὲ

ΠΑΝΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΕΦΕΡΗ «ΠΟΙΗΜΑΤΑ»,*

Δ' Έκδοση (1964)

Κ Α Τ Α Λ Η Ξ Η

Τώρα είμαστε σε θέση να εκτιμήσουμε το σκοτεινό και το δύσκολο, σαν καλλογικό στοιχείο.

Είναι πολύ φανερό πώς όπου το στοιχείο αυτό αίρεται, άμέσως σημειώνεται πτώση του ποιητικού επιπέδου. Χωρίς το σκοτεινό και το δύσκολο, το ποίημα καταντάει μια πεζή αφήγηση ή περιγραφή για περιστατικά, που είναι κάποτε πολύ κοινά και χάνει κάθε ίχνος συγκίνησης.

Ταυτόχρονα όμως μās γίνεται αντιληπτό πόσο δύσκολο και κοπιαστικό πράγμα είναι να πραγματοποιηθεί αυτό το σκοτεινό και δύσκολο ύφος και πόση άδικη είναι ή κατηγορία ότι τάχα οί ποιητές καταφεύγουν σ' αυτό πασκίζοντας να κρύψουν τις αδυναμίες τους, εξαπατώντας την κοινωνία και την εποχή τους, ή να απομονωθούν από το κοινό που το περιφρονούν.

Έδω, είδαμε πώς ο σύγχρονος τεχνίτης καλλιερμώντας αυτό το ύφος έχει να καταβάλει πολύ μεγαλύτερη προσπάθεια και να ξεπεράσει περισσότερα εμπόδια, παρά αν ακολουθούσε την παράδοση. Σωστά, λοιπόν, λέγει ο Σεφέρης ότι αντί να βιαζόμαστε να καταδικάσουμε τον ποιητή, καλύτερα είναι να του χρωστάμε χάρη και να πασκίζουμε να επικοινωνήσουμε μαζί του.

Όμως, σ' αυτό το σημείο, ο Σεφέρης μās αποκαλύπτει μια δυσχέρεια που ύψώνεται ανάμεσα στον αναγνώστη και στον τεχνίτη.

Με ποιό τρόπο θα μπορέσουμε να επικοινωνήσουμε; Με ποιό τρόπο θα μπορέσουμε να εισδύσουμε στη σκέψη του ποιητή;

Γιά να μπορέσει ο αναγνώστης, λέγει ο Σεφέρης, να παρακολουθήσει τον ποιητή, χρειάζεται να κατέχει τη λογοτεχνία του τόπου του, την Έλληνική λογο-

* Συνέχεια εκ του προηγούμενου, σελ. 61.

άρκει το αίμα μιās γενιās, χρειάζεται το αίμα και δεύτερης, και τρίτης καμιά φορά. Πρό πάντων όμως χρειάζεται να ξυπνήση αυτός ο τόπος».

Κανείς δέν θυμάται πότε ακριβώς πέθανε ο Παπῶ - Φουσιέκας. Ίσως και να μη πέθανε, ίσως να κοιμάται κάπου. Το παράδοξο είναι πώς ούτε και ή δάφνη που φύτεψε αυτός ξαναφύτρωσε.

Φαίνεται πώς το πλήρωμα του χρόνου δέν ήρθε άκόμη. Φαίνεται πώς ή «Δάφνη της Λευτεριās» θέλει και άλλο αίμα. Πρό πάντων όμως χρειάζεται να ξυπνήση αυτός ο τόπος, χρειάζεται να ξεπεταχτή σαν το κλαδί της δάφνης αυτό που κοιμάται στα ἔγκατα αυτής της γῆς. Ή συνείδησι του ἑλληνικού γένους.

τεχνία, ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ τὴ Σαπφώ, ἴσα μὲ τὴ σημερινή. Καὶ ὄχι μόνο τὴ λογοτεχνία τοῦ τόπου του, ἀλλὰ καὶ τὶς λογοτεχνίες ὄλων τῶν γλωσσῶν καὶ ὄλων τῶν ἐποχῶν.

Ποῦ μπορεῖ νὰ βρεθῆι ἓνας τέτοιος ἀναγνώστης;

Γιατὶ μιὰ τέτοια γνώση, προϋποθέτει ἓναν ἀναγνώστη ποὺ ἔχει πάρει γιὰ ἀποκλειστικὴ του δουλειά, τὴν κατάκτηση αὐτῆς τῆς γνώσης. Εἶναι εὐκολονόητο τί ἀξεπέραστο φραγμὸ ὑψώνει ἀνάμεσα στὸν ποιητὴ καὶ στὸν ἀναγνώστη μιὰ τέτοια ἀπαίτηση. Εἶναι σὰ νὰ λέγει στὸν ἀναγνώστη:

— Ἄφησε τὴν ποίηση. Δὲν εἶναι αὐτὴ δουλειὰ γιὰ σένα.

Θὰ μοῦ παρατηρηθῆι ἴσως, ὅτι ἡ ἴδια ἀδυναμία παρουσιάζεται καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ. Πῶς μπορεῖ νὰ βρεθῆι ἓνας ποιητῆς μὲ μιὰ τόσο ἐκτεταμένη γνώση;

Τὸ πρᾶγμα ἀπὸ πρώτη ἄποψη, παρουσιάζεται ἔτσι. Ὅμως δὲν εἶναι.

Γιατὶ ὁ ποιητῆς χωρὶς νὰ ἔχει αὐτὴ τὴν ἐκτεταμένη γνώση, μπορεῖ νὰ κάνει ἀναφορὰς σὲ πηγὰς ἀπρόσιτες στὸν κάθε ἀναγνώστη.

Ὁ Σεφέρης λόγου χάρι, κάνει ἀναφορὰς σὲ πηγὰς κλασικὰς, ὅπως στὸν Ὅμηρο, τὸν Πίνδαρο, τοὺς ἀρχαίους τραγικούς, τὸν Πλάτωνα, τὸν Βιτσέντζο Κορνάρο, τὸ Σολωμό. Σὲ ξένους ὅπως ὁ Μαλλαρμέ, ὁ Ρεμπώ, ὁ Ἐλιοτ, ὁ Βαλερὺ καὶ ἄλλους. Κάνει ὅμως καὶ ἀναφορὰς σὲ πηγὰς, ὅπως ὁ Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ Μαχαιρᾶς, ὁ Χριστόδωρος, ὁ Νεόφυτος ὁ Ἐγκλειστος, ποὺ εἶναι ζήτημα ἂν, ὄχι ὁ κοινὸς ἀναγνώστης, ἀλλὰ καὶ ὁ διαβασμένος, γνωρίζει ὄχι τὸ ἔργο τους, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματά τους.

Μὲ τέτοιο νόημα, ἡ σύγχρονη ποίηση, γίνεται πραγματικὰ «κλειστὴ» ὄχι μόνο στὸ μεγάλο κοινό, ἀλλὰ καὶ στὸς ἑκατὸ ἀνθρώπους τοῦ Σεφέρη.

Μὲ ποῖο τρόπο, λοιπόν, θὰ πραγματοποιηθῆι ἡ ἐπικοινωνία, ποὺ τὴν ἀποζητάει ὁ ἴδιος ὁ τεχνίτης;

Νομίζω, μόνο, μὲ τὴ μελέτη (γιατὶ γιὰ μελέτη πρόκειται καὶ ὄχι γιὰ ἀπλὸ διάβασμα) τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας, ἀπὸ τοὺς λίγους τοὺς κριτικούς καὶ τοὺς δοκιμιογράφους. Αὐτοὶ θὰ προμηθέψουν στὸ μεγάλο κοινό, τὶς ἀπαραίτητες αἰσθητικὰς ἀναλύσεις ποὺ θὰ καταστήσουν τὸ ἔργο τοῦ σύγχρονου δημιουργοῦ, κοινὸ κτῆμα.

Τελικὴ παρατήρηση, γιὰ τὶς ἐκφράσεις «σκοτεινὸ» καὶ «δύσκολο» σὰν ὄρος. Νομίζω ὅτι ὁ ὄρος «σκοτεινὸ» (κείμενο) πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸν ἀναγνώστη. Γι' αὐτὸν εἶναι σκοτεινὸ, αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ «καταλάβει».

Ὁ ὄρος «δύσκολο» πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸν τεχνίτη. Αὐτὸς ἔχει νὰ ξεπεράσει τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ὕλικοῦ του, ποὺ ἡ ἐπεξεργασία του παρουσιάζεται δύσκολη.

Μὲ τὸ ξεχώρισμα αὐτὸ μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς κυριολεχτοῦμε.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

(Αὐτοπροσωπογραφία)

*Τοῦτο τὸ σῶμα ποὺ ἔλπιζε σὰν τὸ κλωνὶ ν' ἀνθίσει
καὶ νὰ καρπίσει καὶ στήν παγωνιά νὰ γίνῃ ἀλλὸς
ἢ φαντασία τὸ βύθισε σ' ἓνα βουερὸ μελίσι
γιὰ νὰ περνᾷ καὶ νὰ τὸ βασανίζει ὁ μουσικὸς καιρὸς.*

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ*

1. ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Λίαν εὐστόχως, τῷ ὄντι, ἄπαξ ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος «ὅτιπερ ἂν Ἕλλη-
γνες βαρβάρων παραλάβωσι, κάλλιον τοῦτο εἰς τὸ τέλος ἀπεργάζονται» (1). Διότι
ἡ Πλατωνικὴ αὕτη ρῆτρα ἀναφέρεται οὐχὶ μόνον εἰς τὰς τέχνας, τὰ γράμματα καὶ
τὰς ἄλλας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δραστηριότητας καὶ ἐπιτεύξεις, ἀλλ' ὡσαύτως
εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, δεδομένου ὅτι ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα
εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ ἑλληνικῶν φυλῶν τοῦ βορρᾶ, πλὴν ὅμως ἐξ ἴσου ἀλη-
θὲς τυγχάνει ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη ἐνεπλουτίσθη καὶ ἀνεπτύχθη κυρίως ἐν Ἑλλάδι
κατὰ τρόπον ὥστε εἰς Κικέρων ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο ἀξία νὰ
ὀμιλῆται ἀκόμη καὶ ὑπὸ τῶν θεῶν.

Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἐὰν λεχθῆ, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὡσαύ-
τως εἶναι προῖον κυρίως τοῦ Ἑλληνικοῦ νοῦ, τῆς Ἑλληνικῆς φαντασίας καὶ τῆς
Ἑλληνικῆς ψυχῆς ἐν γένει.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διαιρεῖται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσω-
τερικὴν αὐτῆς ἱστορίαν, τούτέστιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τῆς
εἰσαγωγῆς τῆς ἐν Ἑλλάδι ἢ τοῦ προβλήματος ἐὰν ἀρχικῶς ἐπενοήθη εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα, τῶν σχέσεων καὶ ὁμοιοτήτων αὐτῆς πρὸς ἄλλας ἐν γένει γλώσσας, εἰς ποίας
χώρας κατὰ τὴν μακρὰν αὐτῆς ἱστορίαν ὠμίλειτο, εἰς ποῖα γράμματα ἀρχικῶς ἐ-
γράφη καὶ παρεδόθη ὕστερον εἰς ἡμᾶς καὶ πότε τοῦτο ἔλαβε χώραν, τοῦ κεφαλαίου
τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων ἐπ' αὐτῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἐπὶ πλεόν εἰς τὴν
ἱστορίαν τῶν γενικῶν χαρακτήρων αὐτῆς, δι' ὧν διεκρίθη ἐκ τῶν ἄλλων γλωσσῶν,
τῶν διαφορῶν διαλέκτων, τὰς ὁποίας περιλαμβάνει, καὶ τῶν κυρίων χαρακτηρι-
στικῶν ἐκάστης ἐξ αὐτῶν, καί, ἐν τέλει, τίνι τρόπῳ αἱ ἐπὶ μέρους διάλεκτοι ἠνώθη-
σαν καὶ διεμόρφωσαν τὴν «κοινήν», τὴν ἐθνικὴν τῆς Ἑλλάδος γλῶσσαν, τῶν
χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῆς ἐθνικῆς ταύτης τῶν Ἑλλήνων γλώσσης ὡς καὶ
τῆς Νεοελληνικῆς.

Πρὸς τούτοις, ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διαιρεῖται, χρονικῶς, εἰς
4 συνήθως μεγάλας ἱστορικὰς περιόδους: 1) Τὴν Κλασσικὴν (500—300 π.Χ.).
2) Τὴν Μετα-Κλασσικὴν (300 π.Χ.—300 μ.Χ.), ἣτις ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν
Ἑλληνιστικὴν ἢ Ἀλεξανδρινὴν περίοδον (300—150 π.Χ.) καὶ εἰς τὴν
Ἑλληνο-Ρωμαϊκὴν τοιαύτην (150 π.Χ.—300 μ.Χ.). 3) Τὴν Μεταβατι-
κὴν (300—600 μ.Χ.) καὶ 4) τὴν Νεο-Ἑλληνικὴν (600 μ.Χ. ἕως σήμερον),
ἣτις ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν Βυζαντινὴν περίοδον (600—1000 μ.Χ.), καὶ τὴν
Σύγχρονον περίοδον (1450—1900 μ.Χ.).

Αἱ περίοδοι βεβαίως αὗται συνδέονται μεταξύ των δι' ἀμοιβαίων γλωσσικῶν
ἐπιδράσεων, εἶναι δὲ μία ἀδιάσπαστος συνέχεια καὶ ἐνότης τῆς αὐτῆς Ἑλληνικῆς

* ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ: Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», δημοσιεύουσα τὴν παροῦσαν μελέτην, ἔχει ἐν
τούτοις ὀρισμένας διαφορὰς ἀπόψεων, καθ' ὅσον ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὴν
χρῆσιν, ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ μελέτης, ὄλων τῶν νεωτέρων σχετικῶν ἐρευνῶν.

1. Ἐπινομίς, 987.

γλώσσης, παρά τὰς κατὰ τὴν μακρὰν αὐτῆς ἐξέλιξιν καὶ ζωὴν ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις ἢ ἀλλοιώσεις, ὡς ἐγινώρισεν. Ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς ἐπόψεως ἐνδιαφέρουσα καθίσταται ἡ μελέτης ἐκάστης ἐπὶ μέρους περιόδου.

Αἱ πηγαὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι δύο, ἡ γραπτὴ, δηλονότι, καὶ ἡ προφορικὴ παράδοσις. Ὡς τρίτη πηγὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ γλωσσολογικὴ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων γραμματιστῶν καὶ λεξικογράφων. Κατὰ καλὴν δὲ τύχην, διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν γραπτὰ δοκουμενὰ ὅλων σχεδὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν διαλέκτων καὶ τῶν περιόδων τῆς ἐξελίξεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, παρά τὸ ὅτι δὲν εἶναι πλήρη καὶ ἐπαρκῆ. Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ μεσαιῶνος, ἰδιαίτερος, ἡ προφορικὴ παράδοσις δύναται νὰ συμπληρώσῃ, νὰ διορθώσῃ καὶ νὰ διαφωτίσῃ πλείστα σημεῖα τῆς γραπτῆς παραδόσεως, καθότι, κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δὲν ἐγράφετο καθὼς ὠμιλεῖτο.

2. ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ—ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΑΥΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ—ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΤ' ΑΛΛΩΝ ΛΑΩΝ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΩΝ

Οἱ Ἕλληνες, κατὰ τὴν γνώμην τῶν περισσοτέρων εἰδικῶν, εἶναι μέλος τῆς μεγάλης οἰκογενείας λαῶν, τῆς Ἰνδο-Εὐρωπαϊκῆς φυλῆς. Ἀρχικῶς δὲν ἔζων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ μετεκόμισαν πιθανὸν ἐκ βορρᾶ, διὰ τῆς Θράκης, περὶ τὴν 3ην π.Χ. χιλιετηρίδα, καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν, τὴν Πελοπόννησον, τὰς νήσους τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, Κρήτην καὶ Δωδεκάνησον. Πρὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐγκαταβιώσεως αὐτῶν ἔζων μετ' ἄλλων λαῶν τῆς αὐτῆς φυλῆς, τῆς Ἰνδο-ευρωπαϊκῆς, οἵτινες εἶναι γνωστοὶ ἡμῖν σήμερον διὰ τῶν ὀνομάτων: Ἰνδοί, Πέρσαι ἢ Ἰρανοί, Ἀρμένιοι, Λιθουανοί, Σλαῦοι, Κέλται, Γερμανοί, Ἰταλοί, κ.λ.π.

Πάντες οἱ λαοὶ οὗτοι, ἀρχικῶς ὠμίλουν μίαν κοινὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἡ χρονολογία, ἡ προέλευσις καὶ τὰ γεωγραφικὰ αὐτῶν ὄρια παραμένουν εἰσέτι ἀκαθόριστα. Εἰς τὸ ἐγγὺς παρελθὸν ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ πρώτη αὐτῶν πατρὶς ὑπῆρξεν ἡ Ἀσία, ἀλλὰ σήμερον θεωρεῖται ἡ Εὐρώπη ὡς ἡ ἀρχικὴ κοιτὴς αὐτῶν, τῶν ὁποίων δὲ ἡ γλωσσολογικὴ μορφή ἔχει πως ἀνασυσταθῆ. Ἐκ τῆς ἀνασυσταθείσης μητρικῆς γλώσσης, τῆς Ἰνδο-ευρωπαϊκῆς, προῆλθεν ἡ ἐξεπήγασεν δωδεκάς καὶ πλέον ἱστορικῶν γλωσσῶν (Ἰνδική, περσικὴ, ἀρμενικὴ, ἀλβανικὴ, ἡ λατινικὴ ὡς καὶ αἱ διάφοροι νεολατινικαὶ γλῶσσαι, ἰταλικὴ, γαλλικὴ, ἰσπανικὴ, πορτογαλικὴ, ρετορομανικὴ—στὴν Ἑλβετία—ρουμανικὴ—καὶ βλάχικα—, αἱ κελτικαὶ γλῶσσαι—εἰς μερικὰ μέρη τῆς Γαλλίας καὶ Σκωτίας—αἱ διάφοροι τευτονικαὶ γλῶσσαι, σουηδική, δανικὴ, γερμανικὴ, λετολιθουανικὴ—, στὴ Λετία καὶ Λιθουανία—καὶ αἱ σλαυικαὶ γλῶσσαι, βουλγαρικὴ, σερβικὴ, ρωσικὴ, πολωνικὴ, τσεχικὴ). Εἰς τὰς γλώσσας αὐτάς συμπεριλαμβάνονται ἐπίσης ἡ Χιτταϊκὴ, Τοχαριανὴ καὶ ἀποσπάσματά τινα τῆς Ἰλυριακῆς, θρακο-φρυγιακῆς καὶ λυδιακῆς, ἐξ ὧν τινές, π.χ. ἡ χιτταϊκὴ, ἐνεφανίσθησαν ἐνωρὶς καὶ ἐξηφανίσθησαν ἐνωρὶς ἐκ τῆς ἱστορίας, ἐνῶ ἕτεραι, π.χ. ἡ ἀλβανικὴ, ἐνεφανίσθησαν ἀργότερον ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἡ καταγραφή αὐτῶν εἰς ἱστορικὰ ἐγγράφα δὲν ἐγένετο εἰμὴ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας.

Πᾶσαι αἱ γλῶσσαι αὗται παρέχουν ἐνδείξεις, εἴτε ἐκ τῶν χρονολογουμένων ἐγγράφων εἴτε ἐκ γλωσσολογικοῦ ἀνασχηματισμοῦ, περὶ ἐξελίξεως καὶ ἀλλαγῶν φωνηέντων, λεξιλογίου, σημασιολογίας, συντακτικοῦ, κ.τ.τ. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὡσαύτως, διῆλθεν διὰ πολλῶν ἀλλαγῶν, ἀλλὰ διετήρησεν πλείστας λέξεις καὶ μορφὰς τῆς μητρικῆς γλώσσης, τῆς Ἰνδο-ευρωπαϊκῆς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἡ Ἑλληνικὴ ἔχει πολλὰς ὁμοίας λέξεις μετὰ τὰς ἄλλας Ἰνδο-ευρωπαϊκὰς γλώσσας, ἰδίᾳ τὰ ἀριθμητικὰ, τὰς προσωπικὰς ἀντωνυμίας, λέξεις δηλωτικὰς οἰκογενειακῶν καὶ συγ-

γενικῶν σχέσεων, π.χ. πατήρ, μήτηρ κλπ., ὡσαύτως τὰς κλίσεις ὀνομάτων καὶ ρημάτων (τοῦθ' ὅπερ θεωρεῖται παρὰ τῶν εἰδικῶν ὡς τὸ ἰσχυρότερον τεκμήριον τῆς μιᾶς καὶ κοινῆς πηγῆς τῶν Ἰνδο-ευρωπαϊκῶν γλωσσῶν), τὴν σύνθεσιν διαφόρων λέξεων καί, τὸ καὶ σπουδαιότερον, τὴν σύνταξιν, ἣτις δὲν μεταδίδεται ἀπλῶς καὶ εὐκόλως ἀπὸ γλώσσης εἰς γλῶσσαν, ἀλλὰ κληροδοτεῖται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

Παραθέτομεν κατωτέρω λέξεις τινὰς τῆς αὐτῆς ρίζης καὶ γλωσσικῆς ἀρχῆς, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, Λατινικὴν, Ἰνδικὴν καὶ Γερμανικὴν, ἀντιστοίχως, πρὸς εὐχερεστέραν κατανόησιν τῶν προρρηθέντων.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ	ΛΑΤΙΝΙΚΑ	ΙΝΔΙΚΑ	ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ
ἕξ, ἑπτὰ	sex, septem	sash, saptá	sechs, sieben
τρία	tria	tri	drei
δύο	duo	dvâ	
τέσσαρες	quattuor	catvâras	
ὀκτώ	octo	actâu	acht
δέκα	decem	dâcam	
ἑκατὸν	centum	çâtam	
πατήρ	pater	pitâ	vater
μάτηρ (μήτηρ)	mater	mâtâ	mutter
κλητ. μάτηρ		mâtâr	
μητέρα	matrem	mâtaram	
μητέρες	mâtres	mâtâras	
θυγάτηρ		dubitâ	tochter
ἐγὼ	ego	aham	
ἐμε	mê	mâm	
ὁ		sa	
ἡ (Δωρ. ᾶ)		sâ	
τὸ	is - tud	tad	
Ἔχω (ἐχῶ)	veho	vahâmi	
Ἔχεις	vehis	vahasi	
Ἔχει	vehit	vahati	
Ἔχομεν	vehimus	vahamas	
Ἔχετε	vehitis	vahatha	
Ἔχοντι (Δωρ.)	vehunt	vahanti	
εἰμι (ἔμμι)	(e) sum	âsmi	
ἐσσι εἰ	es	asi	
ἔστι	est	âsti	ist (Pωσ.) yest
ἐσμέν	sumus	smâs	
ἐστε	estis	s - thâ	
ἔντι (εἰσι)	sunt	santi	
εἰμι	eo	êmî	
εἰ (εἰσι)	is	êsi	
εἰσι (εἴτι)	it	êti	
ἴμεν	imus	imas	
ἴτε	itis	itha	
ἴασι	eunt	yânti	
Φοῖδα	vidi	vêda	
φέρουσι—φέροντι	ferunt	bharanti	ge - bären

δίδωμι, δίδως, δίδωσι, καὶ δωρ. δίδωτι		dádâmi, dádâsi, dádâti	
ἵππος	equos	âçvas	
ἵππον	equom	âçva	
ἵππε	eque	âçva	
ἕορ (ἀδελφός)	soror	çvasar	
ἀγρός	ager	âjras	acker
νέος—νέφος	novus	nâvas	neu
οἶνος	oinos (unus)	ê - kas	
ναῦς	nâvis	nâús	
παχὺς		bahús	
παχυλός		bahulás	
ὠμός		âmás	
γένος	genus	jânas	
ἄνθος		ândhas	
ἀπὸ	ad	apa	
ἀνά	an (helare)	ana (Περσ.)	
ἀμφί	amb—	abhi	
ἀντί	ante	anti	
ἔτι	et	ati	
περὶ	per	pari	
πρὸ	pro	pra	
ὑπὲρ	(s) uper	upari, Goth. ufar	
ὑπὸ	(s) ub	upa	

Ὅταν ἀπεσπάσθησαν οἱ Ἕλληγες ἐκ τῶν Ἰνδο - ευρωπαϊῶν, ὠμίλουν μίαν κοινήν προελληνικήν γλῶσσαν, ἐνιαίαν εἰς τὸ σύνολόν της, παρηλλαγμένην δέ, παρ' ὅλην τὴν συντηρητικότητά της, εἰς σημαντικὰ στοιχεῖα, ἀπὸ τὴν παλαιάν Ἰνδο - ευρωπαϊκὴν. Οὕτω π.χ. εἰς τὰς τελικὰς συλλαβάς, ποὺ ἔχασαν τὰ τελικὰ ἄφωνα σύμφωνα (ἄλλο ἀντὶ ἄλλοδι, λατ. aliud—γάλα ἀντὶ γαλακτ. λατ. lac—γύναι ἀντὶ γυναικ—γ' πληθ. προσ. τοῦ παρατατ. ἔφερον ἀντὶ εφεροντ., Ἰνδ. ábhārant, λατ. ferebant) καὶ ἔτρεψαν τὸ τελικὸ μ εἰς ν (α' ἐν. τοῦ παρατατικοῦ: ἔφερον ἀντὶ εφερομ, Ἰνδ. ábhāram). Πρὸς τούτοις, περιώρισαν τὸν τόνον εἰς τὰς τρεῖς τελευταίας συλλαβάς τῆς λέξεως (φερόμενος ἀντὶ φέρομενος, Ἰνδ. bhāramānas, φερομένοιο—χερομένοιο ἀντὶ φέρομένοιο, Ἰνδ. bhāramānasya), ἤρχισαν νὰ καταργοῦν μερικὰς πτώσεις, κ.τ.λ.

Πρότινος χρόνου ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ Ἰνδικὴ καὶ ἡ περσικὴ διετήρησαν τὸ ἀρχαῖον Ἰνδο - ευρωπαϊκὸν λεξιλόγιον πιστότερον ἢ ὅλαι αἱ ἄλλαι γλῶσσαι. Ἡ τοιαύτη δὲ πίστις ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι αἱ δύο αὗται γλῶσσαι μετεχειρίζοντο συχνότατα τὸ φωνῆεν: α, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἀρχαιότερον φωνῆεν ἀναπτυχθὲν καὶ ὑποδιαίρεθὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων βραδύτερον εἰς α, ε, ο. Δεδομένου ὁμως, ὅτι ἀπεδείχθη ὅτι καὶ ἡ Ἰνδικὴ καὶ ἡ περσικὴ γλῶσσα εἰς τοὺς πρώτους σταθμούς τῆς ἐξελιξέως αὐτῶν ἐχρησιμοποιοῦν καὶ τὸ φωνῆεν: ε, οἱ εἰδικοί σήμερον ὑποστηρίζουν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διετήρησεν τὰ φωνῆεντα πρὸ παντὸς πιστότερον ἢ αἱ ἄλλαι γλῶσσαι.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω συγκρίσεως τῶν λέξεων, δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὸν ρυθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ ὡσαύτως τῶν Ἰνδο - ευρωπαϊῶν, τούτέστιν ὅτι εἶχον οὗτοι ἐξημερώσει καὶ ἐξέτρεφον πολλὰ ζῶα, π.χ. τὸν ἵππον, τὸν βοῦν (λατ. bovem, Ἰνδ. gām), ἐγνώριζον νὰ ὑφαίνουν (Ἰνδ. vabhāti, weben), νὰ καλλιεργοῦν ἀγρούς, κριθὴν (hordeum, gerste), κ.λ.π., ὅτι ἔζων εἰς οἴκους (F οἶκος, vicus, vēças), εἰ-

χον διαβαθμίσεις συγγενείας, π.χ. άνεψιός, nepos, parat, Γεκυρά, socrus, cna-cugā, κ.λ.π.

3. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ

Παρά τὸ ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου ἢ 15ου π.Χ. αἰῶνος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐγνώριζον καὶ ἐχρησιμοποιοῦν ἐν πρῶτόγονον, ἀκατέργαστον σύστημα γραφῆς, τὴν εἰκονογραφίαν, ἢ ἀκόμη καὶ ἀλφαβητικῆς γραφῆς, (1) ἢ ἀρχαιολογία καὶ ἢ ἐπιστήμη τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας συμφωνοῦν ἐν γένει ὅτι, τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφάβητον παρελήφθη ἐκ τῶν Φοινίκων, πιθανώτατα πρὸ τοῦ 12ου π.Χ. αἰῶνος. Τοῦτο ἐπιμαρτυρεῖται ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ σημαντικοῦ γεγονότος, ὅτι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μορφήν, τὸ ὄνομα καὶ τὴν διάταξιν, ἀμφοτέρωθεν τὰ ἀλφάβητα δεικνύουν καταπληκτικὴν ὁμοιότητα. Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καλοῦνται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (2) «Φοινικήια γράμματα», ὡσαύτως καὶ ὑπὸ ἐπιγραφῆς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, τῆς νήσου Τέω.

Μετὰ τῶν γραμμάτων (ψηφίων) οἱ Ἕλληνες υἰοθέτησαν ἐπίσης παρὰ τῶν Φοινίκων τὴν ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ γραφήν. Ὀλίγον τι βραδύτερον ἢ κατεύθυνσις τῆς γραφῆς γίνεται «βουστροφηδόν», τούτέστιν αἱ γραμμαὶ προχωροῦν ἐναλλάξ ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ, καὶ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ. Πάντως, πρὸ τῆς λήξεως τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος ἡ συνῆθεια τῆς γραφῆς ὄλων τῶν γραμμῶν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ ἐγκαινιάζεται.

Τὸ φοινικῆιον ἀλφάβητον συνέκειτο ἐξ 22 γραμμάτων. Ταῦτα ἀντεπροσώπευον διὰ τὸν σημητικὸν λαὸν μόνον σύμφωνα καὶ οὐδόλως φωνήεντα. Οὕτως οἱ Ἕλληνες εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ εἰσαγάγουν καὶ χρησιμοποιήσουν φωνήεντα λόγῳ τῶν εἰδικῶν καὶ ἰδιαζόντων ἤχων τῆς γλώσσης αὐτῶν. Τοῦτο συνέβη εἰς τὰ ἐξῆς γράμματα τῶν Φοινίκων: aleph = Α, Hê = Ε, jod = Ι, ajin = Ο & wau = Υ.

Κατὰ ταῦτα, τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφάβητον ἤρχισεν νὰ διαμορφώνεται καὶ νὰ συμπληρώνεται καθὼς συναντῶμεν τοῦτο εἰς τὴν Κρήτην, Θήρα καὶ Μῆλο. Βραδύτερον, οἱ Ἕλληνες ἀντικατέστησαν τὸ φοινικῆιον γράμμα: chêth διὰ τοῦ μακροῦ ε καὶ προσέθεσαν τὰ, Φ, Χ, Ψ, Ω, κατήγγησαν τὸ φοινικῆιον δίγαμμα (F), ὡς καὶ τὸ goph (g) καὶ τὸ schin. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν Ἑλληνικὸν ἀλφάβητον ἐτελειοποιήθη καὶ ἀποτελέσθη ἐξ 24 γραμμάτων, ὡς γνωρίζωμεν τοῦτο σήμερον.

Πότε ἀκριβῶς τὸ ἀλφάβητον τοῦτο εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ποῦ καὶ πότε ἐτελειοποιήθη τοῦτο, παραμένουν ἄλυτα εἰσέτι προβλήματα. Πάντως, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονὸς ὅτι, κατὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους ἦτο εἰσέτι ἄγνωστον—καθότι οὐδεμίαν ἐνδειξιν τούτου παρέχουν τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τῶν χρόνων ἐκείνων—ἐπίσης ὅτι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου εἰς τὰς πλέον ἀρχαίας ἐλληνικὰς ἐπιγραφὰς ὁμοιάζει κατὰ πολὺ πρὸς τὸ τῶν γραμμάτων εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας φοινικικὰς ἐπιγραφὰς, τούτέστιν τοῦ βασιλέως Χιράμ (969—934), καί, τέλος, ὅτι οἱ Φοίνικες ἤκμασαν περὶ τὰ τέλη τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδος, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι οὐχὶ μακρὸν πρὸ τοῦ 1000 π.Χ. τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφάβητον εἰσήγετο εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ πρῶται μαρτυρίαι τῆς χρήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου ἐν Ἑλλάδι εἶναι, βεβαίως, τὰ Ὀμηρικὰ Ἔπη (3) ἐνθα τὰ γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου καλοῦνται «σ ἡ μ α τ α λ υ γ ρ ᾶ», κατόπι ὁ Ἀρχίλοχος (4) (7ος αἰών), ἀπὸ τοῦ 7ου δὲ π.Χ. αἰῶνος καὶ ἐξῆς φαίνεται ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν Ὀλυμπιονίκων νὰ γρά-

1. A. J. Evans, Jour. Hell. Stud., τόμ. XIV, σ. 270—372.

2. Ἡροδότου Ἱστορ. Βιβλ. Ε', 58.

3. Ἰλιάδος Βιβλ. Ζ', 168, πρβλ. αὐτ., 176, 178. Η', 175, 187, 189.

4. Fragm, 89: «ἀ χ ν υ μ ἔ ν η σ κ υ τ ᾶ λ η».

φωνται ἐπὶ ἐπιγραφῶν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ⁽¹⁾ βραδύτερον δέ, ἀπὸ τοῦ 650 π.Χ., τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου ἐγένετο μεγαλυτέρα χρῆσις εἰς τὰς ἐλληνικὰς ἐπιγραφάς, Πρὸς τούτοις, ἡ ὑπαρξίς σχολείων εἰς διαφόρους ἐλληνικοὺς δήμους κατὰ τὴν διάρκειαν, ἃν ὄχι προηγουμένως, τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος, ⁽²⁾ ἡ παρουσία δὲ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πλέον ἀρχαίας ἐλληνικὰς ἐπιγραφάς, μὴ φοινικῆων χαρακτήρων, δηλ. τῶν υ, φ, χ, ψ, οὔτινες εἶναι Ἑλληνικὴ ἐπιμόνησις, πιθανὸν κατὰ τὴν φυλετικὴν περίοδον, πάντως πρὸ τοῦ 13ου π.Χ. αἰῶνος, ἡ μαρτυρία τοῦ Ἡρόδοτου ⁽³⁾ ὅτι εἶδεν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ἰσμηνίου εἰς τὰς Θήβας παναρχαίαν ἐλληνικὴν ἐπιγραφήν: «ταῦτα ἡλικίην εἶη ἃν κατὰ Λάιον τὸν Λαβδάκου τοῦ Πολυδώρου τοῦ Κάδμου» (κατὰ τὸν 13ον π.Χ. αἰῶνα, συμῶνως πρὸς τὴν μυθικὴν χρονολογίαν, κατὰ πολὺ πάντως ἐνωρίτερον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου), ἡ εἰδικὴ προσέτι εἰς τινα τῆς Ἑλείας ἐπιγραφήν τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος μεία ἐνός «ἀρχαίου γραπτοῦ νόμου»: «τὰ (ζ)ίκαια κα(τ) τὸ ΓΡΑΦΟΣ ΤΑΡΧΑΙΟΝ εἶε κα», ἡ παρουσία, τέλος, κατὰ τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα ἐν Κρήτῃ, Θήρῃ, Μήλῳ, Ἀττικῇ, κ.ά. δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἐπιγραφῶν, ὡς καὶ μακρῶν κωδίκων καὶ ἄλλων δημοσίων νομικῶν διατάξεων, προϋποθέτουν ἀσφαλῶς ἀναγινῶσκον κοινὸν καὶ ἐνισχύουν τὴν γνώμην, ὅτι τὰ πλέον ἀρχαῖα γραπτὰ ἐλληνικὰ δοκουμενὰ δὲν εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος.

Πρὸ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, οἱ περισσότεροι ἐλληνικοὶ δῆμοι δὲν εἶχον πληρεῖς ἀλφάβητον, ἀλλ' ἐσυνήθιζον νὰ ἐκφράζον διαφόρους ἤχους δι' ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ συμβόλου, καὶ ἔγραφον μὲ κεφαλαῖα μόνον ψηφία, χωρὶς στίξιν καὶ τόνους καὶ χωρὶς νὰ χωρίζουν τὰς λέξεις ἀναμεταξύ των. Οὕτως ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἀττικῷ ἀλφαβήτῳ ὁ ἤχος τῶν ε, η, ει διετυποῦτο ἀπλῶς διὰ τοῦ Ε, ὁ ἤχος τῶν ο, ω, ου διὰ τοῦ Ο, τοῦ φ ἀρχικῶς διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ΠΗ καὶ βραδύτερον διὰ τοῦ Φ, τοῦ γ ἀρχικῶς διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ΚΗ καὶ βραδύτερον διὰ τοῦ Χ, τοῦ ξ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ΚΣ (ΧΣ), τοῦ ψ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ΠΣ (ΦΣ), τοῦ θ ὡσαύτως διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ΤΗ. Ἡ ἐπιμόνησις αὕτη τῆς ἐκφράσεως τῶν διαφόρων ἤχων διὰ τοιούτων συνδυασμῶν ἐπεκράτησεν εἰς πολλὰς περιφερείας ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν γενικὴν ἀποδοχὴν καὶ καθιέρωσεν τοῦ συμπληρωθέντος καὶ τελειοποιηθέντος ἰωνικοῦ, πιθανὸν εἰς τὴν Μίλητον, ἀλφαβήτου κατὰ τὸ 403 π.Χ.

4. ΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΟΙ

Ἡ καθ' αὐτὴ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης ἀρχεται μετὰ τῶν περιφημῶν Ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου, τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας. Μολονότι ταῦτα χρονολογοῦνται διαφόρως, ἀπὸ τοῦ 1000 ἕως τὸ 700 π.Χ., μηδεμίαν ἀμφιβολίαν ὑπάρχει ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι ἀρχαϊκὴ. Τὸν δεῦτερον σταθμὸν τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης συνιστοῦν ὁ Ἡσίοδος (8ος π.Χ. αἰών), οἱ λυρικοὶ καὶ ἐλεγειακοὶ ποιηταί. Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ὀλόκληρος φιλογογία (κυρίως εἰς τὴν Ἀττικὴν, τούτέστιν τὴν Ἀθηναϊκὴν διάλεκτον), τόσον ποιήσεως ὅσον καὶ πεζογραφίας, ἀκμάζει καὶ κληροδοτεῖ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἀμύθητον θησαυρὸν ἀθανάτων μνημείων πολιτισμοῦ καὶ ἐπιστήμης.

Ἀπὸ τοῦ πλέον ἀρχαίου ἐξιγνιασίμου σταθμοῦ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα περιλαμβάνει ὄχι μόνον 4 διαλέκτους (αἰολικὴν, δωρικὴν, ἰωνικὴν, ἀττικὴν), ἀλλὰ τόσας, ὅσας περιφερείας πόλεων καὶ δήμων περιελάμβανεν ἡ Ἑλληνόφωνος γῆ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος (475), ὅτε οἱ περσικοὶ πόλεμοι ἔφερον τὰς κυριωτέρας ἐλληνικὰς φυλάς εἰς στενωτέραν σχέσιν

1. Ἡρόδοτου Ἱστορ. Βιβλ. Ε', 59—60.

2. Aelian, V. H. 7, 15.

3. Ἡρόδοτου Ἱστορ. Βιβλ. Ε', 59.

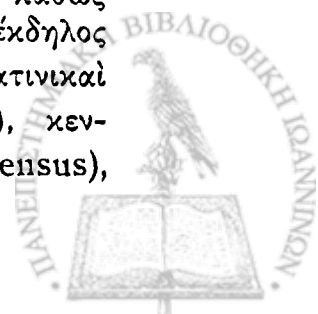
καὶ ἐπικοινωνίαν μεταξύ των, καὶ πολιτικοὶ ὡς καὶ διάφοροι ἄλλοι πνευματικοὶ παράγοντες ἀνέδειξαν τὰς Ἀθήνας εἰς «πρυτανεῖον τῆς σοφίας» (Πλάτ.), «κοινὸν παιδευτήριον πᾶσιν ἀνθρώποις» (Διόδ.), εἰς Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ διάλεκτος τῆς πόλεως ταύτης, κοινῶς γνωστὴ ὡς Ἀττικὴ, κατέλαβεν τὴν πρώτην θέσιν μεταξύ ὅλων τῶν ἄλλων διαλέκτων καὶ βαθμηδὸν ἀφωμοίωσεν αὐτάς. Ἡ οὕτως ἐθνοποιηθεῖσα Ἀττικὴ αὕτη διάλεκτος, ἢ καὶ Κλασικὴ Ἑλληνικὴ γενικῶς καλουμένη, ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἐξελιξέως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ συνεπῶς καὶ τῆς Νεοελληνικῆς, ἣτις προῆλθεν ἐκ μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς.

Ὅτε, ὅμως, ἡ Ἀττικὴ ἢ Ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία (475) ὑπεχώρησεν πρὸ τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως καὶ ἡ κατακτητικὴ ὁρμὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (+325 π.Χ.) συνέδραμε τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου καὶ πολιτισμοῦ, καὶ νέα κέντρα Ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ σκέψεως ἰδρύθησαν (Πέργαμος, Ἀντιόχεια, καὶ πρὸ πάντων ἡ Ἀλεξάνδρεια), ἢ ἤδη ἀττικίζουσα γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων ἐξ ἀνάγκης υἰοθέτησεν πολλὰ νέα καὶ ξένα γλωσσικὰ στοιχεῖα, ἀπομακρυνθεῖσα οὕτως ἐκ τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς κλασικῆς, ἀλλ' ἐν ταύτῳ γενομένη ὄχι μόνον Πανελληνικὴ, ἀλλὰ καὶ διεθνὲς ὄργανον ἐπικοινωνίας. Ἡ διαμορφωθείσα οὕτως γλῶσσα ἐκλήθη «κοικνή» ἢ ἀπλῶς «Ἑλληνικὴ», ἡ περίοδος δὲ αὕτη συνήθως «Ἑλληνιστικὴ» καὶ ἐνίοτε Μακεδονιακὴ ἢ «Ἀλεξανδρινὴ» (ἐκ τῆς πόλεως Ἀλεξανδρείας, τῆς νέας ἐστίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, 300—150 π.Χ.).

Μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων ἡ «Ἀλεξανδρινὴ» ἢ «Ἑλληνιστικὴ κοινὴ» αὕτη γλῶσσα ἦτο γνωστὴ μόνον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τοῦ κειμένου τῶν Ἑβδομήκοντα (ἦτοι τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῆς Π.Δ. ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ καὶ ἀραμαϊκοῦ). Ἀπὸ τοῦ 1900, ὅμως, καὶ ἐξῆς, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ τῆς μελέτης ἀναριθμῶν παπύρων καὶ δοκουμένων οὐχὶ φιλολογικῆς φύσεως (χρονολογουμένων ἀπὸ τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ 3ου μ.Χ.) ἡ γνῶσις τῆς «κοινῆς» διηρῦνθη καὶ ἐνεπλουτίσθη καθότι τὰ δοκουμένα ταῦτα (ἐπιστολαί, δικαστικὰ ἔγγραφα, κ.λ.π.) ἀντανακλοῦν τὴν σύγχρονον τούτοις ὁμιλουμένην γλῶσσαν, ὁμοιάζουσαν πρὸς τὴν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀλλαγὰς τινὰς καὶ διαφορὰς εἰς τὴν «κοινὴν» ταύτην ἀπὸ τῆς ἀττικῆς (λ.χ. τὸ διπλοῦν ττ μετέτρεψαν εἰς διπλοῦν σσ εἰς λέξεις καθὼς, τέτταρα, γλῶττα, θέλαττα, κυπάριττος, νεοττός, βήττω—βήχω, συχνὰ τὸ ρρ εἰς ρσ εἰς λέξεις καθὼς χέρσος, χερσόνησος, ἄρρην—ἄρσην ἀρσενικός), ἐχρωματίσθη δὲ ἡ «κοινὴ» εἰς τὸ στόμα τῶν Ἰωνῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς ἰωνικά. Τοιοῦτοι ἰωνισμοὶ εἶναι π.χ. τὸ βασίλισσα ἀντὶ τὸ ἀττικὸν βασιλῆς ἢ βασιλεία, τὸ βαθρακὸς (ἕως σήμερον) ἀντὶ βάτραχος, τὸ πάνθη ἀντὶ φάτνη (τὸ σημερινὸ παχνί), κολοκύνθη ἀντὶ κολοκύντη, τὸ ὀλαγὸς τοῦ λαγοῦ—ἀντὶ ὀλαγὸς—τοῦ λαγῶ, τὸ ἀμυγδαλέα (σῆμ. ἀμυγδαλιὰ) ἀντὶ τοῦ ἀττ. ἀμυγδαλῆ, κ.τ.λ.

Εἰς τὴν «κοινὴν» αὕτην γλῶσσαν πολιτογραφοῦνται καὶ στοιχεῖα ἐξ ἄλλων διαλέκτων (ὀναός, ἀττ. νεός, ἰων. νηός, δωρ. λοχαγός), ὡς καὶ σημητικαὶ λέξεις καὶ ἰδίως ἑβραϊκαὶ (μετὰ τὸν Χριστιανισμόν. π.χ. ἀμήν, βάιον, βεελζεβούλ, γέεννα, κορβανᾶς, μαμμωνᾶς, μάννα, μεσσίας, σάββατον, σατανᾶς, σεραφεῖμ, χερουβείμ, ὠσαννά, μέτρα χωρητικότητος: βάτος, κορος, σάτον, καὶ διάφορα κύρια ὀνόματα, Πάσχα, Γολγοθᾶς, Ματθαῖος, Ἰωάννης, Μαγδαληνὴ κ.λ.π.).

Κατὰ τὴν Ἑλληνορωμαϊκὴν περίοδον (150 π.Χ.—300 μ.Χ.), μία νέα διοικητικὴ, ἐμπορικὴ, στρατιωτικὴ καὶ δικαστικὴ ὀρολογία ἀναπτύσσεται λόγῳ τοῦ ρωμαϊκοῦ καθεστῶτος. Οὕτως ἤδη ὁ Πολύβιος χρησιμοποιεῖ λατινικάς λέξεις καθὼς τὸ δικτάτωρ (dictator). Ἄλλ' ἡ λατινικὴ ἐπίδρασις καθίσταται μᾶλλον ἐκδηλὸς εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐνθα ἀναφέρονται αἱ ἀκόλουθοι λατινικαὶ λέξεις: ἀσσάριον (assarium), δηνάριον (denarius), κοδράντης (quadrons), κεντυρίων (centurio), κολωνία (colonia), κουστωδία (custodia), κῆνσος (census),

λεγεών (legio), λέντιον (linteum), ζέστης (sextarius), πραιτώριον (praetorium), καΐσαρ (Caesar), ρέδη (rheda), σουδάριον (sudarium), σπεκουλάτωρ (speculator), τίτλος (titulus), φραγγέλιον (flagellum), φραγγελλῶ (flagello).

Παραλλήλως πρὸς τὰς ξένας ταύτας ἐπιδράσεις, ἡ γλῶσσα τῆς κλασσικῆς ἢ ἀττικῆς περιόδου ἀνεγνωρίζετο ὡς τὸ ἰδεῶδες πρότυπον μιμήσεως, ἐξ οὗ καὶ ἡ διαμόρφωσις ἰδίως σχολῆς μιμητῶν ταύτης, τῶν οὕτω καλουμένων ἀττικιστῶν (200 π.Χ.—100 μ.Χ.). Αἱ προσπάθειαι τῶν ἀττικιστῶν κατέτεινοντο εἰς τὸ νὰ διατηρήσουν ἢ ἀναζωογονήσουν τὴν ἀττικὴν διάλεκτον, καὶ παρὰ τὸ ὅτι συχνάκις ἐφθανον εἰς τὰ ὅρια τῆς γελοιοποιήσεως καὶ τῆς σχολαστικότητος, ἠκολουθοῦντο σιωπηρῶς ὑφ' ὄλων σχεδὸν τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων. Αἱ μόναι μὴ ἀττικίζουσαι συγγραφαὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ Βιβλικαὶ τινες ἀπομιμήσεις. Παρὰ δὲ τὰς τοιαύτας ἐπιδράσεις καὶ ἀλλοιώσεις, αἱ ὑπέστη ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα συνεπείᾳ τῆς ρωμαϊκῆς κατοχῆς, παρέμεινεν αὕτη ἀλώβητος καὶ ἀκραιφνῆς κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς. Καὶ τῶ ὄντι τὸ ἀποτέλεσμα, ἐν τέλει, ἦτο οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἐξελληνισθοῦν μᾶλλον ἢ οἱ Ἕλληνες νὰ ἐκρωμαϊσθοῦν (1). Οὕτως, ἡ Ἑλληνικὴ ὡσαύτως γλῶσσα ἐπιδρᾷ βαθύτατα ἐπὶ τῶν ἰδιωμάτων τῆς Ἰταλίας, καὶ ἰδίως τῶν λατινικῶν, διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐπιοικισμού εἰς τὴν Νότιον Ἰταλίαν, (π.χ. πορφύρα—purpura, μηχανή—δωρ. μάχινά—machina), ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος διὰ τῆς λογοτεχνίας, καὶ βραδύτερον διὰ τοῦ πλήθους τῶν Ἑλλήνων ποὺ ζοῦσαν στὴ Ῥώμη καὶ διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅστις ἐν ἀρχῇ ὄργανόν του εἶχε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἄφθονοι ἑλληνικαὶ λέξεις εἰσέρχονται κατὰ ἐποχὰς εἰς τὴν λατινικὴν, εἴτε διὰ τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς καὶ τῆς ζώσης γλώσσης εἴτε διὰ τῆς λογοτεχνίας. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν ἐκδηλοῦται μόνον εἰς τὰς λέξεις, εἰς τὰς σημασίας των (π.χ. conscientia—μετάφρ. τοῦ ἑλλ. συν-εἰδήσις) καὶ εἰς τὸ παραγωγικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν φρασεολογίαν, ἣτις ἀποδίδει τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν. Ἐκ τῶν λατινικῶν ἢ ἑλληνικῶν αὕτη ἐπίδρασις μετεδόθη εἰς τὰς διαφόρους νεολατινικὰς γλώσσας ἢ τὰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς, αἱ ὁποῖαι ἐδέχθησαν κατὰ τὸν μεσαιῶνα τὴν ἐπίδρασιν τῶν λατινικῶν. Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν ἐδέχθησαν καὶ διάφοροι γλῶσσαι τῆς Ἀνατολῆς, πρῶτον μὲν διὰ τῆς Μακεδονικῆς κατακτήσεως, ὕστερον δὲ διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ (καὶ τῆς Κ. Δ., ἣτις μετεφράσθη εἰς τὰς ἐθνικὰς γλώσσας ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, εἰς τὴν ἀραμαϊκὴν, παρθικὴν, περσικὴν, Ἰνδικὴν—καὶ ἐξ αὐτῶν εἰς ἄλλας ἀνατολικωτέρας γλώσσας—εἰς τὴν ἐβραϊκὴν, συριακὴν (σημαντικωτάτη ἐπίδρασις, ὅχι μόνον εἰς τὸ λεξιλόγιον ἀλλ' εἰς τὸ παραγωγικόν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ὑφήν), εἰς τὴν κοπτικὴν. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἐκδηλοῦται μεγάλη ἢ μικρότερη καὶ εἰς τὰ ἀλφάβητα πολλῶν ἐκ τῶν λαῶν τούτων.

Διὰ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, μία νέα σημαντικὴ περίοδος εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐγκαινιάζεται. Ἐν τῶ θρησκευτικῷ ζήλω καὶ ἐνθουσιασμῶ αὐτῶν, αἱ ἐκχριστιανιζόμεναι ἑλληνικαὶ μᾶζαι, λησμονοῦν τὰς πατρικὰς αὐτῶν παραδόσεις, τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν αὐτῶν, καὶ μετ' αὐτῶν τὸ λεξιλόγιον τὸ σχετιζόμενον μετὰ τούτων. Οἱ ἑλληνικοὶ ναοὶ μετετρέπησαν εἰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας ἢ ἐρημώθησαν ὡς τόποι στοιχειωμένοι. Αἱ ἑλληνικαὶ σχολαὶ κατηργήθησαν ὡς ἐθνικὰ ἰδρύματα, καὶ ἐν μιᾷ λέξει ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμὸς ἐπεσιδιάσθη ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ διελθὼν διὰ μιᾶς πορείας μετουσιώσεως: Ἑλληνικὸν σῶμα, Χριστιανικὴ ψυχὴ, ἐκσυγχρονισμένη στολή.

Τὸ ἔργον τοῦ Χριστιανισμοῦ μεγάλως ὑπεβοήθησεν ὁ διαχωρισμὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ Ἀνατολικὴν, ὅστις προῦκάλεσεν τὴν μεταφορὰν τῆς ἕδρας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀθηνῶν εἰς τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, ὅπερ ἀνηγέρθη καὶ ἀνωκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταν-

1. Ὁρατίου Ἐπιφάνη 2, 1, 156. Ὁβιδίου Fast. 3, 101 ἐξ. Πλουτ. Κάτων Μ. 23, 3.

τίνου και μετωνομάσθη κατ' ἀρχὴν μὲν εἰς Νέα ν Ρώμη ν, ἔπειτα δὲ εἰς Κωνσταντινοῦπολιν.

Ἡ νέα αὕτη καὶ πρώτη χριστιανικὴ πρωτεύουσα, εὐρεθεῖσα ἐν μέσῳ πολλῶν ἑτερογενῶν καὶ ξένων ἐπιδράσεων, ἀνέπτυξεν ἐντελῶς νέον διοικητικὸν καὶ δικαστικὸν σύστημα, υἰοθετήσασα τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅπερ ἦτο κυρίως θρησκευτικὸν καὶ στρατιωτικόν. Οἱ κάτοικοι καὶ ὑποτελεῖς ταύτης, ὄντες πρὸ πάντων χριστιανοὶ καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀποσχισθῶσιν ἐκ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς συνωνύμου κατ' αὐτοὺς μὲ τὸν Ἑθνισμόν, ἠλλαξαν ἀκόμη καὶ τὸ παραδοσιακὸν καὶ ἐθνικὸν αὐτῶν ὄνομα τοῦ Ἑλληνος καὶ προὔτιμησαν νὰ ὀνομάζωνται Ρωμαῖοι, Ρωμαῖοι (ἐξ οὗ καὶ τὸ σημ. τουρ. Rum, Rumlar) τούτέστιν «πολιταὶ τῆς Νέας Ρώμης» ἢ τῆς κατ' ἐξοχὴν «Ρώμης». Τὸ τοιοῦτον ἔσχεν ἰσχυρὸν ἀντίκτυπον καὶ ἐπὶ τῆς γλώσσης τῆς νέας ταύτης πρωτευούσης. Ἡ μητρικὴ γλῶσσα τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου ἦτο, ὡς γνωστόν, ἡ λατινικὴ καὶ ταύτην παραγγέλλει εἰς τὸν στρατὸν νὰ μεταχειρίζεται (1). Δύο καὶ ἡμισυ αἰῶνας βραδύτερον ἡ λατινικὴ εἶναι ἀκόμη γλῶσσα τῆς Βυζαντινῆς ὑπαλληλίας. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀκόμη θεωρεῖ τὴν λατινικὴν ὡς μητρικὴν τοῦ γλώσσαν (2). Ὁ ἴδιος, ὅμως, ἀναγκάζεται νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ὡς γλῶσσαν τῆς νομοθεσίας καὶ τοῦ δικαίου (535 μ.Χ.) (3). Οὕτως, ἐντὸς ὀλίγων αἰῶνων, ὀλοκληροῦται ὁ ἐξελληνισμὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Πρὸς τοῦτο ἐβοήθησεν ἡ ἀπόσχισις τῶν μὴ ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἡ ἐσωτερικὴ στερεοποίησις τοῦ ζωτικωτέρου Ἑλληνισμοῦ, πού κυριαρχεῖ καὶ στερεοῦται καὶ γλωσσικῶς—χωρὶς ὅμως νὰ δημιουργηθῇ ἐθνικὴ καὶ γλωσσικὴ ἐνότης δι' ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τέλος, συνέπεια τῆς ἀκμῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Βυζαντίῳ ὑπῆρξεν ἡ ἐν χριστιανικῷ πνεύματι διαμόρφωσις καὶ τροποποίησις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, γνωστὴ συνήθως ὡς «Βυζαντινισμός».

Ἡ βυζαντινὴ περίοδος εἶναι ἡ πλέον σκοτεινὴ τοιαύτη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, διὰ δύο λόγους: Πρῶτον, τὰ βυζαντινὰ κείμενα δὲν ἔχουν εἰσέτι μελετηθῇ μετὰ τῆς αὐτῆς προσοχῆς καὶ λεπτομεροῦς ἐξετάσεως, μεθ' ἧς ἐμελετήθησαν τὰ τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ βυζαντινὰ κείμενα καὶ χειρόγραφα ἐχρησιμοποιήθησαν κυρίως ὡς πηγαὶ ὑλικοῦ διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς δοκουμένα τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Δεύτερον, τὰ κείμενα καθαυτὰ εἶναι γραμμένα εἰς μίαν μικτὴν γλῶσσαν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀττικίζουσαν, συγκερασμένην ἀπὸ τὴν ἀλεξανδρινὴν καὶ τὴν Βιβλικὴν «κοινήν», δεχθεῖσαν δὲ τὴν ἐπίδρασιν τῆς λατινικῆς, ὡς φυσικόν, καὶ ἄλλων ἀνατολικῶν γλωσσῶν μὲ τὴν διαρροὴν τῶν αἰῶνων.

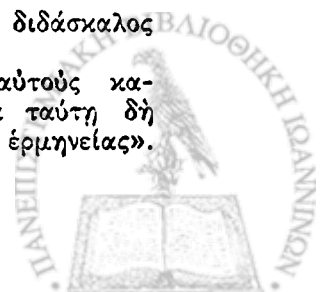
Στατιστικαὶ μελέται δύνανται νὰ δεῖξωσιν ἀλλαγὰς τινὰς, οὐχὶ ὅμως βασικῆς σημασίας, καὶ εἰς τὴν σύνταξιν καὶ ἐσωτερικὴν ὑφὴν τῆς Ἑλληνικῆς τῆς Βυζαντινῆς περιόδου. Πλεῖστοι ὅσοι ἀρχαῖοι ἀναμιγνύονται μετὰ νεωτερισμῶν. Ἐλάχιστοι δὲ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἐτόλμησαν νὰ γράψωσιν φυσικῶς εἰς τὴν καθομιλουμένην τότε γλῶσσαν. Αἱ συγγραφαί, ὅθεν, αὐτῶν κέχτηνται ἰδιαιτέραν ἀξίαν καὶ σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἡμετέρας γλώσσης. Ἐκ τῶν συγγραφέων τούτων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδίστασαν νὰ κάμουν συμβιβασμὸν μὲ τὴν ταπεινότερη γλῶσσα, ἀξιολογώτεροι εἶναι, ὁ Μαλάλας, ἐξελληνισθεὶς Σύριος, ἱστορικὸς τοῦ θου αἰῶνος, ὁ ἐπίσκοπος Λεόντιος, συγγραφεὺς βίων ἁγίων (7ος αἰών), ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (10ος αἰών).

Ἄλλὰ καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὕτη γλώσσης ἀπλουστέρας, τὸσον ἀντίθετος

1. Εὐσεβ. Κωνστ. Δ', 19: «καὶ τῆς εὐχῆς δὲ τοῖς στρατιωτικοῖς ἅπασιν διδάσκαλος ἦν αὐτὸς ρωμαῖα γλώττη τοὺς πάντας ὧδε λέγειν ἐγκελευσάμενος».

2. Νεαρ. Διατ. 15, Πρ.: «διὰ τοῦτο τῇ πατρίῳ φωνῇ defensoras αὐτοὺς καλοῦμεν». Νεαρ. Διατ. 7. 1: «οὐ τῇ πατρίῳ φωνῇ τὸν νόμον συνεγράψαμεν, ἀλλὰ ταύτη δὴ τῇ κοινῇ τε καὶ Ἑλλάδι ὥστε ἅπασιν αὐτὸν εἶναι γνώριμον διὰ τὸ πρόχειρον τῆς ἐρμηνείας».

3. Νεαρ. Διατ. 7. 1.

πρὸς τὴν γενικὴν ἀρχαϊστικὴν τάσιν, δὲν φαίνεται νὰ ἦτο εὐκόλος. "Ὅσοι τὴν δοκιμάζουσιν αἰσθάνονται συνήθως τὴν ὑποχρέωσιν, ἰδίως οἱ λογιώτεροι, νὰ δικαιολογήθωσιν διὰ τὴν χρῆσιν ταύτης, μὲ κίνδυνον νὰ θεωρηθῶσιν ἀγράμματοι, π.χ. ὁ Λεόντιος, ὁ Κωνστ. Πορφυρογέννητος, ὁ Θεόδωρος Νόννος (ιατρὸς τοῦ 9ου αἰῶνος), ὁ Κεκαυμένος εἰς τὸ «Στρατηγικόν» του (11ος αἰ.), ὁ κληρικὸς Ἰωάννης Καμενιάτης (10ος αἰ.), κ.ἄ.

Εἰς τὴν Χρονογραφίαν τοῦ Μαλάλα, τὸ πρῶτον μεγάλο γλωσσικὸν μνημεῖον ποῦ λησμονεῖ τὸν ἀττικισμὸν, ὑπάρχουν ἀφθονοὶ νεωτερισμοί, οἱ ὅποιοι δεικνύουν πόσον ἀρχαῖοι εἶναι πολλοὶ ἐκ τῶν τύπων τῆς Νεολληνικῆς γλώσσης. Καὶ τὰ λάθη, τὰ ὅποια γίνονται εἰς τὴν χρῆσιν, βεβαιοῦσιν ὅτι, εἰς τύπος ἔχει κλονισθῆ καὶ ὅτι ὁμόγλωσσοι δὲν γνωρίζουν νὰ τὸν μεταχειρισθῶσιν δεόντως.

Ἐτερον βαρυσήμαντον ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως δοκουμενόν εἶναι τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (13ος αἰ.), μία ἔμμετρος ἱστορία τῆς φραγκικῆς ἐπιδρομῆς εἰς τὸν Μορέα, γραμμὴν ἀπὸ ἐξελληνισθέντα Φράγκον ἢ Φραγκοπελοποννήσιον, ἀσήμαντον μὲν ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἐπόψεως, σπουδαιότατον, ὅμως, διὰ τὰς ἀφθόνοὺς πληροφορίας ποῦ μᾶς δίδει διὰ τὴν σύγχρονον γλῶσσα, μὲ τὰ νέα στοιχεῖα ποῦ παρουσιάζει.

Δέον νὰ σημειωθῆ ἐνταῦθα, ὅτι ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐμφανίζεται καὶ πάλιν πιστότερον γραμμὴν καὶ περισσότερο ἀπελευθερωμένη ἀπὸ τὸν ἀρχαϊσμὸν, ὡς ἡ ζῶσα γλῶσσα εἰς τὴν σύγχρονὴν τῆς νεωτέραν μορφήν, ἀνεπιτήδευτη, ἀπροσποίητη, φυσικὴ καὶ δροσερῆ. Τὴν διαβάζομεν εἰς ἀφθονα κείμενα, συνήθως ἔμμετρα καὶ συχνὰ μεγάλα, μὲ περιεχόμενον ἐθνικὸν (οὕτω τὰ ἀκριτικὰ ἔπη), ἀφηγηματικόν, συμβουλευτικόν, ἐγκωμιαστικόν, σατυρικόν κ.τ.λ.

Οἱ λόγοι, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἐμφάνισιν ταύτην τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς, εἶναι πολλοί: Ἡ παρακμὴ τῆς παιδείας κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, ὁ πρῶτος μέγας κλονισμὸς τοῦ κράτους μὲ τὴν Δ' σταυροφορίαν, ἡ πολιτικὴ παρακμὴ, ἡ φραγκοκρατία καὶ ἡ διακοπὴ τῆς βυζαντινῆς διοικητικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς λογίας παραδόσεως, καὶ ἀκόμη τὸ παράδειγμα καὶ ἡ συμμετοχὴ ξένων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς νέας γλώσσης.

Ἡ γλῶσσα τῶν κειμένων τούτων διαφέρει κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς των, κατὰ τὴν πατρίδα τοῦ συγγραφέως—Θράκη, Κύπρος, Νησιά, Κρήτη, Νότιος Ἰταλία (οὕτω διάφορα ἔγγραφα ἀπὸ τοῦ 10ου ἤδη αἰῶνος) καὶ κατὰ τὴν ἐνδεχομένην ἐπίδρασιν τῆς λογίας γλώσσης. Μὲ ὀλίγας, ὅμως, συνήθως σχετικὰς ἀλλαγὰς, εἶναι δυνατόν νὰ μεταφρασθῶσιν εἰς τὴν σημερινὴν καθομιλουμένην Ἑλληνικὴν. Ἡ νέα Ἑλληνικὴ δεικνύεται εἰς αὐτά, π.χ. εἰς τὰ προδρομικὰ ποιήματα (12ος αἰ.) καὶ εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (13ος αἰ.), σχεδὸν δαμορφωμένη. Τὸ ὄριο ποῦ τὴν χωρίζει ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴν (1453 μ.Χ.), συμβατικὸν, ἐχρησιμοποιήθη διὰ γενικωτέρους μόνον λόγους.

Ἡ μετα-Βυζαντινὴ (1450—1800 μ.Χ.) ἐξέλιξις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δυσκόλως δεικνύει ἀλλαγὰς ἐσωτερικῆς ὑφῆς, γραμματικῆς καὶ συντακτικῆς, ἀλλ' οὐκ ὀλίγας λεξιλογικὰς τροποποιήσεις καὶ προσθαφαιρέσεις, ὀφειλομένας εἰς τὴν Ἑνετικὴν καὶ Τουρκικὴν κατοχὴν, ἥτις ἔθεσεν τέρμα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ καὶ οὕτως ἠχρήστευσεν τὰς λέξεις ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας δὲν μετεχειρίζετο ὁ λαὸς εἰς τὴν καθημερινὴν του ζωὴν ἢ εἰς τὴν θρησκευτικὴν του λατρείαν. Παρὰ ταῦτα, εἰς μίαν συλλογὴν δημοτικῶν τραγουδιῶν, γνωστὴν μὲ τὸ ὄνομα «Ἐρωτοπαίγνια», ἀπὸ τοῦ 15ου αἰ. τὸ ἀργότερον, ἡ ζῶσα γλῶσσα δεικνύεται ἡ αὐτὴ περίπου ὡς ἡ σημερινή. Γενικῶς, πάντως, ἡ ἑλληνικὴ ὀρολογία ἢ σχετιζομένη μὲ τὴν δημοσίαν διοίκησιν, τοπωνυμίας καὶ ἐπωνυμίας, ἀντικατεστάθη ὑπὸ ἀντιστοίχου ἐνετικοῦ καὶ τουρκικοῦ λεξιλογίου. Οὕτως, π.χ. ἰταλικαὶ λέξεις ἀντικατέστησαν τὸ ἀντίστοιχον ἑλληνικὸν λεξιλόγιον, τὸ σχετιζόμενον μὲ τὴν ναυτιλίαν καὶ ὑποδηματοποιίαν,

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ο ΠΙΘΟΣ ΤΩΝ ΔΑΝΑΪΔΩΝ

Ἡ Θέμις ἔχει νεῦρα. Δὲν ἔχει ὅμως μόνον νεῦρα· ἔχει καὶ χιοῦμορ. "Ἐνα χιοῦμορ ἀγέλαστο, πού θυμίζει τοὺς Ἀγγλοὺς δοκιμογράφους τοῦ 18ου αἰῶνα, ὄχι ὅμως γι' αὐτὸ λιγώτερο ὀξύ, καί,—ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ ἡ λέξις, πειστικό. Αὐτὸ τὸ εἶχαμε διαπιστώσει τελευταῖα σ' ἓνα φυλλάδιο τοῦ Συμβούλου Ἐπικρατείας κ. Ἀγγελίδη, πού ἀναφέρεται στὴν γέννηση τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀνωτάτου μας διοικητικοῦ Δικαστηρίου. Τὸ διαπιστώνουμε καὶ τώρα στὸ βιβλίον τοῦ Εἰσαγγελέως Πρωτοδικῶν Ἰωαννίνων κ. Ι. Παπαδάκη: Ὁ Πίθος τῶν Δαναΐδων.

Τί εἶναι αὐτὸς ὁ περίφημος Πίθος; Εἶναι ἡ Ἀποθήκη καὶ συνάμα οἱ Ἀποθέτες τῆς ἐλληνικῆς νομολογίας, ἀπὸ ὅπου πρέπει νὰ ἀντλήσῃ ὁ δικαστὴς γιὰ ν' ἀπονεύμῃ τὸ Δίκαιον. Καὶ εἶναι τόσο πληθωρική σὲ χαρτὶ αὐτὴ ἡ ἀποθήκη, μὲ τέτοιο ζῆλο πλουτίζεται καθημερινὰ ἀπὸ τοὺς νεοέλληνας νομοπλάστες, ὥστε σὲ ἀληθινὸ Πίθο Δαναΐδων ἀντλεῖ ὁ νομικός, πού διακονεῖ τὴν ἰδέα τῆς δικαιοσύνης κατ' ἐπάγγελμα ἢ κατὰ λειτούργημα. Ἐὰν τώρα ὁ ἀπλὸς πολίτης, ἔστω καὶ γερὰ μορφωμένος, ἐπιχειροῦσε νὰ ἀναζητήσῃ ὁ ἴδιος, μέσα στὴν περίφημη ἀποθήκη, κάποια ἀπάντηση σὲ εὐλογες ἀπορίες του, θὰ εἶχε τόσες ἐλπίδες νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ ὄρθον καὶ τὸ δίκαιον, ὅσες καὶ νὰ τραβήξῃ τὸν πρῶτο λαχὸν ἀπὸ τὴν κληρωτίδα τοῦ Ἐθνικοῦ Λαχείου.

Στὸ παλαιὸ δικαστικὸ μέγαρο τῆς Μασσαλίας ἡ Θέμις κρατοῦσε ἓνα σκουριασμένον σπαθί. Αὐτὸ τὸ σκουριασμένον σπαθί συμβόλιζε τὴν παλαιὰν ἀντίληψιν ὅτι ἡ Δικαιοσύνη δὲν πρέπει ν' ἀλλάξῃ συχνὰ τὴν πανοπλία της. Αὐτὸ γιὰτί, σὲ παλαιότερα χρόνια, ὑπῆρχε πραγματικὰ ἡ πρόθεσις νὰ κατοχυρωθῆ νομικὰ ἓνα καθεστῶς, ὁποιοδήποτε καὶ νὰ ἦταν, μὲ κανόνες νομικοὺς σαφεῖς, εὐκρινεῖς καὶ προπάντων λίγους, τόσους ὥστε νὰ χωροῦν σὲ λίγες πλάκες, σὲ μιὰ ὀρειχάλκινη στήλη, στὴν λεῖα ἐπιφάνεια μιᾶς μεγάλης πέτρας ἢ στὶς σελίδες τοῦ Liber Pauperum τοῦ μακαρίτη Βακαρίου. Ἔτσι ἔδιναν στὴν Θέμιδα τίς ἀπολύτως ἀπαραίτητες ἀποσκευές. Αὐτὴ ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις φαίνεται πῶς πρυτάνευσε καὶ στὰ πρῶτα βήματα τοῦ νεόζυμου ἐλληνικοῦ μας βασιλείου, κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς περιλάλητης φαυλοκρατίας, μιᾶς φαυλοκρατίας πού εἶχε, δυστυχῶς, γιὰ μᾶς τοὺς νεώτερους, λιγότερες σχέσεις μὲ τὸν σαλταδορισμὸ καὶ τὴν κομπίνα ἀπὸ ὅτι ἡ πάλλευκη καὶ πάναγνη ἐποχὴ μας. Αὐτὰ τουλάχιστον προκύπτουν ἀπὸ τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα πού παραθέτει ὁ κ. Παπαδάκης.

Ἀπὸ τὸ 1845—1862 Μέσος ὅρος ἐτήσιας παραγωγῆς Νόμοι 45.

Ἀπὸ τὸ 1863—1912 Μέσος ὅρος ἐτήσιας παραγωγῆς Νόμοι 85.

Ἀπὸ τὸ 1912—1964 Μέσος ὅρος ἐτήσιας παραγωγῆς Νόμοι 480 (!).

Πιστοὶ στοὺς κανόνες τῆς προόδου, καθὼς ταιριάζει σ' ἓναν ἔξυπνο καὶ φιλοπρόοδο λαόν, ἀντικαταστήσαμε, στὴν περιοχὴ τουλάχιστο τοῦ Δικαίου, τὴν βιοτεχνικὴ, μὲ τὴν βιομηχανικὴ παραγωγὴ. Τὸν παλιὸ καλὸ φούρνο ὅπου δούλευε μὲ χέρια ἢ μὲ πόδια ὁ ζυμωτής, τὸν ἀντικατάστησε ὁ φούρνος ὁ γερμανικός. Τώρα καὶ αὐτός, ἀφοῦ δὲν παράγει ἀρκετὰ, ἐμποδίζει τὴν πορεία μας πρὸς τὰ ἔμπρός, καὶ μὲ ἔνθεο ζῆλο,—ὡ λύσσα ἀθάνατη γιὰ πρόοδο,—βάζουμε στὴ θέση του κάποια τελειότερη μηχανή. Κι ἔτσι κάθε μέρα, μέσα στὸν ἀπύθμενο Πίθο τοῦ Δικαίου μας, εἰσρέουν κατὰ κύματα νέα νομοθετικὰ κείμενα, ἀπὸ ὅπου εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀντλήσῃ ὁ ἀτυχὴς νομικός. Ὁ μαθητευόμενος μάγος ἀνοίξε τοὺς κρουνοὺς. Θὰ μπορέσει ἀραγε κανένας ἄλλος μάγος νὰ τοὺς κλείσει; Θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ κόψῃ τὸν δρόμο στὶς ἡρωϊκῆς

βλαχικαὶ τὸ σχετιζόμενον μὲ τὴν ποιμενικὴν ζωὴν, τουρκικαὶ τὸ σχετιζόμενον μὲ φαγητὰ καὶ ὕβρεις, γαλλικαὶ τὸ σχετιζόμενον μὲ ἐνδύματα, διακοσμητικὰ, κοσμήματα κ.τ.τ. Παράδοξον, ὅμως, φαίνεται τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὴν Κρήτην ἰδιαιτέρως, ἥτις διετέλεσαν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἐνετῶν ἐπὶ μίαν ἀδιάκοπον σειρὰν πλέον τῶν 450 ἐτῶν (1210—1669), δυσκόλως δύναται νὰ εὑρεθῆ εἰς γηγενῆς Κρήας ἐκρωματισθεῖς, τὸ δὲ σημερινὸν Κρητικὸν λεξιλόγιον δὲν διατηρεῖ οὐδὲ 50 λέξεις ἐνετικῆς προελεύσεως ἢ ἐπιδράσεως.

(Συνεχίζεται)

παίρνοντας πάντοτε τὰ πρόσωπα και τὰ περιστατικά ἀπ' τὴν τρομερὰ ἀληθινὴ πραγματικότητα. Γι' αὐτὸ, παρ' ὅλη τὴν πληθωρικότητα τῆς περιγραφῆς και τὸ λυρικό στοιχείο, πού χαρακτηρίζουν τὴν ὕψὸς τοῦ λόγου τοῦ Λ. Μάλαμα, ἡ συγκρότησή τους εἶναι πιδ σφιχτὴ και ὁ ρόλος τῶν ἡρώων αἰτιολογημένος και καθαρός. Ὅπως και στὴν γενικώτερη πνευματικὴ δημιουργία τοῦ συγγραφέα αὐτοῦ, ἔτσι κι' ἐδῶ, ὑπάρχει ἡ εὐαισθησία, κάποιες εὐπαθεῖς κεραῖες, στὰ ζωτικά προβλήματα, πού βάζει ἡ ἐποχὴ μας στὴν συνείδηση και τῶν πιδ ἀπλῶν ἀνθρώπων τῆς καθημερινότητας. Ὁ Λ. Μ. ἔχει ἐπαφή με τὴν ζωὴ, ἔχει βιωμένα τὴν οὐσία και τὰ μουνδιασμένα ὄνειρα αὐτῆς τῆς ζωῆς και, γι' αὐτὸ, στὶς καλύτερες ὥρες του, καταφέρνει νὰ γίνεταί μιὰ ἡ ἐκφρασὴ τῆς. Γιατί, φτιάχνει τύπους ἀπ' τὴν ὕλη τους—ἔστω και τονισμένους, καμμιὰ φορά, ὑπερβολικά—και τοὺς φυσάει πνοὴ ἀπ' τὸ ἴδιο τους τὸ πάθος. Ὁ Λ. Μάλαμας ἔχει τὴν αἴσθηση τοῦ ὄντως ἐπαναστατικοῦ καιροῦ πού ζοῦμε.

Ἡ διαφωνία μας με τὸν συγγραφέα (αὐτὴ πού τονίσαμε παραπάνω) ἐξακολουθεῖ κι' ἐδῶ νὰ ἰσχύει τὸ ἴδιο. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ θέσεις στὴ γενικώτερη θεώρηση τῆς τέχνης. Με ὅλ' αὐτὰ, ἡ, πιδ σωστά, πέρ' ἀπ' αὐτὲς τὶς διαφορὲς μας, ἔχομε χρέος νὰ ἐπισημάνουμε τὶς ἀρετὲς και τὴν ἀγωνιστικότητα τοῦ συγγραφέα και τῶν ἔργων του.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Κωστὴ Κ. Λάμπρου: «Νικόλαος Γιαννόπουλος» (ὁ ἄνθρωπος—ὁ ἀρχαιολόγος—ὁ ἱστορικός), Ἀθήνα, 1965, σελ. 64.

Με τὸν παραπάνω τίτλο, κυκλοφόρησε ἐδῶ και λίγον καιρὸ ἓνα ὑπέροχο βιβλίο, γραμμένο ἀπ' τὸν κ. Κωστὴ Λάμπρου. Μέσα σ' αὐτὸ ὁ κ. Λάμπρου, ὕστερα ἀπὸ πολὺπλευρὴ και πολὺμοχθη ἔρευνα και με τὴ λογοτεχνικὴ ἱκανότητα πού τὸν διακρίνει ἐμφανίζει μιὰ ἀπὸ κάθε ἀποψη τεκμηριωμένη ἐργασία πού ἀντικατοπτρίζει τὴ ζωὴ και τὴν πλοῦσια ἐπιστημονικὴ δράση τοῦ Νικόλαου Γιαννόπουλου. Γλώσσα τοῦ βιβλίου ἡ ζωντανὴ δημοτικὴ, διάρθρωση τοῦ περιεχομένου με ἀριότητα ἀρχιτεκτονικὴ, σημαντικὸς πλοῦτος ντοκουμέντων και διαφωτιστικῶν στοιχείων κλπ., ὅλα συγκλίνουν κατὰ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ ἐμφανίζουν πολὺ πετυχημένη τὴν προσπάθεια τοῦ συγγραφέα νὰ μᾶς κάνει γνωστὴ τὴ δραστηριότητα πού παρουσίασε στὴ ζωὴ του ὁ Ἡπειρώτης (ἀπ' τὴ Δόλιανη τοῦ Ζαγοριοῦ) Νικόλαος Γιαννόπουλος στὸν τομέα τῆς ἀρχαιολογικῆς και ἱστορικῆς ἔρευνας σὲ θέματα πού ἀναφέρονται στὸ Θεσσαλικὸ χῶρο. Βέβαια, τὸν κύριο κορμὸ τοῦ βιβλίου ἀποτελοῦν πετυχημένες διαλέξεις τοῦ κ. Λάμπρου γύρω ἀπ' τὸ Γιαννόπουλο. Πέρα ὁμως ἀπ' αὐτὲς, ὑπάρχουν και ἄλλα στοιχεία πού

συντελοῦν στὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐξάντληση τοῦ θέματος, ὅπως εἶναι κατάλογος δημοσιευμάτων Ν. Γιαννοπούλου, ὀμιλίες δημάρχων, νομαρχῶν κλπ.

Ὁ κ. Λάμπρου ἀρχικά τονίζει τὰ σοβαρὰ προβλήματα πού παρουσιάζει ἡ Θεσσαλικὴ γῆ ἀπὸ ἀρχαιολογικὴ ἀποψη. Κατόπι συσχετίζει τὸ Γιαννόπουλο και τὸ ἔργο του με τὰ ἀρχαιολογικά θέματα τοῦ Ἀλμυροῦ και τοῦ Βόλου. Μᾶς καθιστᾶ γνωστὸ πὺς ὁ μεγαλόπνοος αὐτὸς Ἡπειρώτης, χωρὶς σημαντικά προσόντα στὴν ἀρχὴ, κατάρθωσε νὰ μεγαλοουργήσει και νὰ ἀποβεῖ σπουδαῖος ἀρχαιολόγος και ἱστορικός με παγκόσμια φήμη. Μοναδικὰ του ὄπλα γιὰ τὰ μεγάλα κατορθώματά του: ἡ ἐπιμονὴ, ὑπομονὴ, ἐπιμέλεια, ἐργατικότητα, εὐσυνείδησια, ἀπαράμιλλος ἐνθουσιασμός γιὰ κάθε τι πατριωτικό, πάθος γιὰ τὰ ἀρχαιολογικά θέματα.

Ὁ συγγραφέας δίνει διαφωτιστικὰ στοιχεῖα γιὰ τοὺς ὠραίους ἀγῶνες τοῦ Γιαννόπουλου πού, παρὰ τὶς ἀντιδράσεις και τὶς στερήσεις, εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα νὰ ἰδρυθεῖ τὸ «Γιαννοπούλειο» ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο στὸν Ἀλμυρὸ. Ὁ κ. Λάμπρου γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ γράφει: «Ὑστερα ἀπὸ ἀπροσμέτρητους μόχθους και τρεξίματα ὁ Γιαννόπουλος με τοὺς στενωτέρους τῶν συνεργατῶν του κατορθώνει ν' ἀρχίσει τὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ μουσείου βάζοντας τὸ θεμελίο λίθο στὶς 30 Ὀκτώβρη 1910». Τὴν ἡμέρα αὐτὴ τῆς θεμελίωσης τοῦ μουσείου ὁ κ. Λάμπρου τὴ χαρακτηρίζει ἱστορικὴ γιὰ τὸν Ἀλμυρὸ και τὴ Θεσσαλία. Γενικά γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Γιαννόπουλου, ὁ συγγραφέας ἀλλοῦ γράφει: «Ὁ Γιαννόπουλος ἔζησε φωτίζοντας πάντοτε σ' ὅλη τὴ ζωὴ του σκόρπιες σελίδες ἀπ' τὸ παρελθόν τῆς Θεσσαλίας, προβάλλοντας τὸ ἔργο του μέσα ἀπὸ μιὰ σκληρὴ βιοπάλη και ἀφάνταστες στερήσεις...». Ἀξιοσημείωτο ὁμως εἶναι νὰ τονισθεῖ ἐδῶ, πὺς τὸ ἔργο τοῦ Γιαννόπουλου ἔχει προβληθεῖ κι ἔχει ἀναγνωριστεῖ ὄχι μόνο ἀπ' τὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο τῆς Ἑλλάδας, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸν τέτοιον ἔξω ἀπ' αὐτὴν. Καὶ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ γράφεται ἀπὸ τὸν κ. Λάμπρου: «...και πρέπει νὰ ἐξαρθεῖ ἐδῶ πέρα ὅτι ὁ Γιαννόπουλος κατάρθωσε νὰ προβάλλει τὸ ἔργο του σὲ διεθνή κλίμακα και νὰ προσφέρει ἔτσι τεράστιες ἐθνικὲς ὑπηρεσίες, χάρις στὶς ἀριστες σχέσεις τὶς ὁποῖες διατηροῦσε με ὄλες τὶς πνευματικὲς κορυφὲς τῆς ἐποχῆς του στὸν ἀρχαιολογικὸ και ἱστορικὸ τομέα τῆς Εὐρώπης κι ἔξω ἀπ' αὐτὴ...». Διαβάζοντας κανένας τὸ ἀπὸ κάθε ἀποψη σπουδαῖο αὐτὸ βιβλίο τοῦ κ. Λάμπρου δὲν εἶναι δυνατό νὰ μὴ κατασταλάξει στὸ συμπέρασμα και νὰ συμφωνήσει και με τὸ συγγραφέα πὺς ὁ ἀπ' τὴ Δόλιανη τοῦ Ζαγοριοῦ Νικ. Γιαννόπουλος ὑπῆρξεν ὁ αὐτοδημιούργητος ἐπιστῆμονας και ἐρευνητῆς, πού τοῦ ἀξίζει κάθε τιμὴ εἰδικώτερα ἀπ' τοὺς Θεσσαλοὺς και Ἡπειρώτες και γενικώτερα ἀπ' τὴν Ἑλληνικὴ πολιτεία.

Ἀξίζουν θερμότερα συγχαρητήρια τόσο στὸν κ. Κωστὴ Λάμπρου γιὰ τὴν τόσο πετυχημένη συγγραφὴ του, ὅσο και στὴν «Ἱστορικὴ

και Λαογραφική 'Εταιρεία των Θεσσαλών», που με την ύλική της συνδρομή είδε το φως της δημοσιότητας το βιβλίο αυτό που αναφέρεται στο Νικ. Γιαννόπουλο, τον εξαιρετο άνθρωπο, αλλά και το λαμπρό επιστήμονα αρχαιολόγο και ιστορικό.

Κ. Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

*Ακαδημία Αθηνών: «'Η Φιλική 'Εταιρεία». Αναμνηστικόν τεύχος επί τη 150ετηρίδι. Υπό Ε. Γ. Πρωτοψάλτη. Αθήναι 1964, σελ. 300

Συμπληρώθηκαν 150 χρόνια από της ιδρύσεως της 'Εθνικοαπελευθερωτικής οργανώσεως της Φιλικής 'Εταιρείας. 'Η 'Ακαδημία Αθηνών εξεπλήρωσε το «μέγα ήθικόν χρέος» της τιμώντας με το ιστορικόν λεύκωμα την 'Εταιρείαν. Μετά από ένημερωτικήν εισαγωγήν, περιλαμβάνει ή τιμητική προσφορά την σύντομη ιστορία της Φιλικής 'Εταιρείας, όπου εξετάζονται: Πρόδρομοι της Φιλικής 'Εταιρείας: «Τεκτονισμός και Φιλική 'Εταιρεία», «Αύθεντικά πηγαί», «Οί ιδρυταί», «'Ιδρυσις», «Διδασκαλία—Κατήχησις», «'Εναρξίς κατηχήσεων», «Διάδοσις», «'Ανθιμός Γαζής», «Ν. Γαλάτης», «Θεόδωρος Γέγρης», «Γ. Λεβέντης», «Πρός την 'Ελλάδα», «'Η Κωνσταντινούπολις κέντρον των Φιλικών», «Μάνη», «Μακεδονία—'Ιωάννινα Φαρμάκης», «Νήσοι Αιγαίου και 'Ιονίου—'Αναγνωσταράς», «'Αντώνιος Πελοπίδας», «Κωνστ. Πεντεδέκας», «Γαβριήλ Κατακάζης», «Παπαφλέσσας», «'Αριστείδης Παπās», «Δημήτριος 'Ιπατρος», «'Ιωάννης Παπαρηγόπουλος», «'Αλή Πασάς 'Ιωαννίνων», «Είς αναζήτησιν αρχηγού», «'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης», «Πολεμικόν συμβούλιον έν 'Ισμαηλίω», «'Αθρόα μύησις των 'Ελλήνων της Ν. Ρωσίας», ή όποια «ύπήρξεν ή μητέρα ή τουλάχιστον ή μαία της έπαναστάσεως του 1821».

'Ακολουθοσν οι προσωπογραφίες των Φιλικών, που παρελήφθησαν από το 'Εθνικό 'Ημερολόγιο του Μαρίνου Βρετοϋ, από το ήμερολόγιο του 'Αγώνος του Χρήστου Βλασσπούλου, από τους Βίους Παράλληλους του 'Αναστασίου Γούδα, από άλλα βιβλία και περιοδικά, και από εικόνες του Μουσείου της 'Ιστορικής και 'Εθνολογικής 'Εταιρείας.

Στή συνέχεια παρουσιάζονται τα κείμενα και τά σύμβολα της 'Εταιρείας σε φωτοτυπίες. Τά αυθεντικά κείμενα προέρχονται από τά Γενικά 'Αρχεία του Κράτους, από τό τμήμα χειρογράφων της 'Εθνικής Βιβλιοθήκης και από τό αρχείο της 'Ιστορικής και 'Εθνολογικής 'Εταιρείας 'Ελλάδος.

Τελειώνει την προσφορά του ό σ. με την μεταγραφή των κειμένων των φωτοτυπιών και αυτό όλως εύλογα. Περαιτούται τό έργον με τους πίνακες των εικόνων και των έγγραφων.

'Η 'Ακαδημία Αθηνών μάς έχει δώσει λίγα έργα, αλλά ποιοτικώς άψογα. 'Ενα από

αυτά είναι και τό τιμητικό λεύκωμα «'Η Φιλική 'Εταιρεία», όπου ό αναγνώστης μυείται στο πνεύμα και την όργάνωσι της 'Εταιρείας υπεύθυνα και επιστημονικά. Είναι όμως δικαιολογημένο νομίζω από τον πνευματικό κόσμο της χώρας μας ένα εύλογο παράπονο στην 'Ακαδημία μας: 'Η σχεδόν μικρή έκδοτική της προσπάθεια. Πώς δικαιολογείται οί κορυφές της 'Επιστήμης, οί πιο φτασμένοι εκπρόσωποι του 'Εθνους μας σ' όλες τις περιοχές του επιστητού, που έχουν τις δυνατότητες και τά μέσα της άρτίας επιστημονικής προσφοράς, να μάς την στεροϋν; Τί να αναφέρωμεν; Τήν έκδοσιν του corpus των 'Αρχαίων 'Ελλήνων συγγραφέων;..

'Αλλά, ως αφήσωμεν την δικαιολογημένην πικρίαν μας και ως εύχηθοϋμε να έχωμε κι' άλλες εκδόσεις άριστες της 'Ακαδημίας μας.

«'Η ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ»

Τρεις παράγοντες έλκουν τον αναγνώστη του άνωτέρω βιβλίου: α) 'Ο εκδότης, β) τό θέμα και γ) τό «μόλις έξεδόθη». 'Εκδότης είναι ή Χριστιανική 'Ενωσις 'Εκπαιδευτικών Λειτουργών, που μάς έχει προσφέρει μέχρι σήμερα μία σειρά από «δόντως» αξιόλογες εκδόσεις. 'Ετσι ή φίρμα άποτελεί άδιάψευστο τεκμήριο του βιβλίου με ύψηλό περιεχόμενο. Τό θέμα: «'Η μόρφωσις της προσωπικότητας» είναι ζήτημα ζωτικό του παρόντος, που ζητά λύσιν, αλλά δυστυχώς του προσφέρονται σπασμωδικές κινήσεις, ίκανές μόνο για ψευδαισθήσεις. Τό «μόλις έξεδόθη», μάς παρουσιάζει την γοητεία του νέου, δηλαδή αυτού, που ύπόσχεται πολλά.

Συνεργάζονται εις την προσφοράν των 135 σελίδων του, οί κατωτέρω: 1) 'Ιωάννης Θ. Κολιτσάρας: «'Η σπουδαιότης του θέματος (είσαγωγή). 2) Κ. Δ. Γεωργούλης: «Αί θρησκευτικά ρίζαι της ήθικότητας». 3) Παναγιώτης Γ. Κοροντζής: «'Η μορφωτική αξία της Χριστιανικής άγωγής». 4) Ευάγγελος Θεοδώρου: «Τό μορφωτικόν περιεχόμενον της όρθοδόξου λατρείας». 5) Μελπομένη 'Αντωνοπούλου: «Τάσεις και κατευθύνσεις της συγχρόνου νεότητος». 6) 'Ιωάννης Δ. Κόλλιας: «Αί όλέθριαι συνέπειαι εκ της άπωθήσεως της θρησκευτικότητας και ήθικότητας». 7) Θεόδωρος Ι. Γεωργούσης: «'Ολον τό Σχολείον 'Εργαστήριον διά την μόρφωσιν της προσωπικότητας».

'Από την άπλη θύμησι της πλειάδος των συνεργατών της άνωτέρω εργασίας βλέπομε, ότι έχομεν ένα σεβαστόν αριθμό προσωπικοτήτων του τόπου μας, που καταπιάνονται με μία πλευρά από τό μεγάλο θέμα. 'Ο κ. Κολιτσάρας, μεταξϋ των άλλων, μάς λέγει: «Αίτημα των κρίσιμων καιρών, τους όποιους διερχόμεθα, άποτελεί ή μόρφωσις άκεραίων προσωπικοτήτων. 'Ισως διότι τοιαύται προσωπικότητες σπανίζουν κατά τάς ήμέρας μας...».

'Ο κ. Γεωργούλης αναφέρει: «...ότι μία

ἐπὶ ἠθικῶν βάσεων ἀναγέννησις τῆς ἠθικότητος εἶναι δυνατόν μόνον ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως νὰ θεμελιωθῇ».

Ὁ κ. Κοροντζῆς μᾶς ὑπογραμμίζει: «...ὅτι ἀπὸ ὁποιαδήποτε πλευρὰν καὶ ἂν ἐξετασθῇ τὸ θέμα «μόρφωσις καὶ χριστιανικὴ ἀγωγή» εἴτε ἀπὸ παιδαγωγικῆς, εἴτε ἀπὸ καθαρῶς Χριστιανικῆς, εἴτε ἀπὸ ἀξιολογικῆς ἐπόψεως, ἡ Χριστιανικὴ ἀγωγή παρουσιάζεται ὡς μόνη διέξοδος ἀπὸ τὴν παιδαγωγικὴν παρακμὴν τῆς ἐποχῆς μας καὶ ὁ ὀρθότερος δρόμος πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου».

Ὁ κ. Θεοδώρου μᾶς τονίζει: «...ὅτι ἡ μεγάλη μορφωτικὴ ἀξία τῆς ὀρθοδόξου λατρείας ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὑποβοηθεῖ τὴν καθ' ὕλην ἁρμονικὴν καὶ παμμερῆ ἱκανοποίησιν πασῶν τῶν ἀξιολογικῶν ροπῶν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, διότι τὸν ὀδηγεῖ νὰ ἀντικρύσῃ ὀρθῶς καὶ ἄνευ παραμορφώσεως τὸ πλήρωμα, τὸ σύστημα καὶ τὴν ἱεραρχικῶς διηρθρωμένην ὀργανικὴν ὁλότητα τῶν ἀξιών καὶ ἀνθρωπιστικῶν ἀγαθῶν».

Ἡ κ. Ἀντωνοπούλου μᾶς διευκρινίζει: «Ἡ βαθυτέρα γνῶσις τῆς προσωπικότητος τοῦ σημερινοῦ παιδιοῦ, εἶναι ἡ μόνη ὁδός, ἡ ἱκανὴ νὰ ὀδηγήσῃ τὸ παιδί εἰς τὸν ἀνώτερον ἑαυτόν του».

Ὁ κ. Κόλλιας συμπληρῶναι: «Ἡ θρησκευτικότης καὶ ἡ ἠθικότης εἶναι ἔμφυτος εἰς τὸν λογικὸν καὶ αὐτεξούσιον ἄνθρωπον καὶ ἀναγκαῖαι—τόσον ὅσον ὁ ἐγκέφαλος καὶ ἡ καρδιά διὰ τὸ σῶμα—διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς προσωπικότητος, διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐτυχίαν του».

Ὁ κ. Γεωργούσης προσθέτει: «Τὸ σχολεῖον εἶναι ἡ κυριώτερα μορφωτικὴ κοινότης, διότι δρᾷ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου διὰ μελετημένων, σκοπίμων καὶ ὀργανωμένων μέσων καὶ μεθόδων».

Μεταφέραμε κάτι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ βιβλίου, ἀναφέροντας μερικὰ ἀποσπάσματα. Τὸ ἀνωτέρω κρίνεται ἀπαραίτητο γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς λειτουργούς, τοὺς γονεῖς καὶ γενικὰ κάθε ἄνθρωπο. Πολλὰ προβλήματα τοῦ «τώρα», πού ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὸ «ἐγώ» μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ἄμεσο περιβάλλον μας, ἰδιαίτερα τὰ παιδιά, εὐρίσκουν ἀπάντησιν ἀπὸ Ἑλληνικῆς, Χριστιανικῆς καὶ Ἐπιστημονικῆς θεωρήσεως.

Χρήστου Β. Ζιάκκα: «Τί λένε οἱ σοφοὶ καὶ ὁ κόσμος».

Ὁ ἐκλεκτὸς συμπατριώτης διανοούμενος κ. Χρήστος Β. Ζιάκκας, μᾶς προσφέρει ἓνα χρησιμο καὶ ἀξιόλογο πνευματικὸ ἔργο, πού ἐπιγραμματικὰ τιτλοφορεῖ «Τί λένε οἱ σοφοὶ καὶ ὁ κόσμος». Πρόκειται γιὰ μιὰ μεθοδικὴ καὶ σοβαρὴ προσφορά, στῆ διάθεσιν τοῦ κάθε ἀνθρώπου, πού διαθέτει λίγη ἢ μεγάλη μόρφωσι, παροιμιῶν καὶ σοφῶν γνώμων τῶν προσωπικοτήτων τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ σήμερα, ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον.

Ἡ συλλεκτικὴ πνευματικὴ ἐργασία, στὴν σοβαρὴ τῆς μορφή, προϋποθέτει πνευματικὸν ἐξοπλισμό, γνωσιολογικὸ πάθος, κριτικὴ διάθεσι, μέθοδο ὄχι τυχαία, πόνο καὶ κόπο. Ἔτσι ἡ παραπάνω ἐργασία στὴν ἐποχὴ μας, ἐποχὴ τῆς μεγάλης κινήσεως καὶ τῶν εὐκόλων λύσεων, μᾶς ξαφνιάζει σὰν παρουσιά καὶ κερδίζει δικαιολογημένα ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ τὴν εὐμενῆ μας θέσι.

Τὸ βιβλίον τοποθετεῖται στὶς χρήσιμες ἐκδόσεις, μὲ τὴν αὐστηρὴ σημασίαν τοῦ ἐννοιολογικοῦ περιεχομένου τοῦ ὄρου χρήσιμες, πού ἔχομε στῆ βιβλιοθήκη μας καὶ συμβουλευόμεθα, ὅταν προκύψῃ σχετικὴ ἀνάγκη. Ἡ ἀποθησαυρισμένη μνήμη τῶν λαῶν, ἀνάγλυφον παράστασι πείρας αἰώνων ἀπὸ τίς περιοχῆς τῆς ζωῆς, τακτοποιημένη μεθοδολογικά, συχνά μᾶς εἶναι ἀπαραίτητη.

Κυκλοφοροῦν στὸ ἐμπόριον οἱ τρεῖς πρῶτοι τόμοι καὶ τὸ ἔργο συμπληροῦται καὶ θὰ κυκλοφορήσῃ σύντομα. Ὁ πρῶτος τόμος κυκλοφορεῖ σὲ Γη ἔκδοσι, ὁ δεῦτερος σὲ Γη ἔκδοσι καὶ ὁ τρίτος σὲ Βη ἔκδοσι. Οἱ συνεχεῖς ἐπανεκδόσεις, χωρὶς νὰ ἔχη ὀλοκληρωθῇ τὸ ὅλον ἔργο, μαρτυρεῖ ἀδιάψευστα καὶ τεκμηριωμένα τὴν θερμὴν ὑποδοχὴ, πού τοῦ ἐπεφύλαξε τὸ ἀναγναστικὸ κοινόν, πού στὶς ἡμέρας μας εἶναι ἐκλεκτικὸ καὶ αὐστηρὰ ἀπαιτητικόν.

Ἡ κατάταξι τῆς ὕλης εἶναι ἀλφαβητικὴ καὶ σὲ κάθε λέξι (π.χ. Ἀγαθὸν γράφονται γνωμικά καὶ παροιμίαι, τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον γράμμα ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Α, Β μέχρι τὸ Ω, καὶ ἀναφέρονται στὸ ἀγαθόν. Μετὰ προχωρεῖ σὲ ἄλλη λέξι ἀλφαβητικὰ κ.λ.π.). Κάθε τόμος περιλαμβάνει 20.000 γνωμικά καὶ παροιμίαι.

Ἡ μετάφρασι, ὅπου κρίνεται ἀπαραίτητη, γίνεται ἀπὸ τὸν διακεκριμένον λόγιον κ. Σταῦρον Κοκκινάκη, Γενικὸν Ἐπιθεωρητὴν Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Ἔτσι τὸ ἔργο γίνεται προσιτὸ σ' ὅλους. Ὁ Γος τόμος τελειώνει μὲ τίς παροιμίαι καὶ τὰ γνωμικά, πού ἀναφέρονται εἰς τὴν λέξιν Ἐρωσ.

Ἀποτελεῖ ζωντανὴ ἐκφρασι τοῦ δημιουργικοῦ πάθους καὶ ψυχικοῦ σθένους ἐνὸς νέου πνευματικοῦ ἀνθρώπου τὸ ὅλον ἔργο, καὶ εἶναι σὰν σύλληψιν ἀξιοπρόσεκτο, ἀλλὰ σὰν πραγματικὸς ἀθλος. Μορφωμένοι σὲ κάθε τομέα τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐκπαιδευτικοί, μαθηταὶ Λυκείων, ὑποψήφιοι Ἀκαδημαϊκοῦ ἀπολυτηρίου καὶ ἄνθρωποι μὲ στοιχειώδη μόρφωσι, εὐρίσκουν στὸ λαμπρὸν αὐτὸ ἔργον πολὺτιμες γνώσεις.

Ἡ ἀνθολογημένη καὶ ἀξιολογημένη παγκόσμιος σοφία στὰ πλαίσια τῆς λιτότητος δηλ. τοῦ λακωνισμοῦ, ἔτυχε καλλιτεχνικῆς καὶ ἐπιμελημένης τυπογραφικῆς ἐμφανίσεως. Τὸ ἐξώφυλλον φιλοξενεῖ συμβολικὴ μακέτα τοῦ καλλιτέχνου κ. Μιχ. Νικολινάκου. Ἔτσι ἡ σοβαρὴ προσπάθεια τοῦ κ. Ζιάκκα εἶναι ἀπὸ κάθε πλευρὰ ἄρτια.

Σφίγγομε τὸ χέρι τοῦ φίλου συμπατριώτου μας κ. Ζιάκκα γιὰ τὴν «δυντῶς» προκομμένην ἐργασίαν του, πού μαρτυρεῖ διανοούμενον ἀξιόλογο καὶ τοῦ εὐχόμεθα γρήγορον ὀλοκλήρωσι. Ἄς

είναι βέβαιος, ότι η προσφορά του ἴδεν ἐξυπηρετεῖ πνευματικᾶ τὸ σήμερα, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον, γιατί εἶναι ἔργον πνοῆς.

Τάκη Δόξα: «Μικροζωές».

Ἐνα δόκιμο συγγραφέα τῆς ἐπαρχίας, ποιητῆ καὶ πεζογράφου, σάν τὸν Τάκη Δόξα, μὲ πλούσιο λογοτεχνικὸ ἔργο καὶ ἀναμφισβήτητο ταλέντο, θ' ἀξίζε νὰ παρουσιάσωμε μ' ὅλη τὴν μέχρι σήμερα οὐσιαστικὴν προσφορά του. Τὸ ἐνέργημά μας θὰ ἦταν ἓνα ἐλάχιστο σημάδι ἀναγνωρίσεως καὶ ἀξιολογήσεως τῆς λαμπρῆς δημιουργίας του, πού τιμᾶ τὰ γράμματα τοῦ τόπου μας. Μελλοντικά, θὰ προσπαθήσωμε νὰ δώσωμε «σάρκα καὶ ὄστα» στὴν πρόθεσί μας. Σήμερα θ' ἀναφερθοῦμε στὴν πρόσφατη συλλογὴ τῶν διηγημάτων του «Μικροζωές».

Τὸ καλλιτεχνικὸ τύπωμα, ἄθλος γιὰ τὴν ἀνοδο τῆς τυπογραφίας στὴν ἐπαρχία, τῶν δεκαῖξι διηγημάτων τῆς συλλογῆς μὲ προσεγμένο καλαίσθητο ἐξώφυλλο, σὲ προδιαθέτει ἀπὸ τὴν πρώτη πρώτη πρόχειρη ματιᾶ εὐμενικά. Ἡ γνωριμία μ' ἓνα καινούριο βιβλίον, πού ἔχει ἀρχοντικὴ παρουσία, ὑπόσχεται πολλὰ γιὰ τὴν ποιότητά του, πολλὰς φορές. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν «Μικροζωές», τοῦ Τ. Δόξα.

Ὁ σ. στά διηγήματά του παρουσιάζει μιὰ ψυχογνωστικὴ διεισδυτικότητά στὸν γύρω μας κόσμον, τὴν ἐλληνικὴν πραγματικότητα, τὸν Ἕλληνα ἄνθρωπον. Τὸ αἰσθητήριό του, ὄχι συννηθισμένο, δὲν παραμένει στὴν κρούστα τῶν φαινομένων, ἀλλὰ μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ ἐσωτερικὸ βάθος, τὴν ψυχικὴν κλωστήν, πού κινοῦν τὸ ἀνθρώπινον «εἶναι». Οἱ ἥρωές του, γεμᾶτοι ζωτάνια, κινοῦνται μὲ ἄνεσι, μὲ ὄντοτητα, μακριὰ ἀπὸ τὰ ἐγκεφαλικά μουνδιασμένα θολὰ δημιουργήματα, πού προκαλοῦν οἶκτον. Ὁ συναισθηματισμὸς τῶν ἡρώων του πρὸς τὴν ζωὴν, παρουσιάζεται θετικὸς, γεμᾶτος ἀνθρωπιά, καὶ ἡ παρακολούθησίς του μᾶς εἶναι εὐχάριστη ἀκόμη καὶ στὴν δυσκολίαν του, γιατί εἶναι πραγματικὸ ἀνθρώπινον.

Ἡ εἰρωνεία, στὰ πλαίσια τῆς γνήσιας ἐκφράσεως, καὶ τὸ πηγαῖο χιοδμορ, σάν μέσα καθάρσεως τῆς καθημερινότητος ἀπὸ ἀντιπνευματικὰς παρουσίες, ἀποτελοῦν γνωρίσματα τῆς ἰδιαιτερότητος τοῦ συγγραφέα. Ὁ κ. Δόξας παθαίνεται ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ὅλα μᾶς τὰ παρουσιάζει ζωντανά, ἀκόμη καὶ τὰ ἀψυχα. Πόσο παρεξηγημένη εἶναι σήμερα ἡ αἴσθησι τοῦ ἀψύχου κόσμου, πού στενάζει κάτω ἀπὸ τὸ πέλαμα τῆς λογικῆς σκληρότητος καὶ τῆς ὀφελμιστικῆς μας διαθέσεως. Αὐτὸς ὁ κόσμος ἔχει χάσει σήμερα τὴν πραγματικὴν του ὑπόστασι καὶ ἔχει καλυφθῆ μὲ τὸν ψυχρὸ μανδῦα «ἀψυχος κόσμος», πού μαρτυρεῖ περίτρανα τὴν ἀψύχικην στάσι μας ἀπέναντί του. Τὸν πάγο αὐτό, σπάει ὁ κ. Δόξας. Ἐτσι, μᾶς παρουσιάζει τὸ ἀψυχο ζωντανό, μὲ κίνησι, μὲ ἐκφρασι, μὲ συμμετοχὴ σ' ὅ,τι συμβαίνει γύρω του, μὲ ἄνετο φέρισμο, μὲ ὀργανικότητα, ἀλλὰ καὶ συμβολισμό. Ὁ σ. δίνει ψυ-

χὴ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του καὶ ζωντανεῖ τὰ πάντα.

Ἡ γλώσσα του καλλιεργημένη, λαγαρὴ σὲ σαφήνεια, κρουστικὴ σὲ πυκνότητα, καλοδουλεμένη στὴν ἐκφρασι τῶν ἐννοιολογικῶν ἀποχρώσεων, σίγουρη σ' ὅ,τι ἀναφέρεται, ὑποβλητικὴ καὶ δυναμικὴ. Ὅλα μαρτυροῦν τὴν παρουσίαν τοῦ ρωμαλέου λόγου, πού τόσο χαίρεται ὁ ἀναγνώστης τῶν διηγημάτων.

Ὅλα τὰ παραπάνω συνθέτουν τὸ προσωπικὸ ὄψος τοῦ συγγραφέα, φυσικὰ σὲ βασικὰς γραμμὰς, ὅσο ἐπιτρέπουν τὰ ὄρια ἐνὸς σημειώματος.

Τεκμηριωμένα, ἡ ὅλη δημιουργία τοῦ σ. ἐδράζεται στὴν μεγάλη βάσι τῆς πραγματικῆς προσφορᾶς. Δυναμικὴς, ἀγνὴς καὶ ἀπέριττες πνευματικῆς πινελιῆς τῆς καθημερινότητος συνθέτουν τὴν «Μικροζωές» τὸν κ. Δόξα, πού διαβάζονται μὲ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον καὶ μὲ ἀπληστία, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Β Ι Β Λ Ι Α

ΙΣΤΟΡΙΑ—ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας: «Λαογραφία—Δελτίον (Τόμος ΚΑ')», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 678, Ἀθῆναι, 1963—64.

Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (Δι/ντής: Νικ. Β. Τωμαδάκης): «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν—Ἔτος ΛΓ'», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 408, Ἀθῆναι, 1964.

Ντίνου Κονόμου (Τόμος Ε'): «Ἐπτανησιακά φύλλα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 144, Ἀθῆναι, 1964.

Ἰακώβου Ν. Καζάβη: «Δωδεκανησιακαὶ ἐνέργειαι», Σχ. 8ον, σελ. 98, Ν. Ὑόρκη, 1951.

Ἰακώβου Ν. Καζάβη: «Παγκόσμιαι πατριωτικαὶ φυσιογνωμίαι», Σχ. 8ον, σελ. 64, Ν. Ὑόρκη, 1962.

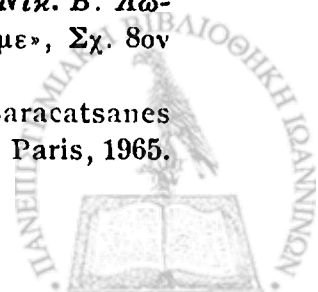
Κ. Δ. Μέρτζιου: «Περὶ τοῦ Ἀθηναίου Ὁσίου καὶ Ἱαματικῶ Θεοδοσίου τοῦ νέου», Ἀθῆναι, 1965.

Βιβλιοθήκης Γεν. Ἀρχείων τοῦ Κράτους (Εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις ὑπὸ Ἐμμαν. Γ. Πρωτοπάλτη): «Ἀλληλογραφία Φρουρᾶς 1825—1826», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 592, Ἀθῆναι, 1963.

Γεωργίου Α. Μάνου: «Ὁ Ἡπειρώτης Ἐθνικὸς Ἀγωνιστὴς Καπετᾶν Κρομμύδας (1868—1922)», Σχ. 8ον, σελ. 196, Ἰωάννινα, 1965.

Βασιλείου Α. Πλιάτσικα καὶ Νικ. Β. Λώλη: «Τὸ Τεριάχιον ὅπως τὸ ζήσαμε», Σχ. 8ον μεγ. σελ. 192, Ἀθῆναι, 1965.

Γ. Β. Κανδίας: «Les Saracatsanes de Grece», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 462, Paris, 1965.

Ευαγγέλου 'Αθ. Μπόγκα (Έκδοσις 'Εταιρείας 'Ηπειρωτικῶν Μελετῶν): «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς 'Ηπείρου (Βορείου, Κεντρικῆς καὶ Νοτίου), Τόμ. Β'», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 268, 'Ιωάννινα, 1966.

Γ. Χ. Παπαγαλαάμπους (Έκδοσις 'Εταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν, ἀρ. 3): «Κυπριακὰ ἤθη καὶ ἔθιμα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 308, Λευκωσία, 1965.

Σταύρου 'Ιωσ. Παπαδάτου: «'Η πολιτειακὴ θέσις τοῦ 'Αγίου 'Ορους», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 136, 'Αθήναι, 1965.

Κωστή Κ. Λάμπρου (Έκδοσις 'Ιστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς 'Εταιρείας τῶν Θεσσαλῶν): «Νικόλαος Γιαννόπουλος (ὁ ἄνθρωπος—ὁ ἀρχαιολόγος—ὁ ἱστορικός)», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήναι, 1965.

Σάββα Ι. Κανταρτζῆ: «'Ελευθέριος Βενιζέλος (ὁ δημιουργὸς τῆς Μεγάλης 'Ελλάδος)», Σχ. 8ον, σελ. 64, Κατερίνη, 1965.

Πάνου Γρίσπου: «'Ερευνα φωτωνυμικῆ τῶν Κυκλάδων νήσων», Σχ. 8ον, σελ. 54, 'Αθήναι, 1965.

Νικολ. Β. Λώλη: «Τὸ «Δωδεκάμηρο» στὴν 'Ηπειρο (ἔθιμα καὶ παραδόσεις τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιάς καὶ τῶν Φώτων)», 'Αθήναι, 1965.

Γιώργου Κ. Γάτου: «'Ιστορία τῶν 'Ιωαννίνων», 'Αθήνα, 1965.

Γιώργου Κ. Γάτου: «'Ανέκδοτο ὑπόμνημα τοῦ Δελμούζου πρὸς τὸν 'Ελ. Βενιζέλο», 'Αθήνα, 1965.

Νικολάου Β. Πατσέλη: «'Ο Δελβινακιώτης 'Ιεράρχης Εὐάγγελος Σπ. Ψήμας (1905—1962)», 'Ιωάννινα, 1965.

'Αποστόλου Γ. Σπυροπούλου: «Λαογραφικὰ σύμμεικτα τοῦ Βασιλοπούλου (μεταξὺ θρύλου καὶ ἱστορίας)», 'Αστακός, 1965.

Φιλαρέτου 'Απ. Βιτάλη: «'Ο 'Απόστολος Παῦλος ὡς κηρυξ τῆς ἀγάπης», 'Αθήναι, 1964.

Φιλαρέτου 'Απ. Βιτάλη: «'Ο 'Ηπειρώτης Μάξιμος ὡς πρόμοχος τῆς 'Ορθοδοξίας ἐν Ρωαίᾳ», 'Αθήναι, 1965.

Φιλαρέτου 'Απ. Βιτάλη: «Μεθόδιος ὁ Νάξιος Πατριάρχης 'Αντιοχείας καὶ Πάσης 'Ανατολῆς», 'Αθήναι, 1965.

Στρατηγοῦ Π. Γ. Δαγκλῆ: «'Αναμνήσεις—'Εγγραφα—'Αλληλογραφία (τὸ 'Αρχεῖον του)», 'Επιμελεία: Ξ. Λευκοπαρίδης, τόμοι: Α' καὶ Β', Σχ. 8ον, σελ. 1.046, 'Αθήναι, 1965.

Μ Ε Λ Ε Τ Α Ι — Δ Ο Κ Ι Μ Ι Α

'Αλέκου Δράκου: ('Επιμελεία: Λίλης 'Αλ. Δράκου): «Μαγικός κύκλος», Σχ. 8ον, σελ. 294, 'Αθήναι, 1965.

'Ιωάννου 'Ορ. Καλογήρου: «'Ο Εὐαγγελικός Λόγος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐλευθερίας τῶν 'Ελλήνων», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 34, Θεσσαλονίκη, 1960.

'Αποστόλου Γ. Σπυροπούλου: «Μία ἀντιπαραβολή» (μελέτη), Σχ. 12ον, σελ. 20, Μεσολόγγι, 1965.

Χρήστου Σωκρ. Σολομωνίδη: «Νίκος Τουτουτζάκης (ὁ ποιητὴς τῆς 'Ιωνίας)», Σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα, 1965.

'Ιωάννου Β. Κουνέλη: «'Η πρὸς 'Εφεσίους ἐπιστολὴ Παύλου τοῦ ἀποστόλου», (Τόμος Α'), Σχ. 8ον, σελ. 96, 'Αμαρούσιον ('Αθήναι), 1966.

Γιάγκου Πιερίδη: «'Ο Καβάφης», Σχ. 8ον, σελ. 96, 'Αθήνα, 1965.

Π Α Ι Δ Ε Ι Α

'Αχιλλέως Γ. Δαζάρου: «'Γλυκοχάραμα Νεοελληνικῆς Παιδείας», Σχ. 8ον, σελ. 64, Πειραιεύς, 1965.

Δημητρ. Κων. Βακάλη: «'Ο ἐκπαιδευτικός ἐμπρὸς εἰς τὴν ἐποχὴν μας», Σχ. 8ον, σελ. 112, 'Αθήναι, 1966.

Κων. Κίτσου: «'Η Παιδεία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 44, 'Ιωάννινα, 1965.

Λ Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Θεοδώρου Γ. Ζούκα: «'Ανήσυχα μονοπάτια», Σχ. 12ον, σελ. 224, 'Αθήναι, 1965.

Φῶντα Κονδύλη: «'Εξοδος ἀπ' τὴ σιωπῆ», Σχ. 12ον, σελ. 96, 'Αθήνα, 1964.

Δημ. Στ. Σαλαμάγκα (Έκδοσις 'Εταιρείας 'Ηπειρωτικῶν Μελετῶν): «Περίπατοι στὰ Γιάννινα», (ἔκδοσις Β'), Σχ. 8ον, σελ. 152, 'Ιωάννινα, 1965.

Στεφ. 'Ιωαννίδη: «Τὰ παιδιὰ τῶν Πελαγῶν» (μυθιστόρημα), Σχ. 8ον, σελ. 320, Ξάνθη, 1965.

Καρίνας Βεῖκου Σεραμέτη: «'Ο δρόμος ἀπ' τὸ εἶσατερο» (βιογραφία), Σχ. 8ον, σελ. 208, Θεσσαλονίκη, 1965.

Χρ. Γ. Νικήτα (Στρατολάτη): «'Αγιαχώματα» (ἠθογραφικὰ διηγήματα), Σχ. 8ον, σελ. 96, 'Αθήνα, 1966.

Μιχάλη Τσαντήρη: «Τὸ σπασμένο τζάμι» (διηγήματα), Σχ. 8ον, σελ. 102, Σέρρες, 1965.

Κίμωνος Τζάλλα: «Τὸ κλείσιμο τοῦ κύκλου» (διηγήματα), Σχ. 8ον, σελ. 104, Γιάννινα, 1965.

Λεωνίδα Χριστοδουλάκου: «'Ο γυιὸς τοῦ ὀπλοδιορθωτῆ» (διηγήματα), Σχ. 8ον, σελ. 118, Πειραιεύς, 1966.

Πάνου Ν. Τζελέπη: «...στὸν καιρὸ τῶν σουλτάνων» (Χρονικὸ τῆς Πόλης—ἱστορίες τοῦ Νταῆ-Στρατῆ), Σχ. 8ον, σελ. 192, 'Αθήνα, 1965.

Μ. Franel (Μετάφραση ἀπὸ τὸ ρωσικό: Σάββα Ι. Κανταρτζῆ): «Τὸ βιβλίον τοῦ Παπποῦ», Σχ. 8ον, σελ. 112, Κατερίνη, 1964.

Νίκου Μποντβά: «Τυράγνια» (διηγήματα), Σχ. 8ον, σελ. 88, 'Αθήνα, 1966.

ΠΟΙΗΣΗ

Γιάννη Δάλλα: «'Εξαγορά», Σχ. 8ον μεγ.,

σελ. 120, 'Αθήνα, 1965 (έκδόσεις «'Ενδοχώρας»).

Κούλη 'Αλέπη: «'Ανθη από ξένους κήπους» (μεταφράσεις), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 152, 'Αθήνα, 1964.

Στέργιου Βαλιούλη: «Το κρίμα κ' ή έρμωση», Σχ. 8ον, σελ. 64, Θεσσαλονίκη, 1965.

Σπύρου Κοκκίνη: «Ποιήματα ('Εκλογή 1954—64)», Σχ. 12ον, σελ. 86, 'Αθήνα, 1965.

Κώστα Λουκάκη: «Το παιδάκι που έφυγε», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 88, 'Αθήνα, 1965.

Στέργιου Σκιαδά: «Βρέχει αδιάκοπα στον κάμπο», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 56, 'Αθήνα, 1964.

Φώτη 'Εδαγγελάτου: «'Αλλοτριώση», Σχ. 8ον, σελ. 40, 'Αθήνα, 1965.

Δημήτρη Γαλάνη: «Ζητείται κιβωτός...», Σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα, 1964.

'Αννας Δασκαλοπούλου: «'Αντιστροφή», Σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα, 1965.

Τάσου Κόρη: «'Ημερολόγιο 2», Σχ. 8ον, σελ. 32, Θεσσαλονίκη, 1964 (έκδόσεις «Διαγώνιος»).

Μαρίας Κέντρου 'Αγαθοπούλου: «Διασταυρώσεις», Σχ. 8ον, σελ. 48, Θεσσαλονίκη, 1965.

Γιώργου Παπαστάμου: «'Η έπιστροφή του 'Ασώτου», Σχ. 8ον, σελ. 48, Χαλκίδα, 1963.

Βασιλείου Μάραρη: «'Σταυροδρόμι», Σχ. 12ον, σελ. 42, Γιάννινα, 1965.

Κύπρου Χρυσάνθη: «12...», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 38, Λευκωσία, 1965.

Κυριάκου Παπαδοπούλου: «'Η μεγάλη ήρωίδα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 26, Φλώρινα, 1965.

Γιάννου Γεωργοπούλου: «Φωτοβολίδες», Σέρρες, 1965.

Στέλιου Γεράνη: «Παθολογία», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, 'Αθήνα, 1960.

Ρήγα Καππάτου: «Ρεμέζο», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, 'Αθήνα, 1966.

Ρήγα Καππάτου: «Punta Arenas», Σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα, 1964.

'Αγγέλου Γ. Κούκου: «Πινελιές», Σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα, 1962.

Σαράντη 'Αντίχου: «Φύλλα ήμερολογίου», Σχ. 6ον, σελ. 48, 'Αθήνα, 1965.

Τάκη Δαυλόπουλου: «Βεγγέρες και θυμήματα», Σχ. 6ον, σελ. 18, 'Αθήνα, 1966.

Λεωνίδα Γ. Μαργαρίτη: «Χτές... Σήμερα... Αύριο...», Σχ. 8ον, σελ. 32, 'Αθήνα, 1965.

Φαίδρας Ζαμπαθά—Παγουλάτου: «Κι' έσύ», Σχ. 8ον, σελ. 32, 'Αθήνα, 1965.

Π. Β. Λιαλιάτη: «'Ο φράκτης», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, 'Αθήνα, 1965.

Κώστα Γ. Παπαγεωργίου: «Προσπάθεια για ένα όνειρο», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 24, 'Αθήνα, 1966.

Γιώργου Καφταντζή: «'Αναθήματα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 62, Σέρρες, 1966.

Σαράντου Παυλέα: «'Ανθη στοχασμού (1960—1964)», Σχ. 6ον, σελ. 24, Θεσσαλονίκη, 1965.

Σταύρου Β. Πάρζαλη: «'Η γυναίκα του 'Ιοδραήλ», Σχ. 8ον, σελ. 24, Τρίκαλα, 1965.

Κύπρου Χρυσάνθη: «'Ο διθύραμβος του

Κυριάκου Μάτση», Σχ. 8ον, σελ. 16, Λευκωσία, 1966.

Πάνου Ν. Παναγιωτούνη: «'Ελληνικός Λόγος», Σχ. 6ον, σελ. 164, 'Αθήνα, 1965.

'Ανέστη 'Εδαγγέλου: «Περιγραφή 'Εξώσεως», Σχ. 6ον, σελ. 36, Θεσσαλονίκη, 1960.

'Ανέστη 'Εδαγγέλου: «Μέθοδος άναπνοής», Σχ. 8ον, σελ. 40, 'Αθήνα, 1965.

'Αλεξάνδρας Γεδεών—Φραντζή: «'Ομολογώ», Σχ. 8ον, σελ. 40, 'Αθήνα, 1965.

Νίτσα Ντούρου—Λύδα: «'Αργοπορημένα βήματα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Θεσσαλονίκη, 1966.

ΘΕΑΤΡΟ

Νίκου Τουτουτζάκη: «'Αλκιβιάδης», Σχ. 8ον, σελ. 120, 'Αθήνα, 1964.

Γρηγόρη Θ. Στάθη: «'Οί άλύτρωτοι» (τό έπος της Κύπρου), Σχ. 8ον, σελ. 122, 'Αθήνα, 1965.

'Αρη Χατζιδάκη: «'Σάν τό βουνό τόν Ψηλορείτη», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Ηράκλειον, 1965.

Θανάση Μετσιμενίδη: «Μιά χούφτα σάρκα» (μυθιστόρημα σε μορφή σεναρίου), Σχ. 8ον, σελ. 128, 'Αθήνα, 1965.

Δ Ι Α Φ Ο Ρ Α

'Ελληνικόν Κέντρον Θεάτρου: (Bulletin of the Greek Center of the I. T. I.—Δ)νοις: Μάριος Πλωρίτης, 'Αγγελος Τερζάκης, Τάκης Μουζενίδης): «THE SPIS», (Τεύχος 2—3), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 152, 'Αθήνα, 1965.

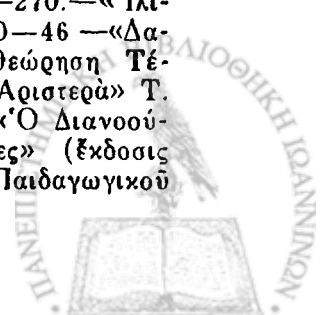
'Υπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως—Γεν. Δ)νσεως Τύπου: «Δελτίον 'Ελληνικής Βιβλιογραφίας», 11ον, Σχ. 8ον, σελ. 32, 'Αθήνα, 1965.

'Αρ. Α. 'Ασπιώτη ('Εκδοσις ύπ' άρ. 54 του 'Ινστιτούτου 'Ιατρικής Ψυχολογίας και Ψυχικής 'Υγιεινής): «Τά έλαττώματα των παιδιών», Σχ. 8ον, σελ. 112, 'Αθήνα, 1966.

Χρήστου Β. Ζιάκκα: «Τί λένε οι σοφοί και ό κόσμος» Τόμοι Α' και Β', έκδοσις Γ', (20.000 γνωμικά και παροιμίες), Σχ. 8ον, σελ. 722, 'Αθήνα, 1965.

Π Ε Ρ Ι Ο Δ Ι Κ Α

ΑΘΗΝΑΙ: «Θεολογία» Τόμ. ΛΣΤ', Τ. Γ—Δ'. —«'Οίκον. Πολιτική 'Ερευνα» Τ. 102—110.—«'Αναθήματα» Τ. 56—62.—«'Ο κόσμος της 'Ελληνίδος» Τ. 121—128.—«'Ελληνικά θέματα» Τ. 111—118 και Β' περιόδου 1—4.—«'Ελευθεροτυπία» Τ. 20—30.—«'Βιομηχανική 'Επιθεώρηση» Τ. 367—376.—«'Ακτίνες» Τ. 262—270.—«'Ιλιός» Τ. 40—43.—«'Κόνιτσα» Τ. 30—46.—«'Δασικά Χρονικά» Τ. 78—89.—«'Επιθεώρηση Τέχνης» Τ. 124—134.—«'Ελληνική 'Αριστερά» Τ. 23—32.—«'Ικαριακά» Τ. 34—35.—«'Ο Διανοούμενος» Τ. 18—22.—«'Νέοι όρτζοντες» (έκδοσις Χ.Ε.Ν.) Τ. 86—92.—«Δελτίον του Παιδαγωγικού

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΥΠΟ
ΔΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΕΞΑΡΧΟΥ
ΚΤΗΝΙΑΤΡΟΥ-ΖΩΟΤΕΧΝΟΥ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΟΥ ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗΝ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΠΡΟΒΑΤΟΥ*

β) Αϋξεις σωματικῶν διαστάσεων.

Τὰ ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τῶν διαφόρων σωματικῶν διαστάσεων ὑπάρχοντα στοιχεία προέρχονται ἐκ μετρήσεων ἐνεργηθειῶν ἐπὶ 16 θηλέων καὶ 4 ἀρρένων ζώων, γεννηθέντων ἐν τῷ Ἰδρύματι κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς παραγωγῆς ἀμνῶν ἐν τῷ Ἰδρύματι (Ἰανουάριος 1938). Μετρήσεις ἐγένοντο κατὰ τὸν ἀπογαλακτισμόν, ἢ πρώτη εἰς ἡλικίαν 4 μηνῶν, ἢ 2α εἰς ἡλικίαν 6 μηνῶν, ἢ τρίτη εἰς ἡλικίαν 1 ἔτους, ἢ τετάρτη εἰς ἡλικίαν 2 ἐτῶν ἢ 5η εἰς ἡλικίαν 4 ἐτῶν, ὅποτε καὶ τὰ ζῶα ταῦτα ἔχουν συμπληρώσει πλήρως τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Αἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο προβλεπόμεναι μετρήσεις δὲν ἐγένοντο, λόγω τῶν πολεμικῶν γεγονότων.

Τὰ στοιχεία τῶν μετρήσεων τούτων, ἐπεξεργασθέντα βιομετρικῶς, παραθέτομεν εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα. Ὡς καὶ ἐκ τοῦ πίνακος τούτου ἐμφαίνεται, διὰ τὴν ἡλικίαν τῶν 4—6 μηνῶν, 1 καὶ 2 ἐτῶν ὑπάρχουν στοιχεία 16 θηλέων, 4 ἀρρένων ζώων, ἐνῶ διὰ τὴν ἡλικίαν τῶν 4 ἐτῶν ὑπάρχουν στοιχεία διὰ 10 μόνον θήλα ζῶα καὶ 3 ἄρρενα.

Καὶ αἱ μετρήσεις αὐτῶν ἐξετελέσθησαν διὰ ράβδου Lydtin Werner κεφαλομέτρου καὶ μετροταινίας (μόνον διὰ τὸ μήκος τοῦ σώματος).

Ἐξατάζοντες τὰ δεδομένα τῶν μετρήσεων τούτων διαπιστοῦμεν τὰ κάτωθι:
Τὸ ὕψος ἀκρωμίου εἰς τὰ θήλα ζῶα τῶν 4 μηνῶν ἀνέρχεται κατὰ μέ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 86.

Ἰνστιτούτου» Τ. 3—6.—«Δελτίον Ἀγροτικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος» Τ. 143—148.—«Δωδεκάτη ὥρα» Τ. 11—13.—«Ἐλιώννας» Τ. 2—7.—Πειραιεύς: «Ἐκκλησία» ἔτος ΜΒ', Τ. 11—26 καὶ ἔτος ΜΓ', Τ. 1—7.—«Ἐκκλησιαστικὸν Βῆμα» Ὀκτώβριος 1965—Μάρτιος 1966.—«Σιφναϊκὴ φωνή» Τ. 4—15.—«Διδασκαλικὸν Βῆμα» Τ. 568—592.—«Συζητήσεις» Τ. 69—76.—«Ἐπιστημονικὸν Βῆμα τοῦ Διδασκάλου», ἔτος ΙΓ' Τ. 1, 2 καὶ ἔτος ΙΔ' Τ. 1—3.—«Ἐφημέριος» ἔτος ΙΔ', Τ. 11—13.—«Λευκαδίτινες σελίδες» Τ. 46—52.—«Δεσμός» Τ. 44—46.—«Ἐνημέρωσις» (ἐκδόσις «Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Νέων» Τ. 6.—«Χριστιανικὴ Δημοκρατία» Τ. 164—177.—«Νέα Ζωή» Τ. 15—25.—«Πρωτότυπη Φιλολογικὴ Ἐπιθεώρηση» Τ. 56—67.

ΕΠΑΡΧΙΑ: «Θρακικὰ Χρονικά» Τ. 19—21, Ζάνθη.—«Ἀριστοτέλης» Τ. 48—50, Φλώρινα.—«Ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Ἐξωτερικοῦ» Τ. 147—157,

Θεσσαλονίκη.—«Περιοδικὸ Ἑλληνίδων Βορείου Ἑλλάδος» Τ. 79—84.—«Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς» Τ. 37—41.—«Μετέωρον» Τ. 133—138, Τριζαλὰ.—«Κρητικὴ Ἔστις» Τ. 153—160, Χανιά.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ: «Κόικος» Τ. 175—183, Λονδίνον.—«Πνευματικὴ Κύπρος» Τ. 57—67, Λευκωσία.—«Πανταίνος», (ἐπίσημον ὄργανον τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας), ἔτος 57ον, Τ. 5—12 καὶ ἔτος 53ον, Τ. 1—2, Ἀλεξάνδρεια.—«Φιλολογικὴ Κύπρος 1965», (ἐκδόσις τοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου), Λευκωσία.—«Mediterranean», (Revue du Centre International de Hautes Études Agronomiques Méditerranéennes), Παρίσι.—«Illustrated London News» Λονδίνον.—«Commonwelt», Λονδίνον.—«Life», Ἀμερικὴ.—«Commission Nationale Hellénique pur l'Unesco», Γενεύη.—«In Britain», Λονδίνον.—«The Tablet», Λονδίνον.

σον δρον (M) εις 51. 14 + 1,07 εκ., εις ηλικίαν ενδς ετους εις 55,25 + 0,546 εκ. και εις ηλικίαν 4 ετων εις 60,60 + 0,775 εκ. Εις τα αρρενα ζωα 4 μηνων τουτο ανερχεται κατα μεσον δρον (M) εις 53,10 εκ., εις ηλικίαν ενδς ετους εις 63 εκ. και εις ηλικίαν 4 ετων εις 71 εκ.

Παρατηροουμεν επομενως, οτι τονον εις τα αρρενα δσον και εις τα θηλευ ζωα η καθ' υψος αναπτυξις μεχρι του τελου του πρωτου ετουσ βαίνει ταχεωσ, απο του πρωτου εις το δευτερον αυτη επιβραδυνεται (εντδς 12 μηνων 2,04 εκ. δια τα θηλευα και 4 εκ. δια τα αρρενα) και απο το 2ον μεχρι του τεταρτου ετουσ, οποτε και παυει η αναπτυξις, η επιβραδυνουσις ειναι ετι μειζων (εντδς 24 μηνων η αυξησις ανερχεται εις 5,35 εκ. δια τα θηλευα και 4 εκ δια τα αρρενα.

Ομοιωσ παρατηροουμεν, οτι εις τα αρρενα ζωα η καθ' υψος αυξησις απο του πρωτου εις το δευτερον ετουσ, καιτοι ειναι μικροτερα του πρωτου ετουσ, εν τουτοις η κατα το ετουσ τουτο μειωσις της αυξησεωσ δεν ειναι εις τα αρρενα τονον σημαντικη δσον εις τα θηλευα. Τα αρρενα επομενως ζωα παρουσιάζουσι σημαντικην καθ' υψος αναπτυξιν και κατα το 2ον ετουσ της ζωησ των, λογω της βραδυτερας συμπληρωσεωσ της πληρουσ αναπτύξεωσ τουτων εναντι των θηλεων.

Το μηκος κεφαλησ τονον εις τα αρρενα δσον και εις τα θηλευα ζωα παρουσιάζει συνεχη αυξησιν μεχρι του τελου του 2ου ετουσ.

Απο του δευτερου μεχρι του τεταρτου ετουσ η αυξησις κατα μηκος της κεφαλησ μειουται σημαντικωσ. Εξετάζοντεσ επισησ την αυξησιν του υπουσ ακρωμιου, παρατηροουμεν οτι η σχετικη αυτη τιμη βαίνει διαρκωσ υψουμένη, ανερχομένη απο 30,50% εις ηλικία 4 μηνων εις 33,82% εις ηλικίαν 4 ετων.

Το μηκος του σωματοσ εις τα θηλευα κατα το 1ον ετουσ απο της ηλικιασ των 4 εωσ των 12 μηνων, παρουσιάζει αυξησιν σχετικωσ μικραν. Απο το πρωτον εις το δευτερον ετουσ η αυξησις αυτη εμφανιζεται σχετικωσ μικροτερα και απο του δευτερου εις το τεταρτον ετουσ η αυξησις του μηκουσ γινεται σημαντικωσ ανωτερα. Εν σχεσει πρδσ το υψος ακρωμιου παρατηροουμεν, οτι ενω εις τα μικρα ζωα των 4 μηνων η τιμη του μηκουσ του σωματοσ αποτελει 111,45% της τιμησ του υπουσ του ακρωμιου, εις τα ζωα ενδς ετουσ αυτη αποτελει τα 107,13%, επομενως η καθ' υψος αναπτυξις μεχρι της ηλικιασ ταυτησ υπερερει. Εις τα ζωα των 2 ετων η ιδία τιμη ανερχεται εις 108,22%, επομενως παρουσιάζει σχετικωσ μεγαλυτεραν αυξησιν, εν σχεσει πρδσ το υψος ακρωμιου και εις τα ζωα των 4 ετων αυτη ανερχεται εις 113,89% του υπουσ ακρωμιου.

Εκ τουτων καταφαίνεται, οτι η κατα μηκος αυξησις των διαστασεων των ζων τουτων συντελειται κυριωσ απο του 2ου μεχρι του 4ου ετουσ.

Αι αυται παρατηρησεισ, τονον ωσ πρδσ τασ σχετικασ δσον και πρδσ τασ απολυτουσ τιμασ της κατα μηκος αναπνύξεωσ των θηλεων ζων, ισχυουν, με ελαφρασ, ωσ του σχετικου πινακουσ και του γραφικου διαγραμματοσ, μεταβολασ και δια τα αρρενα ζωα.

Δια την διερευνησιν της αναπτύξεωσ των ζων κατα βαθουσ και πλατουσ θα εξετάσωμεν τα υπαρχοντα στοιχεια του βαθουσ θωρακουσ και περιμετρου του θωρακουσ.

Εις τα θηλευα ζωα η αυξησις του βαθουσ του θωρακουσ, κατα το πρωτον ετουσ, παρατηροουμεν, οτι βαίνει βραδεωσ. Απο του πρωτου εις το δευτερον ετουσ η αυξησις αυτη εμφανιζει σημαντικωσ ταχυτερον ρυθμουσ και απο του δευτερου εις το τεταρτον ετουσ, οποτε και η αυξησις συμπληρουται, ο αναπτυκτικδσ ρυθμδσ ειναι ακομη μεγαλυτεροσ.

Τουτο αποδεικνυεται και εκ των σχετικων τιμων του βαθουσ του θωρακουσ κατα τασ διαφορασ ηλικιασ. Αυται εις ηλικίαν 4 μηνων ειναι 44,77%, 6 μηνων 44,91%, 1 ετουσ 45,12%, 2 ετων 47,39%, 4 ετων 51,32% του υπουσ ακρωμιου.

Π Ι Ν Α Σ

Σωματικής ανάπτυξεως προβάτου Ἡπειρωτικῶν ὑψιπέδων
κατὰ τὴν ἡλικίαν 4—6 μηνῶν, 1—2 ἐτῶν καὶ 4 ἐτῶν

Χῶραι σώματος παρалаγῆς εἰς ἐκ. μ.	4 Μηνῶν					Κριολ = 4		
	Προβατίναι = 16	M	+M	+6	v	% ὕψος ἀκρωμίου	M	% ὕψος ἀκρωμ.
Μῆκος κεφαλῆς	14—16	15—43	—	—	—	31—17	16—60	30—50
Ὑψος ἀκρωμίου	45—56	+51—14	+1.07	+2.83	5.53	—	53—10	—
Περ. θώρακος	61—66	64—28	+0.65	+1.73	2.09	125.69	67.12	126.40
Βάθος θώρακος	23—26	23—90	+0.317	+1.284	5.114	44.77	24.30	45.76
Μῆκος σώματος	53—59	57	+1.40	+3.71	6.50	111.45	60.00	111.11
Περμ. κανόνος	6—7	6—85	—	—	—	13.39	7	13.14
Μῆκος κεφαλῆς	6 Μηνῶν					Κριολ = 4		
	Προβατίναι = 16	M	+M	+6	v	% ὕψος ἀκρωμίου	M	% ὕψος ἀκρωμ.
Μῆκος κεφαλῆς	14—17	16.75	—	—	—	30.90	17.33	28.88
Ὑψος ἀκρωμίου	50—58	53.18	+0.701	+2.804	+5.17	—	60	—
Περ. θώρακος	64—80	67.56	+0.955	+3.823	6.64	124.66	71.96	119.48
Βάθος	23—26	24.37	+0.343	+1.357	5.115	44.91	25.75	42.91
Μῆκος σώματος	53—64	59.12	+0.604	2.423	4.098	109.08	63	105.00
Περ. κανόνος	7	7	—	—	—	12.91	7	11.66
Μῆκος κεφαλῆς	1 ἔτος					Κριολ = 4		
	Προβατίναι = 16	M	+M	+6	v	% ὕψος ἀκρωμίου	M	% ὕψος ἀκρωμ.
Μῆκος κεφαλῆς	15—18	17.15	—	—	—	31.22	—20	31.74
Ὑψος ἀκρωμίου	52—59	55.25	0.546	2.186	3.956	—	63	—
Περ. θώρακος	65—77	69.31	0.808	3.234	3.227	125.45	72	114.03
Βάθος	23—27	24.94	0.250	1.000	1.809	45.12	26	41.27
Μῆκος σώματος	53—64	59.19	0.862	3.448	5.827	107.13	66	104.76
Περ. κανόνος	7	7	—	—	—	12.67	8	12.69
Μῆκος κεφαλῆς	2 ἔτῶν					Κριολ = 4		
	Προβατίναι = 16	M	+M	+6	v	% ὕψος ἀκρωμίου	M	% ὕψος ἀκρωμ.
Μῆκος κεφαλῆς	17—20	19.12	—	—	—	33.36	21	31.34
Ὑψος ἀκρωμίου	53—60	57.29	0.976	3.903	5.217	—	67	—
Περ. θώρακος	69—82	75.00	1.030	4.123	5.169	130.91	88	131.34
Βάθος	24—29	27.15	0.253	1.013	3.925	47.39	28.15	42.16
Μῆκος σώματος	57—69	62.00	0.827	3.487	4.477	108.22	74.27	110.74
Περ. κανόνος	—	7.25	—	—	—	12.65	8	11.94
Μῆκος κεφαλῆς	4 ἔτῶν					Κριολ = 3		
	Προβατίναι = 10	M	+M	+6	v	% ὕψος ἀκρωμίου	M	% ὕψος ἀκρωμ.
Μῆκος κεφαλῆς	19—22	20.5	0.191	0.606	1000	33.82	22	30.42
Ὑψος ἀκρωμίου	58—66	60.60	+0.775	2.45	1270	—	71	—
Περ. θώρακος	86—101	93.6	1.402	4.431	4734	154.45	113	159.15
Βάθος	28—33	31.1	0.519	1.640	5273	51.32	36	50.70
Μῆκος σώματος	67—81	70	1.096	3.464	4276	113.89	79	111.26
Περ. κανόνος	7—9	7.75	0.191	0.60	7728	12.78	9	12.67

Εἰς τὰ ἄρρενα ζῶα ἡ αὔξεις αὕτη παρουσιάζει τὴν μεγαλυτέραν ἔντασιν ἀπὸ τὸ δεύτερον εἰς τὸ 4ον ἔτος. Οὕτω αἱ σχετικαὶ τιμαὶ κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας ἐμφανίζονται ὡς κάτωθι: 4 μηνῶν 45,86% 6 μηνῶν 42,91% 1 ἔτους 41,27% 2 ἐτῶν 42,16% 4 ἐτῶν 50,70% τοῦ ὕψους ἀκρωμίου.

Ἡ περίμετρος τοῦ θώρακος εἰς τὰ θήλεα ζῶα ἡλικίας 4 μηνῶν ἀνέρχεται εἰς 64,28 ἐκ., εἰς τὰ ζῶα 6 μηνῶν εἰς 67,56 ἐκ., εἰς τὰ ἡλικίας 1 ἔτους 69,31 ἐκ., εἰς τὰ ζῶα 2 ἐτῶν εἰς 75 ἐκ. καὶ εἰς τὰ 4 ἐτῶν εἰς 93,6 ἐκ. Παρατηροῦμεν δηλαδὴ καὶ ὡς πρὸς τὰς τιμὰς τῆς περιμέτρου ταύτης, ὅτι ἡ σημαντικωτέρα αὔξεις παρατηρεῖται μεταξὺ τοῦ 2ου καὶ 4ου ἔτους. Ἐξετάζοντες τὴν σχετικὴν τιμὴν τῆς περιμέτρου τοῦ θώρακος εἰς τὰ θήλεα ζῶα παρατηροῦμεν, ὅτι αὕτη εἰς ἡλικίαν 4 μηνῶν ἀνέρχεται εἰς 125,69%, εἰς ἡλικίαν 6 μηνῶν εἰς 124,66%, 1 ἔτους εἰς 125,45%, 2 ἐτῶν εἰς 130,91%, 4 ἐτῶν εἰς 154,45%. Καὶ ἐκ τῶν τιμῶν τούτων καταφαίνεται, ὅτι ἡ αὔξεις αὕτη συντελεῖται κυρίως μεταξὺ 2ου καὶ 4ου ἔτους. Εἰς τὰ ἄρρενα ζῶα ἡ ἀνάπτυξις βαίνει καθ' ὅμοιον περίπου ρυθμὸν. Ἀπὸ 67,12 ἐκ. εἰς τὰ ζῶα τῶν 4 μηνῶν ἀνέρχεται εἰς 113 ἐκ. εἰς τὰ ζῶα τῶν 4 ἐτῶν. Ἡ ἀπόλυτος αὕτη τιμὴ ἀντιστοιχεῖ εἰς 126,40% τοῦ ὕψους ἀκρωμίου εἰς τὰ ζῶα 4 μηνῶν καὶ εἰς 159,15 τοῦ ὕψους ἀκρωμίου εἰς τὰ ζῶα ἡλικίας 4 ἐτῶν.

Ἡ περίμετρος τοῦ κανόνος εἰς τὰ ἄρρενα ζῶα τῶν 4 μηνῶν ἀνέρχονται εἰς 7 ἐκ., εἰς τὰ ζῶα 1 ἔτους εἰς 8 ἐκ., εἰς τὰ ζῶα 4 ἐτῶν 9 ἐκ. Αἱ τιμαὶ αὗται ἀποτελοῦν διὰ τὴν ἡλικίαν τῶν 4 μηνῶν 13,14%, 6 μηνῶν 11,66%, 1 ἔτους 12,69%, 2 ἐτῶν 12,65% καὶ 4 ἐτῶν 12,67% τοῦ ὕψους ἀκρωμίου. Εἰς τὰ θήλεα ζῶα ἡλικίας 4 μηνῶν ἡ περιμ. κανόνος ἀνέρχεται εἰς 6,85 ἐκτμ., 6 μηνῶν εἰς 7 ἐκτμ., 1 ἔτους εἰς 7,2 ἐκτμ., 2 ἐτῶν εἰς 7,25 ἐκτμ. καὶ 4 ἐτῶν εἰς 7,75 ἐκτμ. Αἱ τιμαὶ αὗται ἀποτελοῦν διὰ τὴν ἡλικίαν τῶν 4 μηνῶν τὰ 13,39%, 6 μηνῶν 12,91%, 1 ἔτους 12,67%, 2 ἐτῶν 12,65%, 4 ἐτῶν 12,78% τοῦ ὕψους ἀκρωμίου.

Ἡ περίμετρος τοῦ κανόνος ἐπομένως παρατηροῦμεν, ὅτι παρουσιάζει αὔξησιν συνεχῆ καὶ κανονικὴν, ὑπολειπομένη οὕτω, κατ' ἀρχὴν μὲν ἐντόνως, βραδύτερον δὲ ὀλιγώτερον, τῆς σχετικῆς αὔξήσεως τοῦ ὕψους ἀκρωμίου.

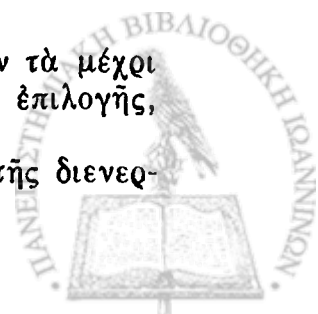
Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω, ἐπομένως, παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ζωῆς των τόσοι οἱ ἄρρενες, ὅσον καὶ αἱ θήλειαι ἀμνοὶ ἐμφανίζουν αὔξησιν τῆς σωματικῆς αὐτῶν διαπλάσεως καθ' ὕψος, κυρίως εἰς τὴν καθ' ὕψος γραμμὴν, ἐνῶ κατὰ τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἔτος τῆς ζωῆς των αὐξάνουν κυρίως αἱ κατὰ μῆκος, πλάτος καὶ βάθος διαστάσεις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μετρήσεων τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὸν πίνακα.

Προσεπαθήσαμεν νὰ ἀναπαραστήσωμεν εἰς εἰκόνας ὑπὸ κλίμακα 1:8 τὴν σωματικὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἡπειρωτικοῦ προβάτου κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας. Καίτοι ἡ εἰκονογράφησις αὕτη ἦτο ἀρκετὰ δυσχερὴς διὰ μίαν ἐπαρχιακὴν πόλιν, ὅπου δυσκόλως ἀνευρίσκονται κατάλληλοι ἐκτελεσταί, ἐν τούτοις, χάρις εἰς τὴν εὐγενῆ προσπάθειαν τοῦ καλλιτέχνου κ. Δημητρίου Συκαμενίδου, ἡ ἀναπαραστάσις ἐγένετο ἀρκετὰ ἐπιτυχής, δι' ἧς καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης θεωροῦμεν ὑποχρεωσίν μας νὰ εὐχαριστήσωμεν θερμῶς τὸν κ. Συκαμενίδην.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Β ο ν

Ἄνεφέραμεν ἤδη, ὅτι εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο θὰ ἐρευνήσωμεν τὰ μέχρι σήμερον ἐπιτευχθέντα ἐν τῇ γαλακτοπαραγωγῇ τῶν προβάτων, διὰ τῆς ἐπιλογῆς, ἀποτελέσματα.

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἐρευναν τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων τῆς διενε-

γηθείσης ἐπιλογῆς, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ προσπαθῆσωμεν νὰ διευκρινήσωμεν κατὰ τὸ δυνατόν, κατὰ ποῖον τρόπον καὶ ἐπὶ πόσον κληρονομεῖται ἡ γαλακτοπαραγωγὴ καὶ ποῖαν εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν δυνάμεθα νὰ ἀσκήσωμεν ἐπὶ τῆς ἰδιότητος ταύτης διὰ τῆς ἐπιλογῆς τῶν πρὸς ἀναπαραγωγὴν κρατουμένων ζώων, τῆς κανονικῆς, κατὰ τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν ἰδίως, διατροφῆς καὶ τῆς πρεπούσης συντηρήσεως καὶ διατροφῆς τῶν γαλακτοφόρων προβατινῶν.

Τὸ γάλα, ὡς γνωστόν, εἶναι προῖδν τῆς λίαν πολυπλόκου καὶ πολυσυνθέτου λειτουργίας τῶν μαστῶν. Ἡ παραγομένη ποσότης μεταβάλλεται ὄχι μόνον ἐκ τῆς χορηγουμένης τροφῆς, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ διατροφή εἶναι καλῶς ὑπολογισμένη, παρατηροῦνται καθημερινῶς μεταβολαὶ ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν, ὀφειλόμεναι πλειστάκις εἰς αἰτίας τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα ἐπακριβῶς νὰ καθορίσωμεν καὶ τοῦτο, διότι ἡ λειτουργία τοῦ ἀδένος τούτου εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν γενικὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὐρίσκεται ὁλόκληρος ἡ ζωϊκὴ μηχανὴ τῶν γαλακτοπαραγωγῶν ζώων καὶ ἰδίως μὲ τὴν νευροψυχικὴν κατάστασιν τῶν ζώων καὶ ἐπομένως, δεδομένου ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον δὲν ἔχει μελετηθῆ ἐπαρκῶς ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῆς νευρικῆς τῶν ζώων καταστάσεως, ἡ μελέτη τῆς ἐπίδρασεως ἐπὶ τῆς γαλακτοπαραγωγῆς τοῦ περιβάλλοντος εἶναι λίαν πλημελής. Πλὴν τούτου, εἶναι γνωστόν, ὅτι γαλακτοφόρα ζῶα, εὐρισκόμενα εἰς τὸ τέλος τῆς γαλακτικῆς περιόδου ἢ μὴ εὐρισκόμενα εἰς καλὴν θρεπτικὴν κατάστασιν, παράγουν ὀλιγώτερον γάλα ἐκείνων, ἅτινα εὐρίσκονται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γαλακτικῆς περιόδου των, εὐρισκομένων εἰς καλὴν θρεπτικὴν κατάστασιν.

Παρὰ τὰς δυσχερείας ὅμως, ἅς παρεμβάλλει ἡ σημαντικὴ αὕτη ἐξάρτησις τῆς γαλακτοπαραγωγῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος, ἐγένοντο μέχρι σήμερον ἀρκετὰ ἔρευναι ἐπὶ τῆς κληρονομικότητος τῆς γαλακτοπαραγωγῆς, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἀγελάδων.

Αἱ ἔρευναι αὗται ἐστράφησαν τόσον ἐπὶ τῆς ποσοτικῆς ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς ποιοτικῆς κληρονομικότητος τῆς γαλακτοπαραγωγῆς.

α) Κληρονομικότης τῆς ποσότητος τοῦ γάλακτος.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν ἐπὶ τῆς κληρονομικότητος τῆς ποσοτικῆς παραγωγῆς δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰ ἑξῆς :

1) Ἡ γαλακτοπαραγωγὴ κληρονομεῖται κατὰ τοὺς νόμους τῆς διασχίσεως τοῦ Mendel.

2) Εἰς τὴν κληρονομικότητα τῆς ποσοτικῆς παραγωγῆς ἡ ἐπικράτησις (Dominancia) δὲν εἶναι πλήρης, ἐπομένως εἰς τὴν κληρονομικότητα τῆς ἰδιότητος ταύτης λαμβάνουν μέρος πολλὰ ζεύγη γόνων ἰδίας ἀξίας. Ἐκ τῶν θεωρητικῶν τούτων δεδομένων προκύπτουν τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα :

Ἔστι δηλαδὴ οἱ ἀπόγονοι κληρονομοῦν τὴν γαλακτοπαραγωγὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων. Ἐπομένως ὁ ρόλος τοῦ κριοῦ εἰς τὴν κληρονομικότητα τῆς ἐν λόγω ἰδιότητος εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν τῆς προβατίνας.

Ἡ γαλακτοπαραγωγὴ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ποίμνιον δύναται νὰ παρουσιάζη μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀτόμων σημαντικὰς διακυμάνσεις. Διὰ προσεκτικῆς ἐπιλογῆς, δι' ἀποκλεισμοῦ τῶν κακῶν γαλακτοπαραγωγῶν ἀτόμων ἐκ τῆς ἀναπαραγωγῆς καὶ διὰ χρησιμοποίησεως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καλῶν γαλακτοπαραγωγῶν προβατινῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν καλῶν γαλακτοπαραγωγῶν μητέρων προερχομένων κριῶν, δυνάμεθα νὰ ἀυξήσωμεν τὴν γαλακτοπαραγωγὴν σημαντικῶς. Δεδομένου ὅτι καὶ ὡς πρὸς τὴν κληρονομικότητα τῆς γαλακτοπαραγωγῆς ὑπάρχουν ἄτομα ὁμοζύγωτα καὶ ἑτεροζύγωτα, εἶναι φανερόν, ὅτι δι' ἐπιλογῆς δεόν προσπαθῶμεν νὰ δημιουργῶμεν καλὰς γαλακτοπαραγωγικὰς οἰκογενείας (ποίμνια), τὰ ὁποῖα νὰ κληρονομοῦν πιστῶς τὴν ἱκανότητα γαλακτοπαραγωγῆς εἰς τοὺς ἀπογόνους.

β) Ἡ κληρονομικότης τοῦ λίπους τοῦ γάλακτος τῶν προβάτων.

Είναι πλέον αναμφισβήτητον, διτι την περιεκτικότητα του γάλακτος εις λίπος προσδιορίζουν ἕτεροι γόνοι, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἶναι ἀνεξάρτητοι τῶν γόνων, οἵτινες προσδιορίζουν τὴν ποσοτικὴν παραγωγὴν τοῦ γάλακτος, ὡς ἐπίσης καὶ διτι ἡ παραγωγὴ εἰς λίπος μεταβάλλεται ὄχι μόνον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἀτόμων τῆς αὐτῆς γενεᾶς.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν μέχρι σήμερον ἐρευνῶν συνοψίζομεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὡς κάτωθι:

1) Καὶ οἱ κριοὶ μεταδίδουν εἰς τοὺς ἀπογόνους τὴν εἰς λίπος περιεκτικότητά τοῦ γάλακτος.

2) Ἡ κληρονομικότης εἶναι ἐνδιαμέσου μορφῆς καὶ δὲν ἐμφανίζεται μὲ πλήρη ἐπικράτησιν.

3) Ἐπίσης καὶ ἐν προκειμένῳ λαμβάνουν μέρος πολλοὶ ὁμοειδεῖς γόνοι, ὧν ὅμως ὁ ἀριθμὸς εἶναι μικρότερος ἐκείνων τῆς γαλακτοπαραγωγῆς.

4) Αἱ ἀτομικαὶ διαφοραὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶναι κληρονομήσιμοι καὶ ἐπομένως δι' ἐπιλογῆς δύνανται νὰ ἐπιτευχθοῦν σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Οἱ κριοὶ ἐπιδρῶν σημαντικώτατα ἐπὶ τῆς κληρονομικότητος τοῦ λίπους, δι' ὃ καὶ ἡ ἐρευνα τῆς ἱκανότητος μεταβιβάσεως ὑπὸ τῶν κριῶν τῆς εἰς λίπος περιεκτικότητος εἶναι σημαντικωτάτη.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν προκύπτει, διτι: Καίτοι ἡ ἐπιλογὴ δὲν ἐπιφέρει γενοτυπικὰς παραλλαγὰς ὡς πρὸς τὴν κληρονομικότητα τῆς ποσότητος τοῦ γάλακτος καὶ τῆς εἰς λίπος περιεκτικότητος αὐτοῦ, ἐν τούτοις δι' αὐτῆς, εἰς μικτοὺς πληθυσμοὺς, δυνάμεθα νὰ ἀπομονώσωμεν παραγωγικὰς σειρὰς καὶ οὕτω νὰ αὐξήσωμεν τὴν μέσην παραγωγὴν τῶν ποιμνίων μας.

ΕΝΕΡΓΗΘΕΙΣΑ ΕΝ Τῷ ΣΤΑΘΜῷ ΕΠΙΛΟΓῆ

Ἀνεφέραμεν ἤδη, διτι τὸ προβατοποίμνιον ἠγοράσθη κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1937. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1937—1938), δεδομένου διτι ὁ ἔλεγχος τῆς γαλακτοπαραγωγῆς ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1938 περίπου, δὲν ἐγένετο αὐστηρὰ ἐπιλογὴ ἐπὶ τῶν ἀγορασθέντων ζώων. Ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῶν ἐξωτερικῶν γνωρισμάτων τῶν μητέρων καὶ τῶν πληροφοριῶν τοῦ ποιμένος ἐγένετο ἐπιλογὴ τῶν πρὸς ἀναπαραγωγὴν κρατηθέντων ἀμνῶν. Οὕτω, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐκρατήθησαν ἅπαντα τὰ ἀγορασθέντα ζῶα, ὡς καὶ 10 ἄρρηνες καὶ 30 θήλειες ἀμνοὶ γεννηθέντες κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγένετο ἡ ἀρίθμησις καὶ ἡ καταγραφὴ τῶν προβάτων τοῦ ποιμνίου εἰς τὰ βιβλία ἀναπαραγωγῆς.

Ἡ ἀρίθμησις τῶν ἀγορασθέντων ζώων ἐγένετο διὰ κροταλίων τοποθετούμενων ἐπὶ τοῦ ὠτός καὶ κατ' αὐξόντα ἀριθμὸν ἀπὸ 1—150.

Διὰ τοὺς γεννωμένους ἀμνοὺς ὑπὸ τῶν ἀγορασθέντων ζώων ἀπεφασίσθη ὅπως λαμβάνουν τὸν ἀριθμὸν τῆς μητρὸς των καὶ πρὸς διάκρισιν τὸ γράμμα Α (1η υἱικὴ γενεά), ὅπως ἐπίσης καί, πρὸς διάκρισιν τῆς σειρᾶς τῶν παραγομένων ἀμνῶν παρ' ἐκάστης μητρὸς, τὸ γράμμα α διὰ τὸν πρῶτον ἀμνόν, β διὰ τὸν δευτερον ἀμνόν, γ διὰ τὸν τρίτον κ.ο.κ. Οἱ ἀμνοὶ οἱ γεννώμενοι παρὰ γονέων παραχθέντων ἐν τῷ Ἰδρύματι, ἀντὶ τοῦ Α (χαρακτηριστικοῦ τῶν ἀπογόνων τῶν ζώων τῶν προελθόντων ἐξ ἀγορᾶς) λαμβάνουν Β, ἐὰν εἶναι τῆς α γενεᾶς, Γ ἐὰν τῆς β γενεᾶς, Δ ἐὰν εἶναι τῆς γ γενεᾶς κ.ο.κ.

Διὰ τὰ γαλακτοφόρα ζῶα τηρεῖται ἐν τῷ Σταθῷ βιβλίον γαλακτοπαραγωγῆς προβάτων, εἰς εἰδικὰς στήλας τοῦ ὁποίου ἀναγράφονται αἱ κατὰ 15θήμεριαν γιγνώμεναι μετρήσεις γαλακτοπαραγωγῆς, ἢ εἰς λίπος περιεκτικότητος τοῦ γάλακτος τούτων κ.λ.π.

Οἱ γεννώμενοι ἄμνοι καταχωροῦνται τὸ πρῶτον εἰς τὰς καρτέλλας ἄμνων, ἀπὸ ὅπου μετὰ ἑξάμηνον ἀπὸ τῆς γεννήσεως, ἐφ' ὅσον ἀποφασισθῆ ἢ ἐν τῷ Ἰδρύματι παραμονὴ τῶν, μεταφέρονται εἰς τὰς μεγάλας καρτέλλας τῶν προβάτων τοῦ Ἰδρύματος.

Κατὰ τὸ ἔτος 1938—1939 καὶ μετέπειτα ἡ ἐπιλογή ἐγένετο ὑπὸ τριμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ὑπὸ τοῦ Δ/ντοῦ τοῦ Ἰδρύματος κ. Κουλοπούλου, τῆς Γεωπόνου Πανυγηράκη καὶ τοῦ ὑποφαινομένου.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐνήργει τὴν ἐπιλογὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τῶν ἀτομικῶν καρτελλῶν τῶν ζώων, τῶν βιβλίων ἀναπαραγωγῆς καὶ τῶν προφορικῶν δεδομένων τῶν παρεχομένων ὑπὸ τοῦ ποιμένος τοῦ Ἰδρύματος δι' ἕκαστον κρινόμενον ζῶον.

Σημαντικώτερον βεβαίως κριτήριον κατὰ τὴν οὕτω γινομένην ἐπιλογὴν ἀπετέλει διὰ τοὺς κρατούμενους ἄμνους ἡ γαλακτοπαραγωγὴ τῶν μητέρων τῶν, ἣτις ἦτο πλέον γνωστὴ. Οὕτω, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ἐλαμβάνετο μόνον ὑπ' ὄψιν ἡ μητρικὴ γαλακτοπαραγωγὴ. Δυστυχῶς, καθ' ὅλα τὰ ἐρευνώμενα ἔτη, λόγῳ τεχνικῶν δυσχερειῶν καὶ μέχρι σήμερον εἰσέτι δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ ἐν τῷ Ἰδρύματι τῶν ἐπιβάσεων δι' ὠρισμένων κριῶν καὶ αἱ ἐπιβάσεις εἰσέτι διενεργοῦνται ἐλευθέρως καὶ τοιοῦτοτρόπως δὲν ἠδύνατο νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ κληρονομικὴ ἱκανότης τοῦ πατρὸς τῶν ἄμνων πρὸς τὴν γαλακτοπαραγωγὴν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι ἡ μέχρι σήμερον ἐν τῷ Ἰδρύματι γενομένη ἐργασία καὶ τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα ἀφοροῦν ἐπιλογὴν συνεχιζομένην μόνον ἐπὶ τριετίαν ἐπὶ τοῦ ποιμνίου τούτου καὶ ἐπομένως ἡ μελέτη τοῦ κεφαλαιώδους τούτου ζητήματος δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰ μὴ νὰ εἶναι λίαν ἀτελής, τὰ δὲ ἀποτελέσματα ταύτης θὰ εἶναι ἀπλῶς ἐνδεικτικὰ τῆς δυνατότητος συνεχίσεως τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῶν τυχόν διὰ ταύτης ἐπιτευχθησομένων ἀποτελεσμάτων.

Μόνον μετὰ 10ετίαν τοῦλάχιστον, ὅποτε ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἔργον τῆς ἐπιλογῆς θὰ ἔχει ἀρκούντως προχωρήσει, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ἀπόγονοι, θὰ εἶναι δυνατὸν ἡ μελέτη τῶν συγκεντρωθησομένων ὑπὸ τοῦ Ἰδρύματος στοιχείων νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς ἀσφαλῆ, βέβαια καὶ θετικὰ ἀποτελέσματα.

Πρὸς τοῦτο ὁμως θὰ ἀπαιτηθῆ, ὅπως ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ Ἰδρυμα συνεχίσῃ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας τὴν συλλογὴν στοιχείων ἐπὶ τῆς σωματικῆς διαπλάσεως κλπ., ἀφ' ἑτέρου δὲ καταργήσῃ τὸ συντομώτερον τὸν ἐλεύθερον τρόπον ἐπιβάσεως καὶ ἀντικαταστήσῃ τοῦτον δι' ἐπιβάσεως δι' ὠρισμένων κριῶν, ἵνα καθίσταται ἐφικτὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ μελετωμένη βελτίωσις καὶ ἡ ἐξουδετέρωσις σφαλμάτων καὶ διὰ τῆς συμβολῆς τοῦ πατρὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ καταστῆ ἐφικτὴ μελλοντικῶς καὶ παρ' ἡμῖν ἡ μελέτη τῆς κληρονομικῆς ἐπιδράσεως τοῦ κριοῦ τόσο ἐπὶ τῆς γαλακτοπαραγωγῆς ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς σωματικῆς διαπλάσεως, ἐριοπαραγωγῆς κλπ.

Ἀνεφέραμεν ἤδη λεπτομερῶς τὰς σημειωθείσας κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος (1938—39) ἀποδόσεις εἰς γάλα ἀπάντων τῶν προβάτων τοῦ ποιμνίου.

Ἐκ τῶν 119 ἀμελγομένων ζώων κατὰ τὴν πρώτην ἐπιλογὴν ἐκρατήθησαν 75 ζῶα, τῶν ὁποίων ἢ εἰς γάλα ἀπόδοσις ἦτο ἀνωτέρα τῶν 60 χιλιογράμμων κατὰ κεφαλὴν (ἐξαίρεσιν ἕκ τῆς βασικῆς ταύτης ἀρχῆς ἀπετέλεσαν καὶ ἐκρατήθησαν καὶ ζῶα μὲ μικροτέραν τῶν 60 χιλγ. γαλακτοπαραγωγὴν, ὅσα τούτων ἔτεκον δίδυμα ἢ ὅσα ἠσθῆνησαν ἐπὶ μακρὸν κατὰ τὴν γαλακτικὴν περιόδον).

Κατὰ τὰς ἰδίας ἀρχὰς ἐνηργήθη ἡ ἐπιλογή τῶν ἀγορασθέντων ἀρχικῶν ζώων καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1939—1940 καὶ 1940—1941, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι διὰ τὸ 1939—40 κατώτατον ὄριον παραγωγῆς ἐτέθησαν τὰ 70 χιλιογράμματα καὶ διὰ τὸ 1940—41 τὰ 80 χιλιογράμματα.

Διὰ τὴν διατήρησιν πρὸς ἀναπαραγωγὴν ἡ ἐπιλογή ἦτο πλέον αὐστηρά. Κατὰ τὰ τρία ταῦτα ἔτη ἐκρατοῦντο κατ' ἔτος πρὸς ἀναπαραγωγὴν πέντε ἄρρενες ἄμνοι

ἀνήκοντες εἰς μητέρας, τῶν ὁποίων ἡ γαλακτοπαραγωγή ἦτο ἀνωτέρα τῶν 100 χιλιογρ. καὶ 20 θήλεις, τῶν ὁποίων αἱ μητέρες ἀπέδιδον πλέον τῶν 90 χιλιογράμ- μων γάλακτος ἑτησίως.

Ἐπὶ τῶν προϊόντων τούτων βεβαίως τοῦ Ἰδρύματος δὲν ὑπάρχουσι εἰσέτι στοιχεῖα, δι' ὃ καὶ δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐν τῇ παρούσῃ ἐργασίᾳ εἰμὴ μόνον τὴν ἐξέ- λιξιν τῆς γαλακτοπαραγωγῆς κατὰ τὰ τέσσαρα ταῦτα ἔτη τῶν ζώων τῶν ἀρχικῶς παρὰ τοῦ Ἰδρύματος ἀγορασθέντων.

Δίδομεν κατωτέρω πίνακα καὶ γραφικὴν παράστασιν τῶν ὑπαρχόντων στοι- χείων τῆς ἑτησίας παραγωγῆς γάλακτος τῶν ἀρχικῶς ἀγορασθέντων ζώων τοῦ Σταθμοῦ:

Π Ι Ν Α Κ

Γαλακτοπαραγωγῆς ἐτῶν 1938—1939—1940

1938—1939		1939—1940		1940—1941			
Παραγωγή ὄλοκλή- ρου τοῦ ποιμνίου	Παραγωγή ἐπιλεγέντων	Παραγωγή ποιμνίου	Παραγωγή ποιμνίου	Παραγωγή ποιμνίου	Παραγωγή ποιμνίου		
Ἀπόδοσις Συχνότης γάλακτος ἐμφανίσε- χλγ. ως	Ἀπόδοσις Συχνότης γάλακτος ἐμφανί- χλγ. σεως	Ἀπόδοσις Συχνότης γάλακτος ἐμφανί- χλγ. σεως	Ἀπόδοσις Συχνότης γάλακτος ἐμφανί- χλγ. σεως	Ἀπόδοσις Συχνότης γάλακτος ἐμφανί- χλγ. σεως	Ἀπόδοσις Συχνότης γάλακτος ἐμφανί- χλγ. σεως		
Στεῖρα	5	60	12	30	1	50	3
20	2	65	7	35	1	55	1
25	2	70	11	40	2	60	2
30	3	75	6	45	2	65	2
35	6	80	8	55	5	70	5
40	3	85	8	60	6	75	2
45	6	90	10	65	2	80	11
50	7	95	4	70	8	85	5
55	5	100	4	75	8	90	6
60	10	105	1	80	4	95	2
65	13	110	1	85	4	100	3
70	10	115	1	90	2	105	3
75	8	155	1	95	5	110	7
80	9			100	3	115	2
85	8			105	1	120	2
90	10			110	5	125	1
95	4			115	4	135	3
100	5			120	2	140	1
110	1			125	1		
115	1			130	1		
155	1			155	1		
119		74		68		61	

Π Ι Ν Α Κ

Βιομετρικῆς ἐπεξεργασίας στοιχείων γαλακτοπαραγωγῆς
ἐπιλεγέντων ζώων κατὰ τὰ ἔτη 1938—39, 1939—40, 1940—1941

Ἔ τ ο ς	Ὅρια παραίλα- γῆς εἰς γλ.γ.	Μ εἰς γλ.γ.	μ εἰς γλ.γ.	σ εἰς γλ.γ.	υ	N
1938—1939 Πρὸ ἐπιλογῆς	20 — 155	64.87	2.027	22.099	34.060	119
Μετὰ ἐπιλογήν	60 — 155	79.46	1.90	16.30	20.51	74
1939 — 1940	30 — 155	81.47	3.06	25.28	31.02	68
1940 — 1941	50 — 140	91.72	2.82	22.02	24.00	61

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου καὶ τῆς σχετικῆς γραφικῆς παραστάσεως παρατηροῦμεν τὰ κάτωθι:

Ἡ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος γενομένη ἐπιλογή ἐπὶ τῶν προβάτων τοῦ Ἰδρύματος, ὡς πρὸς τὴν γαλακτοπαραγωγήν, περιώρισε σημαντικώτατα τὸ μέγα εὖρος τῶν διακυμάνσεων τῆς παραγωγῆς τοῦ ποιμνίου. Οὕτω, ἐνῶ αὐταὶ διὰ τὸ σύνολον τῶν ἐλεγχθέντων ζώων ἐκυμαίνετο ἀπὸ 20—155 γιλ. ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ εἰς τὸ ὀκταπλοῦν περίπου, διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ὄλων τῶν ζώων, αὐτὰ ἐδωσαν κάτω τῶν 60 γιλ. γάλακτος, ἢ διακύμανσις περιορίσθη ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ εἰς τὸ διπλοῦν ἢ τριπλοῦν.

Ἡ μέση ἔτησις ἀπόδοσις γάλακτος ἐπίσης τοῦ ποιμνίου ἠῤῥξησε σημαντικώτατα κατὰ τὸ πρῶτον τοῦτο ἔτος διὰ τῆς ἐπιλογῆς, ἀνελθοῦσα ἀπὸ 64,870 γιλ., οἷα ἦτο ἡ μέση ἔτησις γαλακτικῆς ἀπόδοσις ὄλων τῶν ζώων τοῦ ποιμνίου, εἰς 79,460 γιλ., οἷα ἦτο ἡ μέση ἀπόδοσις τῶν κρατηθέντων 75 ζώων. Ἐνεφανίσθη ἐπομένως αὔξησις 15 περίπου χιλιογρ. κατὰ κεφαλήν.

Ὡς ἐπίσης ἐκ τῶν σχετικῶν πινάκων καὶ γραφικῶν παραστάσεων ἐμφαίνεται, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος μετὰ τὴν ἐπιλογήν ἦτοι κατὰ τὸ 1939—1940, τὸ εὖρος διακυμάνσεως τῆς γαλακτοπαραγωγῆς ἠῤῥξήθη εἰς τὰ κρατηθέντα ζῶα, ἀνελθὼν ἀπὸ 30—150 χιλιογρ. ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ εἰς τὸ πενταπλοῦν, ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως συνέβη κυρίως ἐκ τῆς παραιοφρύνσεως τῶν φυσικῶν ἀτελειῶν ἐλέγχου καὶ μετρήσεων, τῆς μακρᾶς νοσηρότητος ἴσως ὀρισμένων ζώων κλπ. Παρὰ τὴν αὔξησιν ὁμως τοῦ εὗρους διακυμάνσεως γαλακτοπαραγωγῆς τῶν προβάτων τοῦ ποιμνίου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἐν τούτοις ἡ μέση ἔτησις γαλακτοπαραγωγῆς ἀπάντων τῶν ζώων παρουσιάζει αὔξησιν οὖσαν ἀνωτέραν κατὰ δύο γιλ. καὶ αὐτῆς τῆς μέσης ἔτησις γαλακτοπαραγωγῆς τῶν ἐπιλεγέντων ζώων.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1940—41 ἡ διακύμανσις περιορίσθη καὶ πάλιν ἀπὸ τὰ 50—150 γιλ. ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ εἰς τὸ τριπλοῦν, ἐνῶ ἡ μέση ἔτησις γαλακτοπαραγωγῆς ἀνῆλθε κατὰ 10 ὄλα χιλιογράμματα ἐπὶ πλέον τῆς μέσης ἔτησις γαλακτοπαραγωγῆς τοῦ 1939—40, ἀνελθοῦσα εἰς 91,92 χιλιογράμματα.

Ἐρευνῶντες ἐπίσης τὸν πίνακα βιομετρικῆς ἐπεξεργασίας τῶν στοιχείων τῆς γαλακτοπαραγωγῆς, παρατηροῦμεν τὰ ἀκόλουθα:

Ἡ σταθερὰ ἀπόκλισις (σ) ἀνέρχεται εἰς 22,099 γιλ. διὰ τὸ 1938—1939, εἰς 25,280 γιλ. διὰ τὸ 1939—1940 καὶ εἰς 22,020 διὰ τὸ 1940—1941. Τὸ πιθανὸν σφάλμα (η) ἐπίσης εἰς 2,027 διὰ τὸ 1938—1939 (ἐφ' ὄλων τῶν ζώων), 3,060 διὰ τὸ 1939—1940 καὶ 2,020 διὰ τὸ 1940—1941. Κυμαίνεται ἐπομένως ὁ μέσος ὄρος τῆς γαλακτοπαραγωγῆς συνηθέστερον μεταξὺ 62,843 καὶ 66,897 γιλ. διὰ τὸ

1938—39, 78,410 και 84,530 χιλ. διὰ τὸ 1939—1940 και 88,900 και 94,540 χιλ. διὰ τὸ 1940—1941. Ἐὰν εἰς τὰς τιμὰς ταύτας προσθέσωμεν ἢ ἀφαιρέσωμεν τὴν σταθερὰν ἀπόκλισιν(σ), τότε εὐρίσκομεν τὰ μέσα ὄρια παραλλαγῆς, ἅτινα ἐν προκειμένῳ διὰ τὸ 1938—39 ἀνέρχονται ἀπὸ 40,746—84,942 χιλιογρ. διὰ τὸ 1939—1940 ἀπὸ 53,130—101,810 χιλ. και διὰ τὸ 1940—41 ἀπὸ 66,880—116,560 χιλ.

Ἐρευνῶντες ἐπίσης τὰς τιμὰς τῆς μεταβλητότητος (υ) τῆς γαλακτοπαραγωγῆς παρατηροῦμεν, ὅτι αὐταὶ διαρκῶς ἐλαττοῦνται, κατερχόμεναι ἀπὸ 34.050 διὰ τὸ 1938—39 εἰς 31.020 διὰ τὸ 1939—40 και εἰς 24.000 διὰ τὸ 1940—1941.

Ἐκ τῆς γραφικῆς παραστάσεως τῆς γαλακτοπαραγωγῆς τῶν διαφόρων ἐτῶν παρατηροῦμεν ἐπίσης, ὅτι, καίτοι τὸ εὖρος διακυμάνσεως εἰς τὰ διαδοχικὰ ἔτη διαρκῶς ἐλαττοῦται, ἐν τούτοις ἡ μορφή αὐτῶν εἶναι τελείως ἀκανόνιστος, ἀπέχουσα σημαντικῶς τῆς ἰδεατῆς μορφῆς τῆς κατανομῆς τοῦ Gauss, δείγμα τοῦ πολυειδοῦς, ἀπὸ ἀπόψεως κληρονομικότητος, τοῦ ἐν λόγῳ πληθυσμοῦ ὡς πρὸς τὴν ἐρευνωμένην ἰδιότητα.

Παρὰ τὰ ἀλλεπάλληλα ἔτη, παρατηροῦμεν μίαν συνεχῆ μετατόπισιν τῶν πολλῶν κορυφῶν τῆς γραφικῆς παραστάσεως πρὸς τὰ ἄνω. Ἐξετάζοντες ἐπίσης τὴν συμπύκνωσιν τῶν διαφόρων ἀτόμων εἰς τὰς διαφόρους τιμὰς παρατηροῦμεν, ὅτι ἐνῶ εἰς τὰ ἀρχικῶς ἀγορασθέντα πρόβατα ὑπῆρχον πέντε (5) κορυφαὶ τῆς γραφικῆς παραστάσεως εἰς τὰς τιμὰς τῶν 35—50—65—90 και 100 χιλ., αἱ κορυφαὶ αὐταὶ ἔγιναν τέσσαρες (4) διὰ τὸ 1939—1940, ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰ 60—70—80—και 100 χιλ. και κατὰ τὸ 1940—1941 εἰς τὰ 80—90—110— και 135 χιλ.

Ἐὰν νῦν, διὰ λελογισμένης ἐπιλογῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποδόσεων τοῦ 1940—41, κρατηθῶσι δι' ἀναπαραγωγὴν ἄρρενες ἀπόγονοι ἐκ μητέρων ἐχουσῶν ἐλαχίστην παραγωγὴν 110 χιλ. γάλακτος (ἐκ τῶν 16 μητέρων, αἵτινες ἔχουν 110 χιλ. και ἄνω γαλακτοπαραγωγὴν, θὰ γεννηθῶσι 15 ἄμνοι, ἐξ ὧν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἑπτὰ (7) ἄρρενες, ἐξ ὧν πάλιν ἐὰν κρατηθῶν 3 ἢ 4 ὑπεραρκοῦν διὰ τὸ ποίμνιον τοῦ Σταθμοῦ) και θήλειαι με ἐλαχίστην παραγωγὴν 90 χιλ., εἶναι νομίζομεν κατορθωτὸν νὰ ἐπιτύχωμεν ἐκ τῶν ἀπογόνων τούτων μέσας ἀποδόσεις 100 χιλιογρ. περίπου με τὰς αὐτὰς συνθήκας διαβιώσεως.

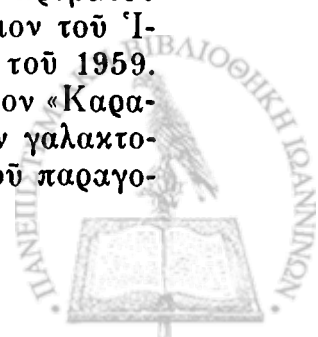
Ἴνα ἡ θεωρητικὴ αὕτη ὑπόθεσις καταστῆ βεβαιότης, δεόν νὰ ἐπαληθευθῆ διὰ τῆς μελλοντικῆς ἐρεύνης τῶν ἀποδόσεων τῶν κρατουμένων ἀμνῶν, ὅποτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῆ και μικρὸν ποσοστὸν ζώων, τῶν ὁποίων ἡ μέση γαλακτοπαραγωγὴ νὰ εἶναι μικροτέρα τῆς ἀναμενομένης, λόγῳ ἐμφανίσεως νέων συνδυασμῶν τῶν κληρονομικῶν καταβολῶν, ἀλλὰ φρονοῦμεν, ὅτι τὸ ποσοστὸν τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ εἶναι μικρὸν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς συνεχοῦς ἐπιλογῆς θὰ τείνη νὰ ἐκλείψῃ τελείως, λόγῳ τῆς βαθμυδὸν και κατ' ὀλίγον ἐπιτυγχανομένης ὁμοιογενείας (ὁμοζυγωτὰ) τοῦ πληθυσμοῦ τούτου ὡς πρὸς τὴν ἰδιότητα τῆς γαλακτοπαραγωγῆς.

ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΤΑΘΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΠΙ ΠΡΟΒΑΤΟΥ «ΚΑΡΑΜΑΝΙΚΟ ΚΑΤΣΙΚΑΣ»

Α.—ΓΑΛΑΚΤΟΠΑΡΑΓΩΓΗ

Και ταῦτα ὡς πρὸς τὴν προπολεμικὴν γαλακτοπαραγωγὴν τοῦ προβάτου «Καραμάνικο Κατσικᾶς». Μεταπολεμικῶς και ἀπὸ τοῦ 1946 τὸ ποίμνιον τοῦ Ἰδρύματος ἀνασυνεκροτήθη και διετηρεῖτο εἰς τὸ κτήμα Κατσικᾶς μέχρι τοῦ 1959. Καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τοῦ 1946 μέχρι τοῦ 1959 περίοδον, καθ' ἣν τὸ πρόβατον «Καραμάνικο Κατσικᾶς» διετηρεῖτο εἰς τὸν Σταθμὸν, εὐρίσκετο ὑπὸ ἔλεγχον γαλακτοπαραγωγῆς και ἐπὶ δύο ἔτη διενηργήθησαν ἀτομικαὶ λιπομετρήσεις τοῦ παραγο-

μένου παρ' ἐκάστου γάλακτος προβάτου πρωϊνῆς καὶ ἀπογευματινῆς ἀμέλξεως.

Εἰς τὰς συνημμένας γραφικὰς παραστάσεις δίδονται στοιχεῖα γαλακτοπαραγωγῆς τῶν προβάτων τοῦ ποιμνίου τοῦ Ἰδρύματος διὰ τὰ ἔτη 1951—1952, 1952—1953 καὶ 1953—1954, ὡς καὶ στοιχεῖα τοῦ πρώτου ἔτους 1938—1939, πρὸς σύγκρισιν.

Εἰς τὴν γραφικὴν παράστασιν κατανομῆς τῆς μέσης ἐτησίᾳ γαλακτοπαραγωγῆς τοῦ προβάτου τούτου ἐμφαίνεται, ὅτι διὰ τὰ ἔτη 1951—1954 ἡ μέση ἐτησίᾳ γαλακτοπαραγωγή τῶν προβάτων τοῦ Ἰδρύματος τῆς φυλῆς «Καραμάνικο Κατσικᾶς» ἐκυμάνθη ἀπὸ 100.86 χιλ. (τὸ 1952—53) μέχρι 106.95 χιλ. (τὸ 1951—1952), μὴ ὑπολογιζομένου τοῦ ὑπὸ τῶν ἀμνῶν θηλαζομένου γάλακτος κατὰ τὴν πρώτην διμηνίαν. Ἐπετεύχθη οὕτω ἡ γενομένη κατὰ τὸ 1940 πρόβλεψις, ὅτι τὸ πρόβατον τοῦτο θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ σταθεροποιήσῃ ἀποδόσεις τάξεως 100 χιλιογράμμων γάλακτος κατὰ κεφαλὴν. Ἡ ἐπελθοῦσα κατὰ ταῦτα αὐξήσις γαλακτοπαραγωγῆς ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ 1938 μέχρι τοῦ 1951 εἰς 62,7%.

Ἐρευνῶντες τὰ γραφικὰ τῆς μέσης ἐτησίᾳ γαλακτοπαραγωγῆς τῶν ἐτῶν 1951—1954 διαπιστοῦμεν, ὅτι ἔναντι τοῦ γραφικοῦ τοῦ ἔτους 1938—1939, τὸ ὅποιον εἶναι τελείως ἀκανόνιστον, ἀκολουθεῖ τὸ γραφικὸν τῶν ἐτῶν 1951—1952, ὅπερ εἶναι ἀρκούντως ἀκανόνιστον, εἰς τὸ ὅποιον αἱ τιμαὶ ἔχουν μετατοπισθῆ σοβαρῶς πρὸς τὰ ἄνω, τοῦ ἔτους 1952—1953, ὅπερ ἐμφανίζει σημαντικὴν ὁμοιογένειαν καὶ ἀκολουθεῖ τὸ γραφικὸν γαλακτοπαραγωγῆς τοῦ ἔτους 1953—1954, τὸ ὅποιον πλέον ἀρχίζει νὰ λαμβάνει μορφήν παραπλησίαν πρὸς ἐκείνη τῆς καμπύλης τοῦ Gauss καὶ ἐπομένως δεικνύει σημαντικωτέραν ὁμοιογένειαν ἐν τῇ κληρονομικῇ καταβολῇ τῶν διαρκῶς ἐξισορροπουμένων διὰ τῆς ἐπιλογῆς ζώων τοῦ ποιμνίου, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ζώων τοῦ ποιμνίου ἀνέρχεται πλέον εἰς 190 κεφαλὰς, ἔναντι 119 τοῦ ἔτους 1938—1939.

Κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ ταῦτα ἔτη 1951—1954 ἡ διαβίωσις τοῦ ποιμνίου ἐν τῷ Ἰδρύματι ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ποιμενικὴ καὶ ἡ διατροφή του νὰ στηρίζεται κατὰ κύριον λόγον εἰς τὰς βοσκὰς τοῦ Ἰδρύματος, αἵτινες ἀρχίζουν μὲν ἤδη νὰ ἀρδεύονται, δὲν ἔχουν ὅμως ἀντικατασταθῆ εἰσέτι διὰ τεχνητῶν λειμῶνων.

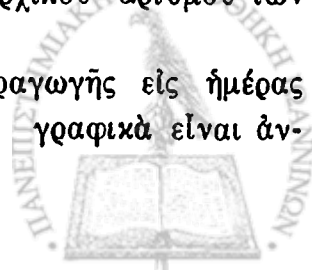
Εἰς τὸ ἐπόμενον γραφικὸν δίδονται στοιχεῖα μέσης ἡμερησίᾳ γαλακτοπαραγωγῆς τῶν προβάτων τοῦ αὐτοῦ ποιμνίου καὶ διὰ τὰ αὐτὰ ἔτη.

Ἐκ τοῦ παρατιθεμένου πίνακος βιομετρικῆς ἐπεξεργασίας τῶν στοιχείων τῆς μέσης ἡμερησίᾳ γαλακτοπαραγωγῆς τῶν προβάτων τοῦ ποιμνίου τοῦ Ἰδρύματος ἐμφαίνεται, ὅτι ἡ μέση ἡμερησίᾳ γαλακτοπαραγωγή ἀπὸ 0.351.2 χιλ. τὸ 1938—39 ἀνῆλθε τὸ 1953—1954 εἰς 0.483 χιλ., ἧτις ἐνεφάνισε αὐξήσιν 37.5%.

Ἐρευνῶντες τὰ γραφικὰ τῆς μέσης ἡμερησίᾳ γαλακτοπαραγωγῆς τῶν αὐτῶν ἐτῶν διαπιστοῦμεν, ὅτι ἐνῶ τὸ ἀρχικὸν γραφικὸν τοῦ ἔτους 1938—1939 εἶναι μᾶλλον κανονικόν, τὰ γραφικὰ τῶν ἐτῶν 1951—1952 καὶ 1952—1953 παρουσιάζουν ηὔξημένην ἀνομοιογένειαν, μὲ δύο μᾶλλον ὀξείας κορυφὰς. Τὸ γραφικὸν τοῦ ἔτους 1953—1954 παρουσιάζεται καὶ πάλιν κανονικόν, ὁμοιάζον μὲ τὸ γραφικὸν τοῦ ἔτους 1938, ἀλλὰ μὲ σοβαρὰν ἀπόκλισιν τῶν τιμῶν πρὸς τὰ ἄνω.

Εἰς τὸ γραφικὸν τῆς κατανομῆς διαρκείας εἰς ἡμέρας τῆς γαλακτοπαραγωγῆς τῶν προβάτων τοῦ Ἰδρύματος καὶ τὰ σχετικὰ στοιχεῖα, διαπιστοῦμεν, ὅτι ἡ διάρκεια τῆς γαλακτοπαραγωγῆς ἀπὸ 172 ἡμέρας τοῦ ἔτους 1938 ἀνῆλθεν εἰς 231 ἡμέρας τὸ 1951—1952, εἰς 218 ἡμέρας τὸ 1952—1953 καὶ εἰς 215 ἡμέρας τὸ 1953—1954 ἧτοι παρατηροῦμεν μίαν αὐξήσιν τῶν ἡμερῶν διαρκείας τῆς γαλακτοπαραγωγῆς, ἀνερχομένην εἰς 59 ἡμέρας ἢ εἰς 34.3% τοῦ ἀρχικοῦ ἀριθμοῦ τῶν 172 ἡμερῶν.

Ἐρευνῶντες τὰ γραφικὰ τῆς διαρκείας τῆς γαλακτοπαραγωγῆς εἰς ἡμέρας κατὰ τὰ ἐρεινώμενα ἔτη, παρατηροῦμεν ὅτι ἅπαντα τὰ γραφικὰ εἶναι ἀν-

ομοιογενή, παρουσιάζοντα πλέον τῶν 3 κορυφῶν κατ' ἔτος καὶ ἐπομένως εἰς τὸν τομέα τοῦτον ὑφίστανται σοβαρὰ δυνατότητες ἀποτελεσματικῆς συνεχίσεως τῆς ἐπιλογῆς τῶν διὰ περαιτέρω ἀναπαραγωγὴν προοριζομένων προβάτων, δι' ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τοῦ ποιμνίου τῶν ἀτόμων ἐκείνων, ἅτινα ἐμφανίζουσι τιμὰς μικροτέρας τῶν 150 ἡμερῶν γαλακτοπαραγωγῆς ἑτησίως.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἢ ἐπελθοῦσα αὐξήσεις τοῦ 62,7% τῆς μέσης ἑτησίας γαλακτοπαραγωγῆς ὁφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς μέσης ἡμερησίας γαλακτοπαραγωγῆς κατὰ 37,5% (διὰ τὴν ἀκραίαν τιμὴν τοῦ ἔτους 1953—1954) καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν κατὰ 34,3% αὐξήσιν τῆς διάρκειας τῆς γαλακτοπαραγωγῆς εἰς ἡμέρας (διὰ τὴν ἀκραίαν τιμὴν τῶν 231 ἡμερῶν τοῦ ἔτους 1951—1952). Περαιτέρω διεπιστώθη ἤδη, ὅτι ὑπάρχουσι εὐρέα ὄρια εὐχεροῦς συνεχίσεως τῆς αὐξήσεως τῆς γαλακτοπαραγωγῆς τοῦ ποιμνίου, δι' ἀποκλεισμοῦ τῆς ἀναπαραγωγῆς ἀτόμων καὶ ἀπογόνων αὐτῶν, ἅτινα ἐμφανίζουσι διάρκειαν γαλακτοπαραγωγῆς μικροτέραν τῶν 150 ἡμερῶν.

Συμπερασματικῶς, βάσει ὄλων τῶν ἐκτεθέντων, τὸ πρόβατον τῆς φυλῆς «Καράμανικο Κατσικᾶς», δημιουργηθὲν εἰς τὸν Σταθμὸν Ἰωαννίνων διὰ συνεχοῦς ἐργασίας μιᾶς 28ετίας, ἀποτελεῖ σήμερον βελτιωμένον πρόβατον, τὸ ὁποῖον ζητεῖται τόσον ἐν Ἡλείρῳ ὅσον καὶ εἰς τὰς παρακειμένας περιοχὰς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὄρεινῆς Θεσσαλίας καὶ Αἰτωλοακαρνανίας.

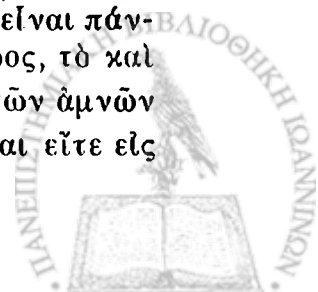
Ἡ ἑτησία ἀκαθάριτος πρὸσδος κατὰ κεφαλὴν προβατίνας ἀνέρχεται εἰς 700 δραχ. περίπου καὶ εἶναι λίαν ἱκανοποιητικὴ διὰ μὴ ἀρδευόμενας πεδινὰς περιοχὰς, ὡς καὶ δι' ὄρεινὰς τοιαύτας καὶ ὑπὸ συνθήκας ποιμενικῆς διατροφῆς, ὑφ' ἧς διάβιοι τὸ πρόβατον τοῦτο τόσον εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ Γεωργικοῦ Σχολείου Δουρούτης ὅσον καὶ εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ἐκμεταλλεύσεις τοῦ Λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων.

B.—ΛΙΠΟΠΑΡΑΓΩΓΗ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΠΡΟΒΑΤΟΥ ΓΕΝΕΑΣ «ΚΑΡΑΜΑΝΙΚΟ ΚΑΤΣΙΚΑΣ»

Ἐπειδὴ, πέραν τῆς βασικῆς σημασίας ἣν ἐνέχει ἢ εἰς λίπος περιεκτικότης τοῦ γάλακτος τῶν προβάτων διὰ τὴν παραγωγὴν τυρῶν καὶ βουτύρου, ἐδημιουργήθησαν συχνὰ ἐν Ἰωαννίνοις σοβαρὰ θέματα εἰς τὰ δικαστήρια κατὰ τὴν ἐκδίκασιν ὑποθέσεων γαλακτοπαραγωγῶν προβατίνας γάλακτος, κατηγορουμένων ἐπινοθεῖα καὶ ἐπειδὴ τὸ πρῶτον γάλα προβάτων (ἀρνόγαλο), τὸ ὁποῖον προσεκόμιζον εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἰωαννίνων, δὲν περιεῖχε τὸ ὑπὸ σχετικῶν ἐγκυκλίων τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους προβλεπομένην ἐλαχίστην ποσότητα λίπους εἰς ποσοστὸν 6%, ἀπεφασίσαμεν τὴν διενέργειαν ἀτομικῶν λιπομετρήσεων τοῦ παρ' ἐκάστου ζώου παραγομένου γάλακτος τὴν πρωίαν καὶ τὸ ἑσπέρας καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς γαλακτοπαραγωγῆς τῶν προβάτων.

Ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Ἰωαννίνων παρατηρεῖται σοβαρὰ ζήτησις γιὰ οὐρτης ἐκ προβατίνας γάλακτος. Κατὰ τοὺς μῆνας Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον, ὅτε ἔχουσι γεννήσει τὰ πρῶτως γονιμοποιηθέντα πρόβατα καὶ κατὰ τὴν περίοδον θηλασμοῦ τοῦ γάλακτος ὑπὸ τῶν ἀμνῶν, ἀπὸ τῆς 5ης μ.μ. ἀπομακρύνουσι τοὺς ἀμνοὺς τῶν μητέρων τῶν καὶ ἀμελγούσι τὰς προβατίνας κατὰ τὴν 12ην νυκτερινήν. Τὸ κατὰ τὸ ἐπτάωρον τοῦτο παραγόμενον καὶ ἀμελγόμενον γάλα φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἀρνόγαλα» καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν παραγωγὴν γιὰ οὐρτης.

Ἡ εἰς λίπος περιεκτικότης τοῦ οὕτω συγκομιζομένου γάλακτος εἶναι πάντοτε χαμηλὴ, καὶ τοῦτο, διότι αἱ μητέρες κατακρατοῦν τὸ τελευταῖον μέρος, τὸ καὶ πλουσιώτερον εἰς λιπαρά, τοῦ παραγομένου γάλακτος πρὸς διατροφήν τῶν ἀμνῶν τῶν καὶ παραλλήλως ἢ διατροφήν τῶν ἀριτίκων προβατινῶν ἐνεργεῖται εἴτε εἰς

είδικα πρὸς τοῦτο τμήματα λειβαδίων, μὲ ἱκανοποιητικὴν χλωρὰν γράστιν εἶτε εἰς τὰ πρωῖμως σπαρέντα «χασίλια» βρίζης, εὐνοοῦντα ὑψηλὴν σχετικῶς γαλακτοπαραγωγὴν, ἀλλὰ μειωμένης περιεκτικότητος εἰς λίπος.

Οὕτω ἢ εἰς λίπος περιεκτικότητος τοῦ «ἀρνογάλακτος» μόλις φθάνει κατὰ μέσον ὄρον τὰ 4,5⁰/₀ εἰς λιπαρὰ, ἐνῶ παρουσιάζονται ἄτομα, εἰς τὸ γάλα τῶν ὀπίων τὰ λιπαρὰ πίπτουν πολὺ χαμηλότερον.

Διὰ τὴν διεργύνησιν τοῦ προβλήματος τούτου (τῆς εἰς λίπος περιεκτικότητος τοῦ ἀρναγάλακτος), ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς διακυμάνσεως τῆς εἰς λίπος περιεκτικότητος τοῦ γάλακτος τῶν προβάτων κατὰ τὴν πρωῖνὴν καὶ ἀπογευματινὴν ἄμελξιν τῶν ζώων καὶ καθ' ὅλην τὴν γαλακτικὴν περίοδον, ἐνηργήσαμεν κατὰ τὸ ἔτος 1959—1960 εἰδικὴν ἔρευναν ἐπὶ τοῦ προβατοποιμνίου τοῦ Ἰδρύματος.

Πρὸς τοῦτο, κατὰ τοὺς δύο πρώτους ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ μῆνας, καθ' οὓς θηλάζουν οἱ ἄμνοι τοῦ Ἰδρύματος, ἐκάστην 10ην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἀπεμονοῦντο οἱ ἄμνοι ἀπὸ τῆς 5ης μ.μ. τῆς μιᾶς ἡμέρας μέχρι τῆς 5ης π.μ. τῆς ἐπομένης, καθ' ἣν ἐνηργεῖτο ἄμελξις τῶν προβατινῶν καὶ ἐκ τοῦ οὕτω ἀμελγομένου γάλακτος παρ' ἐκάστου ζώου ἐλαμβάνετο δεῖγμα 25 κυβ. ἑκατοστῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐνηργεῖτο λιπομέτρσις διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς εἰς λίπος περιεκτικότητος τοῦ γάλακτος ἐκάστου ζώου βραδυνῆς παραγωγῆς καὶ πρωῖνῆς ἀμέλξεως. Τὴν ἐπομένην οἱ ἄμνοι ἐθήλαζον κανονικῶς τὰς μητέρας των μέχρι τῆς μεθεπομένης πρωῖας ὅτε οἱ ἄμνοι ἀπεμονοῦντο καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς 5ης πρωῖνῆς μέχρι τῆς 5ης ἀπογευματινῆς, ὅτε ἐνηργεῖτο ἄμελξις τῶν προβατινῶν καὶ ἐλαμβάνετο δεῖγμα πρὸς προσδιορισμὸν τῆς εἰς λίπος περιεκτικότητος τοῦ γάλακτος ἐκάστου ζώου, τοῦ παραγομένου τὴν ἡμέραν καὶ ἀμελγομένου τὸ ἀπόγευμα.

Μετὰ τὴν δίμηνον περίοδον θηλασμοῦ ἢ ἀτομικὴ δειγματοληψία τοῦ παρ' ἐκάστου ζώου παραγομένου γάλακτος ἐνηργεῖτο κατὰ τὴν πρωῖνὴν καὶ ἀπογευματινὴν ἄμελξιν τῶν ζώων καὶ ἀνὰ 10ήμερον.

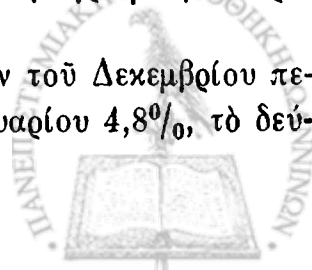
Τὰ οὕτω λαμβανόμενα, εἰς κεχωρισμένα φιαλίδια ἐφ' ὧν ἐσημειοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῆς προβατίνας ἐξ ἧς προήρχετο τὸ γάλα, δείγματα, ἐλιπομετροῦντο διὰ τῆς μεθόδου Gerber καὶ ἐνηργεῖτο ἡ περισοφὴ εἰς 12/θέσιον ἠλεκτρικὴν κεντρόφυγα. Διὰ τὴν διασφάλισιν σταθερᾶς ποιότητος θειικοῦ ὀξέος, ἐνηργήσαμεν προκαταβολικῶς τὴν προμήθειαν χημικῶς καθαροῦ θειικοῦ ἐργοστασίου Merk καὶ πυκνότητος 1.840 καὶ δι' ὅλην τὴν ἀπαιτηθεῖσαν διὰ τὸ πείραμα ποσότητα. Τὸ θειικὸν ὀξὺ ἀραιοῦτο ἐν συνεχείᾳ ἐν τῷ Ἰδρύματι εἰς πυκνότητα 1.825 διὰ προσθήκης ἀναλόγου ποσότητος ἀπεσταγμένου ὕδατος.

Διὰ νὰ ἀποφεύγωνται αἱ ἀλλοιώσεις τοῦ γάλακτος, ἴδια κατὰ τὴν περίοδον Ἀπριλλίου—Αὐγούστου, τὰ πρωῖνὰ δείγματα ἐλιπομετροῦντο ἀμέσως καὶ μέχρι τῆς μεσημβρίας, τὰ δὲ ἀπογευματινὰ ἀμέσως ἐπίσης μετὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἑσπέρας.

Πλὴν τῆς δειγματοληψίας τῆς ἀτομικῆς γαλακτοπαραγωγῆς, ἐλαμβάνετο πάντοτε δεῖγμα καὶ ἐκ τῆς συνολικῶς ἀμελγομένης ποσότητος γάλακτος καθ' ἐκάστην πρωῖνὴν καὶ ἀπογευματινὴν, ἀνὰ 10ήμερον ἄμελξιν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐνηργεῖτο λιπομέτρσις. Λιπομέτρησις ἐπίσης ἐνηργεῖτο καὶ ἐπὶ μίγματος ἐξ ἴσων ἡμερῶν γάλακτος πρωῖνῆς καὶ βραδυνῆς ἀμέλξεως.

Δίδομεν εἰς τὰ συνημμένα γραφικὰ 1 καὶ 2 τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργηθειῶν λιπομετρήσεων ἐπὶ τοῦ συνολικῶς παρὰ τοῦ ποιμνίου συγκεντρωθέντος γάλακτος πρωῖνῆς καὶ τῆς ἀπογευματινῆς ἀμέλξεως. Εἰς τὴν γραφικὴν παράστασιν 1 παρατηροῦμεν ὅτι:

1) Τὸ πρωῖνῆς ἀμέλξεως γάλα τὸ τρίτον δεκαήμερον τοῦ Δεκεμβρίου περιέχει λιπαρὰ 4⁰/₀ περίπου, τὸ πρῶτον 10ήμερον τοῦ Ἰανουαρίου 4,8⁰/₀, τὸ δευ-

τερον δεκαήμερον του Ίανουαρίου 4.3⁰/₀, τὸ τρίτο δεκαήμερον του Ίανουαρίου 4.2⁰/₀, τὸ πρῶτον δεκαήμερον του Φεβρουαρίου 4.9⁰/₀ τὸ δεύτερον 10ήμερον του Φεβρουαρίου 5.1⁰/₀, τὸ τρίτον δεκαήμερον του Φεβρουαρίου 6.3⁰/₀. Ἡ περίοδος αὕτη καθ' ἣν τὸ γάλα τῆς πρωϊνῆς ἀμέλξεως περιέχει λιπαρὰ πλέον του 6⁰/₀, ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν περίοδον ἀπογαλακτισμοῦ του μεγαλύτερου ἀριθμοῦ τῶν ἀμνῶν, οἷτινες, γεννηθέντες τὸ δεύτερον δεκαήμερον του Δεκεμβρίου, συμπληρώνουν τὸ δεύτερον δεκαήμερον του Φεβρουαρίου τὴν ἡλικίαν τῶν 60 ἡμερῶν, ὅτε καὶ ἀπογαλακτίζονται. Ἀκολούθως τὸ γάλα τῆς πρωϊνῆς ἀμέλξεως παρουσιάζει καθ' ὅλον τὸν Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον καὶ τὸ πρῶτον δεκαήμερον του Μαΐου ἐλαφρὰς διακυμάνσεις μεταξὺ 6,3—6,4⁰/₀. Τὸ δεύτερον δεκαήμερον του Μαΐου ἐμφανίζει σοβαρὰν αὔξησιν, ἀνερχόμενον εἰς 7.4⁰/₀, τὸ τρίτον δεκαήμερον του Μαΐου ἀνέρχεται ἐλαφρώτατα εἰς 7.5⁰/₀ Τὸ πρῶτον δεκαήμερον του Ἰουνίου ἀνέρχεται εἰς 8.7⁰/₀, ἐμφανίζον αὔξησιν σοβαρωτάτην καὶ ἐν συνεχείᾳ καὶ μέχρι τέλους Αὐγούστου ἡ λιποπαραγωγή παραμένει σταθερὰ μὲ ἐλαφρὰς διακυμάνσεις ἀπὸ 8.2⁰/₀ μέχρις 8.9⁰/₀ εἰς τὸ τέλος τῆς γαλακτικῆς περιόδου.

Τὸ ἐσπερινῆς ἀμέλξεως γάλα, τὸ τρίτον δεκαήμερον του Δεκεμβρίου, περιέχει λιπαρὰ εἰς ποσοστὸν 5⁰/₀, τὸ πρῶτον δεκαήμερον του Ίανουαρίου 5,3⁰/₀, τὸ δεύτερον δεκαήμερον του Ίανουαρίου 5.2⁰/₀, τὸ τρίτον δεκαήμερον του Ίανουαρίου 5.3⁰/₀, τὸ πρῶτον δεκαήμερον του Φεβρουαρίου 5.3⁰/₀ τὸ δεύτερον δεκαήμερον του Φεβρουαρίου 5.9⁰/₀ καὶ τὸ τρίτον δεκαήμερον του Φεβρουαρίου (πρῶτος ἔλεγχος μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν τῶν ἀμνῶν) 6.9⁰/₀. Ἀκολούθως καὶ κατὰ τὸν Μάρτιον—Ἀπρίλιον καὶ πρῶτον δεκαήμερον του Μαΐου ἡ λιποπαραγωγή κυμαίνεται μεταξὺ 6.9⁰/₀ καὶ 7.1⁰/₀. Τὸ δεύτερον δεκαήμερον του Μαΐου ἡ λιποπαραγωγή ἀνέρχεται εἰς 7.3⁰/₀, τὸ τρίτον δεκαήμερον του Μαΐου εἰς 7.8⁰/₀ καὶ τὸ πρῶτον δεκαήμερον του Ἰουνίου εἰς 9.3⁰/₀. Ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης (δεύτερον 10ήμερον Αὐγούστου) ἡ εἰς λίπος περιεκτικότητος του γάλακτος τῆς ἐσπερινῆς ἀμέλξεως κυμαίνεται ἀπὸ 9.3⁰/₀ μέχρις 8.5⁰/₀.

Ὡς ἐκ τῆς γραφικῆς παραστάσεως 1 ἐμφαίνεται, σταθερῶς καὶ καθ' ὅλην τὴν γαλακτικὴν περίοδον τὸ γάλα τῆς ἐσπερινῆς ἀμέλξεως (τὸ παραχθέν εἰς τὸν μαστὸν ἀπὸ τῆς 5ης πρωϊνῆς μέχρι τῆς 5ης μ.μ. καὶ ἐπομένως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας) ὑπερέχει εἰς περιεκτικότητα λιπαρῶν του γάλακτος τῆς πρωϊνῆς ἀμέλξεως (του παραχθέντος εἰς τὸν μαστὸν ἀπὸ 5ης μ.μ. καὶ μέχρι τῆς 5ης π.μ. καὶ ἐπομένως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός). Τὸ ποσοστὸν τῆς σταθερᾶς ταύτης ὑπεροχῆς κυμαίνεται ἀπὸ 1⁰/₀ μέχρι 3⁰/₀. Μόνον εἰς τὸ δεύτερον δεκαήμερον του Μαΐου τὰ ληφθέντα δείγματα δεικνύουν μίαν ἐλαχίστην ὑπεροχὴν εἰς λιπαρὰ του γάλακτος πρωϊνῆς ἀμέλξεως ἔναντι του γάλακτος τῆς ἐσπερινῆς τοιαύτης, ἀνερχομένην εἰς 0,1⁰/₀. Φρονοῦμεν ὅμως, ὅτι ἡ ἐξαιρέσις αὕτη ὀφείλεται εἰς τυχαῖον σφάλμα κατὰ τὴν δειγματοληψίαν ἢ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς λιπομετρήσεως. Γενικῶς, ὡς ἐκ τῆς γραφικῆς παραστάσεως 1 καταφαίνεται, ἡ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς γαλακτοπαραγωγῆς ὑπεροχὴ περιεκτικότητος εἰς λιπαρὰ του ἐσπερινῆς ἀμέλξεως γάλακτος δέον τὰ ὑπολογίζεσθαι κατὰ μέσον ὄρον εἰς 0.5⁰/₀.

Εἰς τὴν γραφικὴν παράστασιν 2 δίδεται ἡ εἰς λίπος περιεκτικότητος του μίγματος γάλακτος πρωϊνῆς καὶ βραδυνῆς ἀμέλξεως.

Ἐκ τῆς γραφικῆς ταύτης παραστάσεως διαπιστοῦμεν, ὅτι ἡ μέση λιποπαραγωγή του παραγομένου ὑπὸ του ποιμνίου προβάτων φυλῆς «Καραμάνικο Κατσικᾶς»—καθ' ὅλον τὸ εἰκοσιτετράωρον γάλακτος—ἀρχίζει τὸ τρίτον δεκαήμερον του Δεκεμβρίου μὲ 4,7⁰/₀ καὶ βραδέως καὶ συνεχῶς ἀνέρχεται μέχρι τὸ τέλος του δευτέρου δεκαημέρου του Φεβρουαρίου ὅτε φθάνει τὰ 6⁰/₀ ἀμέσως μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν τῶν ἀμνῶν.

Καθ' ὅλην τὴν περίοδον θηλασμοῦ τῶν ἀμνῶν ἐπομένως ἡ εἰς λίπος πε-

ριεκτικότης τοῦ παραγομένου γάλακτος προβάτων (ἀρνογάλο) ὑπολείπεται τοῦ 6^ο/_ο, τὸ ὁποῖον ἔχει χαρακτηρισθῆ ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους ὡς ἐλαχίστη ἐπιτρεπτή περιεκτικότης τοῦ γάλακτος προβάτου εἰς λιπαρά.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἐκτεθέντων συνάγεται, ὅτι ἡ εἰς λίπος περιεκτικότης συνεχῶς ἀνέρχεται ἀπὸ 6.5^ο/_ο μέχρι 8.8^ο/_ο. Τὸν Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον ἡ εἰς λίπος περιεκτικότης παραμένει σταθερῶς λίαν ὑψηλὴ, κυμαινομένη ἀπὸ 8.8^ο/_ο μέχρις 9.2^ο/_ο. Βεβαίως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ παραγομένη ποσότης γάλακτος εἶναι λίαν χαμηλὴ.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἐκτεθέντων συνάγεται, ὅτι ἡ εἰς λίπος περιεκτικότης τοῦ γάλακτος τῶν προβάτων κατὰ τὴν περίοδον Δεκεμβρίου—Ἰανουαρίου καὶ μέχρι 20ῆς Φεβρουαρίου, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον θηλάζουν οἱ ἄμνοι, ὑπολείπεται τοῦ χαρακτηρισθέντος ἐλάχιστου ὄριου τοῦ 6^ο/_ο καὶ ἐπομένως οἱ παραγωγοὶ δὲν διαπράττουν νοθεΐαν, ἀλλὰ τὸ ἐκ τῆς πλήρους ἀμέλξεως τῶν προβατινῶν λαμβανόμενον γάλα δὲν περιέχει τὸ λίπος εἰς τὴν ποσότητα τῶν 6^ο/_ο, ἣν ἀπαιτοῦν αἱ σχετικαὶ ἀποφάσεις τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους.

Φρονοῦμεν, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, ὅτι πρὸς ἀποφυγὴν ἀδίκου τιμωρίας τῶν παραγωγῶν παρὰ τῶν Ποινικῶν δικαστηρίων, θὰ πρέπει νὰ καθιερωθῆ καὶ εἰδικὴ κατηγορία «ἀρνογάλακτος προβάτου» καὶ δὴ κατὰ τοὺς μῆνας Δεκέμβριον—Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον, καθ' οὓς νὰ ἐπιτρέπηται ἡ, ἔστω καὶ ἐπὶ μειωμένη τιμῇ, πώλησις ἀρνογάλακτος προβάτου μὲ ἐλαχίστην περιεκτικότητα 4^ο/_ο (ὅση εἶναι ἡ ἐλαχίστη λιποπεριεκτικότης τοῦ ἀρνογάλακτος πρωϊνῆς ἀμέλξεως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην).

ΑΤΟΜΙΚΗ ΛΙΠΟΠΑΡΑΓΩΓΗ ΠΡΟΒΑΤΩΝ ΓΕΝΕΑΣ

«ΚΑΡΑΜΑΝΙΚΟ ΚΑΤΣΙΚΑΣ»

Δίδομεν εἰς τὴν γραφικὴν παράστασιν 3 τὴν εἰς λίπος περιεκτικότητα γάλακτος προβατοποιμνίου τοῦ Ἰδρύματος τῆς γενεᾶς «Καραμάνικο Κατσικᾶς» ἀνὰ δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ, μετὰ στοιχείων βιομετρικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐνεργηθειῶν λιπομετρήσεων κατὰ τὸ ἔτος 1949—1950. Τὰ ἐμφανιζόμενα εἰς τὸν πίνακα κενὰ ὀφείλονται εἰς μερικὴν ἢ ὀλικὴν καταστροφὴν τῶν δειγμάτων. Αἱ διὰ μικροτέρων ἀριθμῶν σημειούμεναι τιμαὶ ἀφοροῦν στοιχεῖα ἑτέρας γενεᾶς.

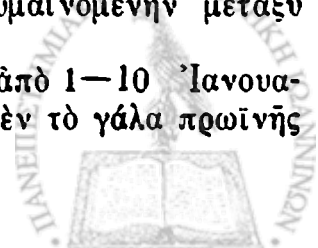
Ἐκ τῶν στοιχείων τῆς γραφικῆς παραστάσεως 3 καταφαίνονται τὰ κάτωθι:

1. Ἡ εἰς λίπος περιεκτικότης τοῦ γάλακτος τῶν προβάτων, ἅτινα ἐγέννησαν κατὰ τὴν 21ην—31ην Δεκεμβρίου κατὰ τὸ πρῶτον δεκαήμερον μετὰ τὸν τοκετόν, ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 3.97^ο/_ο, εἰς δὲ τὸ γάλα ἔσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 5.04^ο/_ο κατὰ μέσον ὄρον.

Λίαν εὐρεΐα δμως ἐμφανίζεται ἡ παράλλαξις εἰς τὴν ἀτομικὴν λιποπεριεκτικότητα ἐκάστου προβάτου. Οὕτω εἰς τὰ 70 ζῶα τῆς πρωϊνῆς ἀμέλξεως ἡ εἰς λίπος περιεκτικότης κυμαίνεται ἀπὸ 2.1^ο/_ο μέχρι 6.6^ο/_ο ἤτοι ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ εἰς τὸ τριπλοῦν καὶ πλέον. Δεδομένου ὅτι ὁ συντελεστὴς παραλλάξεως σ ἀνέρχεται εἰς +0.84^ο/_ο, ἔπεται ὅτι τὰ πλείστα τῶν ζῶων εἶχον περιεκτικότητα ἀπὸ 3.13 μέχρι 4.81^ο/_ο.

Κατὰ τὴν ἔσπερινὴν ἐπίσης ἀμελεῖν τὰ ἀτομικὰ ὄρια παραλλαγῆς τῶν 76 ἀμελεθέντων ζῶων εἶναι ἐπίσης εὐρύτατα, δεδομένου ὅτι κυμαίνεται ἡ λιποπεριεκτικότης ἀπὸ τὸ 3.4^ο/_ο μέχρι τοῦ 7^ο/_ο ἤτοι ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ εἰς τὸ διπλοῦν. Τὰ πλείστα τῶν ζῶων εἶχον κατὰ ταῦτα λιποπεριεκτικότητα κυμαινομένην μεταξὺ 3.71^ο/_ο μέχρι 6.37^ο/_ο.

Κατὰ τὸ δεύτερον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἤτοι ἀπὸ 1—10 Ἰανουαρίου, ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς

ἀμέλξεως εἰς 4,56%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 5,58%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν εἰς μὲν τὴν πρωϊνὴν ἀμελξιν 73 ἀτόμων ἀπὸ 3,8% μέχρις 8%, εἰς δὲ τὴν ἐσπερινὴν ἀμελξιν ἐπίσης 73 ἀτόμων, ἀπὸ 4,2% μέχρις 8%. Ἐὰν εἰς τὴν μέσην τιμὴν (M) προσθέσωμεν ἢ ἀφαιρέσωμεν τὴν τιμὴν τοῦ συντελεστοῦ παραλλακτικότητος (σ), τότε εἰς τὸ γάλα τοῦ πλείστου τῶν ζώων ἢ ἀτομικὴ λιποπεριεκτικότης ἐκυμάνθη εἰς μὲν τὴν πρωϊνὴν ἀμελξιν ἀπὸ (4.56+0.91%) 3.65% μέχρι 5,47%, εἰς δὲ τὴν βραδυνὴν τοιαύτην ἀπὸ (5.58+0.88) 4.70% μέχρις 6.46%.

Κατὰ τὸ τρίτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 11—20 Ἰανουαρίου ἢ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 4,36%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 5,14%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν εἰς μὲν τὴν πρωϊνὴν ἀμελξιν 73 ἀτόμων ἀπὸ 3.7% μέχρι 7% καὶ ἐπομένως εἰς τὰ πλείστα τῶν ἀτόμων (M+ σ) ἀπὸ 3,7% μέχρι 5.01%, εἰς δὲ τὴν βραδυνὴν ἀμελξιν ἀπὸ 4.0% μέχρις 8.0% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ἀτόμων ἀπὸ 4.32% μέχρι 5.96%.

Κατὰ τὸ τέταρτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 21—31 Ἰανουαρίου ἢ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 4.22%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 5.36%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμελξιν 73 ἀτόμων ἀπὸ 3,5% μέχρι 6% καὶ ἐπομένως εἰς τὰ πλείστα τῶν ἀτόμων (M+ σ) ἀπὸ 3.65% μέχρι 4.79% καὶ κατὰ τὴν βραδυνὴν ἀμελξιν 72 ἀτόμων ἀπὸ 4.7% μέχρι 7.2%. Εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων κατὰ ταῦτα ἢ λιποπεριεκτικότης ἐκυμάνθη ἀπὸ 4.62% μέχρις 6.10%.

Κατὰ τὸ πέμπτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι κατὰ τὴν 1—10 Φεβρουαρίου ἢ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 4.98%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 5.52%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμελξιν 74 ἀτόμων ἀπὸ 3.6% μέχρι 6.1% καὶ εἰς πλείστα τῶν ἀτόμων ἀπὸ 4.25% μέχρι 5.71% καὶ κατὰ τὴν βραδυνὴν ἀμελξιν 72 ἀτόμων ἀπὸ 4.3% μέχρις 7.2% καὶ εἰς πλείστα τῶν ἀτόμων ἀπὸ 4.45% μέχρις 6.39%.

Κατὰ τὸ ἕκτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι κατὰ τὴν 11—20ὴν Φεβρουαρίου ἢ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 5.22%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως 6.09%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμελξιν 74 ἀτόμων ἀπὸ 3.8% μέχρις 7.1% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 4.70% μέχρις 6.46%. Βραδυνῆς ἀμέλξεως δὲν ὑπῆρχον ἀτομικὰ στοιχεῖα λιπομετρήσεων.

Κατὰ τὸ ἕβδομον ὀκταήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι κατὰ τὴν 21—28ην Φεβρουαρίου ἢ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 6.64%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς τοιαύτης εἰς 7.36%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμελξιν 73 ζώων ἀπὸ 4.00% μέχρι 7.6% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 6.06% μέχρις 7.22% καὶ κατὰ τὴν ἐσπερινὴν ἀμελξιν 73 ζώων ἀπὸ 6.1% μέχρις 8.2% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 6.82% μέχρις 7.90%. Κατὰ τὸ ὀκταήμερον τοῦτο εἶχεν ἤδη συντελεσθῆ ὁ ἀπογαλακτισμὸς τῶν ἀμνῶν καὶ ἐπομένως τὰ δείγματα προήρχοντο ἐκ μητέρων, ἐξ ὧν εἶχον πρὸ 10ημέρου ἀπογαλακτισθῆ οἱ ἀμνοί. Ἐπομένως τὰ δείγματα δὲν προήρχοντο ἀπὸ ἀρνόγαλο.

Διὰ τὸ ὄγδοον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 1ης μέχρι 10ης Μαρτίου δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα.

Διὰ τὸ ἔννατον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι κατὰ τὴν 11—20 Μαρτίου

ή μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 6.23%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἑσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 6.88%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμέλξιν 73 ζώων ἀπὸ 4,5% μέχρις 7,8% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 5,54% μέχρις 6,92% καὶ εἰς τὴν ἑσπερινὴν ἀμέλξιν 73 ζώων ἀπὸ 5,5% μέχρις 8,5% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 6.26% μέχρις 7.50%.

Κατὰ τὸ δέκατον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι κατὰ τὴν 21—31 Μαρτίου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 6.27%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἑσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 6.4%. Τὰ ὄρια τῆς ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμέλξιν 22 ζώων ἀπὸ 5,7% μέχρις 6,9% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 5,89% μέχρις 6,65%. Διὰ τὴν ἑσπερινὴν ἀμέλξιν δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα.

Κατὰ τὸ ἐνδέκατον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι κατὰ τὴν 1—10 Ἀπριλίου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς εἰς 6,46%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἑσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 7.13%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμέλξιν 70 ζώων ἀπὸ 5,5% μέχρις 7.4% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 6% μέχρις 6.92% καὶ εἰς τὴν ἑσπερινὴν ἀμέλξιν 73 ζώων ἀπὸ 6,0% μέχρις 8,5% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 6,6% μέχρις 7,66%.

Διὰ τὰ ἔπομενα δύο δεκαήμερα ἦτοι 11—30 Ἀπριλίου δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα, λόγῳ καταστροφῆς τῶν ληφθέντων δειγμάτων.

Κατὰ τὸ δέκατον τέταρτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι κατὰ 1η—10ην Μαΐου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 6,46%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἑσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 6,98%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμέλξιν 70 ζώων ἀπὸ 5,9% μέχρις 8,1% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 6,01% μέχρις 6,91% καὶ εἰς τὴν ἑσπερινὴν ἀμέλξιν 72 ζώων ἀπὸ 6,48% μέχρις 7.48%.

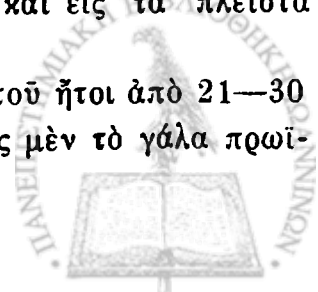
Κατὰ τὸ δέκατον πέμπτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι κατὰ τὴν 11—20 Μαΐου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 7.51%. Διὰ τὸ γάλα ἑσπερινῆς ἀμέλξεως δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα. Τὰ ὄρια παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμέλξιν 68 ζώων ἀπὸ 6,4% μέχρις 8,5% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 7% μέχρις 8,2%.

Κατὰ τὸ δέκατον ἕκτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 21—31 Μαΐου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 7.73%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἑσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 8.03%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμέλξιν 56 ζώων ἀπὸ 6,9% μέχρις 8,6% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 7.30% μέχρις 8,16% καὶ εἰς τὴν ἑσπερινὴν ἀμέλξιν 50 ζώων ἀπὸ 7,3% μέχρις 8,7% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 7,67% μέχρις 8,39%.

Διὰ τὸ δέκατον ἑβδομον δεκαήμερον ἦτοι ἀπὸ 1—10 Ἰουνίου δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα.

Κατὰ τὸ δέκατον ὄγδοον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 11—20 Ἰουνίου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 8.66%, εἰς δὲ τὸ γάλα ἑσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 9,05%. Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμέλξιν 52 ζώων ἀπὸ 7,6% μέχρις 9,5% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 8,15% μέχρις 9,17% καὶ εἰς τὴν ἑσπερινὴν ἀμέλξιν 51 ζώων ἀπὸ 8,0% μέχρις 10,0% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 8,58% μέχρις 9,52%.

Κατὰ τὸ δέκατον ἔννατον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 21—30 Ἰουνίου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊ-

νης ἀμέλξεως εἰς 8,15%· εἰς δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 8,50%· Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμελξίν 53 ζώων ἀπὸ 7,3% μέχρις 9,5% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 7,69% μέχρις 8,61% καὶ εἰς τὴν ἐσπερινὴν ἀμελξίν 52 ζώων ἀπὸ 7,8% μέχρις 9,5% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 8,10% μέχρις 8,84%·

Κατὰ τὸ εἰκοστὸν δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 1—10 Ἰουλίου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 8,40%· (εἰς τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 8,65%· Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμελξίν 39 ζώων ἀπὸ 7,6% μέχρις 9,5% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 7,57% μέχρις 9,23% καὶ εἰς τὴν ἐσπερινὴν ἀμελξίν 36 ζώων ἀπὸ 8,2% μέχρις 9,6% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 8,27% μέχρις 9,03%·

Κατὰ τὸ εἰκοστὸν πρῶτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 11—20 Ἰουλίου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 8,38%· εἰς δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 8,72%· Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμελξίν 36 ζώων ἀπὸ 7,8% μέχρις 8,7% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 7,71% μέχρις 9,05% καὶ εἰς τὴν ἐσπερινὴν ἀμελξίν 36 ζώων ἀπὸ 8,3% μέχρις 9,6% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 7,93% μέχρις 9,51%·

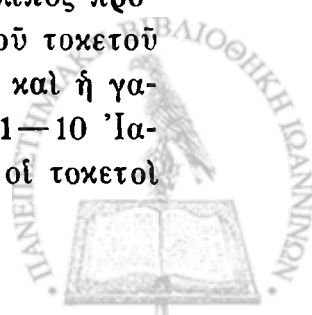
Κατὰ τὸ εἰκοστὸν δεύτερον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 21—31 Ἰουλίου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 8,54%· εἰς δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 8,93%· Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμελξίν 33 ζώων ἀπὸ 8,0% μέχρις 9,2% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 8,04% μέχρις 9,04% καὶ εἰς τὴν ἐσπερινὴν ἀμελξίν 30 ζώων ἀπὸ 8,3% μέχρις 9,7% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 8,59% μέχρις 9,04%·

Κατὰ τὸ εἰκοστὸν τρίτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 1—10 Αὐγούστου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 8,64%· εἰς δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 9,25%· Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμελξίν 25 ζώων ἀπὸ 8,1% μέχρις 9,2% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 8,36% μέχρις 8,92% καὶ εἰς τὴν ἐσπερινὴν ἀμελξίν 25 ζώων ἀπὸ 8,6% μέχρις 10,6% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 8,79% μέχρις 9,71%·

Κατὰ τὸ εἰκοστὸν τέταρτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 11—21 Αὐγούστου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸ γάλα πρωϊνῆς ἀμέλξεως εἰς 8,81%· εἰ δὲ τὸ γάλα ἐσπερινῆς ἀμέλξεως εἰς 9,31%· Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἀμελξίν 17 ζώων ἀπὸ 8,5% μέχρις 9,2% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 8,64% μέχρις 8,98% καὶ εἰς τὴν ἐσπερινὴν ἀμελξίν ἀπὸ 8,7% μέχρις 10,5% καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ζώων ἀπὸ 8,85% μέχρις 9,77%·

Κατὰ τὸ εἰκοστὸν πέμπτον δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἦτοι ἀπὸ 21—31 Αὐγούστου ἡ μέση λιποπεριεκτικότης τοῦ γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς τὸ γάλα τῆς πρωΐας (ἐνηργεῖτο ἀμελξίς μόνον ἅπαξ τῆς ἡμέρας) εἰς 8,81%· Τὰ ὄρια ἀτομικῆς παραλλαγῆς ἐκυμάνθησαν εἰς τὸ γάλα τῶν 9 ζώων ἀπὸ 8,5% μέχρις 9,2%·

Εἰς τὴν γραφικὴν παράστασιν 4 περιεκτικότητος γάλακτος εἰς λίπος προβατοποιμνίου γενεᾶς «Καραμάνικο Κατσικᾶς» ἀνὰ δεκαήμερον ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ τοῦ ἔτους 1949—1950 ἐμφαίνεται, ὅτι, ἐνῶ οἱ τοκετοὶ καὶ ἐπομένως καὶ ἡ γαλακτοπαραγωγή ἀρχίζουσι κατὰ τὰς ἡμερομηνίας 21—31 Δεκεμβρίου, 1—10 Ἰανουαρίου, 1—10 Φεβρουαρίου καὶ 21—28 Φεβρουαρίου καὶ ἐπομένως οἱ τοκετοὶ

κλιμακοῦνται εἰς χρόνον 70 ἡμερῶν, ἢ λῆξις τῆς γαλακτικῆς περιόδου κυμαίνεται ἀπὸ 11 μέχρι 31ης Αὐγούστου ἤτοι εἰς χρόνον 20 ἡμερῶν.

Ἡ λῆξις τῆς γαλακτικῆς περιόδου διὰ ξηρικής ἐποχᾶς, ὡς εἶναι μέχρι σήμερον τὸ λεκανοπέδιον Ἰωαννίνων, εἶναι πιθανώτατα συνάρτησις τῆς ξηράνσεως κατὰ τὸν Ἰούλιον τῆς φυσικῆς χλωρίδος τῶν λειβαδίων καὶ ἐπομένως τῆς ἐλλείψεως τῆς ἀπαραιτήτου διὰ τὴν γαλακτοπαραγωγὴν τροφῆς, δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν περίοδον Ἰουλίου—Αὐγούστου παρατηρεῖται εἰς τὴν προβατοτροφίαν μία δίμηνος περίοδος σχετικοῦ ὑποσιτισμοῦ, ἰδίᾳ εἰς λευκώματα, δεδομένου ὅτι τὰ ζῶα καταναλίσκουν ἀποξηραμένα καὶ ξυλοποιημένα ὑπολείμματα κακῆς ποιότητος γράστων.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐπειδὴ ἡ καλλιτέρα ἐκμετάλλευσις τῶν φυσικῶν συνθηκῶν τῆς περιοχῆς ἐπιβάλλει τὴν ὅσον τὸ δυνατόν προῖμωτέραν ρύθμισιν τῶν τοκετῶν, παραλλήλως δὲ ἡ τιμὴ τοῦ προῖμου γάλακτος προβάτου, ὡς καὶ τῶν προῖμων ἀμνῶν γάλακτος εἶναι σημαντικῶς ὑψηλότερα, (πωλουμένων κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἑορτῶν τῶν Χριστουγέννων) καὶ ἐπομένως ἐχόντων τὰ τέλη Δεκεμβρίου ἡλικίαν ἐνὸς μηνός, ἐπιβάλλεται ἡ ρύθμισις τῆς διατροφῆς τῶν μητέρων κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὁ ὄργανισμὸς νὰ ἐνεργῆται τὸ δεύτερον 15θήμερον τοῦ Ἰουνίου καὶ ὁ τοκετὸς νὰ πραγματοποιηθῆται μεταξύ 15ης καὶ 30ης Νοεμβρίου.

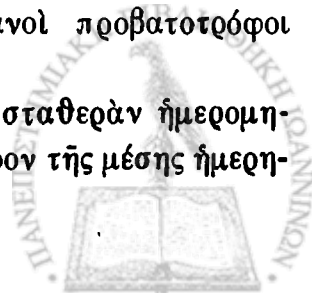
Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἔχουν ἤδη στρέψει τὴν προσπάθειαν οἱ πλέον πεπειραμένοι καὶ οἱ πλέον προοδευτικοὶ ἐκτροφεῖς τῶν προβάτων τῆς γενεᾶς «Καραμάνικο Κατσικᾶς», μὲ ἱκανοποιητικὰ ἤδη ἀποτελέσματα, διότι οὐ μόνον ἐπιτυγχάνουν ὑψηλότερας τιμὰς προῖμου γάλακτος, ἀλλὰ καὶ μεγαλυτέραν διάρκειαν γαλακτοπαραγωγῆς καὶ ἐπομένως σημαντικῶς ὑψηλότεραν μέσσην ἐτησίαν γαλακτοπαραγωγὴν παρ' ἐκάστης προβατίνας, διότι, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἡ μέσση ἐτησία γαλακτοπαραγωγή ἐπηρεάζεται λίαν σοβαρῶς ἀπὸ τὴν διάρκειαν τῆς γαλακτοπαραγωγῆς εἰς ἡμέρας.

ΕΛΕΓΧΟΣ ΓΑΛΑΚΤΟΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΡΟΒΑΤΟΥ ΓΕΝΕΑΣ «ΚΑΡΑΜΑΝΙΚΟ ΚΑΤΣΙΚΑΣ» ΕΙΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΑ ΠΟΙΜΝΙΑ ΧΩΡΙΟΥ ΚΑΤΣΙΚΑΣ

Ἐπειδὴ τὸ προβατοποιμνιον τοῦ Ἰδρύματος εἶχε περιορισμένον ἀριθμὸν γαλακτοπαραγωγῶν προβάτων γενεᾶς «Καραμάνικος Κατσικᾶς», ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον τὴν ἐπέκτασιν τῆς μελέτης τοῦ προβάτου τούτου καὶ εἰς τὰ ποιμνια τὰ ἐκτρεφόμενα ὑπὸ τῶν ἐκτροφέων τῆς παρακειμένης τοῦ Σταθμοῦ Κοινότητος Κατσικᾶς, ἵνα ἐξακριβώσωμεν τὰς παραγωγικὰς ἱκανότητας τοῦ προβάτου τούτου καὶ εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ἐκμεταλλεύσεις καὶ παραλλήλως καταστή δυνατὴ ἡ ἀπομόνωσις τῶν καλλιτέρων ἀτόμων ἐνὸς μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ.

Πρὸς τοῦτο ὠργανώσαμεν ἔλεγχον γαλακτοπαραγωγῆς 20 ποιμνίων τῶν 10—20 μητέρων ἕκαστον ἀπὸ τὸ ἔτος 1957 εἰς τὴν Κοινότητα Κατσικᾶς. Ὁ ἔλεγχος ἐνηργήθη κατὰ τὸν αὐτὸν μὲ τὸ Ἴδρυμα τρόπον, ἀλλὰ μὲ μηνιαῖον ἔλεγχον. Τὰ ἐπιλεγέντα πρὸς ἔλεγχον ἄτομα ἐνεφάνιζον τυπικὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τῆς γενεᾶς δηλαδὴ λευκὸν χρωματισμὸν μὲ μέλανα περιοφθάλμιον κύκλον, μελανά ἄκρα ὠτων καὶ ἦσαν ἡλικίας οὐχὶ μεγαλυτέρας τῶν 5 ἐτῶν. Κατὰ τὴν ἐπιλογὴν ἐπροτιμήθησαν αἱ πλέον προοδευτικοὶ καὶ αἱ πλέον ἱκανοὶ προβατοτρόφοι τῆς Κοινότητος.

Δι' ἕκαστον ποιμνιον ὁ ἔλεγχος ἐνεργεῖται τὴν αὐτὴν σταθερὰν ἡμερομηνίαν δι' ἕκαστον μῆνα καὶ θεωρεῖται ὅτι ἀποτελεῖ τὸν μέσον ὄρον τῆς μέσης ἡμερη-

σίας γαλακτοπαραγωγής δια τὸ ἐλεγχόμενον χρονικὸν διάστημα (περίπου ἑνὸς μηνός).

Κατὰ τὴν τακτὴν ἡμερομηνίαν παρίσταται αὐτοπροσώπως κατὰ τὴν ἀμελείην ὁ Γεωργοτεχνίτης, ὁ ὁποῖος ἀφ' ἑνὸς μὲν προβαίνει εἰς τὴν ζύγισιν τοῦ παρ' ἑκάστου ζώου ἀμελγομένου γάλακτος τὴν πρωίαν καὶ τὸ ἑσπέρας, ἀφ' ἑτέρου δὲ λαμβάνει τὰ δείγματα διὰ τὴν λιπομέτρησιν, ἣν ἐνεργεῖ εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Σταθμοῦ.

Θὰ παραθέσωμεν κατωτέρω στοιχεῖα γαλακτοπαραγωγῆς τῶν ἐτῶν 1957--58 καὶ 1958--1959.

α) Μέση ἔτησία γαλακτοπαραγωγή.

Ἡ μέση ἔτησία γαλακτοπαραγωγή τοῦ ἔτους 1957--1958, ἔξαχθεῖσα κατόπιν στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν δεδομένων 291 ἀτόμων (ἐκ τῶν συνολικῶς 317 θηλέων ἀτόμων ἐξηρέθησαν ὠρισμένα λόγῳ ἀσθενειῶν, πωλήσεων, θανάων κλπ.), ἀνήρχετο εἰς 123,27 χιλ.

Ἡ ἔτησία γαλ)γὴ παρουσίαζεν ἓνα μέγιστον $V_{max} = 215.32$ χιλ. καὶ ἓνα ἐλάχιστον $V_{min} = 64.90$ χιλ.

Κατωτέρω παραθέτομεν τὸν πίνακα τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῆς μέσης ἔτησίας γαλακτοπαραγωγῆς τοῦ 1957--1958.

Π Ι Ν Α Ξ

Μέσης ἔτησίας γαλακτ)γῆς τοῦ 1957--58

V	Μέσον κλασ.	P	α	α ²	Ρα	Ρα ²
56-65	60	1	-7	49	-7	49
66-75	70	9	-6	36	-54	324
76-85	80	6	-5	25	-30	150
86-95	90	25	-4	16	-100	400
96-105	100	37	-3	9	-111	333
106-115	110	36	-2	4	-72	144
116-125	120	40	-1	1	-40	40
126-135	130	53	-0	0	-0	0
136-145	140	25	+1	1	+25	25
146-155	150	29	+2	4	+58	116
156-165	160	11	+3	9	+33	99
V	Μέσον κλασ.	P	α	α ²	Ρα	Ρα ²
166-175	170	9	+4	16	+36	144
176-185	180	3	+5	25	+15	75
186-195	190	2	+6	36	+12	72
196-205	200	2	+7	49	+14	98
206-215	210	2	+8	64	+16	128
216-225	220	1	+9	81	+9	81
$\Sigma = 291$		$\Sigma \alpha = -196$		$\Sigma \alpha^2 = 2.278$		
P		P		P		

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος ὑπολογίζομεν :

$$\alpha) \bar{M} = 130 - \frac{196}{291} \cdot 10 = 123,27 \quad \text{Μέση ἔτησία γαλακτοπαραγωγή}$$

$$\beta) \sigma = \left(\sqrt{\frac{2278}{291} - \left(\frac{196}{291}\right)^2} \right) \cdot 10 = 27,1 \quad \text{σταθερὰ ἀπόκλισις ἢ μέτρον διασπορᾶς}$$

$$\gamma) m = \frac{27,1}{\sqrt{291}} = 1,59 \quad \text{Μέσον σφάλμα}$$

$$\delta) V = \frac{27,1 \cdot 100}{123,27} = 21,9 \quad \text{Συντελεστής παραλλακτικότητος}$$

Ἡ ἔτησία γαλακτοπαραγωγή παρουσιάζει καμπύλην μὲ τρεῖς χαρακτηριστικὰς κορυφάς, πλὴν ὅμως ἡ συνολικὴ τῆς ἐμφάνισις τείνει πρὸς τὴν ἰδεώδη, εἶναι δὲ λίαν πιθανόν, ὅτι ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξετασθέντων ἀτόμων (η) ἦτο μεγαλύτερος, ἡ μορφή τῆς καμπύλης θὰ ἦτο ὀμαλωτέρα.

Ἡ μέση ἔτησία γαλ)γῆ τοῦ ἔτους 1958—1959, ἔξαχθεῖσα κατόπιν στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν δεδομένων 208 ἀτόμων (ἐκ τῶν συνολικῶς 279 ἀτόμων ἐξηρέθησαν ὠρισμένα λόγω ἀσθενειῶν, θανῶν καὶ πωλήσεων) ἦτο 134,44 χλγ.

Ἡ ἔτησία γαλ)γῆ παρουσίασε ἓνα μέγιστον $V_{\max} = 237,08$ χλγ. καὶ ἓνα ἐλάχιστον $V_{\min} = 65,45$ χλγ.

Κατωτέρω παραθέτομεν τὸν πίνακα τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῆς μέσης ἔτησίας γαλ)γῆς τοῦ 1958—59.

Π Ι Ν Α Κ

Μέσης ἔτησίας γαλ)γῆς τοῦ ἔτους 1958—59

V	Μέσον κλάσ.	P	α	α ²	Ρα	Ρα ²
66—75	77	2	—6	36	—12	72
76—85	80	3	—5	25	—15	75
86—95	90	9	—4	16	—36	144
96—105	100	13	—3	9	—39	117
106—115	110	27	—2	4	—54	108
116—125	120	26	—1	1	—26	26
126—135	130	30	0	0	0	0
136—145	140	29	+1	1	+29	29
146—155	150	25	+2	4	+50	100
156—165	160	16	+3	9	+48	144
166—175	170	13	+4	16	+52	208
176—185	180	7	+5	25	+35	175
186—195	190	4	+6	36	+24	144
196—205	200	3	+7	49	+21	147
206—215	210	0	—	—	—	—
216—225	220	0	—	—	—	—
226—235	230	0	—	—	—	—
236—245	240	1	+11	121	+11	—

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος ὑπολογίζομεν :

$$\alpha) M = 130 + \frac{88}{208} \cdot 10 = 134,44 \text{ χλγ. Μέση ἔτησία γαλακτοπαραγωγῆ}$$

$$\beta) \sigma = \left(\sqrt{\frac{1610}{208} - \left(\frac{88}{208}\right)^2} \right) \cdot 10 = 27,47 \quad \text{Σταθερὰ ἀπόκλισις ἢ μέτρον διασπορᾶς}$$

$$\gamma) m = \frac{27,47}{\sqrt{208}} = 1,90 \quad \text{Μέσον σφάλμα}$$

$$\delta) V = \frac{27,47 \cdot 100}{134,44} = 20,43$$

Ἡ ἔτησία γαλακτογῆ τοῦ ἔτους 1958—1959 παρουσιάζει δικόρουφον καμπύλην, τείνουσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πρὸς τὴν ἰδεώδη.

Ὡς ἤδη ἐγένετο ἀντιληπτόν, ἡ μέση ἔτησία γαλακτογῆ τοῦ ἔτους 1958—1959 εἶναι κατὰ 10 χλγ. περίπου μεγαλυτέρα τῆς μέσης ἔτησίας τοῦ ἔτους 1957—1958. Τοῦτο δὲν εἶναι συνέπεια γενομένης ἐπιλογῆς, καθ' ὅσον ὁ ἀρχικὸς πληθυσμὸς ἀπετελεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ νεαρὰ ἄτομα καὶ οὕτω δὲν ἐγένετο ἀνανέωσις τῶν ποιμνίων εἰς ὑψηλὸν ποσοστὸν. Φρονοῦμεν ὅμως, ὅτι ἡ αὔξησις τῆς μέσης ἔτησίας γαλακτογῆς ὀφείλεται εἰς τὰς κατὰ τὸ ἔτος 1958—1959 ἐπικρατησάσας εὐνοϊκὰς καιρικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπέτρεψαν τὴν καλλιτέραν διατροφήν τῶν προβάτων εἰς τὴν βοσκήν.

β) Μέση ἡμερησία γαλακτοπαραγωγῆ.

Ἡ μέση ἡμερησία γαλακτογῆ τοῦ ἔτους 1957—1958, ὑπολογισθεῖσα ἐπὶ τῶν δεδομένων 291 ἀτόμων, εὐρέθη 0,500 χλγ.

Τὸ μέτρον διασπορᾶς τῆς μέσης ἡμερησίας γαλακτογῆς σ εὐρέθη = 0,10 χλγ., ὁ συντελεστὴς παραλλακτικότητος $V=20$ καὶ μέσον σφάλμα $m = +0,0058$ χλγ.

Ἡ κατανομή τῶν συχνοτήτων εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς διὰ τὴν μέσην ἡμερησίαν γαλακτογῆν ἔχει ὡς κάτωθι:

Μέσον κλάσεως	Συχνότητες
0,300	18
0,400	81
0,500	121
0,600	45
0,700	21
0,800	4
0,900	1

Ἡ μέση ἡμερησία γαλακτογῆ τοῦ ἔτους 1957—1959, ὑπολογισθεῖσα ἐπὶ τῶν δεδομένων 208 ἀτόμων, εὐρέθη 0,516 χλγ.

Τὸ μέτρον διασπορᾶς τῆς μέσης ἡμερησίας γαλακτογῆς σ εὐρέθη $+0,10$ χλγ., ὁ συντελεστὴς παραλλακτικότητος $V = 19,3$ καὶ τὸ μέσον σφάλμα $m = +0,007$ χλγ.

Ἡ κατανομή τῶν συχνοτήτων εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς διὰ τὴν μέσην ἡμερησίαν γαλακτογῆ τοῦ ἔτους 1958—1959 ἔχει ὡς κάτωθι:

Μέσον κλάσεως	Συχνότητες
0,300	4
0,400	47
0,500	85
0,600	49
0,700	20
0,800	3

γ) Μέση διάρκεια γαλ)γής εις ημέρας.

Ἡ μέση διάρκεια γαλακτοπαραγωγῆς τοῦ ἔτους 1957—1958 εὐρέθη 258,98 ἡμέρες.

Τὸ μέτρον διασπορᾶς σ εὐρέθη 20 ἡμέρες, ὁ συντελεστὴς παραλλακτικότητος V 7,72 καὶ τὸ μέσον σφάλμα m 1,17.

Ἡ κατανομὴ τῶν συχνοτήτων ἔχει ὡς κάτωθι:

Μέσον κλάσεως	Συχνότητες
170	1
180	1
190	2
200	5
210	14
220	20
230	16
240	27
250	48
260	105
270	41
280	11

Ἡ μέση διάρκεια γαλ)γής τοῦ ἔτους 1958—1959 εὐρέθη 257,31 ἡμέραι. Τὸ μέτρον διασπορᾶς εὐρέθη 20,5 ἡμέρες, ὁ συντελεστὴς παραλλακτικότητος 7,96 καὶ τὸ μέσον σφάλμα 1,42.

Ἡ κατανομὴ τῶν συχνοτήτων ἔχει ὡς κάτωθι:

Μέσον κλάσεως	Συχνότητες
180	1
190	0
200	4
210	3
220	7
230	14
240	21
250	21
260	51
270	48
280	28
290	8
300	2

δ) Μέση έτησία λιποαραγωγή

Ἡ μέση έτησία λιποαραγωγή τοῦ έτους 1957—1958 εύρέθη 9,224 χιλγ. τοῦ δέ έτους 1958—1959 εύρέθη 10,130 χιλγ.

Κατωτέρω παραθέτωμεν συγκεντρωτικὸν πίνακα τῶν στατιστικῶν παραμέτρων τῶν διαφορῶν ιδιοτήτων κατὰ τὰ έτη 1957—1958 καὶ 1958—1959:

Π Ι Ν Α Κ Ε

Συγκεντρωτικὸς τῶν στατιστικῶν παραμέτρων τῶν διαφορῶν ιδιοτήτων κατὰ τὰ έτη 1957—1958 καὶ 1958—1959

	1957 — 1958			1958 — 1959				
	M	σ	m	V	M	σ	m	V
Μέση έτησία γαλ)γή	123,27	27,1	1,59	21,9	134,44	27,47	1,90	20,43
Μέση ήμερησ. γαλ)γή	0,500	0,10	0,0058	20,0	0,516	0,10	0,007	19,3
Μέση διάρκεια	258,98	20	1,17	7,72	257,31	20,5	1,42	7,96

ε) Ἐριοαραγωγή

Τὸ Ἡπειρωτικὸν πρόβατον «Καραμάνικο Κατσικᾶς» εἶναι πρόβατον ἀναμικτόμαλλον, τὸ ξριὸν τοῦ ἀποτελεῖται ἐκ τριχῶν γησιῶν καὶ ἐκ χονδροειδῶν τριχῶν. Εἰδική έρευνα ἐπὶ τοῦ έριου τοῦ προβάτου τούτου μέχρι σήμερα δὲν ἔχει ἐκτελεσθῆ.

Ἡ έριοαραγωγή, ἔξετασθεῖσα ἐπὶ 310 συνολικῶς ἀτόμων, παρουσίασεν ἓνα μέγιστον 1,850 χιλγ. καὶ ἓνα ἐλάχιστον 0,950 χιλγ., ὁ μέσος ὅρος M εύρέθη 1,350 χιλ., τὸ δέ μέτρον διασπορᾶς $\pm 0,147$ χιλγ. Τὸ μέσον σφάλμα εύρέθη $\pm 0,008$ χιλγ. καὶ ὁ συντελεστὴς παραλλακτικότητος 10,88.

Ἡ μορφή τῆς καμπύλης ήτο μονοκόρυφος, τείνουσα πρὸς τὴν ιδεώδη, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ πληθυσμὸς ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα ταύτην εἶναι ἀρκετὰ ὁμοιογενής.

Ἡ κατανομή τῶν συχνότητων εἰς τὰς διαφοροὺς παραλλαγὰς ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Μέσον κλάσεως

Συχνότητες

0,900	1
1,000	6
1,100	19
1,200	35
1,300	103
1,400	84
1,500	34
1,600	18
1,700	6
1,800	1

Συμπέρασμα

Ἐκ τῆς ὡς ἀνωτέρω γενομένης στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἐλέγχου, δύναται νὰ προκύψουν τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

1. Ἡ μέση ήμερησία γαλ)γή ἐμφανίζεται ὡς ιδιότης περισσότερο ὁμοιογε-

νής, καθ' ὅσον ἡ μορφή τῆς καμπύλης τείνει πρὸς τὴν ἰδεώδη, ἀντιθέτως ἡ διάρκεια τῆς γαλ)γῆς δὲν ἐμφανίζει ὁμοιογένειαν καὶ προφανῶς ἐπηρεάζει τὴν μέσην ἔτησίαν γαλ)γῆν, τῆς ὁποίας ἡ ἐμφάνισις τείνει μὲν πρὸς τὴν ἰδεώδη, πλὴν ὁμως παρουσιάζει τρεῖς κορυφὰς κατὰ τὸ ἔτος 1957—1958 καὶ δύο κορυφὰς κατὰ τὸ ἔτος 1958—1959.

2. Ὁ πληθυσμὸς ὡς πρὸς τὴν γαλ)γῆν δὲν εἶναι καθαρὸς. Ἐὰν ὁμως ἐπιλεγούμην πρὸς ἀναπαραγωγὴν ἀπόγονοι ἐκ τῶν μείζον παραλλασσόντων ἀτόμων καὶ τοῦτο συνεχισθῆ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, ἡ μέση ἔτησία γαλ)γῆ θὰ ἀνέλθῃ, ταυτοχρόνως δὲ ὁ πληθυσμὸς θὰ καταστῆ περισσότερον ὁμοιογενής. Ἐννοεῖται, ὅτι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τῆς ἐπιλογῆς ταύτης εἶναι ἡ συνέχισις τοῦ ἐλέγχου, δεδομένου ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τούτου ἀποτελοῦν τὰ βασικὰ κριτήρια διὰ τὴν διενέργειαν τῆς ἐπιλογῆς.

3. Ὡς ἐγένετο ἤδη ἀντιληπτόν, ἡ μέση ἔτησία γαλ)γῆ τοῦ ἔτους 1958—1959, ἡ μέση ἡμερησία γαλ)γῆ καὶ ἡ μέση ἔτησία λιποπαραγωγῆ τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἶναι ἠϋξημένοι ἐν συγκρίσει μὲ τὸ ἔτος 1957—1958.

Τοῦτο, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰς καιρικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸ ἔτος 1958—1959 ὑπῆρξαν εὐνοϊκαὶ διὰ τὴν διατροφήν τῶν προβάτων εἰς τὴν βοσκήν καὶ δεδομένου ὅτι ἡ βόσκησις σχεδὸν ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν τροφήν διὰ τὰ πρόβατα ταῦτα, ἡ παραγωγή των ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς καιρικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι εὐνοοῦν τὴν καλλιτέραν ἀνάπτυξιν τῆς γλωρίδος τῶν βοσκῶν.

Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα τῶν μετεωρολογικῶν στοιχείων τῆς περιοχῆς Ἰωαννίνων διὰ τὰ ἔτη 1957—1958 καὶ 1958—1959.

Π Ι Ν Α Κ

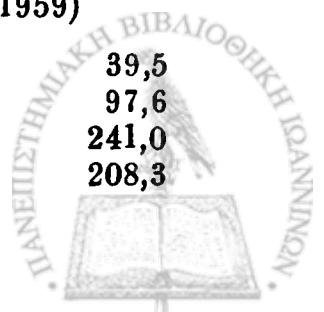
Μετεωρολογικῶν στοιχείων περιοχῆς Ἰωαννίνων διὰ τὰ ἔτη 1957—1958 καὶ 1958—1959

1957—1958 (1 Σεπτεμβρίου 1957—31 Αὐγούστου 1958)

Μῆνες	Ἔτος	Θέση Θα ἀέρος	Ῥψος ὑετοῦ εἰς m.m.
Σεπτέμβριος	1957	19,6	84,5
Ὀκτώβριος	»	16,2	194,9
Νοέμβριος	»	10,3	104,8
Δεκέμβριος	»	5,6	117,7
Ἰανουάριος	1958	5,3	103,4
Φεβρουάριος	»	7,6	109,4
Μάρτιος	»	7,6	20,94
Ἀπρίλιος	»	11,4	93,2
Μαῖος	»	18,8	43,4
Ἰούνιος	»	21,5	29,7
Ἰούλιος	»	25,6	55,4
Αὐγουστος	»	26,7	3,3

1958—1959 (1 Σεπτεμβρίου 1958—31 Αὐγούστου 1959)

Σεπτέμβριος	1958	19,8	39,5
Ὀκτώβριος	»	15,0	97,6
Νοέμβριος	»	10,6	241,0
Δεκέμβριος	»	8,5	208,3

Μήνες	Έτος	Μέση Θα αέρος	Ύψος ύετου εις m.m.
Ίανουάριος	1959	3,9	192,3
Φεβρουάριος	»	4,7	8,7
Μάρτιος	»	11,3	72,1
Απρίλιος	»	12,4	99,3
Μάιος	»	17,8	50,6
Ίούνιος	»	20,5	62,3
Ίούλιος	»	23,2	139,9
Αύγουστος	»	22,8	95,1

Δεχόμενοι ότι η γλωρίς των βροσών εύνοείται από το ύγρον κλίμα και χρησιμοποιούντες ως δείκτην κλίματος τον δείκτην του de Martonne εξάγομεν τα ακόλουθα:

α) Δείκτης κλίματος δια το έτος 1957—1958:

$$\frac{P}{10+T} = \frac{1149,1}{14,68+10} = 46,5$$

β) Δείκτης κλίματος δια το έτος 1958—1959

$$\frac{P}{10+T} = \frac{1306,7}{14,20+10} = 54$$

Ένθα P είναι η έτησία βροχόπτωσης εις m.m και T η μέση Θα αέρος του έτους.

Ο δείκτης κλίματος του έτους 1958—1959 είναι ηύξημένος έν συγκρίσει με το έτος 1957—1958, δηλαδή το έτος 1958—1959 ήτο ύγρότερον του 1957—1958.

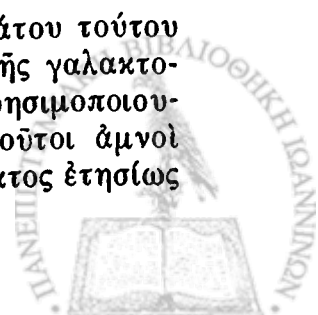
Τούτο θα είναι δυνατόν να αποδειχθή καλλίτερον (δηλαδή το ότι η παραγωγή εξαρτάται από τας καιρικές συνθήκας), έφ' όσον θα έχωμεν παρατηρήσεις επί σειράν έτών, ώστε να είναι δυνατός από στατιστικής πλευράς ό συσχετισμός της παραγωγής και των καιρικών συνθηκών, έκφραζομένων με τον δείκτην του de Martonne.

Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Α

Βάσει άπάντων των ως άνω έκτεθέντων επί της μορφολογικής διαπλάσεως και των παραγωγικών ίκανοτήτων του προβάτου της γενεάς «Καραμάνικο Κατσικās», ως και των επικρατουσών σήμερα (1965) κοινωνικοοικονομικών συνθηκών έν Ηπειρώ, προβλέπομεν τα κάτωθι επί της περαιτέρω εξέλιξεως του προβάτου της γενεάς ταύτης.

1. Η επί τριακονταετιαν διενεργηθείσα εις τον Σταθμόν Έρεύνης και την πέριξ περιοχήν εργασία βελτιώσεως του προβάτου τούτου δι' έπιλογής έσχε τα προβλεθέντα αποτελέσματα και διαθέτει σήμερα η περιοχή πρόβατον λίαν κατάλληλον δια την αξιοποίησίν της αποδίδον άκαθάριστον πρόσοδον 700 δραχ. κατά κεφαλήν.

2. Έκ της διερευνήσεως των παραγωγικών ιδιοτήτων του προβάτου τούτου διεπιστώθη, ότι ύφίστανται εισέτι εύρέα όρια περαιτέρω αύξήσεως της γαλακτοπαραγωγής τόσοσιν δι' άσκήσεως άσστηράς έπιλογής, ίδία επί των χρησιμοποιούμενων δι' άναπαραγωγήν κριών, ώστε να χρησιμοποιώνται ως τοιοῦτοι άμνοι μητέρων έχουσών γαλακτοπαραγωγήν μεγαλυτέραν των 150 χιλ. γάλακτος έτησίως

(μετά τὸν ἀπογαλακτισμὸν τῶν ἀμνῶν) ὅσον καὶ διὰ ρυθμίσεως, μέσῳ καταλλήλου διατροφῆς τοῦ ὄργασμοῦ, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται τοκετὸς τὸ δευτέρον δεκαπενθήμερον τοῦ Νοεμβρίου. Διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς κρεατοπαραγωγῆς, ἰδίᾳ τῶν παραγομένων ἀμνῶν τῶν προοριζομένων διὰ σφαγὴν, ἐνδείκνυται, ὡς ἀλλαχοῦ λεπτομερέστερον θέλομεν ἐπηξηγήσει, ἡ διασταύρωσις θηλέων τῆς γενεᾶς «Καραμάνικο Κατσικᾶς» μετὰ κριῶν ἢ σπέρματος τούτων (τεχνητὴ γονιμοποίησις) τῆς γενεᾶς Φρισλανδίας.

3. Τὸ πρόβατον τῆς γενεᾶς «Καραμάνικο Κατσικᾶς» χρησιμοποιεῖται ἤδη εὐρύτατα ὡς βελτιωτῆς τῶν ὄρεινῶν προβάτων, ὡς καὶ τῶν προβάτων τῶν πεδινῶν μὴ ἀρδευομένων περιοχῶν τῆς Ἡπείρου—Αἰτωλοακαρνανίας καὶ Δυτικῆς Μακεδονίας μὲ ἴσαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Εἰς τὰς πεδινὰ καὶ ἀρδευόμενας περιοχάς, ὅπου αἱ συνθήκαι διατροφῆς ἔχουν βελτιωθῆ σοβαρῶς, οἱ παραγωγοὶ ἐπιζητοῦν πρόβατα πλέον βελτιωμένον τοῦ προβάτου «Καραμάνικο Κατσικᾶς», διασφαλίζον ἐτησίαν ἀκαθάριστον πρόσδοτον κατὰ κεφαλὴν γαλακτοφόρου ζώου πλέον τῶν 1.000 δραχ. καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἐργάζεται ἤδη τόσον ὁ Σταθμὸς Κτηνοτροφικῆς Ἐρεῦνης Ἰωαννίνων διὰ τοῦ προβάτου Φρισλανδίας, ὅσον καὶ διάφοροι ἐκτροφεῖς τῶν παραλίων περιοχῶν τῆς Ἡπείρου διὰ προβάτων τῆς Χίου. Ἀλλὰ περὶ τούτων θὰ πραγματευθῶμεν λεπτομερέστερον εἰς τὰ οἰκεία κεφάλαια.

ΟΡΕΙΝΟΝ ΝΟΜΑΔΙΚΟΝ ΠΡΟΒΑΤΟΝ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΚΡΑΨΗΣ

Τὸ ὄρεινὸν πρόβατον τῆς Ἑλλάδος εἶναι μικρόσωμον πρόβατον ἀνήκον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναμιχτομάλλων, στενοούρων καὶ μακρουούρων προβάτων. Ἐκτρέφεται ὑπὸ μορφήν ἀγελαίαν εἴτε εἰς ποίμνια 5—100 προβάτων, κινουμένων ἐντὸς τῶν ὄρειν τῆς ὄρεινῆς Κοινότητος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, εἴτε εἰς ποίμνια νομαδικὰ 75—1.000 κεφαλῶν, ἅτινα ἀπὸ Νοεμβρίου μέχρι τὸ τέλος Μαΐου διαχειμάζουν εἰς τὴν παράλιον ζώνην ἢ τὰ πεδινὰ τμήματα τῆς χώρας, ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν Ἰουνίου μέχρι τὸ τέλος Ὀκτωβρίου διαβιοῦν εἰς τὰ ὑψηλὰ θέρετρα τῶν ὄρεινῶν ὄγκων.

Τοῦ ὄρεινοῦ τούτου προβάτου ὑπάρχουν πολλαὶ παραλλαγὰι γνωσταὶ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Βλάχικο», «Σαρακατσάνικο», «Μωραΐτικο», «Γραμμουσιανό», «Ἀρβανιτοβλάχικο» κλπ.

Κατὰ τὸ 1950, λόγῳ τοῦ Συμμοριτοπολέμου, παρέμειναν πρὸς προστασίαν 1.000 περίπου ὄρεινὰ πρόβατα νομαδικὰ τῆς Κοινότητος Κράψης τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων ἐπὶ 6μηνον εἰς τὰς ἐκτάσεις τοῦ Σταθμοῦ Ἰωαννίνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐνηργήσαμεν λεπτομερεῖς σωματομετρήσεις ἐπὶ τοῦ προβάτου τούτου, ὅπερ δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τοῦ ὄρεινοῦ προβάτου τῆς Ἡπείρου.

Τὸ σύνολον τῶν προβάτων τοῦ τύπου τούτου ἀνέρχεται εἰς τὴν Ἡπείρου εἰς 400.000 κεφαλὰς, ἐξ ὧν 300.000 κεφαλὰι ἐκτρέφονται ὡς νομαδικὰ.

Τὰ λεπτομερῆ σωματομετρικὰ δεδομένα τῶν ἐνεργηθεισῶν μετρήσεων ἐπὶ νεαρῶν ἀρρένων καὶ θηλέων ζῶων ἡλικίας 6 μηνῶν, 18 μηνῶν, 30 μηνῶν καὶ ἐνηλίκων θηλέων ζῶων, μετὰ βιομετρικῆς ἐπεξεργασίας τούτων, παρέχομεν εἰς τοὺς πίνακας I, II, III καὶ IV.

Εἰς τὸν πίνακα V παρέχομεν στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ ὄρεινοῦ προβάτου ἀναφερόμενα ὑπὸ κ. Χατζηλόλου.

Ἐπίσης συνημμένως ὑποβάλλομεν σειρὰν φωτογραφιῶν τοῦ ζώου τούτου, ὡς αὐταὶ ἐλήφθησαν τότε. Εἰς τὰς φωτογραφίας εἰκονίζονται ἄρρενα καὶ θήλεα ζῶα ἡλικίας 6, 18, 30 μηνῶν καὶ ἐνήλικες προβατῖναι καὶ κριοί.

Βάσει τῶν στοιχείων τούτων καὶ τῆς ὑπαρχούσης ὑπολοίπου βιβλιογραφίας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ὄρεινου προβάτου, προβαίνομεν κατωτέρω εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ζώου τούτου.

Τὸ χρῶμα τοῦ τριχώματος εἶναι συνήθως λευκόν, μὲ κηλίδας κεχρωμιτισμένας (ἐρυθρωπὰς ἢ μελανὰς ἢ καστανὰς) ἐπὶ τοῦ προσώπου, τῶν ὠτων καὶ τοῦ κάτω μέρους τῶν ἄκρων. Ἀναλόγως τοῦ χρώματος καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν κηλίδων τὰ πρόβατα ταῦτα λαμβάνουν εἰδικὴν ὄνομασίαν, ὑποβοηθοῦσαν τὴν ἀναγνώρισιν αὐτῶν. Ἐκ τῶν ὄρεινῶν προβάτων νὰ Σαρακατσάνικα παρουσιάζουν μέγα σχετικῶς ποσοστὸν ζῶων μὲ τρίχωμα μέλανος ἢ βαθέως ὀρφνομέλανος χρωματισμοῦ.

Εἰδικώτερον, ἐκ τῶν 100 προβατινῶν τῆς Κράψης, οἱ χρωματισμοὶ τῶν ζῶων κατανέμονται ὡς κάτωθι:

46	ζῶα	«Μπούτσικα»
21	»	«Κάλεσσα»
14	»	«Λάγια»
9	»	«Βάκρα»
3	»	«Κάτσαινα»
3	»	«Μπέλλα»
2	»	«Μαυρομάτικα»
1	»	«Γρίβο»
1	»	«Λάγιο—Σίβο»
<hr/>		
100		

Ἐπομένως 14% «Λάγια» τῶν ζῶων εἶναι μέλανος χρωματισμοῦ, 3% εἶναι τελείως λευκοῦ χρωματισμοῦ «Μπέλλα» καὶ τὰ ὑπόλοιπα 83% τῶν ζῶων εἶναι λευκὰ μὲ κηλίδας ἐρυθρωπὰς, καστανὰς ἢ μελανὰς.

Εἰδικώτερον, τὰ ὄρεινὰ πρόβατα Κράψης ἐμφανίζουν:

Κεφαλὴν σφαιρικὴν, ἣτις εἰς τὴν προσωπικὴν χώραν στενοῦται δίκην σφηνός. Τὸ προφίλ τῆς κεφαλῆς εἶναι ὀλίγον κυρτὸν περὶ τὴν ρινικὴν χώραν. Ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν ζῶων τούτων ὑπάρχει πάντοτε προκώμη, ἀποτελοῦσα μάλιστα χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα καὶ τῶν ὄρεινῶν προβάτων Κράψης. Τὰ θήλεα ζῶα εἶναι ἀκέρατα (σπανίως φέρουν ἀτροφικὰ κέρατα), ἐνῶ τὰ ἄρρενα εἶναι κερασφόρα φέροντα ἰσχυρὰ κέρατα ἐλισσόμενα ἐλικοειδῶς. Τὰ ὦτα εἶναι μετρίου μεγέθους καὶ φέρονται ὀριζοντίως καὶ ὀλίγον πρὸς τὰ κάτω. Ἐξωτερικῶς καλύπτονται ὑπὸ βραχέων καὶ σκληρῶν τριχῶν. Ἐσωτερικῶς τὰ ὦτα φέρουν τὰς ἰδίας τρίχας περιμετρικῶς καὶ εἰς πλάτος 1—1,5 ἑκατοστοῦ. Τὸ λοιπὸν τμήμα τοῦ ὠτός εἶναι γυμνὸν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς τὰ πρόβατα Κράψης εἶναι προέχοντες, μεγάλοι, ἐκφραστικοὶ καὶ ἥπιοι. Αἱ ὀφρύες σύγκεινται ἐκ 3 ἢ 6 ἢ 10 μακρῶν τριχῶν μήκους 3 ἑκατοστῶν καὶ χρώματος ἀναλόγου πρὸς τὸ τοῦ προσώπου. Αἱ βλεφαρίδες τοῦ ἄνω βλεβάρου εἶναι πυκναὶ μήκους 0,5—1 ἑκατοστοῦ καὶ χρώματος ὁμοίου πρὸς τὸ χρῶμα τῆς κεφαλῆς. Αἱ βλεφαρίδες τοῦ κάτω βλεβάρου ἀποτελοῦνται ἐξ 8—15 μακρῶν καὶ ἀραιῶν αἰσθητικῶν τριχῶν χρώματος ὁμοίου πρὸς τὸ τῆς κεφαλῆς. Ἡ κάτω σιαγὼν καὶ οἱ μασητήρες μύες εἶναι καλῶς ἀνεπτυγμένα.

Παραθέτομεν κατωτέρω πίνακα τῶν σωματομετρικῶν στοιχείων καὶ τῆς βιομετρικῆς ἐπεξεργασίας τούτων τοῦ ὄρεινου νομαδικοῦ ἠπειρωτικοῦ προβάτου «Κράψης».

Π Ι Ν Α Ξ Ι

Σωματομετρικά στοιχεία και βιομετρική επεξεργασία τούτων
του όρεινου Νομαδικού Ήπειρωτικού Προβάτου «ΚΡΑΨΗΣ»,
έπί 100 προβατινών, ηλικίας 4—8 ετών και 8 κριών

Χώραι σώματος	Όρια παρα- λαγής εις εκ.τ.μ.	M	+σ	+m	v	% του ύψους άκρω- μίου
Μήκος κεφαλής	17—22	19.72	1.224	0.122	6.206	37.37
, μετώπου	6—10	8.04	1.132	0.113	14.067	15.23
Εύρος	9—14	11.32	1.022	0.102	9.028	21.45
Βάθος κεφαλής	12—16	13.35	0.253	0.025	1.895	25.31
Ύψος άκρωμίου	46—60	52.76	2.970	0.297	5.629	100
, όσφύος	46—63	53.59	2.991	0.299	5.599	101.57
, ίεροϋ	45—61	51.73	2.854	0.285	5.517	98.04
Εύρος στήθους πρόσθιον	13—18	15.08	1.411	0.141	9.356	28.58
, , όπίσθιον	10—18	12.88	1.481	0.148	11.498	24.41
, γόμφων	12—18	14.91	1.528	0.152	10.248	28.26
Βάθος στήθους	24—32	26.67	1.679	0.167	6.295	50.54
Μήκος σώματος	60—83	67.29	4.204	0.420	6.247	127.53
, ούρας	11—29	21.02	3.240	0.324	15.413	39.84
Περίμετρος στήθους	68—94	76.76	4.505	0.450	5.868	145.48
, κανόνος	6— 8	6.58	0.178	0.017	2.705	12.47
Ζών βάρος εις χλγ.	22—44	28.36	3.709	0.370	13.077	53.75

Κ Ρ Ι Ο Ι Μετρήσεις 8 ζώνων

Μήκος κεφαλής	19—22	21
, μετώπου	7—95	8.12
Εύρος	11—15	13.12
Βάθος κεφαλής	15,5—17	16.45
Μήκος κεράτων	14—17	16.40
Περίμετρος κεράτων	15,5—20	17.27
Ύψος άκρωμίου	55,6—62	58
, όσφύος	56,8—62,2	59.20
, ίεροϋ	54,7—62,3	58.30
Εύρος στήθους πρόσθιον	17,5—20	18.68
, , όπίσθιον	14,5—17	15,81
, γόμφων	15,5—17	16,44
Βάθος στήθους	29—32,5	31.06
Μήκος σώματος	73—77	75.70
, ούρας	14—24	21.37
Περίμετρος στήθους	83—95	87.06
, κανόνος	7 — 9	78.12
Ζών βάρος εις χλγ.	361—445	41.73

(Συνεχίζεται)

